กลวิธีการสร้างบทละครในเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ*

นางสาววนัสนันทน์ สุกทน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย
The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

THE TECHNIQUES USED IN CREATING THE *NOH* PLAYS *MOTOMEZUKA*, *UNEME* AND *MITSUYAMA*

Miss Wanatsanan Sookthon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Japanese
Department of Eastern Languages
Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2012
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กลวิธีการสร้างบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ*
โดย	นางสาววนัสนันทน์ สุกทน
สาขาวิชา	ภาษาญี่ปุ่น
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

………………………………………….. คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัศววิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

……………………………………………ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรรถยา สุวรรณระดา)

………………………………………….. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล)

……………………………………………กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สีตสุวรรณ)

วนัสนันทน์ สุกทน: กลวิธีการสร้างบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ*. (THE TECHNIQUES USED IN CREATING THE *NOH* PLAYS *MOTOMEZUKA*, *UNEME* AND *MITSUYAMA*) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล, 192 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อศึกษากลวิธีการสร้างบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* ในด้านของเนื้อหาและแนวคิดเปรียบเทียบกับตำนานต้นฉบับ และเพื่อศึกษากลวิธีปูพื้นอารมณ์ในบทละครโนทั้งสามเรื่อง

จากการศึกษาพบว่าบทละครทั้งสามเรื่องใช้กลวิธีการสร้างเรื่องจากการนำตำนานต้นฉบับมาดัดแปลงที่คล้ายคลึงกัน คือ 1. การปรับเปลี่ยนดัดแปลง หรือแต่งเพิ่มเติมโดยยังคงแนวคิดหรื อได้รับอิทธิพลจากแหล่งที่มาเดิม 2. การแต่งเพิ่มขึ้นใหม่ เพื่อผูกเข้ากับเรื่องราวจากแหล่งที่มาเดิม ทั้งนี้เนื้อหาที่แต่งขึ้นใหม่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับเรื่องราวหรือแนวคิดจากแหล่งที่มาเดิม และ 3. ตัดเนื้อหาและแนวคิดจากแหล่งที่มาเดิม ที่ไม่เชื่อมโยงกับแก่นเรื่องหรือแนวคิดที่ต้องการนำ เสนอออกไป ซึ่งการใช้กลวิธีสร้างเรื่องดังกล่าวนั้นเพื่อนำเสนอแนวคิดต่างๆทางพุทธศาสนาให้เด่นชัดมากขึ้น

และบทละครโนทั้งสามเรื่องล้วนมีองค์ประกอบในองก์แรกที่ชี้เป็นนัยให้ผู้ชมทราบเหตุการณ์หรือเรื่องราวในองก์หลัง เช่น ชื่อหรือภาพลักษณ์ของตัวละครที่ปรากฏในองก์ แรกสอดคล้องกับเรื่องราวความแค้นเคือง หรือความทุกข์ของตัวละครในองก์หลัง การอ้างอิงตำนานเรื่องเล่าเดิมที่ จะชี้นำให้ผู้ชมทราบว่าตัวละครจะสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เป็นต้น ซึ่งองก์ประกอบเหล่านี้จะปูพื้นอารมณ์ให้แก่เหตุการณ์ในองก์หลัง แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพของบทละคร

ภาควิชา.....ภาษาตะวันออก..... ลายมือชื่อนิสิต..
สาขาวิชา.....ภาษาญี่ปุ่น..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก………..........
ปีการศึกษา.......2555.........................

5280201522 : MAJOR JAPANESE

KEYWORDS : TECHNIQUES / NOH PLAY / MOTOMEZUKA / UNEME / MITSUYAMA / LEGEND / MANYOUSHū / YAMATO MONOGATARI

WANATSANAN SOOKTHON: THE TECHNIQUES USED IN CREATING THE *NOH* PLAYS *MOTOMEZUKA*, *UNEME* AND *MITSUYAMA*. ADVISOR : ASSOC. PROF. SIRIMONPORN SURIYAWONGPAISAL,Ph.D., 192 pp.

This thesis aims at studying the techniques used in creating the *Noh* plays: *Motomezuka*, *Uneme* and *Mitsuyama* by comparing the stories and ideas of those legends. It also studies the devices used in implicitly guiding the audiences to the mood in these plays.

The study finds that three techniques are used in common which are: 1. Adaptation and addition of the original legends while maintaining their way of thinking, 2. Creation of the new story, which is not associated with the original legends, to bind with the story of the original ones, and 3. Elimination of the unnecessary or unwanted parts of the legends which are not associated with the themes or ideas of the plays. These techniques are used to emphasize various Buddhist beliefs in the plays.

Furthermore, the first act of all the three plays consists of some elements to implicitly guide the audiences to the stories in the second act. For example, the names or images of the characters in the first act imply the characters' wrath and sufferings in the second act, allusion of legends in order to indicate that the protagonist will be released from earthly desires, etc. These elements are important in order to tie the whole play together and to represent its unity.

Department : Eastern Languages ______	Student's Signature ______
Field of Study : Japanese ______	Advisor's Signature ______
Academic Year : 2012 ______	

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร . สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ ชี้แนะแนวทาง ให้คำปรึกษา และคำแนะนำเรื่องต่างๆ รวมทั้งให้การสนับสนุนเรื่องการสมัครขอรับทุนสนับสนุนการศึกษา ฯลฯ

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. อิวะอิ ฌิเงะกิ อาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ ผู้ให้ คำปรึกษา ชี้แนะแนวทาง รวมทั้งตรว จสอบแก้ไขภาษาญี่ปุ่นในบทความวิจัย ฯลฯ

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่านผู้ถ่ายทอดความรู้ ชี้แนะแนวทาง และให้คำปรึกษา

ขอขอบคุณจุฬาลงกรณ์มห าวิทยาลัยที่อนุเคราะห์ทุนอุดหนุนการวิจัย 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช

ขอขอบคุณ Japan Foundation ที่อนุเคราะห์ทุนสนับสนุนไปค้นคว้าเอกสารและเ ก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัยและนำเสนองานวิจัยที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นระยะเวลา 3 สัปดาห์

ขอขอบคุณ นางสาวจันทร์สินี แก่นแก้ว ผู้ให้ความช่วยเหลือขณะ ผู้วิจัยเดินทางไปค้นคว้าเอกสารและเก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัยที่ประเทศญี่ปุ่น

ขอขอบคุณนางสุจินตนา สุกทน และ พญ.ฉัฐสุดา สุกทน ญาติพี่น้องของผู้วิจัย รุ่นพี่และรุ่นน้องทุกคนในหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเพื่อนทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนคอยเป็นกำลังใจ ให้คำปรึ กษาและ คำแนะนำแก่ผู้วิจัยตลอดมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย…………………………………………………………………	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ...	จ
กิตติกรรมประกาศ..	ฉ
สารบัญ...	ช
สารบัญตาราง…………………………………………………………………………	ฎ

บทที่

1 บทนำ………………………………………………………………………………	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา……………………………………	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย………………………………………………………	4
1.3 สมมติฐานการวิจัย…………………………………………………………………	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย……………………………………………………………..	5
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น………………………………………………………………....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ………………………………………………………...	9
1.7 วิธีดำเนินงานวิจัย……………………………………………………………....	9
1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง…………………………………………………..	9
1.9 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย…………………………………………...	21
2 บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ*………………………………………………………..	22
2.1 แนะนำบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* โดยสังเขป…………………………..	22
2.2 แหล่งที่มาเดิมของบทละครโน………………………………………………..	25
2.2.1 หนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 147….	26
2.2.2 กลอนในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญ*…………………………...	29
2.3 เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน…………………………	35
2.3.1 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>ปรับเปลี่ยนดัดแปลง</u> มาจากตำนานเรื่องเล่า	

บทที่ หน้า

แหล่งที่มาเดิมหรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจาก
ตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม……………………………………………... 36
2.3.1.A บาปกรรมของตัวละคร……………………………………... 36
2.3.1.B ชื่อของตัวละครชายทั้งสอง……………………………………. 52
2.3.1.C การตายของชายทั้งสอง……………………………………... 55
2.3.2 เนื้อหาในบทละครโนที่<u>แต่งเพิ่มขึ้นใหม่</u>โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ
ตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม……………………………………...…… 56
2.3.2.A การสร้างเรื่องให้ตัวละครเอกกลับมามีชีวิตในโลกปัจจุบัน
(การกำหนดให้ฌิเตะองก์แรกเป็นหญิงสาวออกมาเก็บ
สมุนไพรอ่อน)……………………………………………… 56
2.3.2.B ฉากนรก……………………………………………………... 63
2.3.2.C วิธีการช่วยเหลือตัวละคร (การอ้างอิงบทกลอนวะกะ)………… 63
2.3.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูก<u>ตัดออกไป</u>…………………...…… 68
2.3.3.A รายละเอียดของตัวละครชายทั้งสอง…………………………... 69
2.3.3.B ตัวละครอื่น…………………………………………………. 72
2.4 ความเป็นเอกภาพในบทละครโน……………………………………………… 73
2.5 บทสรุป………………………………………………………………………… 75
3 บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ*………………………………………………………… 77
3.1 แนะนำบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* โดยสังเขป……………………………………. 77
3.2 แหล่งที่มาของบทละครโน………………………………………………………….. 79
3.2.1 หนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150......... 84
3.2.2 เรื่องราวการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ
ในบันทึก *ฌิชิดะอิจิจุนเระอิฌิกิ*…………………………………………….. 86
3.2.3 กลอนบทที่ 1289 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *ญอิวะกะญ*………………... 89
3.2.4 คะนะโจะในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โคะกิงวะกะญ*…………………….. 90
3.2.5 กลอนบทที่ 3807ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญ*……………………. 92

บทที่ หน้า

3.3 เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน.............................. 94

3.3.1 เนื้อหาในบทละครโนที่ ปรับเปลี่ยนดัดแปลง มาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมหรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม.. 95

3.3.1.A บทกลอนไว้อาลัย อุเนะเมะ.. 95

3.3.1.B เรื่องเล่าของอุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ....... 99

3.3.1.C เรื่องเล่าของอุเนะเมะ กับองค์ชายคะสุระกิ.......................... 105

3.3.2 เนื้อหาในบทละครโนที่ แต่งเพิ่มขึ้นใหม่ โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม.. 108

3.3.2.A การหลุดพ้นของอุเนะเมะ.. 108

3.3.2.B การอวยชัยให้พรแก่รัชสมัยและแผ่นดิน.............................. 112

3.3.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูกตัดออกไป................................. 115

3.3.3.A กลอนไว้อาลัยขององค์จักรพรรดิ ที่ปรากฏในหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะโมะโนะงะตะริ* บทที่ 150......................... 115

3.3.3.B ตำนานเรื่องเล่าของกลอน "อะซะกะยะมะ ..." ในหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 155............... 117

3.4 ความเป็นเอกภาพในบทละครโน.. 118

3.5 บทสรุป... 120

4 บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ*... 122

4.1 แนะนำบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* โดยสังเขป....................................... 122

4.2 เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน.............................. 124

4.2.1 เนื้อหาในบทละครโนที่ ปรับเปลี่ยนดัดแปลง มาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมหรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม.. 126

4.2.1.A การปรับเปลี่ยนดัดแปลง.. 126

a) เพศของภูเขาทั้งสาม.. 126

บทที่ หน้า

b) รายละเอียดของตัวละคร………………………………………… 132

4.2.1.B การเพิ่มรายละเอียด……………………………………………….. 136

a) ความแค้นเคืองของตัวละคร…………………………………... 136

b) ชื่อของตัวละคร……………………………………………….. 141

c) การช่วยเหลือตัวละคร การทำอุวะนะริอุชิ……………………. 149

4.2.2 เนื้อหาในบทละครโนที่ แต่งเพิ่มขึ้นใหม่ โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ ตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม……………………………………………... 154

4.2.2.A บทบาทของพระเรียวนิน และนิกายยูสูเน็นบุท์ซุ…………………. 154

4.2.2.B บทบาทของคะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ…………………………….. 162

4.2.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูกตัดออกไป……………………………… 164

4.2.3.A การต่อสู้แย่งชิงอำนาจ…………………………………………… 164

4.2.3.B สาเหตุการตายของตัวละคร……………………………………… 165

4.3 ความเป็นเอกภาพในบทละครโน…………………………………………… 166

4.4 บทสรุป…………………………………………………………………... 170

5 บทสรุป……………………………………………………………………. 172

5.1 กลวิธีการสร้างบทละครโน………………………………………………. 172

5.2 ความเป็นเอกภาพในบทละครโน…………………………………………… 181

รายการอ้างอิง……………………………………………………………………... 186

บรรณานุกรม…………………………………………………………………….... 190

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์…………………….. 192

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	เนื้อหาในกลอนบทที่ 1801, 1802 และ 1803 ของ ทะนะเบะ โนะ ซะกิมะโระ….	29
2	เนื้อหาในกลอนบทที่ 1809, 1810 และ 1811 ของทะกะฮะฌิ โนะ มุฌิมะโระ…...	30
3	เนื้อหาในกลอนบทที่ 4211 และ 4212 ของ โอโตะโมะ โนะ ยะกะโมะชิ………	32
4	แสดงการเปรียบเทียบชื่อตัวละครในบทละครโนและแหล่งที่มาเดิม……………	53
5	แสดงบทกลอนที่อ้างอิงจาก *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* ในบทละครและกลอนจากต้นฉบับ………………………………………………………………………	57
6	แสดงบทกลอนที่กล่าวถึงการเก็บสมุนไพรอ่อนและอากาศหนาวเย็นที่อ้างอิงในบทละคร และกลอนจากต้นฉบับ……………………………………………..	66
7	แสดงบทกลอนที่กล่าวถึงการเก็บสมุนไพรอ่อนและอากาศหนาวเย็นที่อ้างอิงในบทละครและกลอนจากต้นฉบับ……………………………………………...	67
8	แสดงการเปรียบเทียบตัวละครชายทั้งสองในแหล่งที่มาเดิมและบทละครโน…...	69
9	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างด้านเนื้อหาที่เกี่ยวกับ อุเนะเมะ ในบทละครโนหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150………	85
10	แสดงการเปรียบเทียบบทกลอน “อะซะกะยะมะ...” ในแหล่งที่มาเดิมและบทละครโน……………………………………………………………………	93
11	แสดงกลวิธีที่ใช้นำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาและภาพลักษณ์ของตัวละครเอกในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ*…………….	176
12	แสดงการนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาในบทละครโนทั้งสามเรื่อง…………	177
13	แสดงการหลุดพ้นของตัวละครเอกในบทละครโนทั้งสามเรื่อง…………………	179
14	แสดงองค์ประกอบในองก์แรกที่ปูพื้นอารมณ์ให้แก่เหตุการณ์ในองก์หลังในบทละครโน…………………………………………………………………	182
15	แสดงความเป็นเอกภาพในบทละครโนทั้งสามเรื่อง……………………………..	184

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปะการแสดงโบราณของญี่ปุ่นที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและได้รับการยอมรับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของญี่ปุ่นอย่างหนึ่งคือละครโน (Nou : 能) ละครโนเป็นศิลปะการแสดงที่ผู้แสดงนำ จะขับร้องพร้อมร่ายรำประกอบกับการแสดงดนตรี โดยส่วนใหญ่จะสวมหน้ากาก ละครโนที่มีการแสดงอยู่ในปัจจุบันนั้นเริ่มต้นขึ้นเมื่อราว 600 กว่าปีก่อน แต่แท้จริงแล้วอาจกล่าวได้ว่าต้นกำเนิดของละครโนนั้นมาจากการแสดงที่รับมาจากจีน ซึ่งเรียก ว่า ซังงะกุ (Sangaku : 散楽) ตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 8 ในสมัยนารา (ค.ศ. 710-784) ซึ่งเป็นการแสดงที่ประกอบด้วยการแสดงหลายอย่างรวมกัน เช่น การร้องรำ การแสดงกายกรรม การแสดงดนตรี การเล่นมายากล เป็นต้น พอเข้าสู่สมัยเฮอัน (ค.ศ. 794-1184) การแสดงซังงะกุได้กลายมาเป็น ซะรุงะกุ (Sarugaku : 猿楽) ต่อมาการแสดงซะรุงะกุได้ผสมผสานกับการแสดงเด็งงะกุ (Dengaku : 田楽) ซึ่งเป็นการแสดงที่มีมาแต่เดิมของญี่ปุ่น รวมทั้งได้รับอิทธิพลจาก พุทธศาสนาผสมผสานจนเกิดเป็นละครโน ต่อมาในสมัยมุโระมะชิ (ค.ศ. 1185-1333) ละครโนได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมาก โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาละครโนรวมถึงทำให้ละครโนรุ่งเรืองในยุคนี้คือ สองพ่อลูกคันอะมิ* (Kanami : 観阿弥) และเสะอะมิ ** (Zeami : 世阿弥) บทละครโน หรือ โยเกียวกุ (Youkyoku : 謡曲) จำนวนมากถูกแต่งขึ้นในยุคนี้[1]

---

* คันอะมิ หรือ คันเสะ คิโยะท์ซุงุ (Kanze Kiyotsugu : 観世清次) (ค.ศ. 1333-1384) เป็นนักแสดงและนักแต่งบทละครโน บทละครโนที่มีชื่อเสียงของเขาได้แก่ *คะโยะอิโกะมะชิ*『*Kayoikomachi* : 通小町』 *มะท์ซุกะเสะ*『*Matsukaze* : 松風』 *โซะโตะบะโกะมะชิ*『*Sotobakomachi* : 卒塔婆小町』เป็นต้น

** เสะอะมิ หรือ คันเสะ โมะโตะกิโยะ (Kanze Motokiyo : 観世元清) (ค.ศ. 1363? – 1443?) เป็นบุตรของคันอะมิ เป็นบิดาแห่งละครโน เพราะเขาเป็นทั้งนักแสดง นักแต่งบทละครโน นักวิจารณ์ และนักทฤษฎีแห่งละครโน ผลงานที่เด่น เช่น *ทะกะซะโงะ*『*Takasago* : 高砂』 *อิสุท์ซุ*『*Izutsu* : 井筒』 *คิโยะท์ซุเนะ*『*Kiyotsune* : 清経』รวมถึงทฤษฎีการละครโน เช่น *ฟูฌิกะเด็น*『*Fushikaden* : 風姿花伝』 *คะเกียว*『Kagyou : 花鏡』เป็นต้น

บทละครโนที่ระบุได้ว่าเสะอะมิเป็นผู้ประพันธ์ หรือเสะอะ มิมีส่วนในการประพันธ์ หรือเชื่อกันว่าเสะอะมิเป็น ผู้ประพันธ์นั้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นบทละครที่ได้รับการแก้ไขหรือดัดแปลงจากบทละครเก่า หรือนำตำนานเรื่องเล่าเดิมที่เป็นที่รู้จักกันดีมาดัดแปลงแก้ไข และมีลักษณะเด่นคือ การกำหนดให้รูปแบบของบทละครเป็นบท ละครโนประเภท "ในฝัน" หรือ มุเง็ นโน (Mugennou : 夢幻能) รวมถึงการนำบทกวีหรือบทประพันธ์ที่ไพเราะและมักเป็นที่รู้จักกันดีมาใช้สื่อถึงอารมณ์และบรรยากาศของเรื่อง [2] ดังนั้นในบทละครโนที่มีการสัน นิษฐานว่าเป็นผลงานของเสะอะมิ ส่วนใหญ่จึงมักมีตัวละครเอกเป็นวิญญาณ

บทละครโนประเภท มุเง็นโน ดังกล่าว โดยทั่วไปแล้วหากตัวละครเอกเป็นชายก็มักจะเป็นวิญญาณของนักรบ และหากเป็นหญิงก็มักจะเป็นวิญญาณที่มีความทุกข์ทรมาน ซึ่งสาเหตุแห่งความทุกข์ทรมานนั้นแตกต่างกันออกไป บางเรื่องเป็นความทุกข์ทรมานจากความแค้น บางเรื่องเป็นความทุกข์ทรมานจากความยึดติดเ รื่องราวในอดีต อย่างไรก็ตาม มีบทละครโนจำนวนไม่น้อยที่ปรากฏตัวละคร เอกเป็นหญิงสาวที่ กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย และกลายมาเป็นวิญญาณที่ทุกข์ทรมานและส่วนใหญ่ยังเป็นบทละครที่ดัดแปลงเรื่องราวมาจากตำนานเรื่องเล่าที่มีอยู่เดิมอีกด้วย

บทละครโนที่มีตัวละครเอกหญิงกระโดดน้ำฆ่าตัวตายมีอยู่หลายเรื่อง แต่ไม่ใช่ทุกเรื่องที่ตัวละครเอกหญิงจะตายจากการกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย (ตัวละครเอกหญิงตายและกลายเป็นวิญญาณจากสาเหตุอื่น) เช่นบทละครโนเรื่อง *อุกิฟุเนะ* 『*Ukifune* : 浮舟』ที่ตัวละครเอกหญิงกระโดดน้ำฆ่าตัวตายแต่ได้รับการช่วยเหลือจากพระ หรือเรื่อง *อะอิโซะเมะงะวะ* 『*Aisomegawa* : 藍染川』ที่หลังจากตัวละครเอกหญิงได้ฆ่าตัวตายไปแล้ว ได้รับการช่วยเหลือจากเทพเจ้าให้ฟื้นคืนชีพอีกครั้งเป็นต้น

แม้ในปัจจุบันจะมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ บทละครโนอยู่มากมาย แต่เอกสารและงานวิจัยส่วนใหญ่นั้นเน้นศึกษาเรื่องโครงสร้างการประพันธ์ของบทละครโน การวิเคราะห์ว่าเนื้อหาหรือส่วนใดในบทละครบ้างที่เรียกได้ว่าเป็นผลงานของเสะอะมิ การศึกษาว่าบทละครโน

---

[1] เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล,ฟูฌิกะเด็น – ทฤษฎีการละครญี่ปุ่นของเสะอะมิ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, 2533), หน้า 225

[2] 八嶌正治「観阿弥と世阿弥の間—「求塚」の意味するものー」『能研究と評論』4、(1974 年 3 月): 5 ー 8.

เรื่องนั้นมีแหล่งที่มาเดิมจากไหน หรือการศึกษาเกี่ยวกับการอ้างอิงบทกวีในบทละครโน แต่กลับไม่ปรากฏว่ามีเอกสารหรืองานวิจัยใดที่ ศึกษาเกี่ยวกับ การสร้างเรื่องจากตำนาน เรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมของบทละครโนโดยตรง มีเพียงกล่าวถึงในแง่การวิเคราะห์ว่าบทละครนำตำนานเรื่องเล่าเดิมจากแหล่งที่มาใด มาใช้อ้างอิง อีกทั้งยังไม่ปรากฏงานวิจัยใ ดที่นำบทละครโนที่มี ลักษณะคล้ายคลึงกันในแง่ที่ตัวบทละครดัดแปลงมาจากตำนานเรื่องเล่าเดิม และโครงเรื่องมีลักษณะ คล้ายกัน คือ ตัวละครเอกเป็นวิญญาณของหญิงสาวที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย มาศึกษาเปรียบเทียบ

เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาลกล่าวว่า บทละครโนนั้นนอกจากจะมีคุณค่าใ นฐานะเป็นงานศิลปะของภาษาและการแสดงแล้ว ยังนับได้ว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นผลงานซึ่งสะท้อนความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความหวัง ศีลธรรม และภูมิปัญญาของชนชาติญี่ปุ่นในสมัยมุโระมะชิ ได้ดีกว่าวรรณกรรมชิ้นใดๆ[3]

ดังนั้นผู้วิ จัยจึงเห็นว่าบทละครโนที่ มีจุดร่วมในการดัดแปลงมาจากตำนานเรื่องเล่าที่มีอยู่เดิมและนำเสนอโครงเรื่องในลักษณะคล้ายกันเกี่ยวกับตัวละครเอกหญิงกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย และกลายเป็นวิญญาณทุกข์ทรมาน ซึ่งมีบทละครลักษณะดังกล่าวนี้อยู่ไม่น้อย เป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้ามในการนำมาศึกษา ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาบทละครโนที่มีลักษณะดังกล่าว เพื่อให้เข้าใจแนวคิด ทรรศนะ และความเชื่อ ของผู้แต่งและคนญี่ปุ่นในสมัยมุโระมะชิ ที่สะท้อนผ่านบทละคร รวมทั้งเข้าใจวิธีการสร้างเรื่อง วิธีการใ ช้ตำนานเรื่องเล่ามาดัดแปลงเป็นบท ละคร และเข้าใจแก่ นเรื่องและแนวคิดที่แท้จริงของบทละคร

ดังที่ได้กล่าวแล้ว ข้างต้นว่า บทละครโนที่ มีตัวละครเอกหญิง กระโดดน้ำฆ่าตัวตายมีอยู่หลายเรื่อง แต่ไม่ใช่ทุกเรื่องที่ตัวละครเอกหญิงจะตายจากการกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ดังนั้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาบทละครโนที่ตัวละครเอกหญิงเสียชีวิต และกลายเป็นวิญญาณจากสาเหตุการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายเท่านั้น เนื่องจากโครงเรื่องที่นำเสนอแนวคิดในแบบเดียวกันนี้น่าจะสะท้อนถึงทรรศนะ ความเชื่อเกี่ยวกับความตาย การฆ่าตัวตาย และความเชื่อทางศาสนาของ

---

[3] เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล,ฟูฌิกะเด็น – ทฤษฎีการละครญี่ปุ่นของเสะอะมิ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, 2533), หน้า 234.

คนญี่ปุ่นในสมัยมุโระมะชิได้ดีกว่า ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีบทละครโนอยู่เพียงสามเรื่องที่มีลักษณะดังที่กล่าวมา ได้แก่ บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* 『*Motomezuka* : 求塚』 *อุเนะเมะ* 『*Uneme* : 采女』และ *มิทซุยะมะ* 『*Mitsuyama* : 三山』ซึ่งทั้งสามเรื่องนี้ เป็นบทละครโนที่มาจากการนำตำนานเรื่องเล่าที่มีอยู่เดิม มาดัดแปลงสร้างเป็นบทละครเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นบทละครที่มีการสันนิษฐานกันว่าเสะอะมิเป็นผู้ประพันธ์หรือมีส่วนในการประพันธ์เหมือนกันอีกด้วย

ดังนั้นงานวิจัยนี้จะศึกษาบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* *อุเนะเมะ* และ *มิทซุยะมะ* ในด้านเนื้อหาและแนวคิดโดยเปรียบเทียบกับตำนานเรื่องเล่าต้นฉบับ เพื่อให้เข้าใจกลวิธีการสร้างเรื่องจากตำนานเรื่องเล่า และเข้าใจแก่นเรื่อง แนวคิด ที่ปรากฏในบทละคร รวมทั้งทรรศนะ ความเชื่อของคนญี่ปุ่นในยุคนั้นดียิ่งขึ้น งานวิจัยฉบับนี้จึงยังเป็นประโยชน์ในภายหน้าต่อการศึกษากลวิธีการสร้างบทละครโนโดยนำตำนานเรื่องเล่ามาดัดแปลง หรือการศึกษา บทละครโน ที่ดัดแปลงมาจากตำนานเรื่องเล่าหรือวรรณคดีเรื่องอื่นๆ หรือบทละคร ที่มีโครงเรื่องในลักษณะที่ตัวละครเอกตายกลายเป็นวิญญาณคล้ายคลึงกัน เป็นต้น และเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ให้คนไทยได้รู้จักเกี่ยวกับละครโนมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษากลวิธีการสร้างบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* *อุเนะเมะ* และ *มิทซุยะมะ* ในด้านเนื้อหาและแนวคิดโดยเปรียบเทียบกับตำนานต้นฉบับ

2. ศึกษากลวิธีการปูพื้นอารมณ์ในบทละครโนทั้งสามเรื่อง

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1. บทละครโนเรื่องทั้งสามเรื่องนำเนื้อหาที่ปรากฏในตำนานต้นฉบับมาดัดแปลงเพื่ อนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนา

2. บทละครโนทั้งสามเรื่องมีองค์ประกอบในองก์แรกที่ปูพื้นอารมณ์ให้แก่เหตุการณ์ในองก์หลังซึ่งแสดงให้เห็นความมีเอกภาพของบทละคร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ*
2. ศึกษาบทวิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาเอกสารแหล่งที่มาที่บทละครโนทั้งสามเรื่องมีการอ้างอิงถึงเพื่อประกอบการวิเคราะห์เนื้อหาในบทละครโนนั้นๆ

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ภาษาญี่ปุ่นที่อยู่ใน วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้จะเขียนเป็นภาษาไทยโดยใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย จากนั้นจะตามด้วยอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วยอักษรโรมัน(อักษรโรมะจิ) ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) แล้วตามด้วยเครื่องหมาย มหัพภาคคู่ : และอักษรภาษาญี่ปุ่น ทั้งอักษรโรมะจิและภาษาญี่ปุ่นจะอยู่ในวงเล็บเดียวกัน เช่น เสะอะมิ (Zeami : 世阿弥) อุนะอิ โอะโตะเมะ (Unai otome : 菟名日乙女) อิกุตะ (Ikuta : 生田) เป็นต้น

หากคำหรือข้อความภาษาญี่ปุ่นนั้นเป็นคำที่เขียนแบบเดียวกัน แต่อ่านออกเสียงต่างกัน จะมีตัวอักษรฟุริงะนะ (furigana : 振り仮名) ข้างบนคำหรือข้อความภาษาญี่ปุ่นนั้นด้วย เช่น ฌิโนะดะ (Shinoda : 小竹田(しのだ)) และ ซะซะดะ (Sasada : 小竹田(ささだ)) เป็นต้น

และหากคำหรือข้อความภาษาญี่ปุ่นนั้นเป็นชื่อเรื่องบทละคร หรือ ชื่อหนังสือ ชื่อวรรณคดี ตัวโรมะจิจะเป็นตัวเอนตามด้วยเครื่องหมาย มหัพภาคคู่ : และอักษรภาษาญี่ปุ่น โดยทั้งหมดจะอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ 『 』เช่น *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* 『*Yamato monogatari* : 大和物語』 *มันโยฌู* 『*Manyoushū* : 万葉集』 *โทะบุฮิ* 『*Tobuhi* : 飛火』เป็นต้น

ทั้งนี้จะมีวงเล็บเสียงอ่าน โรมะจิและภาษาต้นฉบับเฉพาะครั้งแรกที่คำนั้นๆปรากฏ ในบทเท่านั้น เมื่อปรากฏคำเดิมในบทถัดไปจะให้เสียงอ่านและภาษาต้นฉบับที่คำๆนั้นปรากฏเป็นครั้งแรกอีกครั้ง ส่วนคำที่แพร่หลายอยู่แล้วจะไม่ใส่วงเล็บเสียงอ่านและภาษาต้นฉบับ

อนึ่งคำบางคำ หรือบางข้อความ อาจมีการแปลร่วมกับคำที่ใช้ระบบถอดอักษร จะให้เสียงอ่านและคำญี่ปุ่นต้นฉบับไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) ตามหลังคำหรือข้อความนั้นๆเช่นกัน ตัวอย่างเช่น บึงซะรุซะวะ (Sarusawa no ike : 猿沢の池) ศาลเจ้าคะซุงะ (Kasuga jinja : 春日神社) เขามิมินะฌิ (Miminashi yama : 耳成山) เป็นต้น

2. คำ หรือข้อความที่อยู่ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) คือรายละเอียดที่ต้องการอธิบายเพิ่มเติม

3. เนื่องจากบทกลอนญี่ปุ่นไม่มีชื่อเรียก ในวิทยานิพนธ์ฉบับ นี้จึงใช้วรรคแรกของบทกลอนในการเรียกชื่อบทกลอนนั้นๆ โดยอยู่ในเครื่องหมายอัญประกาศ “ ” และตามด้วยสัญลักษณ์ ... เช่น บทกลอน “อะซะกะยะมะ...” (Asakayama… : 浅香山…) เป็นต้น

4. ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจะใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย ที่เป็นผลงานวิจัยในปี พ.ศ. 2530 ของอาจารย์สาขาภาษาญี่ปุ่น ได้แก่ ผศ.ดร.กัลยาณี สีตสุวรรณ, ผศ.สุชาดา สัตยพงศ์ ผศ.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบันคือ รศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ผศ.ดร.สุดาพร ลักษณียนาวิน และอาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คือ ผศ.ดุษฎีพร ชำนิโรคศาสนต์ แห่งคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระบบดังกล่าวนี้ กำหนดการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วย อักษรโรมะจิ เป็นอักษรไทย ซึ่งขออธิบายโดยสังเขป เพื่อง่ายต่อการเข้าใจดังนี้

สระ

อักษรโรมะจิ	**อักษรไทย**
(สระเสียงสั้น, สระเสียงยาว)	
a ,ā	อะ, อา
i ,ī	อิ, อี

u ,ū	อุ, อู
e ,ē	เอะ, เอ
o ,ō	โอะ, โอ
-ya , -yā	เอียะ, เอีย
-yu , -yū	อิว, อีว
-yo , -yō	เอิยว, เอียว

พยัญชนะ

อักษรโรมะจิ	**อักษรไทย**
p เมื่อเกิดต้นคำ	พ
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ป
b	บ
m	ม
f	ฟ
w	ว
t เมื่อเกิดต้นคำ	ท
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ต
ts	ท์ซ
ch	ช
d	ด
n	น

n (ที่เป็นพยัญชนะก่อพยางค์ทำหน้าที่คล้ายตัวสะกด)	
เมื่อเกิดหน้า p, b, m	ม
เมื่อเกิดหน้า k, g, w	ง
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	น
n’ (ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ)	น
s	ซ
sh	ฌ
z	ส
j	จ
r	ร
y	ย
k เมื่อเกิดต้นคำ	ค
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ก
g เมื่อเกิดต้นคำ	ก
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ง
h	ฮ

โดยระบบดังกล่าวจะ ยกเว้นบางคำที่นิยมใช้กันอย่าง แพร่หลายมากแล้ว ตัวอย่างคำในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ที่ ไม่นำระบบถอดอักษรดังกล่าวมาใช้ และยังคงใช้ตามความนิยมเช่นเดิม เช่น นารา, เฮอัน,เอโดะ,โอซาก้า,เกียวโต,ชินโต เป็นต้น

หมายเหตุ : ในงานวิจัยฉบับนี้ การถอดอักษรญี่ปุ่นที่มีสร ะเสียงยาวซึ่งเขียนด้วยอักษรโรมะ จิ OU จะใช้สระโอเช่นเดียวกับอักษรโรมะจิ ō

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจกลวิธีการสร้างเรื่องและแนวคิดของบทละครโนทั้งสามเรื่อง
2. เข้าใจทรรศนะ ความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาของคนญี่ปุ่นในสมัยมุโระมะชิ
3. เป็นแนวทางในการศึกษาบทละครโนเรื่องอื่นๆต่อไป

1.7 วิธีดำเนินงานวิจัย

1. ศึกษาบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* *อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* ตามลำดับอย่างละเอียด และศึกษาเอกสารที่เป็นแหล่งที่มาเดิม ที่บทละครโนทั้งสามเรื่องอ้างอิงถึง

2. รวบรวมและศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. ดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์

4. สรุปผลการวิจัย

1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* *อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* เป็นบทละครเก่าซึ่งในปัจจุบัน เรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* และ *อุเนะเมะ* ยังมีการนำมาแสดงอยู่บ้าง ในขณะที่เรื่อง *มิท์ซุยะมะ* นั้นไม่เป็นที่นิยมนำมาแสดง แล้ว ทำให้พบว่ามีการศึกษาค้ นคว้าและงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทละครทั้งสามเรื่องนี้ ในประเด็นที่แตกต่าง และมีจำนวนมากน้อยต่าง กันไป โดย พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นั้นกล่าวถึงการวิเคราะห์เรื่องโครงสร้างหรือลักษณะงานของผู้แต่ง หรือวิเคราะห์สาเหตุที่ตัวละครเอกได้รับความทรมานรุนแรงในนรกและการหลุดพ้นได้หรือไม่ของตัวละครเอก เป็นต้น ส่วนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ย วข้องกับเรื่อง *อุเนะเมะ* นั้นมุ่งเน้น

การวิเคราะห์หาแหล่งที่มาเดิมของบทละครเรื่องนี้ หรือวิเคราะห์ตัวละครอุเนะเมะ ว่าเป็นใคร เป็นต้น ในขณะที่เรื่อง *มิท์ซุยะมะ* นั้นส่วนใหญ่กล่าวถึงสาเหตุที่ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครเป็นหญิง ซึ่งมีเพศแตกต่างจากแหล่งที่มาเดิม เป็นต้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครโนทั้งสามเรื่อง มีดังนี้

1.8.1 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ*

บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* เป็นเรื่องราวของหญิงสาวคนหนึ่งนามว่า อุนะอิ โอะโตะเมะ (Unai otome : 菟名日乙女／菟名日處女) ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายเพราะไม่สามารถตัดสินใจเลือกชายคนใดคนหนึ่งที่มาขอแต่งงานด้วยได้ แม้ว่าจะสร้างเงื่อนไขให้ชายทั้งสองไปแข่งขันกันยิงนกเป็ดน้ำแล้ว แต่ชายทั้งสองกลับยิงถูกนกเป็ดน้ำตัวเดียวกันจึงไม่อาจหาข้อสรุปได้ หญิงสาวจึงฆ่าตัวตายและกลายเป็นวิญญาณที่ทนทุกข์ทรมาน ต้องชดใช้กรรมในนรก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครเรื่องนี้ ได้แก่

โอะโมะเตะ อะกิระ (Omote Akira : 表　章)[4] ศึกษาโครงเรื่องและที่มาของบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* โดยกล่าวว่าบทละครโนเรื่องนี้ได้นำโครงเรื่องมาจากตำนานเรื่อง โอะโตะเมะสุกะ ของเมืองเซ็ทท์ซุ (Settsu no otomezuka densetsu : 摂津の処女塚伝説) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่สมัยนารา และปรากฏอยู่ในหนังสือ รวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* 『*Yamato monogatari* : 大和物語』ด้วย นอกจากนี้ยังน่าจะได้รับอิทธิพล ลจาก กลอนใน ประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* 『*Manyoushū* : 万葉集』และ *โฮะริกะวะ เฮียกุฌุ* 『*Horikawa hyakushu* : 堀河百首』โดยใช้โครงเรื่องจากหนังสือ *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* เป็นหลักผสมผสานกับกลอนใน *มันโยฌู* และ *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* และแต่งรายละเอียดเพิ่มสีสันให้เข้ากับการแสดงยิ่งขึ้น

โจะ เทกัน (Jo Teikan : 徐　禎完)[5] ได้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* จากสมัยคันอะมิ จนถึงยุคของเสะอะมิ โดยเห็นด้วยกับงานวิจัยของ โอะโมะเตะ อะกิระ ที่กล่าวข้างต้นถึงที่มา ของโครงเรื่องบทละครโนเรื่องนี้ว่านำมาจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ผสมกับกลอนใน *มันโยฌู* และเสริมว่าการที่ผู้แต่งใช้ เมือง อิกุตะ (Ikuta : 生田) เป็นฉากเพราะต้องการให้

---

[4] 表章「作品研究「求塚」」『観世』32　(1965 年 1 月) : 5 – 11.

[5] 徐禎完　「『求塚』試解－その変遷過程の一端をめぐって－」『筑波大学平家部会論集 2』(1990 年 8 月) : 26 – 36.

ผู้ชมสามารถนึกโยงไปถึงสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องได้ง่าย เช่น การเก็บสมุนไพร นกเป็ดน้ำ แม่น้ำอิกุตะ เป็นต้น ซึ่งในสมัยคันอะมิ และ เสะอะมิ ตำนานและเรื่อง เล่าเหล่านี้ล้วนเป็นที่รู้จักกันอย่างดี และชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งที่ปรากฏในเนื้ อเรื่อง เช่น สาเหตุที่ชายทั้งสองต้องลงไปอยู่ในนรกด้วยซึ่งในบทละครโนไม่มีกล่าวไว้ ว่าทำไมจึงกำหนดให้เป็นเช่นนั้น และ โจะ เทกัน ได้ให้ความเห็นว่าในสมัย คันอะมิ บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ไม่ได้สร้างมาให้มีรูปแบบละครโน "ในฝัน" แต่เสะอะมิมาแก้ไขภายหลัง

นอกจากนี้ยังมีงานของ นิฌิมุระ ซะโตะฌิ (Nishimura Satoshi : 西村 聡)[6] ที่ศึกษาเรื่องแหล่งที่มาของบทละครว่าแท้จริงแล้วบทละครเรื่องนี้อ้างอิงมาจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และกลอนใน *มันโยฌู* จริงหรือไม่ โดยสนับสนุนความเห็นของ โอะโมะเตะ อะกิระ ที่ว่าบทละครเรื่องนี้ แม้จะใช้โครงเรื่องจากตำนานเรื่องเล่าใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* เป็นหลัก แต่เป็นไปได้ที่ผู้แต่งไม่ได้นำตำนานเรื่องเล่ามาใช้อ้างอิงโดยตรง โดยให้ความเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่บทละครเรื่องนี้ถูกสร้างขึ้น จากตำนานเรื่องเล่าที่ผู้คนเล่าต่อๆกันมาจากการเห็นหลุมศพบริเวณ ริมฝั่งแม่น้ำ อิกุตะ แล้วนำมาผูกเป็นเรื่องราว

อย่างไรก็ตาม นิฌิมุระ ได้กล่าวว่า ชื่อของตัวละครหญิงสาวแ ละชายทั้งสองน่าจะได้รับอิทธิพลจากกลอนใน *มันโยฌู* โดยอธิบายว่า ชื่อตัวละครในบทละครโนตรงกับชื่อ ตัวละคร ที่ปรากฏใน *มันโยฌู* โดยเฉพาะชื่อของตัวละครเอก อุนะอิ โอะโตะเมะ และชื่อตัวละครชายที่ปรากฏ ในกลอนของ ทะนะเบะ โนะ ซะกิมะโระ (Tanabe no Sakimaro : 田辺福麻呂)* คือ ฌิโนะดะ โอะโตะโกะ (Shinoda otoko : 小竹田壮士) ซึ่งคำว่า ฌิโนะดะ (Shinoda : 小竹田 (しのだ)) นั้นใช้อักษรคันจิตัวเดียวกับ ชื่อของ ซะซะดะ (Sasada : 小竹田 (ささだ)) ที่ปรากฏในบทละครโน (ตัวละครชายในบทละครโนมีสองคน ได้แก่ ซะซะดะ โอะโตะโกะ (Sasada otoko : 小竹田男) และชินุ โนะ มะซุระโอะ (Chinu no masurao : 血沼の大丈夫)) เพียงแต่กำหนดเสียงอ่านให้ต่างกันออกไป

งานของ นิฌิมุระ ยังกล่าวถึงการรับกรรมในนรกของหญิงสาวไว้ว่า ฉากตกนรกของตัวละครเป็นการแสดงให้เห็นแนวคิดทางพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ซึ่งเห็นว่ามาจากบาปที่ตัวละครเอก

---

[6]西村聡「『求塚』における典拠の意味」『文学・語学』第 97 号 (1983 年 4 月): 75 – 82 .

* กวีในสมัยนารา ไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงใด

เป็นต้นเหตุให้ชายทั้งสองตายตามและนกเป็ดน้ำต้องตาย ด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และบาปที่มีชีวิตอยู่ในฐานะที่เป็นหญิง [**] โดยผ่านภาพฉากนรกที่น่ากลัว เพื่อผู้คน จะได้เกิดความกลัวและไม่กล้าที่จะทำบาป

นอกจากงานวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างและแหล่งที่มาของบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* แล้วยังพบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับตัวละครเอก คือ วิญญาณของหญิงสาวนาม อุนะอิโอะโตเมะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์ตัวละคร เช่น สาเหตุที่ตัวละครเอกต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสในนรก หรือเรื่องบาปกรรมของตัวละคร ได้แก่

งานของ วะกิตะ ฮะรุโกะ (Wakita Haruko : 脇田 晴子)[7] ที่ให้ความเห็นว่าบทละครเรื่องนี้สามารถแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเป็นฉากที่หญิงสาวออกมาในร่างแปลงของมนุษย์เป็นหญิงชาวบ้านเพื่อเก็บสมุนไพรอ่อน ซึ่งในช่วงนี้มีการใช้สัญลักษณ์ เปรียบเทียบสมุนไพรอ่อนกับตัวละครเอก และกิจกรรมการเก็บสมุนไพรอ่อน ซึ่งเปรียบได้กับการตายของตัวละครเอก นั่นเอง (รายละเอียดเกี่ยวกับสัญลักษณ์เปรียบเทียบสมุนไพรอ่อนกับตัวละครเอกจะอธิบายในหัวข้อ 2.3.2.A หน้า 61) ช่วงที่สอง เป็นการเล่าเรื่องเหตุการณ์ในอดีตของตัวละครเอก เป็นฉากที่แสดงความเศร้าของหญิงสาว เนื้อหาในช่วงนี้จะเป็นการเกริ่นให้ผู้ชมทราบเกี่ยวกับการรับกรรมในนรกของตัวละครเอกในองก์หลัง เช่น มี การเกริ่นนำตัวละครชายทั้งสองและนกเป็ดน้ำ โดย จะพบตัวละครเหล่านี้ในฉากนรกด้วย และช่วงสุดท้ายเป็นฉากรับกรรมในนรกของหญิงสาว เมื่อพิจารณาทั้งเรื่องจะพบว่า ยิ่งมีการบรรยายหรือขับร้องกลอนในช่วงแรกให้ฟังดูสนุกสนาน รื่นเริงในการทำกิจกรรมมากเท่าไร ยิ่งเป็นการตอกย้ำความเศร้า ความทุกข์ทรมานที่ตัวละครได้รับใน องก์หลังมากเท่านั้น

ทั้งนี้ วะกิตะ ยังได้ให้ ความเห็นเรื่องการรับกรรมในนรกของตัวละคร เอก โดยเห็นด้วยกับนิฌิมุระ ซะโตะฌิ ว่าบาปของตัวละคร มาจากแนวคิดเรื่องผู้หญิงมีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด กล่าวคือ แนวคิดเรื่อง เลือดที่สกปรกมี 3 อย่าง ได้แก่ เลือดตอนคลอด เลือดจากประจำเดือน และเลือดตอน

[**] ความเชื่อในยุคกลาง (chūsei : 中世) หรือช่วงสมัยคะมะกุระ (Kamakura jidai : 鎌倉時代) จนถึงมุโระมะชิ ที่เชื่อว่าผู้หญิงนั้นมีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด อันเกิดจากความเชื่อเรื่องที่ผู้หญิงมีเลือดที่สกปรกอยู่ในร่าง เช่น เลือดประจำเดือน ทำให้ผู้หญิงในสมัยนั้นถูกมองว่ามีสถานะที่ต่ำกว่าเพศชาย โดยความเชื่อนี้ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาที่ได้รับมาจากจีนตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 10 ซึ่งปรากฏให้เห็นในพุทธศาสนานิกายโจโดะฌิน หรือนิกายสุขาวดีแท้ (Joudoshinshū: 浄土真宗) นิกายนิชิเร็น (Nichirenshū: 日蓮宗) และนิกายโซโต (Soutoushū:曹洞宗) เป็นต้น

[7] 脇田晴子、『能楽のなかの女たち』(東京 : 岩波書店、2005 年). pp. 106 – 123.

ตาย ซึ่งเชื่อกันว่าเลือดดังกล่าวเป็นพาหะนำเชื้อโรคต่างๆ ดังนั้นผู้หญิงซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเลือดสกปรก 3 ประการนั้นอยู่ในร่าง จึงถูกมองว่ามี บาปติดตัวมาแต่กำเนิด ดังนั้นตัวละครเอกที่เป็นหญิงจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการรับกรรมในนรกได้

งานของ โคะบะยะฌิ ยะซุฮะรุ (Kobayashi Yasuharu : 小林保治)[8] ที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ ฉากนรกที่มีตัวละครชายทั้งสองมาปรากฏด้วย เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งน่าจะนำเรื่องเล่าอันน่ากลัวในตอนท้ายของตำนานเรื่องเล่าใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ที่เกี่ยวกับวิญญาณของชายทั้งสองที่ยังคงต่อสู้กัน อยู่ มาสร้างเป็นเรื่องราวให้ตัวละครทั้งสองปรากฏในนรกด้วย เพื่อสะท้อนว่าชายทั้งสองมีบาป คือยังคงยึดติดอยู่กับการแข่งขันให้ได้หญิงสาวมาเป็นของตน ดังนั้นจึงต้องตกนรกตามหญิงสาวไปด้วย และ โคะบะยะฌิ ยังชี้ให้เห็นก ารดัดแปลงในบทละครโนที่กำหนดให้ตัวละครเอกเป็นผู้กระทำบาป ทั้งที่ในตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม อย่าง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ผู้ที่กำหนดเงื่อนไขให้ชายทั้งสองแข่งกันไปยิงนกเป็ดน้ำ คือ ตัวละคร มารดาของหญิงสาว ทั้งนี้เพราะต้องการให้เกิดความสอดคล้องกับฉากที่ตัว ละครเอกสารภาพความทุกข์ภายในใจและบาปของตนก่อนกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย

โคะบะยะฌิ กล่าวว่าการบรรยายฉากนรก เป็นการสะท้อนให้เห็นบาปที่ตัวละครได้ก่อขึ้น เช่น คำว่าบ้านเพลิง (kataku : 火宅) สะท้อนให้เห็นถึงบาปที่ยึดติดอยู่กับความรักในโลกปัจจุบันอันยุ่งเหยิงวุ่นวาย ความทุกข์จากการยึดติดนั้นจึงกลับมาสร้างความทรมานราวกับเพลิงที่เผาไหม้ตนเอง หรือ นรกขุมโกะกุเนะท์ซุ (gokunetsu : 酷熱)* ผู้ที่ตกนรกขุมนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ประพฤติผิดทำบาป ได้แก่ ฆ่าสัตว์ ประพฤติผิ ดในกาม เห็นผิดเป็นชอบ เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าบาปของตัวละครเอก คือ การยึดติด และการฆ่าสัตว์ ฯลฯ นั่นเอง

บะบะ อะกิโกะ (Baba Akiko : 馬場　あき子)[9] ได้ให้ความเห็น เกี่ยวกับการตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตายของตัวละครเอกว่า มาจากความทุกข์ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาท ของชายทั้งสอง และการเห็นภาพการตายของนกเป็ดน้ำตัวหนึ่งที่ต้องตายจากคู่ของมันเพียงเพราะถูกยก

---

[8] 小林保治『中世文化の発想』(東京: 勉誠出版、2008). pp. 137 – 149.

* นรกขุมที่ต้องทนทรมานกับเปลวเพลิงที่รุนแรงจนมอดไหม้เป็นตอตะโก

[9] 馬場あき子『読んで愉しむ能の世界』(東京: 講談社、2009). pp. 74 – 86.

มาเป็นเงื่อนไขในการตัดสินใจเลือกชายคนใดคนหนึ่งของตนเอง ดังนั้นตัวละครเอกจึงรู้สึกละอายใจเกินกว่าที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ นอกจากนี้ บะบะ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตัวละครเอกว่า ภาพของหญิงสาวในตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมทั้ง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ *มันโยฌู* เป็นภาพของหญิงสาวอ่อนวัย งดงาม ไร้เดียงสา การที่ อุนะอิ โอะโตะเมะ ฆ่าตัวตายมาจากการที่ไม่สามารถอดทนต่อแรงกดดันจากมารดา และการทะเลาะแข่งขันของชายทั้งสองที่ไม่สามารถหาข้อสรุปได้ ดังนั้นการทำให้ชายทั้งสอง ต้องตายตามจึงเป็น เรื่องที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้เจตนา แต่ในบทละครโนผู้แต่งได้ดัดแปลง ภาพของตัวละคร ใหม่ เป็นภาพของหญิงสาวที่มีบาป โดยการเปลี่ยนให้ อุนะอิ โอะโตะเมะ เป็นคน ที่สร้างเงื่อนไขให้ชายทั้งสองไปยิงนกเป็ดน้ำแทนมารดา เพื่อ ให้สอดคล้องกับการบรรยายฉากนรก

1.8.2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ได้แก่

บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* เป็นเรื่องราวของ อุเนะเมะ คนหนึ่งที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ (Sarusawa no ike : 猿沢の池) เนื่องจากน้อยใจจักรพรรดิที่ไม่โปรดปรานตนเองเช่นเดิม และกลายเป็นวิญญาณปรากฏร่างต่อหน้าพระธุดงค์เพื่อขอให้พระธุดงค์สวดอุทิศให้ดวงวิญญาณตน และบอกเล่าเรื่องราวในอดีตเ รื่องอุเนะเมะคนหนึ่งที่กล่าวกลอนจนทำให้องค์ชาย คะสุระกิ (Kazuraki no ōkimi : 葛城の王) หายกริ้ว และ ในตอนท้ายวิญญาณของอุเนะเมะได้ร่ายรำอวยชัยให้แก่รัชสมัยและแผ่นดิน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครเรื่องนี้ ได้แก่

บทความของ ซะโต เค็นอิชิโร (Satou Kenichirou : 佐藤健一郎) และ โทะริอิ อะกิโอะ (Torii Akio : 鳥居明雄)[10] ที่ศึกษาเกี่ยวกับบทละครเรื่อง *อุเนะเมะ* โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ของบทความ กล่าวถึงการสันนิษฐานแหล่งที่มาของบทละคร โดยกล่าว ว่าบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* มีความคล้ายคลึงกันกับบทละครโนเรื่อง *โทะบุฮิ* 『*Tobuhi* : 飛火』ซึ่งกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าคะซุงะ (Kasuga jinja : 春日神社) เป็นประเด็นหลักของ

---

[10] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺一」『宝生』第四号 (1977 年 4 月): 12-13.

เรื่อง ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า องก์แรกในเรื่อง *อุเนะเมะ* น่าจะดัดแปลงมาจากบทละครโนเรื่อง *โทะบุฮิ* และการที่อุเนะ เมะซึ่งเป็นตัวละครเอกกระโดดน้ำตายนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องอะไรกับประวัติของศาลเจ้าคะซุงะ ทำให้ ซะโต และ โทะริอิ เชื่อว่า ในประวัติของศาลเจ้าคะซุงะน่าจะมีตำนานหรือเรื่องเล่าต่างๆที่ทำให้เชื่อมโยงไปถึง อุเนะเมะ ซ่อนอยู่ รวมทั้งการกล่าวสรรเสริญศาลเจ้าในองก์แรก เป็นการชี้ให้เห็นว่าบทละครเรื่องนี้เป็นบทละครที่เกี่ยวกับการอวยพร อวยชัย ซึ่งมีอยู่น้อยมากในบทละครโนประเภทที่สาม (Sanbanme mono : 三番目もの)*

นอกจากนี้ซะโต และ โทะริอิ ยังกล่าวถึงความเป็นมาของ วัดโคฟุกุ (Koufukuji : 興福寺) ว่ามีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับตระกูลฟุจิวะระ (Fujiwara : 藤原) รวมทั้งมีความเชื่อว่าทั้งวัดโคฟุกุ ศาลเจ้าคะซุงะ และบริเวณทุ่งคะซุงะทั้งหมด คือดินแดนสุขาวดี ซึ่งบริเวณหน้าประตูทางทิศใต้ของวัดโคฟุกุ มีบึงซะรุซะวะที่มีตำนานเรื่องเล่าอุเนะเมะกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ดังนั้นจึงเข้าใจได้ว่าทำไมในบทละครโน จึงแทรกตำนานเรื่องเล่าอุเนะเมะใน ตอนที่กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าคะซุงะ(ศาลเจ้าคะซุงะอยู่ในบริเวณเดียวกันกับวัดโคฟุกุ) และได้กล่าวถึงตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะกระโดดน้ำฆ่าตัวตายว่า มีหลักฐานปรากฏเกี่ยวกับผู้หญิงที่ กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ ในหนังสือเล่มอื่น เช่น *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* หรือ *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* 『*Shichidaiji junreishiki* : 七大寺巡礼私記』 ของ โอเอะ โนะ ชิกะมิชิ (Ōe no Chikamichi : 大江親通) เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาโดยรวมมีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ดัดแปลงจากบทละครโนเรื่อง *โทะบุฮิ* และผสมผสานเข้ากับเรื่องเล่าตำนานต่างๆของบ่อน้ำซะรุซะวะที่อยู่ในศาลเจ้าคะซุงะนั่นเอง

บทความตอนที่ 2 ซะโต และ โทะริอิ[11] ได้สันนิษฐานว่าเรื่องราวของ อุเนะ เมะ ในบทละครโนนั้นน่าจะมาจากตำนานเรื่องเล่าของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ (Tsuguko : 継子) ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ ตามที่ปรากฏในบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* โดย ซะโต และ โทะริอิ ได้ เล่าเกี่ยวกับประวัติของพระมเห สี ท์ซุงุโกะ และตระกูลของพระนาง เพื่อชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วพระ

* บทละครโนประเภทที่มีตัวละครเอกส่วนใหญ่เป็นหญิงสาวที่งดงาม หรือวิญญาณของหญิงสาวที่มีความงดงามในองก์หลังตัวละครเอกมักจะปรากฏกายในร่างวิญญาณที่แท้จริงออกมาร่ายรำด้วยท่วงทำนองที่ช้า ประกอบการขับร้องบรรยายความรู้สึกเป็นบทกวีที่ไพเราะ

[11] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺/二」『宝生』第五号 (1977 年 5 月): 18 – 20.

มเหสี ท์ซุงุโกะ นั้นมีฐานะเป็นตัวประกันที่ถูกถวายให้แก่องค์จักรพรรดิเพื่อป้องกัน การรุกรานหรือแย่งชิงอำนาจไปจากวังหลวง ซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากฐานะนางกำนัลตำแหน่ง อุเนะเมะ ซึ่งเป็นหญิงสาวลูกหลานของผู้ปกครองแคว้นต่างๆที่ถูกส่งตัวเข้ าวังมาเพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อองค์จักพรรดิ และไม่คิดที่จะรุกรานหรือแย่งชิงพระราชอำนาจ นั่นเอง และผู้เขียนให้ความเห็นว่าการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ นั้นมาจากสาเหตุที่จักรพรรดิเฮ ะอิเสะอิ (Heizei tennou : 平城天皇) พ่ายแพ้ในเหตุการณ์ คดีความวุ่นวายคุซุโกะ (Kusuko no hen : 薬子の変) ซึ่งผู้แต่งบทละครโนนำเรื่องราวนี้มาดัดแปลงรวมกับแนวคิดเรื่องวิญญาณที่คอยปกปักรักษา ดังนั้นในตอนท้ายตัวละครเอกที่เป็นวิญญาณจึงร่ายรำอวยพรให้แก่รัชสมัย (ประวัติพระมเหสี ท์ซุงุโกะ และเหตุการณ์คดีความวุ่นวายคุซุโกะจะอธิบายในบทที่ 3 หัวข้อที่ 3.2.2 หน้า 86)

นอกจากนี้ ในบทความตอนที่ 2 ซะโต และ โทะริอิ ยังกล่าวถึงการที่บทละครโนแทรกตำนานเรื่องเล่าอุเนะเมะที่กล่าวกลอนปลอบประโลมจิตใจขององค์ชาย คะสุระกิ ในองก์หลังว่าเป็นการส ร้างเอกภาพในเรื่อง เนื่องจาก บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ทั้งเรื่อง นั้นกล่าวสรรเสริญดินแดนสุขาวดี หรือก็คือบริเวณทุ่งคะซุง ะทั้งหมด ซึ่งตำนานเรื่องเล่าของอุเนะเมะ และองค์ชาย คะสุระกิ ในองก์หลังก็เช่นกัน เพราะมีเรื่องเล่าว่าองค์ชาย คะสุระกิ หรือพระนามเดิม คือ ทะชิบะนะ โนะ โมะโระเอะ (Tachibana no Moroe : 橘諸兄) นั้น ครั้งหนึ่งเคยเสด็จไปยังบริเวณทุ่งคะซุงะและเคยเห็นวิญญาณเทพหรือพระโพธิ สัตว์ปรากฏกายขึ้นมาจากก้นบึง ดังนั้นเรื่องราวของพระองค์จึงเป็นนัยแฝงเรื่องดินแดนสุขาวดีด้วย

บทความตอนที่ 3 ของ ซะโตและ โทะริอิ [12] กล่าวถึงความเชื่อเรื่องวิญญาณที่ถูกผูก รวมเข้ากับเรื่องเล่าตำนาน โดยได้แสดงความเห็นว่า ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับ อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำ ฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ นั้นมีความเป็นไปได้ที่เกิดจากเหตุการณ์การสิ้นพ ระชนม์ของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ เนื่องจากคนที่ตายเป็นถึงพระมเหสี และเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในวัง ดังนั้ นจึงหลีกเลี่ยงที่จะเอ่ยถึงพระนามโดยตรง

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากความสัมพันธ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ระหว่างช่วงรัช สมัยของจักรพรรดิเฮะอิเสะอิ และจักรพรรดิซะงะ (Saga tennou : 嵯峨天皇) แล้ว หลังจากพระมเหสี ท์ซุงุโกะ สิ้นพระชนม์ พระนาง น่าจะกลายเป็นวิญญาณที่คอยสาปแช่งวงศ์ตระกูลของจักรพรรดิซะงะ (เนื่องจากจักรพรรดิเฮ ะอิเสะอิ พ่ายแพ้ในการทวงบัลลังก์คืนจากจักรพรรดิซะงะทำให้จักรพรรดิเฮ ะอิเสะอิทรงออกบวช และพระมเหสีท์ซุงุโกะฆ่าตัวตาย) แต่ตำนานเรื่องเล่าอุเนะเมะดังกล่าวไม่ได้เป็นเรื่อง เล่าเกี่ ยวกับ วิญญาณแค้น สาเหตุน่าจะเกิดจากสถานที่เกิดเหตุเป็นบึง

---

[12] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺/三」『宝生』第六号 (1977 年 6 月): 12 – 13.

ซะรุซะวะ ที่มีความเชื่อเกี่ยวพันกับเรื่องเทพมังกร รวมทั้งบริเวณศาลเจ้าคะซุงะ และวัดโคฟุกุ มีความเกี่ยวพันเป็นศาลเจ้าและวัดประจำตระกูลฟุจิวะระ ซึ่งในตอนนั้น ฟุจิวะระ โนะ ฟุยุท์ซุกุ (Fujiwara no Fuyutsuku : 藤原冬嗣) เป็นผู้สนับสนุนฝ่ายจักรพรรดิซะงะ จึงเป็นเหตุให้ ซะโต และโทะริอิ ตั้งข้อสันนิฐานว่า เบื้องหลังการสร้างตำนานเรื่องนี้อาจเกิดจากตระกูลฟุจิวะระก็เป็นได้

นัมบะ คิโส (Namba Kizou : 難波喜造)[13] กล่าวว่าบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* มีเนื้อหาใกล้เคียงกับตำนานเรื่องเล่าที่ปรากฏใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150 แต่บทกลอน “วะงิโมะโกะงะ...” (Wagimokoga… :わぎもこが...) ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* เป็นบทกลอนที่แต่งขึ้นโดย คะกิโนะ โมะโตะ โนะ ฮิโตะมะโระ (Kakinomoto no Hitomaro : 柿本人麻呂)ในขณะที่ใน ละครโนบทกลอน บทนี้ เป็นของ จักรพรรดิ และยังพบบทกลอนนี้โดยระบุว่าเป็นของ ฮิโตะมะโระ ใน หนังสือรวมความเรียง *มะกุระ โนะโซฌิ* 『*Makura no soushi* : 枕草子』และ ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *ฌูอิวะกะฌู* 『*Shūiwakashū* : 拾遺和歌集』เป็นต้น จึงอาจอนุมานได้ว่าสังคมในสมัยเฮอันรู้จักตำนานอุเนะเมะในฐานะเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับบทกลอน หรือ ที่เรียกว่า อุตะงะตะริ (Utagatari : 歌語り)

นัมบะกล่าวว่า ตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะ เมื่อพิจารณาจากบทกลอนในเรื่องบึงซะรุซะวะ ที่ปรากฏในบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* ซึ่งผู้แต่งกลอนดังกล่าวเชื่อว่าคือ จักรพรรดิเฮ ะอิเสะอิ กลอนนี้จึงน่าจะแต่งขึ้นจากความ เสียพระทัยที่ พระองค์ทรงโปรดปรานคุซุโกะ มากจนเป็นเหตุให้พระมเหสีท์ซุงุโกะ น้อยพระทัยจนไปกระโดดน้ำปลิดพระชนม์ชีพตนเองยังบึง ซะรุซะวะ แต่กลับมีบันทึกระบุว่า พระมเหสีท์ซุงุโกะสวรรคตหลังคุซุโกะ เหตุการณ์ดังกล่าวกั บตำนานจึงไม่สอดคล้องกัน ดังนั้นอุเนะเมะในตำนานจึงไม่น่าจะใช่พระมเหสี ท์ซุงุโกะ และแม้จะ ตั้งสมมติฐานว่ าผู้ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย คือคุซุโกะ เพราะนางมีสถานะเป็นนางในรับใช้จักรพรรดิ ซึ่ งใกล้เคียงกับตำแหน่งอุเนะเมะ และตามประวัติศาสตร์นางได้ฆ่าตัวตายหลังจากแผนการชิงบัลลังก์จากจักรพรรดิซะงะล้มเหลว แต่ในความจริงแล้ว คุซุโกะนั้นดื่มยาพิษฆ่าตัวตาย ไม่ได้กระโดดน้ำฆ่าตัวตายดังเช่นในตำนานเรื่องเล่า ดังนั้นอุเนะเมะ ในตำนานจึงไม่น่าจะใช่ ทั้งพระมเหสีท์ซุงุโกะและคุซุโกะ อีกทั้ง

---

[13] 難波喜造「処女入水伝説の意味」『奈良教育大学－国文－研究と教育』第三号 (1979 年 3 月) : 62 – 64.

คำว่า จักรพรรดิแห่งนารา (Nara no mikado : ならの帝) ที่ปรากฏใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* นั้น ไม่อาจระบุแน่ชัดได้ว่าเป็นจักรพรรดิองค์ใด ดังนั้นจึงไม่ อาจสรุปได้ว่า ตำนานเรื่องเล่าอุเนะเมะแท้จริงแล้วเป็นเช่นไร และมาจากแหล่งที่มาใดกัน ซึ่งเป็นไปได้ว่าอาจจะเกิดจากการนำตำนานเรื่องเล่า บทกลอน และเรื่องจริงในประวัติศาสตร์ มาผูกโยงเข้าให้กลายเป็นเรื่องเดียวกันนั่นเอง

1.8.3 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ได้แก่

บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* เป็นเรื่องราวของหญิงสาวที่ชื่อ คะท์ซุระโงะ (Katsurago : 桂子) อาศัยอยู่ที่เขา มิมินะฌิ (Miminashi yama : 耳成山) ได้กระโดดน้ำฆ่าตัวตายเนื่องจากชายคนรักนั้นเอนเอียงไปหาหญิงอีกคนที่ผูกสัมพันธ์รักด้วยนามว่า ซะกุระโงะ (Sakurago : 桜子)อาศัยอยู่ที่เขา อุเนะมิ (Unemi yama : 畝傍山) เมื่อตายกลายเป็นวิญญาณก็ต้องทนทุกข์ทรมานด้วยความแค้นเคือง วิญญาณของคะท์ซุระโงะได้ใช้กิ่งคะท์ซุระตีวิญญาณของซะกุระโงะ หรือเรียกว่าการทำอุวะนะริอุชิ (Uwanariuchi :うわなり打ち) เพื่อระบายความแค้นเคือง ก่อนวิญญาณของทั้งสองจะขอให้พระเรียวนิน (Ryounin : 良忍) สวดอุทิศให้ดวงวิญญาณทั้งคู่ไปสู่สุคติ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครเรื่องนี้ ได้แก่

คะนะอิ คิโยะมิท์ซุ (Kanai Kiyomitsu : 金井清光) [14] กล่าวว่าคนญี่ปุ่นมีความเชื่อ ว่าภูเขาสูงมักมีวิญญาณเทพสถิตอยู่ และเชื่อว่าภัยพิบัติและหายนะต่างๆที่เกิดขึ้นมาจากคำสาปแช่งของเทพเจ้า ดังนั้นหากต้องการทำให้ภัยพิบัติต่างๆหายไปจำเป็นต้องบูชาเทพเจ้า แต่เมื่อไม่รู้ว่าเกิดจากคำสาปแช่งของเทพองค์ใด คนโบราณจึงคิดเดากันว่ามาจากการทะเลาะแย่งชิงกันระหว่างเขาสามลูก เพื่อยุติปัญหาจึงจำเป็นต้องอัญเชิญวิญญาณเทพมาเข้าร่างผู้ทรงวิญญาณหรือที่เรียกว่า มิโกะ (miko : 巫女) และทำพิธีปัดเป่า อันเป็นที่มาของการทำ อุวะนะริอุ ชิ* (อธิบายในบทที่ 4 หัวข้อ 4.2.1.B c การช่วยเหลือตัวละคร การทำอุวะนะริอุชิ หน้า 149) ดังนั้นในละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ที่มีการ

---

[14] 金井清光「能「三山」と鳥取県　高杉神社のうわなり打ち神事」『國學雜誌』第 72 巻第 11 号 (1948 年 11 月) : 136 – 144.

* อุวะนะริอุชินั้นเป็นธรรมเนียมประเพณีในสมัยมุโระมะชิ ที่ให้ภรรยาเอกมีสิทธิ์ที่จะพาหญิงรับใช้หรือหญิงที่สนิทไปบุกบ้านและตีภรรยาที่มาที่หลังได้

แสดงอุวะนะริอุชิ ในตอนท้ายจึงเป็นกา รชี้ให้เห็นว่า เรื่องราวเกี่ยวกับเขาสามลูกที่เกิดขึ้นในเนื้อเรื่องนี้มีความเกี่ยวพันกับการทำพิธีปัดเป่าและมิโกะ หรือกล่าวคือ การเปลี่ยนเพศให้ตัวละครที่อาศัยอยู่บนเขาสามลูกเป็นหญิงสองชายหนึ่ง จากตำนานเดิมที่เชื่อว่ าเขาสองลูกเป็นเพศชายและอีกหนึ่งลูกเป็นเพศหญิง เพราะต้องการให้สอดคล้องกับการแสดง อุวะนะริอุชิ ที่มิโกะซึ่งเป็นเพศหญิงต้องเป็นผู้กระทำนั่นเอง ซึ่งหมายความว่าตัวละครเอก หรือ ฌิเตะ (Shite : シテ) และตัวละครผู้ติดตามหรือ ท์ซุเระ (tsure : ツレ) ที่ปรากฏกายในองก์หลังนั้นไม่ได้เป็นวิญญาณ แต่เป็นมิโกะที่ถูกวิญญาณเทพของภูเขาสิงร่างอยู่ และการที่กำหนดให้ มิโกะออกมาเป็นคู่พร้อมกันนั้นก็ไม่ใช่เรื่องแปลกในบทละครโน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* มีจุดประสงค์ในการบูชาเทพ ดังนั้นการแสดงหลักคือการทำ อุวะนะริอุชิ โดยผสมผสานกับเรื่องราวจากตำนานเรื่องเล่าเขาสามลูกที่อ้างอิงมาจากบทกลอนใน *มันโยฌู* ดังนั้นจึงมีการดัดแปลงแก้ไขเพื่อให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับการแสดงดังกล่าว

นอกจากนี้ คะนะอิ ยังเสิมว่า การที่ให้วะกิ (Waki : ワキ) เป็นพระเรียวนิ น แห่งนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ (Yūzūnenbutsu shū: 融通念仏宗) นั้น เพื่อช่วยให้ตัวละครทั้งสองที่เป็นศัตรูความรักกันไปเกิดยังดินแดนสุขาวดีได้ทั้งคู่ เพราะการสวดอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณหรือการเจริญพุทธสติ ตามแนวคิดของนิกายนี้ เป็นการกระทำความดีที่ไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้นผลบุญนี้จึงส่งผ่านไปยังอีกฝ่ายที่แม้จะเป็นศัตรูกันด้วย ฉะนั้นการทำให้ตัวละครทั้งสองหลุดพ้นจากทุกข์ได้จึงจำเป็นต้องกำหนดให้วะกิในเรื่องเป็นพระผู้อยู่ในนิกายยูสูเน็มบุท์ซุอย่างเช่นพระเรียวนินเท่านั้น

นิฌิมุระ ซะโตะฌิ (Nishimura Satoshi : 西村聡)[15] ได้ให้ความเห็นว่าบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* มาจากการนำเรื่องราวจากตำนานภูเขาสามลูกมาผสมกับแนวคิดการทำพิธีปัดเป่าขอ งคนในสมัยก่อนโดย เห็นด้วยกับ แนวคิดของ คะนะอิ ที่กล่าวว่าคนในสมัยก่อนเมื่อเห็นดินฟ้าอากาศผิดปกติก็จะตีความว่าเป็นเพราะเทพเจ้าทะเลาะเบาะแว้งกัน ดังนั้นจึงนำมาสู่การทำพิธีปัดเป่าโดยใช้กิ่งไม้ตีขับไล่สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายออกไป ซึ่งการกระทำนั้นเป็นการกระทำของเทพเจ้าที่กระทำผ่านร่างผู้ทรงวิญญาณ หรือ มิโกะ ซึ่งเป็นเพศหญิงนั่นเอง ดังนั้นในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ตัว

---

[15] 西村聡「能『三山』—『万葉集』の中世 —」『金沢大学文学部論集：文学科篇 2』(1982 年 4 月) : 27 – 42.

ละครที่ปรากฏจึงเป็นหญิง และกำหนดให้เป็นเรื่องราวรักสามเส้าของหญิงสองชายหนึ่ง ซึ่งแตกต่างไปจากตำนานเดิมของ มิท์ซุยะมะ ซึ่งเป็นภูเขาชายสองลูกแย่งชิงภูเขาหญิงคนรักนั่นเอง

นอกจากนี้เรื่องการเ ปลี่ยนเพศของภูเขาในละครโน ยังพบในงานของ นะมิกิ ฮิโระเอะ (Namiki Hiroe : 並木宏衛)[16] ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนให้เขามิมินะฌิ และเขาอุเนะมิ เป็นผู้หญิงนั้นก็เพื่อให้สอดคล้องกับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับหญิงสาวที่ชื่อคะท์ซุระโงะ ที่ปรากฏในกลอนจากหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* บทที่ 3788 – 3790 เพราะในตำนานหญิงสาวได้ฆ่าตัวตายที่บึงมิมินะฌิ ซึ่งเป็นชื่อเดียวกันกับเขามิมินะฌิ จึงอนุมานได้ว่าบึงมิมินะฌินี้อยู่ในบริเวณเขามิมินะฌิ ดังนั้นชื่อของ คะท์ซุระโงะ จึงมีความเกี่ยวพันกับเขามิมินะฌิ และตำนานของหญิงสาวที่ชื่อซะกุระโงะ ในกลอนบทที่ 3786 – 3787 จากหนังสือ *มันโยฌู* เนื่องจากพบว่ามีหลุมศพของหญิงสาวคนหนึ่งนามว่า ซะกุระโงะ บริเวณตีนเขาอุเนะมิ จึงเชื่อได้ว่าตำนานเรื่องเล่าดังกล่าวเกี่ยวพันกับบริเวณเขาอุเนะมิ อีกทั้งตำนานทั้งสองเรื่องนี้ก็เป็นที่รู้จักแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยนารา และเมื่อพิจารณาจากตัวบทละครที่ได้กำหนด ตัวละครเอกใ ห้เป็นหญิงสาวที่ชื่อว่า คะท์ซุระโงะ อาศัยอยู่ที่เขา มิมินะฌิ และกำหนดตัวละครผู้ติดตามให้เป็นหญิงสาวชื่อ ซะกุระโงะ อาศัยอยู่ที่เขาอุเนะมิ จึงมีความเป็นไปได้ที่บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* น่าจะได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าดังกล่าวแล้วนำมาดัดแปลงให้สอดคล้องกับการแสดง

เซะอิดะ ฮิโระฌิ (Seida Hiroshi : 清田 弘)[17] ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการตีความเรื่องเพศของภูเขาทั้งสามในบทกลอน *มันโยฌู* ว่ามีหลากหลายทฤษฎีด้วยกัน (ทฤษฎีเรื่องเพศของภูเขาอธิบายในบทที่ 4 หัวข้อ 4.2.1.A a เพศของภูเขาทั้งสาม หน้า 126) แต่ทฤษฎีที่บทละครโนน่าจะได้รับอิทธิพลและนำมาใช้ คือ ทฤษฎีการตีความของพระ เซ็งงะกุ (Sengaku : 仙覚) ซึ่งเป็นพระผู้เรียบเรียงและตีความบทกลอนใน *มันโยฌู* มีชีวิตอยู่ในช่วงกลางสมัยคะมะกุระ ที่กล่าวว่า เขาคะงุเป็น หญิง ส่วนเขาอุเนะมิ และ เขามิมินะฌิ เป็นชาย แต่บทละครโนนำ ทฤษฎีดังกล่าว มาดัดแปลงโดยให้เขาคะงุ เป็นชาย ส่วนเขาอุเนะมิ และ เขามิมินะฌิ เป็นหญิง เพื่อให้สอดคล้องกับการแสดง

---

[16] 並木広衛「万葉と能－「三山」についてー」『武蔵野女子大学　能楽資料センター紀要』(1999 年 3 月) : 156 – 164.

[17] 清田弘『能の表現』(東京: 草思社、2004). pp. 395 - 420.

อุวะนะริอุชิ ส่วนสาเหตุที่ ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครวะกิเป็นพระเรียวนิน แห่งนิกาย ยูสูเน็มบุท์ซุ เซะอิดะให้ความเห็นว่าอาจเป็นเพราะแนวคิดสำคัญของนิกายนี้ไม่แบ่งแยกชนชั้นวรรณะ ดีเลว มิตร หรือศัตรู ดังนั้นจึงสอดคล้อง กับการช่วยให้ตัวละครทั้งสองที่มีความแค้นเคืองต่อกันสามารถหลุดพ้นจากทุกข์ไปพร้อมๆกันได้

เซะอิดะ ได้ให้ความเห็นว่าบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* เกิดจากการนำตำนานเรื่องเล่ าเขาสามลูกของเจ้าชาย นะกะ โนะ โอเอะ (Nakanoōe no ouji : 中大兄皇子) มาผสมผสานกับตำนานเรื่องเล่า คะท์ซุระโงะ และ ซะงุระโงะ ใน *มันโยญู* มาดัดแปลงให้เข้ากับการแสดง อุวะนะริอุชิ ซึ่งเป็นธรรมเนียมประเพณีในสมัยมุโระมะชิ

1.9 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาค้นคว้าโดยศึกษาจากเอกสารและหนังสือเป็นหลัก โดยดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหาในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ*, *อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครทั้งสามเรื่อง รวมทั้งแหล่งที่มาเดิมของบทละครโน
2. ศึกษาวิเคราะห์บทละครโนทั้งสามเรื่องในด้านเนื้อหาและการสร้างเรื่องโดยเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าตำนานแหล่งที่มาของบทละครโน
3. วิเคราะห์เหตุการณ์หรือสิ่งที่ปูพื้นอารมณ์ให้แก่ผู้ชมซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพของบทละครโนทั้งเรื่อง
4. เปรียบเทียบบทละครโนทั้งสามเรื่อง
5. เรียบเรียงข้อมูล สรุปผลที่ได้จากการศึกษาและนำเสนอเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์

บทที่ 2

บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* 『求塚』

2.1 แนะนำบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* โดยสังเขป

บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นั้นได้รับการสันนิษฐานว่า เป็นบทละครโนที่ คันอะมิ (Kanami : 観阿弥) เป็นผู้ประพันธ์คำร้อง และ เสะอะมิ (Zeami : 世阿弥) เป็นผู้ประพันธ์ทำนอง และแก้ไขดัดแปลง โดยอ้างจากบันทึกของเสะอะมิ ที่ชื่อว่า โกะอน 『*Goon* : 五音』* ในหัวข้อที่ชื่อว่า ฌิฟุเกียวกุ 「shifukyoku : 死父曲」** ซึ่งกล่าวว่าท่อน 「*されば人(ひと)、一日一夜(いちにちいちや)を經(ふ)るとだに*」 *"คนเรานั้น...แค่เพียงช่วงเวลาสั้นๆหนึ่งวันหนึ่งคืน"* ซึ่งเป็นท่อนร้องของจิอุตะอิ (jiutai : 地謡) (คอรัส) ที่ปรากฏอยู่ช่วงต้นในองก์หลังของบทละคร ซึ่งคำร้องดังกล่าวเป็นลักษณะการประพันธ์ของ คันอะมิ ดังนั้นจึงอนุมานว่า บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ทั้งเรื่อง น่าจะเป็นผลงานการประพันธ์ของ คันอะมิ[1] อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบทละครโนเรื่องนี้มีรูปแบบการประพันธ์แบบละครโนประเภท "ในฝัน" หรือ มุเง็นโน (mugennou: 夢幻能) ซึ่งต่างจากผลงานส่วนใหญ่ของคันอะมิ ที่มีลักษณะเป็นละครโนประเภท "ในโลกปัจจุบัน" หรือ เก็นสะอิโมะโนะ (genzaimono : 現在物) รวมทั้งการอ้างอิงบทกลอนต่างๆซึ่งป็นลักษณะการประพันธ์ของเสะอะมิ จึงยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่าแท้จริงแล้วใครเป็นผู้ประพันธ์บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ*

บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* เป็นบทละครที่ยังมีการนำมาแสดงอยู่ เดิมทีมีเพียงสำนักละครโฮโฌ (Houshouryū : 宝生流) และสำนักละครคิตะ (Kitaryū : 喜多流) เท่านั้นที่นำบทละครเรื่องนี้มาแสดง แต่ ในปีค.ศ. 1931 สำนักละครคงโง (Kongouryū : 金剛流) ปี ค.ศ. 1951 สำนักละครคันเสะ (Kanzeryū : 観世流) และปี ค.ศ. 1991 สำนักละครคมปะรุ (Konparu : 金春流) ได้นำบทละครโนเรื่องนี้กลับมาแสดงอีกครั้งตามลำดับ ทำให้ปัจจุบันบทละครโนเรื่องนี้ยังคงมีการนำมาแสดงโดยทุกสำนักละคร

---

* หนังสือทฤษฎีเกี่ยวกับวิธีการขับร้องบทละครโนซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อหาและบทร้องในบทละคร

** บันทึกว่าท่อนร้องเรื่องไหน ส่วนไหน เป็นผลงานของคันอะมิ ผู้เป็นบิดาที่ล่วงลับไปแล้ว

[1] 脇田晴子、『能楽のなかの女たち』(東京 : 岩波書店、2005 年). pp. 118 – 121.

ในอดีตบทละครโนเรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อเรื่อง “โอะโตะเมะสุกะ” (Otomezuka : 乙女塚) หรือ “หลุมฝังศพของหญิงสาว” ตามที่ปรากฏในตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม อย่างเช่น หนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* 『*Yamato monogatari* : 大和物語』และกลอนในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* 『Manyoushū : 万葉集』แต่ที่ชื่อเรื่องนี้เปลี่ยนเป็น “โมะโตะเมะสุกะ”โดยทั่วไปสันนิษฐานกันว่า มาจากการเพี้ยนเสียงจาก “โอะโตะเมะสุกะ” เป็น “โมะโตะเมะสุกะ” เพราะในตอนท้ายเรื่องของบทละคร ตัวละครเอกได้เรียกร้องตามหาหลุมฝังศพตนเองอยู่หลายครั้ง แสดงถึงโศกนาฏกรรมของตัวละครที่ไม่อาจหลุดพ้นได้นั่นเอง [2]

บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* เป็นบทละครโนประเภทที่ 4 (yonbanme mono: 四番目もの) หรือ ฌูเน็นโมะโนะ (shūnen mono: 執念物)[*] ซึ่งเป็นบทละครที่มีตัวละครเอก หรือ ฌิเตะ(shite : シテ) เป็นวิญญาณที่มีความทุกข์เนื่องจากยังยึดติดอาวรณ์อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่สามารถหลุดพ้นได้ และกล่าวกันว่าบทละครโนเรื่องนี้เป็นบทละครที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นภาพนรกอันน่าสะพรึงกลัว โดยเล่าผ่านตัวละครฌิเตะ ซึ่งเป็นวิญญาณของหญิงสาวนามว่า อุนะอิ โอะโตะเมะ (Unai otome : 菟名日乙女／菟名日處女) ที่ต้องเผชิญความทุกข์ทรมานในนรกอันแสนสาหัส เพราะบาปกรรมที่ได้ก่อไว้ในอดีต

บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* มีตัวละครทั้งหมด ดังต่อไปนี้

ตัวละครเอกองก์แรก (ฌิเตะองก์แรก) : หญิงชาวบ้าน

ตัวละครเอกองก์หลัง (ฌิเตะองก์หลัง) : วิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ

---

[2] Donald Keene, <u>20 Plays of the Nō Theatre</u> (The United States of America: Columbia University Press, 1970). pp 36 – 37.

[*] บทละครโนส่วนมากแบ่งออกเป็น 5 ประเภทตามประเภทของตัวละครเอก(ฌิเตะ) ได้แก่ บทละครโนประเภทแรก (shobanmemono : 初番目もの) หรือ วะกิโน (wakinou : 脇能) ที่ตัวละครเอกเป็นเทพเจ้า, บทละครโนประเภทที่ 2 (nibanmemono : 二番目もの) หรือ ฌุระโมะโนะ (shuramono : 修羅物) ที่ตัวละครเอกเป็นวิญญาณของนักรบ, บทละครโนประเภทที่ 3 (sanbanmemono : 三番目もの) หรือ คะท์ซุระโมะโนะ (katsuramono : 鬘物) ที่ตัวละครเอกมักเป็นหญิงสาวที่สง่างาม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิญญาณ, บทละครโนประเภทที่ 4 หรือ ฌูเน็นโมะโนะ ตัวละครเอกมักเป็นวิญญาณที่ยังยึดติดอาลัยอาวรณ์ และบทละครโนประเภทที่ 5 (gobanmemono : 五番目もの) หรือ คิริโน (kirinou : 切能) ที่ตัวละครเอกเป็นวิญญาณเทพ, ปีศาจ, ภูตผี เป็นต้น

ตัวละครรอง หรือ วะกิ (waki : ワキ) : พระธุดงค์

ตัวละครผู้ติดตามตัวละครเอก หรือ ฌิเตะท์ซุเระ (shite tsure : シテツレ) : หญิงชาวบ้าน (3 คน)

ตัวละครผู้ติดตามตัวละครรอง หรือ วะกิท์ซุเระ (waki tsure : ワキツレ) : พระผู้ติดตาม (2 รูป)

ตัวละครในการแสดงอะอิเคียวเง็น(aikyougen : 間狂言)* : ชาวบ้านในละแวกนั้น

เรื่องย่อบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ*

ที่ทุ่งในเมืองอิกุตะ (Ikuta : 生田) ขณะที่บรรดาหญิงสาวในหมู่บ้านออกมาเก็บสมุนไพรนั้น มีพระธุดงค์สามรูปเดินทางผ่านมา และได้เข้าไปถามหญิงสาวเหล่านั้นเกี่ยวกับสถานที่ที่เรียกว่า “โมะโตะเมะสุกะ” แต่หญิงสาวเหล่านั้นกลับบอกว่าไม่รู้จักแล้วก้มหน้าก้มตาเก็บสมุนไพรต่อไป จนเมื่ออากาศเริ่มหนาว ทุกคนจึงกลับบ้านกัน เหลือเพียงหญิงสาวคนหนึ่งที่ยังคงอยู่ที่นั่น นางได้เข้ามาพาพระธุดงค์ทั้งสามรูปไปยังสถานที่ที่เรียกว่า “โมะโตะเมะสุกะ” และได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของสถานที่แห่งนี้ให้พระธุดงค์ฟังว่า ในอดีตมีผู้หญิงรูปร่างหน้าตางดงามคนหนึ่งชื่อ อุนะอิ โอะโตะเมะ ได้มีชายสองคนมาตกหลุมรักนางและขอแต่งงาน แต่เพราะตัดสินใจไม่ได้ว่าจะเลือกใครดี จึงให้ชายทั้งสองไปยิงนกเป็ดน้ำในแม่น้ำ อิกุตะ ใครยิงถูกก็จะตกลงแต่งงานกับคนนั้น แต่ชายทั้งสองกลับยิงถูกปีกของนกตัวเดียวกัน ทำให้ อุนะอิโอะโตะเมะ ไม่สามารถตัดสินใจเลือกใครได้ จึงตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ส่วนชายทั้งสองคนก็ได้ใช้ดาบแทงกันและกันจนตายที่หน้าหลุมฝังศพของเธอ พอเล่าจบตรงนี้หญิงสาวผู้นั้นก็ได้หายตัวไป

เมื่อพระธุดงค์ได้สวดมนต์ให้วิญญาณไปสู่สุคติ หญิงสาวคนนั้นจึงปรากฏร่างขึ้นอีกครั้งในร่างที่แท้จริงเป็นวิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ และได้เล่าถึงความทุกข์ทรมานหลังความตายที่ตนเองได้รับในนรกทั้งแปดขุม ทั้งถูกดึงแขนทั้งสองข้างโดยชายทั้งสอง ถูกนกเป็ดน้ำที่กลายร่างเป็นนกเหล็กมีจะงอยปากแหลมดุจคมดาบเจาะศีรษะเพื่อกินไขสมอง ถูกสาดด้วยน้ำและเผาด้วยไฟ ถูกเสาของบ้านเพลิงเผาไหม้ เป็นต้น เมื่อเล่าจบวิญญาณของเธอก็ได้ร่ำร้องหาหลุมฝังศพของตนเอง ก่อนจะหายกลับเข้าไปยังเนินดินที่เป็นหลุมฝังศพอีกครั้ง

---

* เป็นการแสดงคั่นเวลาระหว่างองก์ที่หนึ่งและสอง โดยนักแสดงละครเคียวเง็นที่มักจะแสดงเป็นชาวบ้านในแถบนั้นออกมาสนทนากับตัวละครวะกิ เพื่อให้ความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่องราวของฌิเตะ

2.2 แหล่งที่มาเดิมของบทละครโน

บทละครโน เรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* มีเนื้อหาในส่วน คะตะริ (katari : 語り)* ที่กล่าวถึงเรื่องเล่าในตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาของสถานที่ที่เรียกว่า “โมะโตะเมะสุกะ” ซึ่งมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับเนื้อเรื่องในหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 147

โอะโมะเตะ อะกิระ (Omote Akira : 表 章)[3] กล่าวในงานศึกษาของเขาว่าโครงเรื่องและที่มาของบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ได้นำมาจากตำนานเรื่อง “โอะโตะเมะสุกะ” ของเมืองเซ็ทท์ซุ (Settsu no otomezuka densetsu: 摂津の処女塚伝説) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่สมัยนาราและปรากฏอยู่ในหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* จึงกล่าวได้ว่าบทละครโนเรื่องนี้มีแหล่งที่มาเดิมจากเรื่องเล่าใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 147 นั่นเอง

นอกจากตำนานเรื่องเล่าที่ปรากฏใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* แล้วยังพบกลอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนาน “โอะโตะเมะสุกะ” ซึ่งมีเนื้อหาใกล้เคียงกับตำนานเรื่องเล่า ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ โอะโมะเตะ อะกิระ ได้ให้ความเห็นว่าบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากกลอนในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* และหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* 『*Horikawa hyakushu* : 堀河百首』ด้วย โดยใช้โครงเรื่องจากหนังสือ *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* เป็นหลัก แล้วผสมผสานกับกลอนใน *มันโยฌู* และ *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* และมีการแต่งเติมรายละเอียดเพื่อเพิ่มสีสันให้เข้ากับการแสดงยิ่งขึ้น[4]

กลอนในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* ที่ปรากฏว่ามีการอ้างถึงหรือมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* มีทั้งสิ้น 8 บท ได้แก่ กลอนบทที่ 1801, 1802 และ 1803 ของทะนะเบะ โนะ ซะกิมะโระ (Tanabe no Sakimaro : 田辺福麻呂)** กลอนบทที่ 1809, 1810 และ

---

* ส่วนหนึ่งในบทละครโน ที่เล่าเรื่องราวโดยใช้คำพูด ไม่ได้ขับร้องเป็นทำนอง

[3] 表章「作品研究「求塚」」『観世』32 (1965 年 1 月) : 6.

[4] Ibid, p. 8.

** กวีในสมัยนารา ไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงใด

1811 ของทะกะฮะฌิ โนะ มุฌิมะโระ (Takahashi no Mushimaro : 高橋虫麻呂)[*] และกลอนบทที่ 4211 และ 4212 ของโอโตะโมะ โนะ ยะกะโมะชิ (Ōtomo no Yakamochi : 大伴家持)[**]

2.2.1 หนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 147

เรื่องเล่าในบทที่ 147 ที่ปรากฏในหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* นั้นมีเนื้อหากล่าวถึง หญิงสาวคนหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่เมือง ท์ซุ โนะ กุนิ Tsu no kuni : 津の国) เป็นหญิงสาวที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม ทำให้มีชายสองคนมาตกหลุมรักและขอแต่งงานด้วย คนหนึ่งเป็นชายที่อาศัยอยู่ที่เดียวกันกับหญิงสาว ชื่อว่า มุบะระ (Mubara : 菟原／むばら) ส่วนชายอีกคนอาศัยอยู่ที่เมือง อิสุมิ โนะ กุนิ (Izumi no kuni : 和泉の國) นามว่า ชินุ (Chinu : 血沼／茅渟／ちぬ) เนื่องจากชายทั้งคู่ต่างมีอายุ หน้าตา ฐานะที่เท่าเทียมกัน รวมถึงความรักความปรารถนาที่จะใช้ชีวิตร่วมกับหญิงสาวต่างก็ไม่ด้อยไปกว่ากัน หญิงสาวจึงไม่สามารถตัดสินใจไปพบใครคนใดคนหนึ่งได้ จนเวลาล่วงไปชายทั้งสองยังคงเฝ้ารอที่จะได้พบกับหญิงสาวโดยไม่ยอมไปไหน มารดาของหญิงสาวเห็นดังนั้นจึงบอกให้หญิงสาวเลือกใครสักคนเสียที และบอกกับชายทั้งสองว่าวันนี้หญิงสาวจะตัดสินใจออกมาพบกับคนที่สามารถยิงนกเป็ดน้ำที่อยู่ในแม่น้ำอิกุตะได้ ดังนั้นชายทั้งสองจึงไปยิงนกเป็ดน้ำ แต่ปรากฏว่าชายคนหนึ่งยิงโดนที่หัวนก ส่วนชายอีกคนยิงโดนที่หางนก ทำให้หญิงสาวยิ่งลำบากใจ เพราะทั้งสองต่างก็ถือว่ายิงโดนนกเป็ดน้ำเหมือนกัน หญิงสาวจึงเอ่ยกลอนขึ้นมาว่า

> *すみわびぬわが身投(みな)げてむ津(つ)の国(くに)の生田(いくた)の川(かは)は名(な)のみなりけり*[5]
> *อยู่บนโลกใบนี้ช่างยากเย็นจนทนไม่ไหว ตัวฉันจะกระโดดน้ำตายที่*
> *แม่น้ำอิกุตะ ของเมือง ท์ซุ โนะ กุนิ ชื่อของแม่น้ำอิกุตะที่หมายถึงมีชีวิต*
> *อยู่ เป็นเพียงแค่ชื่อเท่านั้น*

---

[*] กวีในสมัยนารา ไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงใด

[**] กวีในสมัยนารา คาดว่ามีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 718 – 785

[5] 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、今井源衛、『竹物語・伊勢物語・大和物語』(東京：岩波　書店、1969 年). p. 313.

เมื่อกล่าวกลอนจบ หญิงสาวก็กระโดดลงไปในแม่น้ำอิกุตะฆ่าตัวตาย เมื่อชายทั้งสองเห็นดังนั้นจึงกระโดดน้ำตามหญิงสาวไป โดยชายคนหนึ่งคว้าแขนไว้ และชายอีกคนคว้าขาของหญิงสาวไว้ แล้วจมน้ำตายตามกันไป หลังจากนำศพขึ้นมาก็มีการสร้างหลุมฝังศพของทั้งสาม ในขณะที่สร้างหลุมศพนั้นพ่อแม่ของมุบะระได้กล่าวว่าเพราะชายอีกคนหนึ่งเป็นชายที่มาจากต่างถิ่น จึงควรสร้างหลุมศพที่บ้านเกิด ไม่ควรมาสร้างหลุมศพที่เมืองท์ซุ โนะ กุนิ พ่อแม่ของชินุจึงต้องเดินทางไปขนดินจากบ้านเกิดมาสร้างหลุมศพให้ โดยหลุมศพของหญิงสาวอยู่ตรงกลางมีหลุมศพของชายทั้งสองขนาบข้าง

ต่อมาตำนานได้กล่าวถึงการแต่งกลอนแทนความรู้สึกของบุคคลต่างๆ โดยสมมติว่าตนเป็น หญิงสาวและชายทั้งสอง ในโอกาสที่มีการเขียนภาพถวายแด่พระมเหสีอนฌิ (Onshi kougou : 温子皇后) มีการกล่าวกลอนถึงความรู้สึกอาลัย และเสียใจต่างๆ เช่น

ตัวอย่าง กลอนแทนความรู้สึกของชายทั้งสอง

かげとのみ　　水の下にて　　あひみれど　　魂なきからは
かひなかりけり [6]
เป็นดั่งเช่นเงา แม้เราจะได้พบกันที่ใต้น้ำ แต่เพราะเป็นเพียงวิญญาณ
ของคนตายที่ไร้ชีวิตจิตใจ จึงไม่มีประโยชน์อันใดเลย

いづくにか　　魂を求めん　わたつうみの　こゝかしことも
おもほえなくに [7]
จะไปเรียกร้องร่ำหาวิญญาณของหญิงสาวได้ที่ไหนดี แม้แต่ตรงไหนใน
ท้องทะเลยังมิอาจรู้ได้เลย

ตัวอย่าง กลอนแทนความรู้สึกของหญิงสาว

かぎりなく　　深くしづめる　　わが魂は　　　うきたる人に
みえん物かは [8]

---

[6] 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、『竹物語・伊勢物語・大和物語』(東京：岩波書店、1969 年). p. 314.

[7] Ibid.

วิญญาณของฉันที่จมอยู่ใต้บาดาลอันลึกหาที่สิ้นสุดมิได้นี้ คงไม่มีทางที่จะไปพบกับคนใจโลเลไม่จริงใจเป็นแน่

身を投げて　あはむと人に　契らぬど　うき身は水に　影をならべつ [9]

ฉันจบชีวิตตนเองลง โดยไม่ได้ทิ้งคำสัญญาว่าใครตายตามแล้วจะมาพบ แต่ถึงเป็นเช่นนั้นศพของพวกเราก็ยังลอยขึ้นมาเรียงเคียงกัน

และมีเรื่องเล่าน่ากลัวว่า มีนักเดินทางคนหนึ่ง ได้เดินทางผ่านมายังบริเวณหลุมศพและแวะพักค้างแรมที่นั่น ในคืนนั้นเขาได้ยินเสียงคนทะเลาะโต้เถียงกัน แต่ไม่พบใคร ต่อมามีชายที่มีเลือดอาบเดินเข้ามาหาและขอยืมดาบจากเขาเพื่อที่จะไปแก้แค้นศัตรูและเมื่อแก้แค้นสำเร็จก็หายตัวไป นักเดินทางคนนั้นคิดว่าเป็นเพียงแค่ความฝัน แต่พอรุ่งสางเขากลับพบว่าที่ดาบมีเลือดเปื้อนและที่บริเวณหลุมศพก็มีเลือดนองอยู่

จากเนื้อเรื่องในตำนานเรื่องเล่าที่กล่าวมาข้างต้น สามารถแบ่งและสรุปเนื้อหาในตำนานเรื่องเล่านี้ได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

<u>ช่วงต้น</u> : เล่าถึงตำนานของหญิงสาวที่ถูกชายสองคนมาขอแต่งงานแต่ตัดสินใจเลือกใครไม่ได้จึงไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ชายทั้งสองก็ฆ่าตัวตายตาม และศพของทั้งสามก็ถูกฝังเรียงกันโดยหลุมศพของหญิงสาวอยู่ตรงกลางระหว่างหลุมศพชายทั้งสอง

<u>ช่วงกลาง</u> : กล่าวถึงการแต่งกลอนแทนความรู้สึกของหญิงสาวและชายทั้งสอง (ตามตำนานช่วงต้น) ในโอกาสที่มีการเขียนภาพถวายแด่พระมเหสี อนฌิ

<u>ช่วงท้าย</u> : กล่าวถึงเรื่องเล่าว่าผู้ที่เดินทางผ่านบริเวณหลุมศพได้ยินเสียงคนทะเลาะโต้เถียงกัน และเห็นชายคนหนึ่งมีเลือดอาบ เดินเข้ามาเพื่อขอยืมดาบไปแก้แค้นศัตรูและหายตัวไป พอรุ่งสางก็พบว่าที่ดาบมีเลือดเปื้อนและที่บริเวณหลุมศพก็มีเลือดนองอยู่

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาข้างต้นจะเห็นได้ว่า เนื้อหาจากตำนานในช่วงต้นเท่านั้นที่มีความคล้ายคลึงกับเนื้อหาในบทละครโน แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดของตัวละครและเนื้อหาที่ปรากฏใน

---

[8] Ibid.

[9] Ibid.

บทละครโนแล้วผู้วิจัยพบว่า บทละครโน เรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ไม่เพียงแต่จะนำโครงเรื่องจากตำนานในช่วงต้นมาใช้เท่านั้นแต่ยังสอดแทรกเนื้อหาและความเชื่อตามที่ได้ปรากฏในตำนานเรื่องเล่าเดิมในช่วงกลางและท้ายด้วย ซึ่งจะกล่าวต่อไปในหัวข้อที่ 2.3 เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน

2.2.2 กลอนในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู*

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบทกลอนที่กล่าวถึงตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “โอะโตะเมะสุกะ” หรือตำนานของ อุนะอิ โอะโตะเมะ ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* ได้แก่ กลอนบทที่ 1801, 1802 และ 1803 ของ ทะนะเบะ โนะ ซะกิมะโระ กลอนบทที่ 1809, 1810 และ 1811 ของ ทะกะฮะฌิ โนะ มุฌิมะโระ และ กลอนบทที่ 4211 และ 4212 ของ โอโตะโมะ โนะ ยะกะโมะชิ ซึ่งกลอนแต่ละบทมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เนื้อหาในกลอนบทที่ 1801, 1802 และ 1803 ของ ทะนะเบะ โนะ ซะกิมะโระ

กลอนบทที่ 1801	葦屋の処女の墓に過る歌一首併せて 短歌 古(いにしへ)の　ますら壮士(をとこ)の　相競(あひきほ)ひ　妻問(つまど)ひしけむ　芦屋(あしのや)の　菟原処女(うなひをとめ)の　奥(おく)つ城(き)を　我(わ)が立ち見れば　永(なが)き世の　語りにしつつ　後人(のちひと)の　偲(しの)ひにせむと　玉鉾(たまほこ)の　道の辺(へ)近く　岩構(いはかま)へ　作れる塚(つか)を　天雲(あまくも)の　そきへの極(きは)み　この道を　行く人ごとに　行き寄りて　い立ち嘆かひ　或る人は　音(ね)にも泣きつつ	กลอนหนึ่งบทที่แต่งขึ้นขณะผ่านหลุมศพของหญิงสาวแห่งเมือง อะฌิยะ และกลอนสั้น ในอดีตเหล่าชายหนุ่มต่างแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อให้ได้แต่งงานกับหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องเล่าของหลุมศพอุนะอิ โอะโตะเมะ แห่งเมือง อะฌิยะ ที่ฉันได้มาเยือน พอเห็นแล้วก็อยากที่จะเล่าเรื่องราวในอดีตที่นานแสนนานและทำให้คนในยุคต่อไปหวนนึกถึงเรื่องราวนั้น แม้ว่าหนทางจะยาวไกลและมีเมฆฝน แต่คนที่เดินทางผ่านเส้นทางนี้ทุกคนจะหยุดแวะเยือนหลุมศพที่สร้างขึ้นด้วยหินที่อยู่ใกล้ๆกับข้างทาง คนที่ยืนดูด้วยความรู้สึกเศร้า และบางคนถึงกับร้องไห้ส่งเสียงออกมา

กลอนบทที่ 1801	語り継ぎ　偲ひ継ぎ来る　処女らが　奥つ城所　我さへに　見れば悲しも　古 思へば[10]	สถานที่อันเป็นหลุมฝังศพของหญิงสาวที่ทำให้หวนนึกถึงเรื่องเล่าที่สืบต่อกันมาแห่งนี้ แม้แต่ตัวฉันเอง เมื่อได้เห็นก็รู้สึกเศร้าสลด ยามที่นึกถึงเรื่องราวนั้นในอดีต
กลอนบทที่ 1802	反歌 古 の　小竹田壮士の 妻問ひし　菟原処女の　奥つ城ぞこれ[11]	ฮังกะ* หลุมศพของอุนะอิ โอะโตะเมะ คนที่ฌิโนะดะแก่งแย่งกับชายคนอื่นๆเพื่อที่จะขอแต่งงานด้วย คือสถานที่แห่งนี้
กลอนบทที่ 1803	語り継ぐ　からにもここだ　恋しきを　直目に見けむ　古 壮士[12]	แม้จะเป็นเพียงแค่เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา แต่ก็ทำให้อดนึกถึงมิได้ พอได้มาเห็นหลุมศพด้วยตา ก็เกิดคำถามว่าในสมัยก่อนนั้นหนุ่มสาวเป็นเช่นไรกันหนอ

ตารางที่ 2 เนื้อหาในกลอนบทที่ 1809, 1810 และ 1811 ของทะกะฮะฌิ โนะ มุฌิมะโระ

กลอนบทที่ 1809	菟原処女　の墓を見た歌一首併せて短歌 芦屋の　菟原処女の　　八年子の　片生ひの時ゆ　小放りに　髪たくまでに　並び居る　家にも見えず　虚木綿の　隠りて居れば	กลอนหนึ่งบทที่แต่งขึ้นขณะมองหลุมศพของหญิงสาวและกลอนสั้น อุนะอิ โอะโตะเมะแห่งเมืองอะฌิยะตั้งแต่ช่วงอายุแปดขวบจนกระทั่งถึงวัยทำผมทรงโอะบะนะริ** ยังไม่เคยออกมาให้บ้านเรือนที่เรียงรายแถวนั้นได้เห็นเลยสักครั้ง

---

[10] 小島憲之、木下正俊、佐竹昭広『万葉集二』(東京：小学館、1976年). p. 436.

[11] Ibid, pp. 436 – 437.

* กลอนสั้น หรือ ทังกะ (tanka : 短歌) ที่ต่อท้ายกลอนยาว หรือ โชกะ (chouka : 長歌) โดยเป็นกลอนที่เน้นเพื่อย้ำความ หรือ เสริมความ หรือสรุปความจากกลอนยาวข้างหน้า (ทั้งนี้ ทังกะ คือ กลอนที่มีฉันทลักษณ์ คือ ในหนึ่งบทมี 5 วรรคแต่ละวรรคมีจำนวนพยางค์ คือ 5 7 5 7 7 และโชกะ คือกลอนที่ไม่จำกัดวรรค และมีจำนวนพยางค์ในแต่ละบท คือ 5 7 5 7…5 7 7)

[12] 小島憲之、木下正俊、佐竹昭広『万葉集二』(東京：小学館、1976年). p. 437.

** ทรงผมของหญิงสาววัยเยาว์ในสมัยนารา เป็นลักษณะผมแสกกลาง และปล่อยยาว

กลอนบทที่ 1809	見てしかと　いぶせむ時の　垣 ほなす　人の問ふ時　茅渟壮士 菟原壮士の　伏屋焚き　すすし 競ひ　相よばひ　しける時は 焼大刀の　手かみ押しねり 白真弓　靫取り負ひて水に入り 火にも入らむと　立ち向ひ　競 ひし時に　我妹子が　母に語ら く　しつたまき　いやしき我が 故　ますらをの　争ふ見れば 生けりとも　逢ふべくあれや ししくしろ　黄泉に待たむと 隠り沼の　下延へ置きてうち嘆 き　妹が去ぬれば 茅渟壮士　その夜夢に見　とり 続き　追ひ行きければ　後れた る　菟原壮士い　天仰ぎ　叫び おらび　地を踏み　きかみたけ びて　もころ男に　負けてはあ らじと　懸け佩きの　小大刀取 り佩き　ところづら　尋め行き ければ　親族どち　い行き集ひ 長き代に　標にせむと　遠き代 に　語り継がむと　娘子墓　中 に造り置き　壮士墓　このもか のもに　造り置ける　故縁聞き て　知らねども　新喪のごとも 哭泣きつるかも[13]	เพราะเอาแต่ซ่อนตัวอยู่ในบ้าน จึงมีคนอยาก เห็นมากขึ้นจนทนไม่ไหวพากันไปแอบดู พอ ถึงเวลาให้คนมาสู่ขอ ชินุ โอะโตะโกะ และ อุนะอิ โอะโตะโกะ ต่างต่อสู้แข่งขันกัน ดุเดือดสุดกำลังเพื่อขอหญิงสาวแต่งงาน ในช่วงเวลานั้น ต่างถือดาบยาวที่ได้รับการตี มาอย่างดีและคันธนูสีขาว หยิบซองลูกธนูขึ้น สะพายหลัง ต่างประจันหน้ากันแม้จะต้องบุก น้ำลุยไฟก็ตาม ในตอนที่ทั้งสองต่างต่อสู้ แก่งแย่งกันนั้น อุนะอิ โอะโตะเมะได้กล่าว กับมารดาว่า พอได้เห็นชายหนุ่มต่างต่อสู้กัน เพื่อตัวลูกที่ไม่มีค่าอันใดแล้ว ตัวลูกยังจะมี ชีวิตอยู่ต่อแล้วสามารถแต่งงานได้อย่างไร ลูกขอไปรอยังโลกหน้าเสียดีกว่า จากนั้นก็ เศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก ในตอนที่ โอะโตะเมะตายนั้น ชินุโอะโตะโกะได้ฝัน เห็น เลยตามโอะโตะเมะไป(ตายตาม) เพราะ ชินุโอะโตะโกะได้ตายตามหญิงสาวไป คนที่ รู้ทีหลังอย่างอุนะอิ โอะโตะโกะ จึงเงยหน้า มองฟ้า ตะโกนเสียงลั่นออกมา เท้าพลาง กระทืบดิน กัดฟันแน่น ปากสั่นด้วยความ โกรธ เพราะไม่อยากที่จะพ่ายแพ้ จึงหยิบ ดาบขึ้นเหน็บ แล้ว(กระโดดน้ำ) ฆ่าตัวตาย ตามไป เพราะต่างฆ่าตัวตายตามกันทำให้ บรรดาพ่อแม่ต่างมารวมตัวกัน เพื่อให้เป็นที่ จดจำไปจนนิรันดร์ เพื่อให้เรื่องนี้ได้เล่าสืบ ต่อไปจนถึง

[13] 小島憲之、木下正俊、佐竹昭広『万葉集二』(東京：小学館、1976 年). pp. 440 – 442.

กลอนบทที่ 1809		รุ่นหลัง จึงได้สร้างหลุมศพขึ้นโดยให้หลุมศพของหญิงสาวอยู่ตรงกลางและชายทั้งสองอยู่ขนาบข้าง พอได้ฟังเรื่องเล่าความเป็นมานี้แล้ว แม้ว่าจะไม่รู้ความจริงก็ตาม แต่ก็ร้องไห้เสียงดังออกมาราวกับว่าไว้ทุกข์ให้ใหม่
กลอนบทที่ 1810	反歌 葦屋の　菟原処女の　奥つ城を行き来と見れば　音のみし泣かゆ[14]	ฮังกะ พอได้มาเห็นหลุมฝังศพของอุนะอิ โอะโตะเมะ แห่งเมืองอะฌิยะ ก็ร้องไห้สะอื้นออกมา
กลอนบทที่ 1811	墓の上の　木の枝なびけり　聞きしごと　千沼壮士　依りにけらしも[15]	กิ่งไม้เหนือหลุมฝังศพที่โน้มเอนอยู่นั้น ตามคำเล่าลือแล้วบอกว่าดูเหมือนหญิงสาวจะมีใจให้ทางชินุ โอะโตะโกะ

ตารางที่ 3 เนื้อหาในกลอนบทที่ 4211 และ 4212 ของ โอโตะโมะ โนะ ยะกะโมะชิ

กลอนบทที่ 4211	処女墓の歌に追同する一首併せて短歌 古に　ありけるわざの　くすばしき　事と言ひ継ぐ　千沼壮士　菟原壮士の　うつせみの名を争ふと　たまきはる　命も捨てて　争ひに妻問ひしける処女らが　聞けば悲しさ　春花の　にほえ栄えて　秋の葉のにほひに照れる　あたらしき	กลอนหนึ่งบทที่ว่าต่อจากกลอนหลุมศพ โอะโตะเมะ และกลอนสั้น มีเรื่องราวในสมัยก่อนที่แปลกประหลาดเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับ เรื่องราวของคนที่มีฝีมือการต่อสู้อย่างชินุโอะโตะโกะ และ อุนะอิ โอะโอะโกะ ต่างต่อสู้แข่งขันกันเพื่อแย่งหญิงสาวจนยอมตาย แค่ได้ฟังก็รู้สึกเศร้าใจราวกับดอกไม้ในฤดูใบไม้ผลิ ที่เบ่งบานอย่างงดงาม ราวกับใบไม้ในฤดูใบไม้ร่วง

---

[14] Ibid, pp. 442 – 443.

[15] Ibid, p. 443.

กลอนบทที่ 4211	身の盛りすら　ますらをの　言いたはしみ　父母に　申し別れて　家離り　海辺に出で立ち　朝夕に　満ち来る潮の　八重波に　なびく玉藻の　節の間も　惜しき命を　露霜の　過ぎましにけれ　奥つ城を　こことと定めて　後の世の　聞き継ぐ人も　いや遠に　偲ひにせよと　黄楊小櫛　然刺しけらし　生ひてなびけり[16]	ที่เปล่งสีแดงฉาน ทั้งๆที่อยู่ในวัยงดงาม กลับต้องมาทนทุกข์จบชีวิตลง ด้วยรู้สึกเห็นใจชายทั้งสอง จึงกล่าวคำอำลากับบิดามารดา แล้วออกจากบ้านไปยังริมฝั่งทะเล ช่วงเช้าและเย็นที่น้ำขึ้น คลื่นที่ถาโถมมากขึ้นเรื่อยๆ ในชั่วขณะที่พืชน้ำไหว ได้จบชีวิตอันขมขื่นลง และสร้างหลุมศพขึ้นที่ตรงนี้ ในเวลาต่อมาคนที่ได้ฟังเรื่องเล่าต่อกันมานี้ก็ดูเหมือนว่าจะหวนนึกถึงเรื่องราวในอดีตและรับรู้ว่าหวีจากไม้ท์ซุเงะมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับเรื่องนี้ เพราะ(ที่บริเวณหลุมศพ) ต้น ท์ซุเกะขึ้นรกชัฏ
กลอนบทที่ 4212	処女らが　後のしるしと　黄楊小櫛　生ひ変はり生ひて　なびきけらしも[17]	สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทนตัวของหญิงสาวในเวลาต่อมา คือ หวีที่ทำจากต้นท์ซุเงะได้ยินมาว่าหญิงสาวได้กลายเป็นต้นไม้และเติบโตแผ่กิ่งก้านเหนือหลุมศพ

จากเนื้อหากลอนทั้งหมดที่ได้กล่าวไปข้างต้นสามารถสรุปได้ดังนี้

กลอนบทที่ 1801, 1802 และ 1803 ของ ทะนะเบะ โนะ ซะกิมะโระ นั้น มีเนื้อหาเน้นที่ความรู้สึกเศร้าของผู้ที่ได้พบเห็นหลุมศพของ โอะโตะเมะ และกล่าวถึงตำนานที่มาของหลุมศพเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

กลอนบทที่ 1809, 1810 และ 1811 ของทะกะฮะฌิ โนะ มุฌิมะโระ มีเนื้อหาโดยรวมใกล้เคียงกับตำนานเรื่อง โอะโตะเมะสุกะ ของเมืองเซ็ทท์ซุใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* แต่มีส่วนที่แตกต่างออกไป เช่น ในกลอนบทที่ 1809 นี้กล่าวถึงการที่ อุนะอิ โอะโตะเมะ ไปปรากฏในความฝันของ ชินุ โอะโตะโกะ และความคิดของผู้แต่งในตอนท้ายที่กล่าวว่า ตนเป็นเพียงผู้เดินทางผ่านมา

---

[16] Ibid, pp. 325 – 326.

[17] Ibid, p. 327.

แม้จะไม่ได้รู้เรื่องราวดังกล่าวดีก็ตาม แต่เมื่อได้ยินเรื่องนี้ก็ทำให้หวนนึกถึงเรื่องในอดีตจนอดที่จะเปล่งเสียงร้องไห้ออกมาไม่ได้ และในกลอนบทที่ 1811 กล่าวว่า ดูจากกิ่งไม้ที่เอนเหนือหลุมศพของหญิงสาวแล้ว หญิงสาวน่าจะมีใจให้กับชินุ โอะโตะโกะมากกว่า เป็นต้น

กลอนบทที่ 4211 และ 4212 ของโอโตะโมะ โนะ ยะกะโมะชิ มีเนื้อหาเน้นที่ความรู้สึกของหญิงสาวที่สงสารชายทั้งสองที่ต้องมาต่อสู้กันเพื่อตนจึงไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย และกล่าวถึงหวีที่ทำจากไม้ท์ซุเงะ (tsugeogushi : 黃楊小櫛) ซึ่งกลายมาเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนที่สื่อถึง อุนะอิ โอะโตะเมะในภายหลัง

จากเนื้อหาในบทกลอนที่เกี่ยวกับตำนาน “โอะโตะเมะสุกะ” หรือ “อุนะอิ โอะโตะเมะ” ที่ปรากฏในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญ* จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่จะเน้นที่ความรู้สึกของผู้แต่งที่ได้เดินทางมาพบเห็นหลุมฝังศพของหญิงสาวและหวนนึกถึงเรื่องเล่าอันน่าเศร้าในอดีต โดยเนื้อหาที่บอกเล่าเกี่ยวกับตำนานมากที่สุดมีเพียงกลอนบทที่ 1809 ของทะกะฮะฌิ โนะ มุฌิมะโระ เท่านั้น ทั้งนี้ความรู้สึกเศร้าสลดของผู้แต่งกลอนที่มีต่อโศกนาฏกรรมของคนทั้งสามนั้นไม่ได้ปรากฏให้เห็นในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ตรงกันข้ามในบทละครโนกลับแสดงให้เห็นถึงภาพนรกอันโหดร้ายทารุณที่ตัวละครเอกได้รับหลังจากตายกลายเป็นวิญญาณแทน ซึ่งดูเหมือนว่าผู้แต่งบทละครโนเรื่องนี้จะหยิบยกเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับตำนานมาใช้เป็นวัตถุดิบในการแต่งบทละครเท่านั้น

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าผู้แต่งบทละครโนเรื่องนี้น่าจะได้รับอิทธิพลจากอารมณ์กลอนด้วย แต่เปลี่ยนประเด็นความเศร้าความเห็นใจต่อตัวละคร จากเรื่องโศกนาฏกรรมในความรักจนต้องฆ่าตัวตายของหญิงสาว เป็นโศกนาฏกรรมที่เกิดจากความยึดติดไม่อาจหาทางหลุดพ้นได้ของตัวละครเอกแทน เพื่อนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนานั่นเอง ทั้งนี้ผู้วิจัยจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปในหัวข้อที่ 2.3.1.A บาปกรรมของตัวละคร (หน้า 36)

2.3 เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน

นิฌิมุระ ซะโตะฌิ (Nishimura Satoshi : 西村聡)[18] ได้ให้ความเห็นว่า บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่า "อุนะอิ โอะโตะเมะ " ที่ปรากฏในหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และบทกลอนในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตามตำนานที่ปรากฏในบทละครโนกับตำนานจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ *มันโยฌู* นั้นไม่ได้สอดคล้องเป็นไปในรูปแบบเดียวกันเสียทีเดียว กล่าวคือตำนานจากทั้งสามแหล่งนั้นมีข้อแตกต่างกันออกไป เช่น ในบทละครโน ย่อมมีส่วนที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และการตีความตำนาน เรื่องเล่านี้ของผู้แต่ง อยู่ด้วย ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับความเห็นดังกล่าว ว่าตำนานที่ผู้แต่งหยิบมาใช้ในเรื่องนั้นผู้แต่งได้ทำการปรับเปลี่ยนดัดแปลงและเพิ่มเติมรายละเอียดรวมถึงตัดทอนเนื้อหาบางส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับการแสดงและนำเสนอแนวคิดการตีความและวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง

ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจแก่นเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ที่ผู้แต่งบทละครเรื่อง *โมะโตะเมะสุ-กะ* ต้องการนำเสนอ ในบทนี้ ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบเนื้อหาบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* กับตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม คือ ตำนานเรื่องเล่า "โอะโตะเมะสุกะ" หรือ "อุนะอิ โอะโตะ-เมะ" ที่ปรากฏในบทที่ 147 ของหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะกะตะริ* และกลอนในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* โดยมีการแบ่งเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

2.3.1 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>ปรับเปลี่ยนดัดแปลง</u> มาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม หรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

2.3.1.A บาปกรรมของตัวละคร

a) บาปกรรมของตัวละครเอก (วิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ)

b) บาปกรรมของตัวละครชายทั้งสอง

2.3.1.B ชื่อของตัวละครชายทั้งสอง

2.3.1.C การตายของชายทั้งสอง

---

[18] 西村聡「『求塚』における典拠の意味」『文学・語学』第 97 号 (1983 年 4 月): 75 -82.

2.3.2 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>แต่งเพิ่มขึ้นใหม่</u> โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

2.3.2.A การสร้างเรื่องให้ตัวละครเอกกลับมามีชีวิตในโลกปัจจุบัน (การกำหนดให้ฉิเตะองก์แรกเป็นหญิงสาวออกมาเก็บสมุนไพรอ่อน)

2.3.2.B ฉากนรก

2.3.2.C วิธีการช่วยเหลือตัวละคร (การอ้างอิงบทกลอนวะกะ)

2.3.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูก<u>ตัดออกไป</u>

2.3.3.A รายละเอียดของตัวละครชายทั้งสอง

2.3.3.B ตัวละครอื่น

2.3.1 เนื้อหาในบทละครโนที่ปรับเปลี่ยนดัดแปลงมาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม หรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

2.3.1.A บาปกรรมของตัวละคร

a) <u>บาปกรรมของตัวละครเอก (วิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ)</u>

ในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นั้นมีการกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าตัวละครเอกหลังจากกระโดดน้ำฆ่าตัวตายแล้วได้กลายเป็นวิญญาณที่ต้องทนทุกข์ทรมานได้รับผลกรรมในนรก ทั้งถูกชายทั้งสองยื้อแย่งดึงร่างโดยคนหนึ่งดึงแขนซ้ายและอีกคนดึงแขนขวา ทั้งถูกนกเป็ดน้ำที่กลายร่างเป็นนกเหล็กและมีจะงอยปากแหลมคมดุจดาบเจาะศีรษะเพื่อดูดกินไขสมอง โดนเพลิงเผาไหม้จากเสาแห่งบ้านเพลิง (kataku : 火宅) เป็นต้น นอกจากนี้ ในองก์หลังยังมีการบรรยายฉากนรกมากถึงแปดขุม ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

地謡： *而(しこ)うじて起(お)き上(あが)れば。獄卒(ごくそつ)は標(しもと)をあてて。追(お)つ立(た)つれば*

ただよひ出(い)でて。八大地獄(はちだいちごく)の数々苦(かずくくる)しみを盡(つく)し御前(おんまへ)に

て。懺悔(さんけ)の有様見(ありさまみ)せ申(まう)さんまづ等活黑繩衆合叫喚(とうくわつこくしょうしゆがふけうくわん)

大叫喚。炎熱酷炎熱無間の底に。足上頭下と落つる間は三年三月の苦しみ果てて。…[19]

จิอุตะอิ: *พอลุกขึ้น ยักษ์ผู้คุมคนทำผิดในนรกได้ใช้แส้ฟาดตามไล่ดิฉัน ในขณะที่ตัวดิฉันเดินโซเซออกมาอย่างหมดเรี่ยวแรงจากที่นั่น ต่อไปดิฉันยังต้องเจอกับความทุกข์ทรมานต่างๆนานาในนรกทั้งแปดขุมนั้นโดยไม่มีเว้น เพื่อที่จะได้สารภาพถึงความทุกข์ทรมานอันเกิดจากบาปที่ได้กระทำ ดิฉันจึงได้มาปรากฏกายต่อหน้าท่าน(พระธุดงค์) เจ้าค่ะ อันดับแรกเป็นนรกขุมที่เรียกว่า โทคะท์ซุ (toukatsu jigoku : 等活地獄)*[*] *ต่อมาคือนรกขุมที่เรียกว่า โคะกุโจ (kokujou jigoku: 黒縄地獄)*[**] *ถัดไปคือนรกขุม ฌูโง (shūgou jigoku : 衆合地獄)*[***] *นรกขุม เคียวกัน (kyoukan jigoku : 叫喚地獄)*[†] *นรกขุมดะอิเกียวกัน (daikyoukan jigoku : 大叫喚地獄)*[††] *ลำดับถัดมาคือนรกขุมเอ็นเนะท์ซุ (ennetsu jigoku : 炎熱地獄)*[†††] *ต่อไปคือนรกขุมโกะกุเนะท์ซุ (gokunetsu jigoku : 酷熱地獄)*[‡]*และสุดท้ายคือนรกขุมมุเก็น (muken jigoku : 無間地獄)*[‡‡]*ที่ก้นบึ้งแห่ง นรกขุมมุเก็นนี้ ถูกจับห้อยหัวให้ขาขึ้นข้างบนให้หัวอยู่ข้างล่าง ต้องทนทุกข์อยู่อย่างนั้นถึงสามปีสามเดือน ความทรมานนั้นถึงได้สิ้นสุดลง...*

---

[19] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻(東京 : 明治書院、1931). p. 3075.

[*] นรกขุมที่ต้องถูกทรมานโยนร่างทิ้งลงมาให้ตายแล้วพอลมพัดก็จะกลับมามีชีวิตใหม่และถูกทิ้งร่างลงมาให้ตายอีกซ้ำไปซ้ำมา

[**] นรกขุมที่ต้องถูกทรมานโดยถูกเชือกที่เป็นเหล็กร้อนรัดไว้

[***] นรกขุมที่ถูกทรมานโดยถูกเทือกเขาเหล็กแหลมถล่มมาทับร่างทิ่มแทงให้ตายจนเลือดไหลนองเต็มพื้น

[†] นรกขุมที่ต้องถูกทนทรมานจากน้ำร้อนหรือเปลวเพลิง

[††] นรกขุมที่ต้องถูกทนทรมานคล้ายกับนรกขุม เคียวกัน แต่ทรมานและรุนแรงมากกว่าถึงสิบเท่า

[†††] นรกขุมที่ต้องทนทรมานกับการถูกจับโยนลงไปในกองเพลิงที่ลุกไหม้ร้อนแรง

[‡] นรกขุมที่ต้องทนทรมานกับเปลวเพลิงที่รุนแรงจนมอดไหม้เป็นตอตะโก

[‡‡] นรกขุมสุดท้ายที่ทรมานและน่าสะพรึงกลัวมากที่สุด หรือเรียกว่า นรกอเวจี

จากข้อความตัวอย่างจะเห็นได้ว่าตัวละเอกได้เผชิญกับความทุกข์ทรมานต่างๆนานาในนรกมากมาย และมีตอนที่ตัวละครเอกกล่าวกับพระธุดงค์ว่า “ *เพื่อที่จะได้สารภาพบาปที่ได้กระทำจนทำให้ได้รับ ความทุกข์ทรมาน ดิฉันจึงได้มาปรากฏกายต่อหน้าท่านเจ้าค่ะ* ” (...*御前(おんまへ)にて懺悔(さんけ)の有様(ありさま)見(み)せ申(まう)さん*...) แต่เมื่อพิจารณาเรื่องเล่าในอดีตดังปรากฏในบทละครองก์แรก ก่อนที่ตัวละคร อุนะอิ โอะโตะเมะ จะจบชีวิตตนเองลงด้วยการกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย คนในยุคปัจจุบันอาจคิดว่า อุนะอิ โอะโตะเมะ ไม่ได้ทำบาปมากมายถึงขนาดจะต้องรับกรรมทนทุกข์ทรมานแสนสาหัสในนรกถึงเพียงนี้ ซึ่งบาปของตัวละครเอกที่สามารถเข้าใจได้ คือ

(1) เป็นต้นเหตุให้ตัวละครชายทั้งสองที่มาขอแต่งงาน คือ ซะซะดะ โอะโตะโกะ (Sasada Otoko : 小竹田男) และ ชินุ โนะ มะซุระโอะ (Chinu no Masurao : 血沼の大丈夫) ได้ใช้ดาบแทงกันและกันตาย กล่าวคือ เป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทและเป็นต้นเหตุให้ชายทั้งสองตาย และ

(2) เป็นต้นเหตุทำให้นกเป็ดน้ำ* ต้องพรากจากคู่ของมัน (เพราะสร้างเงื่อนไขให้ชายทั้งสองไปแข่งกัน ยิงนกเป็ดน้ำ หากใครชนะตนจึงจะแต่งงานกับคนนั้น)

นอกจากนี้หากมองอีกมุมหนึ่งจะพบว่า หญิงสาวไม่ได้ทำผิดหรือสร้างบาปแต่อย่างใด เพราะไม่ได้เป็นคนบังคับให้ชายทั้งสองทำตามเงื่อนไข หรือบีบบังคับให้ชายทั้งสองตายตาม แต่ชายทั้งสองกลับเลือกที่จะทำตามเงื่อนไขที่หญิงสาวสร้างขึ้นมาเองและตัดสินใจฆ่าตัวตายตามเอง รวมทั้งไม่ได้เป็นคนลงมือฆ่านกเป็ดน้ำอีกด้วย

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับประเด็นนี้ อิเอะนะงะ ซะบุโร (Ienaga Saburou : 家永三郎)[20] ได้ให้ความเห็นไว้ว่า การหยิบยกตัวละครหญิงมาสร้างเป็นบทละครโนนั้นส่วนใหญ่มักเน้นไปที่ตัวละครที่ยังยึดติดอยู่กับความรัก ไม่สามารถหลีกหนีพ้นจากกรรม พ้นจากการยึดติดกับอารมณ์ทางโลกไปได้ และในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ความผิดของ อุนะอิ โอะโตะเมะ หากมองในแง่มุมของพุทธศาสนาแล้ว การกระทำทั้งหมดของหญิงสาวมีต้นเหตุมาจากกิเลสจากความรัก ทั้ง

---

* นกเป็ดน้ำเป็นสัญลักษณ์ของคู่รัก โดยเชื่อกันว่าเมื่อคู่ของมันตายลง ต่อมาไม่นานอีกตัวหนึ่งก็จะตรอมใจตายตาม หรือเชื่อว่าถึงแม้นกเป็ดน้ำอีกตัวจะโดนพรากจากไป แต่อีกตัวหนึ่งจะพยายามตามหาจนกว่าจะเจอ แม้จะโดนทารุณกรรมอย่างไรก็ตามแต่นกเป็ดน้ำจะไปตายในอ้อมปีกของกันและกัน โดยความเชื่อนี้ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน

[20] 家永三郎 『猿楽能の思想史的考察』(東京 : 富士製版、 1980). pp. 191 – 192.

การกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย การให้ชายสองคนแข่งกันจนในที่สุดก็ฆ่าตัวตายตาม การพรากคู่นกเป็ดน้ำ ทั้งหมดล้วนมีสาเหตุมาจากความรักทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ อุนะอิ โอะโตะเมะ จึงไม่สามารถหลีกหนีจากผลกรรมที่ตนเองเป็นผู้กระทำได้

มิยะเกะ อะกิโกะ (Miyake Akiko : 三宅晶子)[21] กล่าวว่า บทละครโนเรื่องนี้สร้างขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นภาพของหญิงสาวที่ต้องทนทุกข์ทรมานในนรก อันเนื่องมาจากแนวคิดในยุคกลาง (chūsei : 中世)* ที่มองว่าคนที่ไม่สามารถเลือกหรือกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ มีชีวิตอยู่อย่างไม่กล้า ไม่กระตือรือร้นแล้ว คนๆนั้นไม่ควรได้รับการยอมรับ โดยเฉพาะในกรณีของเสะอะมิซึ่งเป็นคนในยุคสมัยนั้นด้วย คนเหล่านั้นจะถูกมองว่าไม่น่าที่จะให้อภัย หรือ ให้ความเห็นใจใดๆทั้งสิ้น เพราะเมื่อพิจารณาจากตัวละครหญิงในบทละครโนที่เสะอะมิแต่งขึ้น จะพบว่าโดยทั่วไปตัวละครที่มีลักษณะการใช้ชีวิตดังกล่าวมักจะต้องทนทุกข์ทรมานมากขึ้นเรื่อยๆ

ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าการที่ ตัวละครวิญญาณของหญิงสาว อุนะอิ โอะโตะเมะ ได้รับกรรมมากมายในนรก มาจากอิทธิพลแนวคิดในช่วงยุคกลางและแนวคิดทางศาสนาพุทธ จากความเห็นของ อิเอะนะงะที่กล่าวว่า บาปกรรมของหญิงสาวล้วนมีต้นเหตุมาจากกิเลสจากความรัก จุดนี้ผู้วิจัยเห็นว่า กิเลสจากความรักที่กล่าวถึงนอกจากหมายถึง ความขุ่นมัวในจิตใจที่มาจากปัญหาความรักสามเส้าที่ไม่อาจเลือกใครได้แล้ว ยังน่าจะหมายถึง กิเลสที่เกิดจากความรักแต่ตัวเองของหญิงสาวจนทำให้เกิดปัญหาอีกด้วย กล่าวคือ ตัวละครเอกหมกหมุ่นอยู่กับความรู้สึกของตนโดยไม่คำนึงถึงคนอื่น ดังในตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

シテ：…かの女(をんな)思(おも)ふやう。一人(ひとり)に靡(なび)かば一人(ひとり)の恨(うら)み深(ふか)かるべし

と。左右(さう)なう靡(なび)く事(こと)もなかりしが。…[22]

---

[21] 三宅晶子「否定される消極性—〈求め塚〉の女ー」『銕仙』431 号 (1995 年 3 月) : 4.

* โดยทั่วไปเริ่มนับจากสมัยคะมะกุระ (Kamakura jidai : 鎌倉時代) (ประมาณช่วงปี ค.ศ.1185 – 1333) จนถึงสมัยมุโระมะชิ (Muromachi jidai : 室町時代) (ประมาณช่วงปี ค.ศ. 1333 – 1573)

[22] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 3069.

> ***ณิเตะ :*** *... หญิงสาวคิดว่า หากเลือกใครคนใดคนหนึ่ง อีกคนหนึ่งย่อมผูก*
> *ใจเจ็บแค้นเคืองเป็นแน่ ดังนั้นจึงไม่อาจที่จะเลือกใครได้*

ข้อความตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าอุนะอิ โอะโตะเมะ นั้นกลัวถูกชายที่ตนไม่ได้เลือกผูกใจเจ็บแค้นเคืองตนเอง จึงไม่ยอมตัดสินใจเลือกใคร กล่าวคือ หญิงสาวรู้สึกกังวลใจ กลัวที่จะต้องรู้สึกผิดต่อใครคนใดคนหนึ่งนั่นเอง ทำให้หาทางออกโดยการให้ชายทั้งสองไปแข่งกันยิงนกเป็ดน้ำแทน แต่กลับกลายเป็นชนวนให้นกเป็ดน้ำซึ่งไม่เกี่ยวข้องอะไรต้องมาตาย หลังจากนั้นหญิงสาวเลือกที่จะหลีกหนีปัญหา โดยการไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย การกระทำทั้งหมดของอุนะอิโอะโตะเมะนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นการกระทำโดยไม่ใส่ใจคิดถึงความรู้สึกของชายทั้งสองที่เฝ้าทุ่มเทแข่งขันกันเพื่อให้ได้แต่งงานกับตนเองเลย แม้กระทั่งยอมทำบาปไปฆ่านกเป็ดน้ำ ดังนั้นการตายของหญิงสาวจึงกลับกลายเป็นชนวนให้ชายทั้งสองต้องมาตายตาม จะเห็นได้ว่าหญิงสาวได้ทำให้เรื่องราวใหญ่โตขึ้นเพราะคิดถึงยึดติดอยู่กับความรู้สึกนึกคิดของตนเองเท่านั้น

นอกจากนี้ เมื่อ อุนะอิ โอะโตะเมะ ได้เห็นนกเป็ดน้ำถูกยิง ก็เกิดความรู้สึกเวทนาขึ้นมาและหมกหมุ่นกับความรู้สึกนั้นจนไม่อาจทนอยู่บนโลกต่อไปได้ ทั้งที่ก่อนหน้านี้หญิงสาวไม่ได้คำนึงถึงชีวิตของนกเป็ดน้ำ หรือการพรากนกเป็ดน้ำจากคู่ของมันเลย ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

> ***シテ :*** *…二人(ふたり)の矢先諸共(やさきもろとも)に。一(ひと)つの翅(つばさ)に中(あた)りしかば。その時妾(ときわらは)*
> *思(おも)ふやう。無慙(むざん)やなさしも契(ちぎ)りは深緑(ふかみどり)。水鳥(みづとり)までもわれ*
> *故(ゆゑ)に。さこそ命(いのち)は鴛鴦(おしどり)の。番(つがひ)去(さ)りにしあはれさよ。…[23]*

> ***ณิเตะ :*** *...เพราะลูกธนูของชายทั้งสองต่างถูกที่ปีกเดียวกันของนกเป็ดน้ำ*
> *ในตอนนั้นตัว ดิฉันคิดว่า ช่างน่าเวทนายิ่งนัก ชีวิตของ*
> *นกเป็ดน้ำที่ผูกพันมีสัญญาใจลึกซึ้งต่อคู่ของมันอย่างนกตัวนั้น*
> *กลับต้องมาจบสิ้นลง เพราะตัวดิฉันเป็นต้นเหตุแท้ๆ มันจึงต้อง*
> *พรากจากคู่ของมัน ช่างน่าเวทนายิ่งนัก...*

---

[23] Ibid.

ข้อความตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หญิงสาวรู้สึกผิดต่อการกระทำของตนที่เป็นต้นเหตุให้นกเป็ดน้ำที่ไม่ได้เกี่ยวข้องอะไรต้องตายและพรากจากคู่ของมัน โดย คุเมะ คุนิตะเกะ (Kume Kunita : 久米邦武) กล่าวว่า ก่อนหน้านี้หญิงสาวได้ใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 ในการเล่าเรื่อง (かの女(をんな)思ふやう) แต่เมื่อจะกล่าวถึงความรู้สึกเมื่อได้เห็นนกเป็ดน้ำถูกยิง กลับเปลี่ยนการเล่าโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 (その時妾(わら)思ふやう) แทน การเปลี่ยนสรรพนามให้กลายเป็นเรื่องของตนเป็นการชี้ให้เห็นตัวผู้เล่าเรื่องกับช่วงเวลา [24] ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการเปลี่ยนสรรพนามขณะเล่าเรื่องนี้แสดงว่าการเล่าถึงเรื่องนกเป็ดน้ำถูกยิง ส่งผลให้ความรู้สึกผิดที่มีต่อนกเป็ดน้ำที่อยู่ในใจนั้นเผยออกมา ทำให้ผู้เล่ารู้สึกเหมือนหวนกลับไปอยู่ในช่วงเวลานั้น เป็นการชี้ให้เห็นความยึดติดในอดีต กล่าวคือ ติดอยู่กับช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ในอดีตที่ตนเองเห็นนกเป็ดน้ำถูกยิง ติดอยู่กับความรู้สึกผิดที่ได้ทำต่อนกเป็ดน้ำ

บะบะ อะกิโกะ (Baba Akiko : 馬場あき子)[25] ได้ให้ความเห็นว่า เหตุผลที่หญิงสาวเลือกที่จะตาย มาจากความทุกข์ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาท และการเห็นภาพการตายของนกเป็ดน้ำตัวหนึ่งที่ต้องตายพรากจากคู่ของมันเพียงเพราะถูกยกมาเป็นเงื่อนไขในการตัดสินใจเลือกชายคนใดคนหนึ่งของตนเอง ดังนั้นหญิงสาวจึงเอ่ยว่า “ *อยู่บนโลกใบนี้ช่างยากเย็นจนทนไม่ไหว ตัวดิฉันจึงอยากจะจบชีวิตตนเองไปเสีย* ” (*住(す)みわびつわが身(み)捨(す)ててん…*) เพราะการมีตัวตนอยู่ของตนเองทำให้เกิดเรื่องราวต่างๆขึ้น ดังนั้นจึงละอายที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้

นอกจากนี้ บะบะ ได้กล่าวว่าในตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมทั้ง *มันโยฌู* และ *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ภาพของ โอะโตะเมะ หญิงสาวในตำนานเรื่องเล่านั้นไม่ได้มีภาพของความชั่วร้ายปรากฏอยู่ มีเพียงภาพของหญิงสาวอ่อนวัย งดงาม ไร้เดียงสา การที่ อุนะอิ โอะโตะเมะ ฆ่าตัวตายมาจากการที่ไม่สามารถอดทนต่อแรงกดดันจากมารดา และการทะเลาะแข่งขันของชายทั้งสองที่ไม่สามารถหาข้อสรุปได้ ดังนั้นการทำให้ชายทั้งสองที่มาขอแต่งงานฆ่าตัวตายตามจึงเป็นเพียงบาปที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้เจตนา แต่ในบทละครโนผู้แต่งได้นำภาพของ โอะโตะเมะ ดังกล่าวมา

---

[24] 久米邦武『久米邦武歴史著作集』第 5 巻 (東京 : 吉川弘文館、1990). p. 23.

[25] 馬場あき子『読んで愉しむ能の世界』(東京: 講談社、2009). pp. 81 – 86.

ดัดแปลงเสียใหม่ โดยการเปลี่ยนให้อุนะอิ โอะโตะเมะ เป็นผู้สร้างเงื่อนไขให้ชายทั้งสองไปยิงนกเป็ดน้ำแทนมารดา เพื่อสอดคล้องกับการบรรยายถึงจินตนาการในนรกขุมต่างๆ

ในฉากนรก ตัวละครเอกวิญญาณ อุนะอิ โอะโตะเมะ นั้นได้ถูกนกเป็ดน้ำซึ่งกลายร่างเป็นนกเหล็กที่มีจะงอยแหลมคมดุจดาบเจาะสมองของตนเพื่อจิกกินไขสมอง ที่ตัวละครเอกได้รับกรรมโดยการแก้แค้นเอาคืนจากนกเป็ดน้ำเช่นนั้น มาจากการเป็นต้นเหตุให้นกเป็ดน้ำตาย แม้ว่าจะไม่ได้เป็นคนลงมือฆ่านกเป็ดน้ำด้วยตนเอง แต่เพราะหญิงสาวได้ใช้ชีวิตของนกเป็ดน้ำซึ่งไม่ได้รู้เรื่องหรือเกี่ยวข้องอะไรเลยกับปัญหาของตน มาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา โดยไม่คิดคำนึงถึงชีวิตและความรู้สึกของนกเป็ดน้ำ จึงไม่ต่างอะไรกับการลงมือฆ่าด้วยตัวเอง

โคะบะยะฌิ ยะซุฮะรุ (Kobayashi Yasuharu : 小林保治)[26] ได้ให้ความเห็นว่า การบรรยายฉากนรกเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบาปที่ตัวละครได้ก่อขึ้น เช่น บ้านเพลิง นั้นสะท้อนให้เห็นถึงบาปที่ยึดติดอยู่กับความรักในโลกปัจจุบันอันยุ่งเหยิงวุ่นวาย ความทุกข์จากการยึดติดนั้นจึงกลับมาสร้างความทรมานราวกับเพลิงที่เผาไหม้ตนเอง หรือ นรกขุม โกะกุเนะท์ซุ ผู้ที่ตกนรกขุมนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ประพฤติผิดทำบาป ได้แก่ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ดื่มสุรามึนเมา กล่าวความเท็จ และเห็นผิดเป็นชอบ ตามหนังสือคำสอน *โอโจโยฌู* 『*Oujou youshū* : 往生要集』[*]

นอกจากนี้ยังมีความเห็นของ นิฌิมุระ ซะโตะฌิ [27] ที่กล่าวว่า ในบทละครโนเรื่องอื่นๆที่มีฉากการรับโทษจากบาปกรรมที่ได้ก่อกับสัตว์ ส่วนใหญ่ตัวละครมักเป็น ชาวประมงที่ไปจับสัตว์ในเขตศักดิ์สิทธิ์ หรือหวงห้าม แต่ในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ตัวละครฌิเตะ ตกนรกเพราะเข้าใจความรู้สึกเศร้าของนกเป็ดน้ำที่ต้องพรากจากคู่ของมัน ซึ่งตนเองเป็นต้นเหตุให้เป็นเช่นนั้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ฌิเตะทำผิดต่อสัตว์เช่นเดียวกัน ดังนั้นเมื่อตกนรกไปจึงถูกนกเป็ดน้ำเอาคืนไม่ต่างอะไรจากชาวประมงในบทละครโนเรื่องอื่นๆ

จากจุดนี้ทำให้ผู้วิจัยเห็นด้วยว่า นกเป็ดน้ำที่กลายร่างเป็นเหล็กในนรกที่มาแก้แค้นเอาคืนตัวละครเอกอย่างโหดร้ายทารุณนั้น เพราะนกตัวนั้นไม่ใช่นกเป็ดน้ำที่ถูกชายทั้งสองยิงตายเท่านั้น แต่

---

[26] 小林保治『中世文化の発想』(東京: 勉誠出版、2008). p. 148.

[*] หนังสือพระธรรมคำสอนของพุทธมหายาน นิกายเทนดะอิ (Tendai shū : 天台宗) บันทึกโดยพระเก็นฌิน (Genshin : 源信) ในช่วงกลางสมัยเฮอัน

[27] 西村聡「『求塚』における典拠の意味」『文学・語学』第 97 号 (1983 年 4 月): 81 – 82 .

ยังรวมถึงนกอีกตัวหนึ่งที่ต้องเศร้าเสียใจจากการถูกพรากจากคู่ของมันด้วย และจากความเห็นต่างๆที่ได้ยกมาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บาปที่เป็นสาเหตุหลักทำให้หญิงสาวต้องตกนรกคือบาปอันเกิดจากความผิดที่ได้ทำต่อนกเป็ดน้ำนั่นเอง

แม้ว่าภาพของหญิงสาวในแหล่งที่มาเดิมทั้ง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และกลอนใน *มันโยฌู* จะไม่มีภาพของความชั่วร้าย หรือเรื่องราวเกี่ยวกับบาปของหญิงสาวโดยตรงก็ตาม แต่ในช่วงกลางของตำนาน ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* มีกลอนที่กล่าวแทนความรู้สึกของหญิงสาวอยู่บทหนึ่งว่า

> *身を投げて　あはむと人に　契らぬど　うき身は水に　影をならべつ*[28]
>
> *ฉันจบชีวิตตนเองลง โดยไม่ได้ทิ้งคำสัญญาว่าใครตายตามแล้วจะมาพบ แต่ถึงเป็นเช่นนั้นศพของพวกเราก็ยังลอยขึ้นมาเรียงเคียงกัน*

บทกลอนดังกล่าว ทำให้รับรู้ได้ว่าหญิงสาวเกิดความรู้สึกผิดต่อชายทั้งสอง ที่ถึงแม้ว่าตนจะกระโดดน้ำฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหาจากการที่เลือกใครสักคนไม่ได้ โดยไม่ได้ให้สัญญาเอาไว้ว่าหากใครกระโดดตามลงมาจะเลือกคนนั้น แต่ทั้งสองก็เลือกที่จะตายตามตน คำว่า ukimi (うき身) ในที่นี้จึงให้ความหมายว่า ukimi (浮き身) คือ ร่าง(ศพ)ของตนเองลอยขึ้นมา และ ukimi (憂き身) ที่หมายถึง ตัวฉันที่ทุกข์ทรมาน ความทุกข์ทรมานในบทกลอนดังกล่าว จึงแสดงให้เห็นเกี่ยวกับแนวคิดที่ว่า แม้จะตายไปแล้วความทุกข์ทรมานก็ยังคงปรากฏอยู่

นอกจากนี้ยังมีกลอนที่แสดงความรู้สึกของหญิงสาวอีกบทหนึ่งว่า

> *あふことのかたみにうふるなよ竹のたちわづらふときくぞかなしき*[29]
>
> *แม้ว่าไม่อาจจะไปพบได้ แต่คนทั้งสองยังคงรอที่จะพบฉันอยู่ที่ประตูไม่ไปไหน พอรู้อย่างนั้น ตัวฉันรู้สึกเสียใจ*

---

[28] 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、『竹物語・伊勢物語・大和物語』(東京：岩波書店、1969 年). p. 314.

[29] Ibid.

กลอนที่ยกมาแสดงให้เห็นความรู้สึกเสียใจของหญิงสาวเมื่อได้ยินว่าชายทั้งสองยังคงรออยู่ทั้งๆที่ตนไม่อาจจะไปพบได้ ผู้วิจัยเห็นว่าแม้ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* จะไม่ได้กล่าวถึงบาปของตัวละครโดยตรง แต่บทกลอน ทั้งสองข้างต้น ทำให้เห็นว่าตั้งแต่สมัยเฮอันมีการตีความและจินตนาการเกี่ยวกับความรู้สึกผิดและเสียใจของหญิงสาวที่มีต่อชายทั้งสองแม้ว่าจะตายไปแล้ว ก็ตาม และเมื่อนำแนวคิดพุทธศาสนาเกี่ยวกับบาปกรรมมาใช้ เรื่องบาปกรรม จึงถูกนำมาเชื่อมโยงกับการตีความดังกล่าว กล่าวคือความรู้สึกผิด เสียใจ และความทุกข์ที่หญิงสาวได้รับแม้ว่าจะตายไปแล้วเป็นผลกรรมอันเกิดจากปัญหาความรักจนนำไปสู่การกระทำบาปต่อชายทั้งสองนั่นเอง บทละครในเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* จึงสร้างขึ้นเพื่อให้เห็นภาพบาปกรรมของตัวละครเด่นชัดขึ้นตามแนวคิดของพุทธศาสนา

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่ผู้แต่งนำโครงเรื่องจากแหล่งที่มาเดิมนั้น ไม่ได้นำมาเฉพาะตอนที่เป็นตำนานเรื่องเล่าหญิงสาวกระโดดน้ำฆ่าตัวตายเพราะเรื่องตัดสินใจเลือกชายคนใดคนหนึ่งไม่ได้เท่านั้น แต่ยังนำแนวคิดจากบทกลอนที่ปรากฏในเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกผิดต่อชายทั้งสองของหญิงสาวมาดัดแปลงสร้างเป็นบาปให้แก่ตัวละคร สะท้อนในเห็นแนวคิดตามศาสนาพุทธที่วิญญาณของหญิงสาวต้องทนทุกข์ทรมานและได้รับผลกรรมในนรกจากการที่ไม่สามารถหลุดพ้นจากการยึดติดกับเรื่องราวในอดีตได้

นอกจากนี้การที่ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครเอกต้องทนทุกข์ทรมานจากการได้รับผลกรรมอย่างมากในนรก มาจากวัตถุประสงค์ที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนา ทำให้ผู้ชมเกิดจินตนาการและเกิดความกลัวต่อการทำบาป ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การทะเลาะเบาะแว้งหรือการคิดถึงแต่เรื่องของตนเอง ซึ่ง นิฌิมุระ ซะโตะฌิ [30] ได้กล่าวว่า ประโยคที่วิญญาณของอุนะอิโอะโตะเมะกล่าวว่า “เพียงแค่เรื่องนั้นก็ทำให้กลายเป็นบาปติดตัวฉัน” 「*それさへわが科（とが）になる*」 คำว่า “เพียงแค่เรื่องนั้น” 「*それさへ*」 นั้นไม่ได้หมายถึง การที่เป็นต้นเหตุให้ชายทั้งสองต้องทะเลาะกันจนกระทั่งฆ่าตัวตายตามเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง บาปที่เป็นต้นเหตุทำให้นกเป็ดน้ำต้องตายและพรากจากคู่ บาปที่มีตัวตนอยู่ในโลก และบาปที่ติดตัวมาโดยกำเนิดเพราะเป็นผู้หญิง ซึ่ง

---

[30]西村聡「『求塚』における典拠の意味」『文学・語学』第 97 号 (1983 年 4 月): 81.

วะกิตะ ฮะรุโกะ[31] ได้ให้ความเห็นสนับสนุน นิฌิมุระ ว่า การที่ตัวละครเอกต้องทนทุกข์ทรมานอย่างมากในนรกมาจากแนวคิดเรื่องเลือด โดยกล่าวว่าเลือดที่สกปรกมี 3 อย่างได้แก่ เลือดตอนคลอด เลือดจากประจำเดือน และเลือดตอนตาย ซึ่งเชื่อกันว่าเลือดดังกล่าวเป็นพาหะนำเชื้อโรคต่างๆ ดังนั้น ผู้หญิงซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเลือดสกปรก 3 ประการนั้นอยู่ในร่าง จึงถูกมองว่ามีสถานะที่ต่ำกว่าเพศชาย ด้วยมีบาป (เลือดสกปรก) ที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด เนื่องจากเมื่อผู้หญิงนำเลือดที่เปื้อนไปล้างในน้ำ ก็ทำให้เทพเจ้าแห่งแม่น้ำแปดเปื้อน เมื่อเป็นศพถูกฝังลงดิน ก็ทำให้เทพเจ้าแห่งดินแปดเปื้อน เมื่อเผาควันที่ลอยขึ้นไปก็ทำให้เทพเจ้าทั้งหลายบนฟ้าแปดเปื้อน ดังนั้นเมื่อผู้หญิงตายไปจึงมีบาปติดตัวไปด้วย

ตัวละครอุนะอิ โอะโตะเมะ ซึ่งเป็นหญิงสาว แม้จะไม่ได้ทำบาปอะไรที่ชัดเจน แต่เพราะเป็นผู้หญิง ทำให้ต้องชดใช้กรรมในนรก ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกสำหรับคนในยุคมุโระมะชิที่จะเข้าใจได้ว่าทำไม อุนะอิ โอะโตะเมะ ถึงต้องตกนรก และแนวคิดดังกล่าวนี้มีมาตั้งแต่สมัยเฮอันแต่แพร่หลายและได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยมุโระมะชิ ดังนั้นตำนานเรื่องเล่าในแหล่งที่มาเดิมจึงยังไม่ปรากฏแนวคิดเรื่องนี้อย่างเด่นชัดเท่ากับในบทละครโน

นอกจากนี้ บะบะ อะกิโกะ[32] ได้เสริมว่า การที่ผู้แต่งได้เขียนให้ อุนะอิ โอะโตะเมะได้รับผลกรรมในนรกอย่างแสนสาหัสเนื่องมาจากอิทธิพลการจินตนาการเกี่ยวกับโลกหลังความตายตามหลักกฎแห่งกรรมทางพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย เมื่อพิจารณาว่าตัวละครเอก อุนะอิ โอะโตะเมะ ได้ก่อกรรมหลายประการ เช่น การอกตัญญูทิ้งพ่อแม่ * การฆ่าตัวตาย การเป็นต้นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทอันไม่มีที่สิ้นสุดของชายทั้งสอง เป็นผู้เรียกร้องให้ชายทั้งสองไปยิงนกเป็ดน้ำทำให้นกเป็ดน้ำต้องตายอย่างน่าเวทนา และ เป็นต้นเหตุให้ชายทั้งสองตายตาม ก็มากเพียงพอที่จะทำให้ อุนะอิ โอะโตะเมะ ต้องตกนรกหลายขุม นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลแนวคิดเกี่ยวกับ

---

[31]脇田晴子、『能楽のなかの女たち』(東京 : 岩波書店、2005 年). pp. 110 – 112.

[32]馬場あき子『読んで愉しむ能の世界』(東京: 講談社、2009). pp. 85 – 86.

* ญี่ปุ่นมีสุภาษิตที่กล่าวว่าการตายก่อนพ่อแม่เป็นการอกตัญญู ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ได้ทำหน้าที่สวดอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่หลังพ่อแม่ตาย

อุปสรรคห้าประการของผู้หญิง (nyonin goshou : 女人五障) * ซึ่งทำให้ตอนท้ายเรื่องผู้แต่งไม่ระบุว่า อุนะอิ โอะโตะเมะ นั้นหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ไปเกิดในแดนสุขาวดี (joubutsu : 成仏) ได้หรือไม่ แม้ว่าจะได้ใช้กรรมเสร็จสิ้นแล้ว อาจเพราะอุนะอิ โอะโตะเมะ นั้นเป็นวิญญาณของผู้หญิงจึงไม่สามารถหลุดพ้นเป็นพุทธะได้ตามแนวคิดอุปสรรคห้าประการของผู้หญิงดังกล่าว ดังนั้นในตอนท้ายเรื่องจึงกำหนดให้วิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ ร่ำร้องเรียกหาหลุมศพของตนเองเพื่อที่จะกลับไปเพราะมิอาจหลุดพ้นได้

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าสาเหตุที่ผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ได้กำหนดให้ตัวละครเอก คือ วิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ ได้รับความทุกข์ทรมานมากมายในนรก มาจากอิทธิพลแนวคิดความเชื่อเรื่องบาปติดตัวโดยกำเนิดของสตรีในสมัยมุโระมะชิ และแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ต้องการสอนให้คนเกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้าที่จะทำบาป เช่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตโดยทำให้คนเห็นภาพความน่าสะพรึงกลัวมากมายในนรกผ่านการบอกเล่าของตัวละครเอก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเห็นว่าผู้แต่งได้ถ่ายทอดการตีความของตนเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมอย่างตำนานเรื่องเล่าของ “โอะโตะเมะสุกะ” ที่ปรากฏในบทที่ 147 ของหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ผ่านฉากสารภาพบาปและความทุกข์ทรมานในนรกของตัวละครเอกด้วย โดยใช้แนวคิดจากกลอนแทนความรู้สึกของหญิงสาวที่รู้สึกผิด เสียใจ ต่อชายทั้งสอง แม้ว่าจะตายไปแล้ว มาดัดแปลงเป็นบาปและผลกรรมของตัวละครเอก

b) <u>บาปกรรมของตัวละครชายทั้งสอง</u>

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของละครโนคือ มีการกล่าวถึงตัวละครอื่นๆที่ไม่ได้ออกมาแสดงบนเวที เป็นเพียงชื่อที่ตัวละครเอกหรือวะกิเอ่ยถึงเท่านั้น ในบทละครเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ก็เช่นเดียวกัน มีการกล่าวถึงตัวละครชายทั้งสอง คือ ซะซะดะ โอะโตะโกะ และ ชินุ โนะ มะซุระโอะ ทั้งในองก์แรกและองก์หลัง ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

---

* ห้าสิ่งที่ผู้หญิงไม่สามารถจะเป็นได้ คือ พระพรหม พระอินทร์ ภูต จักรวาทิน(เจ้าแห่งจักวาล) และพระพุทธ กล่าวคือผู้หญิงไม่สามรถหลุดพ้นได้ในสภาวะที่ยังคงเพศหญิง การที่จะหลุดพ้นได้จะต้องกลายร่างเป็นชายก่อนเท่านั้น

ข้อความตัวอย่าง 1

シテ : さらば語つて聞かせ申し候べし。(舞臺の眞中に下に居て)　昔この所に菟名日處女のありしに。又その頃小竹田男。　血沼の大丈夫と申しし者。かの菟名日に心をかけ。同じ日の同じ時に。わりなき思ひの玉章を贈る。…[33]

ฌิเตะ : *ถ้าเช่นนั้นดิฉันจะเล่าเรื่องให้ฟังเจ้าค่ะ (นั่งลงตรงกลางเวที) ในอดีต ณ สถานที่แห่งนี้มีหญิงสาวคนหนึ่งนามว่า อุนะอิ โอะโตะเมะ และมีชายชื่อ ซะซะดะ โอะโตะโกะ และ ชินุ โนะ มะซุระโอะ ทั้งสองต่างตกหลุมรักอุนะอิ โอะโตะเมะ ทั้งสองคนต่างส่งจดหมายที่พร่ำรำพันรักมาหาหญิงสาวในวันและเวลาเดียวกัน...*

ข้อความตัวอย่าง 2

シテ : …恐ろしやおことは誰そ。なに小竹田男の亡心とや。又此方なるは血沼の大丈夫。左右の手をとって。来れ来れと責むれども。…[34]

ฌิเตะ : *...ช่างน่ากลัวอะไรเช่นนี้ พวกคุณเป็นใครกัน อะไรนะ...นี่คือวิญญาณของซะซะดะ โอะโตะโกะ อย่างนั้นหรือ แล้วคนที่อยู่ทางนี้ก็คือชินุ โนะ มะซุระโอะ ชายทั้งสองต่างจับแขนทั้งซ้ายและขวาของดิฉันไว้ ต่างยื้อร่างดิฉันให้มาทางนั้นมาทางนี้...*

ข้อความตัวอย่าง 1 เป็นตอนที่ตัวละครเอกเล่าถึงเรื่องราวความเป็นมาในอดีต ซึ่งปรากฏในองก์แรก ส่วนข้อความตัวอย่าง 2 เป็นตอนที่ตัวละครเอกปรากฏร่างแท้จริงเป็นวิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ ต่อหน้าพระธุดงค์เพื่อเล่าถึงความทุกข์ทรมานที่ได้พบในนรก ซึ่งปรากฏในองก์หลัง

---

[33] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). pp. 3068 – 3069.

[34] Ibid, p. 3073.

ผู้วิจัยเห็นว่าการที่ผู้แต่งกำหนดให้ชายทั้งสองปรากฏอยู่ในทั้งส่วนเรื่องเล่าความเป็นมาในอดีตในองก์แรก และฉากนรกในองก์หลังด้วยนั้น เพราะต้องการเน้นย้ำให้เห็นบาปกรรมของตัวละคร กล่าวคือ ไม่เฉพาะเพียงหญิงสาวเท่านั้นที่ต้องรับกรรมในนรก แต่ชายทั้งสองต่างก็ได้รับกรรมในนรกด้วยเช่นกัน โดยในองก์แรกเป็นการเกริ่นนำให้ผู้ชมเข้าใจว่า หญิงสาวและชายทั้งสองมีความเกี่ยวพันกันอย่างไร และชี้นำให้ผู้ชมจินตนาการว่าการกระทำของตัวละครที่เกิดขึ้นนั้น ต่อไปในองก์หลังจะได้รับผลอย่างไรบ้างเมื่อตายกลายเป็นวิญญาณไปแล้ว โดยในองก์หลัง อุนะอิ โอะโตะเมะ ที่ไม่ยอมตัดสินใจเลือกชายคนใดคนหนึ่งและหนีปัญหาด้วยการกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ก็ต้องได้รับความทุกข์ทรมานจากความรู้สึกเดิมเหมือนครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ คือ ถูกชายทั้งสองยื้อแย่งตนเองต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนชายทั้งสองที่เป็นศัตรูเคยแข่งขันฟาดฟันกันในอดีตเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ เมื่อตายไปแล้วก็ต้องตกนรกเป็นวิญญาณที่ต้องต่อสู้กันไปอย่างหาที่สิ้นสุดไม่ได้

วะกิตะ ฮะรุโกะ [35] ได้ให้ความเห็นว่า ในตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม อย่าง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* นั้นเหมือนแต่งให้ชายทั้งสองคนเมื่อตายไปแล้วตกไปอยู่ในภพภูมิที่เรียกว่าอะฌุระโด (ashuradou : 阿修羅道)* หรือนักรบภูมิ ซึ่งเป็นโลกที่ต้องต่อสู้ฟาดฟันกันไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังปรากฏให้เห็นในเรื่องเล่าช่วงท้ายของตำนานที่มีคนเดินทางผ่านบริเวณหลุมศพได้ยินเสียงคนทะเลาะกัน และเห็นชายที่มีเลือดอาบมาขอยืมดาบไปล้างแค้นศัตรู ในขณะที่บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นั้นแสดงให้เห็นเฉพาะส่วนที่เป็นบาปของหญิงสาวเท่านั้น ซึ่งตรงจุดนี้ผู้วิจัยมีความเห็นแย้งกับ วะกิตะ เนื่องจากฉากนรกที่ชายทั้งสองไปปรากฏในองก์หลังนั้นกล่าวถึงการแก่งแย่งร่างของหญิงสาว โดยต่างดึงแขนซ้ายและขวาของหญิงสาวคนละข้าง เพื่อให้หญิงสาวมาทางตนเอง (จากข้อความตัวอย่าง 2) ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวของชายทั้งสอง แสดงให้เห็นว่าทั้งคู่ยังคงแข่งขันต่อสู้กันอยู่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เหมือนตกอยู่ในภพภูมิ อะฌุระโด ดังปรากฏในตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม แต่ผู้แต่งบทละครโนได้นำแนวคิดนี้มาดัดแปลงโดยให้ชายทั้งสองใช้กรรมทนทุกข์ทรมานจากการแย่งชิงไม่มีที่สิ้นสุดในนรกแทน

---

[35] 脇田晴子、『能楽のなかの女たち』(東京 : 岩波書店、2005 年). pp. 117 – 118.

* หนึ่งในภพภูมิทั้ง 6 ได้แก่ เทวภูมิ มนุษย์ภูมิ นักรบภูมิ เปตติวิสยภูมิ อสุรกายภูมิ (เดรัจฉานภูมิ) และ นรกภูมิ

แม้จะดูเหมือนว่าองก์หลังของบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นั้นแทบไม่มีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับแหล่งที่มาเดิมเลยก็ตาม แต่ตามที่ได้กล่าวไปข้างต้นว่าผู้แต่งบทละครโนน่าจะ นำแนวคิดจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม ในตอนท้ายของ *ยะมะโตะโมะโนะงะตะริ* บทที่ 147 เกี่ยวกับการต่อสู้แข่งขันกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของชายทั้งสองแม้ว่าจะตายไปแล้วมาดัดแปลง ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

ある旅人、この塚のもとにやどりたりけるに、人のいさかひする音のしければ、あしやと思（ひ）てみせければ、「さることもなし」といひければ、あしやとおもふ～ねふりたるに、血にまみれたる男、まへにきてひざまづきて、「われ、かたきにせめられてわびにて侍り。御はかし暫時かし給はらむ、ねたき物のむくひし侍らむ」…[36]

มีนักเดินทางคนหนึ่ง มาพักค้างแรมบริเวณหลุมศพแห่งนี้ เพราะได้ยินเสียงคนทะเลาะโต้เถียงกัน ทำให้นึกประหลาดใจ แต่พอมองไปกลับต้องเอ่ยขึ้นว่า 「 ก็ไม่เห็นมีอะไร 」 ในขณะที่นึกแปลกใจอยู่นั้นก็เริ่มคล้อยหลับลง มีชายที่เลือดอาบเต็มตัว ได้เดินมาทางเขาแล้วกล่าวว่า 「*ข้า ถูกศัตรูโจมตีทำร้ายมาทำให้เจ็บแค้นยิ่งนัก โปรดให้ข้าได้ขอยืมดาบท่านสักครู่เพื่อไปล้างแค้นศัตรูแล้วข้าจะนำกลับมาคืนให้ด้วยเถิด* 」...

ข้อความตัวอย่างในส่วนที่ขีดเส้นใต้ แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเรื่อง ตัวละครชายทั้งสองแม้ตายกลายเป็นวิญญาณไปแล้วก็ยังคงต่อสู้กันไม่มีที่สิ้นสุดนั้นมีมาแต่เดิมตามที่ปรากฏ ในตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม เพียงแต่ผู้แต่งได้นำแนวคิดนี้ไปผสมผสานกับแนวคิดเรื่องบาปกรรม

---

[36] 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、『竹物語・伊勢物語・大和物語』(東京：岩波書店、1969 年). p. 315.

ของพุทธศาสนา จึงได้ดัดแปลงแก้ไขให้วิญญาณของชายทั้งสองตกตามวิญญาณของหญิงสาวไปใช้กรรมในนรกนั่นเอง

โคะบะยะฌิ ยะซุฮะรุ[37] ได้กล่าวว่า ผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ได้นำเอาเรื่องความยึดมั่นในความคิดของชายทั้งสองที่มีอยู่มากแม้จะตายไปแล้วก็ยังไม่หายไปในหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* มาดัดแปลงเป็นฉากที่ชายทั้งสองต่างดึงแขนของตัวละครฌิเตะในนรก โดยพัฒนามาจากฉากที่ชายทั้งสองกระโดดน้ำฆ่าตัวตายตาม โดยคนหนึ่งคว้าแขนขวาไว้ และอีกคนคว้าขาไว้นั่นเอง

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ โคะบะยะฌิ ว่า ฉากที่ชายทั้งสองต่างดึงแขนของวิญญาณ อุนะอิ โอะโตะเมะ เพื่อยื้อแย่งร่างนั้นผู้แต่งดัดแปลงมาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* นอกจากนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าผู้แต่งยังน่าจะปรับเปลี่ยนดัดแปลงเนื้อหาในส่วนที่ชายทั้งสองฆ่าตัวตายตาม จากกระโดดน้ำตายตาม เป็นให้ชายทั้งสองใช้ดาบแทงซึ่งกันและกันตายหน้าหลุมศพของหญิงสาว โดยนำแนวคิดที่ปรากฏในบทกลอน บทที่ 1809 ใน *มันโยฌู* ตอนที่ อุนะอิ โอะโตะโกะ รู้ว่า ชินุ โนะ โอะโตะโกะ ได้ฆ่าตัวตายตาม อุนะอิ โอะโตะเมะ ไปแล้ว โดยกล่าวว่า "*จึงหยิบดาบขึ้นเหน็บ แล้ว(กระโดดน้ำ)ฆ่าตัวตายตามไป*" 「*懸(か)け佩(は)きの　小大刀(をだち)取(と)り佩(は)きところづら　尋(と)め行(い)きければ…*」 และต่อมาในตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ได้เล่าว่าในตอนที่สร้างหลุมศพให้แก่คนทั้งสามนั้น บิดามารดาของชายคนหนึ่งได้นำอาวุธ เช่น ดาบ คันธนู ฝังลงไปในหลุมศพด้วย และในช่วงท้ายของตำนานเรื่องเล่า ได้กล่าวว่านักเดินทางได้พบชายที่มีเลือดอาบเต็มตัวมาขอยืมดาบไปล้างแค้นศัตรู ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนที่มีดาบติดตัวอยู่นั้นใช้ดาบดังกล่าวทำร้ายอีกฝ่ายจนเลือดอาบตัว และต้องมาปรากฏร่างเพื่อขอยืมดาบจากนักเดินทางไปล้างแค้นศัตรูคืน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ได้นำเนื้อหาในส่วนนี้ไปปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้ ชายทั้งสองใช้ดาบแทงซึ่งกันและกันตาย เพราะวัตถุประสงค์ของเรื่องนี้เน้นที่ตัวละครหญิงสาว ดังนั้นการแก้แค้นกลับไปกลับมาของชายทั้งสองจึงไม่ใช่ประเด็นที่ผู้แต่งต้องการหยิบยกขึ้นมานำเสนอ โดยทำให้ยุติลงด้วยการที่ทั้งสองตายโดยการแทงซึ่งกันและกัน

---

[37] 小林保治『中世文化の発想』(東京: 勉誠出版、2008). pp. 138 – 140.

และเหลือเพียงประเด็นความรู้สึกยึดติดต่อความต้องการเอาชนะอีกฝ่าย ทำให้ชายทั้งสองต้องตกนรกไปกับหญิงสาวแทน

นอกจากนี้ในแหล่งที่มาเดิมอย่างกลอนบทที่ 1809 ในหนังสือ *มันโยฌู* ก็ปรากฏให้เห็นเรื่อง ความต้องการเอาชนะอีกฝ่าย การต่อสู้แข่งขันกันของตัวละครชายทั้งสอง เช่นเดียวกัน ดังในข้อความตัวอย่าง

> *…後れたる　菟原壮士い　天仰ぎ　叫びおらび　地を踏み　きかみたけびて　もころ男に　負けてはあらじと　懸け佩きの　小大刀取り佩き　ところづら　尋め行きければ…*[38]
>
> *...คนที่รู้ทีหลังอย่างอุนะอิ โอะโตะโกะ จึงเงยหน้ามองฟ้า ตะโกนเสียงลั่นออกมา เท้าพลางกระทืบดิน กัดฟันแน่น ปากสั่นด้วยความโกรธ เพราะไม่อยากที่จะพ่ายแพ้ จึงหยิบดาบขึ้นเหน็บ แล้ว(กระโดดน้ำ)ฆ่าตัวตายตามไป*

ข้อความที่ขีดเส้นใต้จะเห็นได้ว่า เพราะอุนะอิ โอะโตะโกะ ไม่ต้องการแพ้ ชินุ โอะโตะโกะ ที่ก่อนหน้านั้นได้ฝันเห็นหญิงสาวที่กำลังจากโลกนี้ไป ทำให้ชินุ โอะโตะโกะ ตัดสินใจกระโดดน้ำตายตาม หลังจากนั้นเมื่อ อุนะอิ โอะโตะโกะ ทราบเรื่องจึงได้กระโดดน้ำตายตามไปอีกคน ข้อความจากกลอนใน *มันโยฌู* ที่ขีดเส้นใต้นั้นแสดงให้เห็นว่า การฆ่าตัวตายตามของอุนะอิ โอะโตะโกะ นั้นแฝงความรู้สึกแพ้ชนะ กล่าวคือ เขาไม่ต้องการรู้สึกพ่ายแพ้ต่อ ชินุ โนะ โอะโตะโกะ ที่ทราบเรื่องก่อนแล้วตัดสินใจฆ่าตัวตายตามหญิงสาวไปก่อนเขานั่นเอง

ความรู้สึกอยากเอาชนะอีกฝ่ายของชายทั้งสองนั้นปรากฏให้เห็นในบทละครโน เช่นเดียวกัน ดังในฉากนรกที่ตัวละครเอกได้บรรยายว่า “ *อะไรนะ...นี่คือวิญญาณของซะซะดะ โอะโตะโกะ อย่างนั้นหรือ แล้วคนที่อยู่ทางนี้ก็คือชินุ โนะ มะซุระโอะ ชายทั้งสองต่างจับแขนทั้งซ้ายและขวาของดิฉันไว้ ต่างยื้อร่างดิฉันให้มาทางนั้นมาทางนี้...* ” (*なに小竹田男の亡心とや。又此方なるは血沼の大丈夫。左右の手をとって。来れ来れと責むれども。…*) การที่ชายทั้งสองต่างยื้อแย่งร่างของหญิงสาวเกิดจากความต้องการที่จะเอาชนะอีกฝ่าย

---

[38]小島憲之、木下正俊、佐竹昭広、『万葉集二』(東京：小学館、1976 年). p. 442.

อย่างไรก็ตามแม้ในบทละครโนจะปรากฏเนื้อหาที่แสดงให้เห็นว่าชายทั้งสองแข่งขันกัน แต่ในองก์แรกตอนที่ฌิเตะเล่าเรื่องราวในอดีต กลับไม่ได้กล่าวถึงการต่อสู้แข่งขันของชายทั้งสองมากมายดังเช่นที่ปรากฏในแหล่งที่มาเดิมทั้ง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ *มันโยฌู* ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเพราะบทละครโนเรื่องนี้สร้างขึ้นเพื่อเน้นเรื่องบาปกรรมในนรก ดังนั้นความรุนแรงในการแข่งขันกันของชายทั้งสองจึงไม่ใช่ประเด็นหลักที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ โดยเปลี่ยนไปเน้นความทุกข์และบาปกรรมของหญิงสาวแทน ทั้งนี้เห็นได้จากคำที่แสดงถึงความรู้สึกผิดหรือคำที่แสดงออกถึงความคิดในใจของตัวละครฌิเตะที่ปรากฏอยู่มาก เช่น “ *ในตอนนั้นตัวดิฉันคิดว่า*” 「*その時妾思(ときわらおも)ふやう*」 “*เพราะดิฉันเป็นต้นเหตุ*” 「*われ故(ゆゑ)に*」 และ “*เพียงแค่เรื่องนั้นก็ทำให้กลายเป็นบาปติดตัวดิฉัน*” 「*それさへわが科(とが)になる*」

ดังนั้นในบทละครโน การที่ตัวละคร อุนะอิ โอะโตะเมะ ได้รับกรรมในนรกด้วยการที่ถูกวิญญาณของชายทั้งสองยื้อแย่งดึงแขนซ้ายและขวาเอาไว้ ผู้วิจัยเห็นว่าอาจมาจากการที่ชายทั้งสองนั้นต่างรู้สึกแข่งขันเป็นศัตรูกันไม่มีที่สิ้นสุดแม้ว่าจะตายไปแล้วก็ตาม จึงเป็นไปได้ว่าผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ได้นำแนวคิดนี้ซึ่งปรากฏในแหล่งที่มาเดิมทั้งใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ *มันโยฌู* มาปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้สอดคล้องกับเรื่องนรกในพุทธศาสนา โดยนำแนวคิดเรื่องความรู้สึกอยากเอาชนะของชายทั้งสอง มาสร้างเป็นกรรมให้แก่ตัวละครที่ต้องทนทุกข์จากการแก่งแย่งแข่งขันกันในนรกแทน ซึ่ง แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงแต่วิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ เท่านั้นที่ได้รับผลกรรมในนรกแต่วิญญาณของชายทั้งสองก็ได้รับผลกรรมตามไปด้วยเช่นกันนั่นเอง

2.3.1.B ชื่อของตัวละครชายทั้งสอง

ชื่อของตัวละครทั้งหมดในบทละครโนเรื่องนี้ ทั้งตัวละครเอก อุนะอิ โอะโตะเมะ ซะซะดะ โอะโตะโกะ หรือ ชินุ โนะ มะซุระโอะ นั้นแตกต่างจากชื่อตัวละครในแหล่งที่มาเดิมทั้ง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ *มันโยฌู* ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบชื่อตัวละครในบทละครโนและแหล่งที่มาเดิม

ชื่อตัวละคร	***ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ***	***มันโยญ***			**บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ***
		ทะนะเบะ โนะ ซะกิมะโระ	ทะกะฮะฌิ โนะ มุฌิมะโระ	โอโตะโมะโนะ ยะกะ โมะชิ	
ชื่อหญิงสาว	หญิงที่อาศัยอยู่ที่เมือง ท์ซุ โนะ กุนิ (津の国にすむ女)	อุนะอิ โอะโตะเมะ (菟原処女 / 処女)	อุนะอิ โอะโตะเมะ (菟原処女)	โอะโตะเมะ (処女)	อุนะอิ โอะโตะเมะ (菟名日処女)
ชื่อชายที่อยู่เมืองเดียวกันกับหญิงสาว	มุบะระ(菟原／むばら)	-	อุนะอิ โอะโตะโกะ (菟原壮士)	อุนะอิ โอะโตะโกะ (菟原壮士)	ซะซะดะ โอะโตะโกะ (小竹田男) และ
ชื่อชายที่มาจากถิ่นอื่น	ชินุ (血沼／茅渟／ちぬ)	ฌิโนะดะ โอะโตะโกะ (小竹田壮士)	ชินุ โอะโตะโกะ (茅渟壮士/ 千沼壮士)	ชินุ โอะโตะโกะ (千沼壮士)	ชินุ โนะ มะซุระโอะ (血沼の大丈夫)

จากตารางเปรียบเทียบชื่อตัวละคร พบว่า ชื่อตัวละครทั้งสามส่วนใหญ่มีความใกล้เคียงกับแหล่งที่มาเดิมคือกลอนใน *มันโยญ* มากกว่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ซึ่งทั้ง โอะโมะเตะ อะกิระ [39] และ นิฌิมุระ ซะโตะฌิ [40] ได้กล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า แม้ผู้แต่งบทละครโนจะใช้โครงเรื่องจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* เป็นหลักแต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้แต่งน่าจะศึกษาและได้รับอิทธิพลจากกลอนใน *มันโยญ* ด้วย

จากชื่อตัวละครชายทั้งสองในบทละครโน คือ ซะซะดะ โอะโตะโกะ และ ชินุ โนะ มะซุระโอะ หากพิจารณาจากบทกลอนของ ทะนะเบะ โนะ ซะกิมะโระ ใน *มันโยญ* จะพบว่า ทะนะเบะ นั้นกล่าวถึงชายที่มาจากต่างถิ่นเพียงคนเดียวเท่านั้น คือ ฌิโนะดะ โอะโตะโกะ ซึ่งคำว่า

---

[39] 表章「作品研究「求塚」」『観世』32　(1965 年 1 月) : 5 – 11.

[40] 西村聡「『求塚』における典拠の意味」『文学・語学』第 97 号　(1983 年 4 月): 75 – 82.

ฌิโนะดะ (Shinoda : 小竹田) นั้นใช้อักษรคันจิเดียวกับ ชื่อของ ซะซะดะ (Sasada : 小竹田)ในบทละครโน เพียงแต่กำหนดเสียงอ่านต่างกันออกไป

ในบทละครโนนั้นไม่ได้กล่าวว่าชายทั้งสองคนนั้นเป็นคนท้องถิ่นไหน ไม่มีรายละเอียดที่ระบุว่าชายทั้งสองมาจากถิ่นเดียวกันกับหญิงสาวหรือมาจากต่างถิ่นกัน บอกเพียงว่าในอดีตนั้นมีชายอยู่สองคนชื่อว่า ซะซะดะ โอะโตะโกะ และ ชินุ โอะโตะโกะ ซึ่งหากพิจารณาจากบทกลอนใน *มันโยฌู* จะพบว่า ซะซะดะ โอะโตะโกะ และ ชินุ โอะโตะโกะ ก็คือคนๆเดียวกัน ซึ่งก็คือชายที่มาจากต่างถิ่น มีงานวิจัยมากมายที่กล่าวถึงความแตกต่างของชื่อตัวละครชายทั้งสอง ที่ปรากฏในแหล่งที่มาเดิมทั้ง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ กลอน *มันโยฌู* เช่น โจะ เทกัน(Jo Taikan : 徐 禎完) [41] กล่าวว่าตัวละครใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ *มันโยฌู*ที่จริงก็คือคนๆเดียวกันอย่างตัวละครหญิงสาว เนื่องจากในสมัย *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* (สมัยเฮอัน)นั้นตำนานเรื่องหลุมศพของอุนะอิ โอะโตะเมะ นั้นเป็นที่รู้จักกันดีแล้ว จึงย่อเหลือเพียง หญิงสาว (onna : 女) เท่านั้น ส่วนชายที่ชื่อ มุบะระ (Mubara : 菟原) จะเห็นว่าใช้อักษรคันจิเดียวกันกับชื่อของหญิงสาว (Unai otome : 菟原処女)ในกลอน *มันโยฌู* ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นชายที่อยู่ที่เดียวกันกับหญิงสาว และชายที่มาจากต่างถิ่น คือจาก ชินุ โอะโตะโกะ ก็เรียกให้สั้นลงว่า ชินุ เท่านั้น

และโจะ เทกัน ยังได้อ้างงานของ โอะโมะเตะ อะกิระ ว่า คำว่า ฌิโนะดะ (Shinoda : 小竹田/信太) ในกลอนของ ซะกิมะโระ นั้น หนังสือ *วะเมียวโฌ* 『*Wamyoushou* : 和名抄』* ได้ระบุว่า คำนี้หมายถึงเขตหนึ่งในเมือง อิสุมิ (Izumi no kuni : 和泉の国) ดังนั้นในบทกลอนจึงแสดงว่าชายผู้นี้มาจากเมือง อิสุมิ และคำๆนี้สามารถอ่านได้ทั้ง ฌิโนะดะ และ ซะซะดะ อย่างไรก็ตาม การอ่านชื่อตัวละครชายที่มาจากเมือง อิสุมิ ว่า ซะซะดะ นั้น ในแหล่งที่มาเดิมไม่ได้ปรากฏ มีเพียงในบทละครโนเท่านั้น อีกทั้งในบทละครโนได้กำหนดให้ชายที่ชื่อ ชินุ และ ซะซะดะ เป็นชายคนละคนกัน ซึ่งตามแหล่งที่มาเดิมหมายถึงคนๆเดียวกัน[42]

---

[41] 徐禎完 「『求塚』試解－その変遷過程の一端をめぐって－」『筑波大学平家部会論集 2』(1990年 8月) : 28.

* หรือ *วะเมียวรุอิจุโฌ* 『*Wamyouruijushou* : 倭名類聚抄』เป็นพจนานุกรมคำจีน – ญี่ปุ่นในช่วงกลางสมัยเฮอัน (ปีค.ศ. 934) แต่งโดย มินะโมะโตะ โนะ ฌิตะโง (Minamoto no shitagou : 源順)

[42]徐禎完 「『求塚』試解－その変遷過程の一端をめぐって－」, pp. 28 – 29.

สาเหตุที่ผู้แต่งกำหนดให้ชื่อชายทั้งสองเป็น ซะซะดะ โอะโตะโกะ และ ชินุ โนะ มะซุระโอะ ซึ่งดูเหมือนเป็นคนๆเดียวกันนั้น นิฌิมุระ ซะโตะฌิ [43] ได้ให้ความเห็นว่า ในแหล่งที่มาเดิมมีการแสดงให้เห็นภาพการต่อสู้กันของชายที่มาจากต่างถิ่นกัน กล่าวคือให้ความรู้สึกว่ามีเรื่องของชุมชนและพื้นที่เข้ามาเกี่ยวพันกับสถานการณ์ แต่ในบทละครโนนั้นกลับทำให้เรื่องราวทั้งหมดดูเป็นนามธรรม ดังนั้นชื่อชายทั้งสองจึงไม่จำเป็นที่ต้องนึกถึงความหมายในแง่ของพื้นที่ หรือท้องถิ่นที่มารวมเข้าไปด้วย ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยว่าผู้แต่งบทละครโนไม่ได้มีเจตนาที่จะแสดงให้เห็นความแตกต่างของชายทั้งสอง เห็นได้จากในบทละครโนไม่มีการกล่าวถึงที่มา รูปพรรณสัณฐาน หรืออายุของชายทั้งสอง ซึ่งแตกต่างจากแหล่งที่มาเดิมทั้งใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ *มันโยฌู* ที่ระบุไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นการกำหนดให้ชื่อของชายทั้งสองเป็น ซะซะดะ และ ชินุ จึงอาจอนุมานได้ว่าเพราะผู้แต่งไม่ต้องการให้เกิดความแตกต่างของชายทั้งสอง เพื่อเน้นไปที่ตัวละครเอกหญิงมากกว่านั่นเอง

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การปรับเปลี่ยนดัดแปลงชื่อของตัวละครชายทั้งสอง ซึ่งแต่เดิมเป็นชื่อที่ในแหล่งที่มาของบทละครโน ทั้ง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และกลอนใน *มันโยฌู* สื่อถึงชายคนเดียวกัน กล่าวคือเป็นชายที่มาจากแหล่งเดียวกัน ก็เพื่อลดทอนความสำคัญของตัวละครชายทั้งสองที่การต่อสู้แข่งขันนั้นมีเรื่องความแตกต่างของพื้นที่ท้องถิ่นรวมอยู่ด้วย และทำให้บทบาทและเรื่องราวความทุกข์ของตัวละครเอกหญิงเด่นชัดขึ้นแทน ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องราวที่ตัวละครเอกหญิงต้องรับกรรมในนรกในองก์หลังอีกด้วย

2.3.1.C การตายของชายทั้งสอง

ในแหล่งที่มาเดิมการตายของชายทั้งสองเกิดจากการที่ชายทั้งสองกระโดดน้ำฆ่าตัวตายตามหญิงสาวไป ไม่ว่าจะเป็นใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* หรือว่าบทกลอนใน *มันโยฌู* ซึ่งแตกต่างจากบทละครโนที่กำหนดให้ชายทั้งสองใช้ดาบแทงสวนกันและกันจนตายหน้าหลุมศพของหญิงสาว สาเหตุที่ผู้แต่งบทละครโนปรับเปลี่ยนดัดแปลงรายละเอียดในส่วนนี้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 2.3.1.A b) บาปกรรมของตัวละครชายทั้งสอง ว่า การให้ชายทั้งสองใช้ดาบแทงกันและกันจนตาย

---

[43] 西村聡「『求塚』における典拠の意味」『文学・語学』第 97 号 (1983 年 4 月): 78.

น่าจะมาจากการ นำแนวคิดที่ปรากฏในบทกลอน บทที่ 1809 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญ* ตอนที่ อุนะอิ โอะโตะโกะ รู้ว่า ชินุ โนะ โอะโตะโกะ ได้ฆ่าตัวตายตาม อุนะอิ โอะโตะเมะ ไปแล้ว จึงตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตายตามไปด้วย โดยตอนที่จะฆ่าตัวตายนั้น อุนะอิ โอะโตะโกะ ได้นำดาบติดตัวไปด้วย รวมทั้งแนวคิดในตำนานเรื่องเล่าบทที่ 147 ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ที่กล่าวว่าตอนที่สร้างหลุมศพให้แก่คนทั้งสามนั้น บิดามารดาของชายคนหนึ่งได้นำอาวุธฝังลงไปในหลุมศพด้วย และแนวคิดจากช่วงท้ายในตำนานเรื่องเล่าที่กล่าวถึงนักเดินทางได้พบชายที่มีเลือดอาบเต็มตัวมาขอยืมดาบไปล้างแค้นศัตรู ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ได้นำแนวคิดจากแหล่งที่มาเดิมเหล่านี้มาดัดแปลงเป็นการให้ชายทั้งสองใช้ดาบแทงซึ่งกันและกันตาย เพื่อไม่ให้ประเด็นการใช้อาวุธที่คนหนึ่งมีติดตัวไปทำร้ายอีกคน จนอีกฝ่ายต้องกลับมาขอยืมอาวุธจากคนอื่นไปล้างแค้นศัตรู กล่าวคือไม่ให้ประเด็นการแก้แค้นกลับไปกลับมาของชายทั้งสองได้รับการกล่าวถึงนั่นเอง โดยเน้นเพียงประเด็นความรู้สึกยึดติดต่อความต้องการเอาชนะของทั้งสองไว้เท่านั้น ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าผู้แต่งได้นำเสนอผ่านฉากนรกที่ชายทั้งสองต่างยื้อแย่งแขนซ้ายและขวาของหญิงสาวเอาไว้เพื่อให้วิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ มาทางตน ทั้งนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงประเด็นความต้องการเอาชนะของชายทั้งสองแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงบาปกรรมของชายทั้งสองทำให้ต้องตกนรกไปกับหญิงสาวด้วย

ดังนั้นจึงอนุมานได้ว่าการปรับเปลี่ยนดัดแปลงในบทละครโนให้การตายของทั้งสองเป็นการแทงกันและกันตาย แทน การกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ตามที่ปรากฏในแหล่งที่มาเดิมนั้นก็เพื่อให้สอดคล้องกับการสะท้อนภาพบาปกรรมของตัวละครชายเรื่องความยึดติดกับการแก่งแย่งแข่งขันอยากเอาชนะ มากกว่าประเด็นการแก้แค้นกันไปมานั่นเอง

2.3.2 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>แต่งเพิ่มขึ้นใหม่</u>โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

2.3.2.A การสร้างเรื่องให้ตัวละครกลับมามีชีวิตในโลกปัจจุบัน (การให้ฌิเตะองก์แรกเป็นหญิงสาวออกมาเก็บสมุนไพรอ่อน)

ในบทละครโนองก์แรกนั้นมีการกล่าวถึงตัวละครเอกซึ่งความจริงแล้วเป็นวิญญาณแต่มาปรากฏกายในร่างแปลงของหญิงสาวชาวบ้าน (มนุษย์ธรรมดา) ที่ออกมาเก็บสมุนไพรอ่อนกับ

หญิงชาวบ้านคนอื่นๆ ซึ่งการเก็บสมุนไพรอ่อนของหญิงสาวนี้ไม่พบว่ามีความเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมทั้ง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ บทกลอนใน *มันโยฌู*

อย่างไรก็ตาม ในตอนที่พระธุดงค์ได้เอ่ยถามเหล่าหญิงสาวที่ออกมาเก็บสมุนไพรเกี่ยวกับสถานที่ที่เรียกว่า “โมะโตะเมะสุกะ” นั้น ได้มีการอ้างบทกลอนบทหนึ่งของ มินะโมะโตะ โนะ โทะฌิโยะริ (Minamoto no Toshiyori : 源俊頼)* จากหนังสือรวมกลอน *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงบทกลอนที่อ้างอิงจาก *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* ในบทละคร และกลอนจากต้นฉบับ

บทละครโน	***โฮะริกะวะเฮียะกุฌุ***
地謡 : *旅人(たびびと)の道妨(みちさまた)げに摘(つ)むものは。生田(いくた)の小野(をの)の若菜(わかな)なりよしなや。…* **จิอุตะอิ :** *สำหรับผู้เดินทางแล้ว ผู้คนมากมายที่กำลังเก็บสมุนไพรอ่อนที่ทุ่งอิกุตะนี้ คงจะเป็นอุปสรรคกีดขวางทางสินะ…*	*旅人(たびびと)の 道妨(みちさまた)げに 摘(つ)むものは 生田(いくた)の小野(をの)の若菜(わかな)なりけり* *สำหรับผู้เดินทางแล้ว ผู้คนมากมายที่กำลังเก็บสมุนไพรอ่อนที่ทุ่งอิกุตะนี้ถือเป็นอุปสรรคกีดขวางทาง*

โอะโมะเตะ อะกิระ [44] ได้กล่าวว่าบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นี้ได้รับอิทธิพลของกลอนใน *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* ด้วย ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความเห็นของ โอะโมะเตะ เพราะในบทละครโนมีการยกกลอนจาก *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* มาใช้อ้างดังตัวอย่างในตารางที่ 5 อย่างไรก็ตามแม้ว่าบทละครโนเรื่องนี้จะมีส่วนที่ได้รับอิทธิพลจาก *โฮะริกะวะ เฮียะกุฌุ* เพราะกลอนที่ยกมาอ้างในบทละครโนนั้นเป็นกลอนที่ทำให้จินตนาการถึงวิถีการทำงานของชาวบ้าน (ชาวนาชาวไร่) ซึ่งตรงกับการที่ตัวละครฌิเตะและท์ซุเระออกมาเก็บสมุนไพรอ่อนอันแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของหญิงชาวบ้านในยุคนั้น แต่กลอนที่ยกมาจาก *โฮะริกะวะเฮียะกุฌุ* พบเพียงบทเดียวเท่านั้นและไม่มีเนื้อหารายละเอียดที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับโครงเรื่องของตำนานเรื่องเล่าของ โอะโตะเมะสุกะ โดยตรงต่าง

---

* กวีในสมัยปลายเฮอัน มีชีวิตอยู่ช่วง ค.ศ. 1055 – 1129

[44] 表章「作品研究「求塚」」『観世』32 (1965 年 1 月) : 8.

จาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และบทกลอนใน *มันโยญู* ซึ่งอยู่นอกขอบเขตของการวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่นำ *โฮะริกะวะ เฮียะกุญุ* มาอธิบายและทำการเปรียบเทียบโดยละเอียดในฐานะแหล่งที่มาเดิมของบทละครโนเรื่องนี้

การสร้างเรื่องให้ตัวละครเอกปรากฏกาย ในฐานะมนุษย์คนหนึ่งและประพฤติตนเหมือนคนธรรมดาในโลกมนุษย์ในองก์แรกนั้น เป็นเรื่องปกติที่พบในบทละครโนประเภท "ในฝัน" หรือ มุเง็นโน อย่างไรก็ตามการสร้างเรื่องให้ตัวละเอกปรากฏกาย ในร่างแปลงของคนธรรมดาในองก์แรกในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าผู้แต่งไม่เพียงแต่วางโครงเรื่องให้เป็นไปตามรูปแบบของละครโนเท่านั้น แต่แฝงนัยยะให้ผู้ชมจินตนาการถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอก กล่าวคือเป็นการปูพื้นอารมณ์ให้แก่ผู้ชมนั่นเอง

ในบทละครโนตอนที่บรรดาหญิงสาวชาวบ้านออกมาเก็บสมุนไพรในองก์แรก นั้นมีการกล่าวถึงความพยายาม ความยากลำบากในการฝ่าความหนาวเย็นจากหิมะที่ยังไม่หมดไปในต้นฤดูใบผลิ เมื่อพิจารณา ความหนาวเย็นและความยากลำบากนั้น ผู้วิจัยพบว่าความหนาวเย็นและความยากลำบากที่กล่าวถึงเปรียบได้กับความทุกข์ทรมานในนรกของตัวละครเอกในองก์หลัง เพราะความทุกข์ (ความยากลำบาก) ของตัวละครเอกในองก์แรก คือ ความหนาวเย็นที่ไม่หมดสิ้นไปเสียที และความทุกข์ของตัวละครเอกในองก์หลัง คือ ความทรมานในนรกที่ไม่วันสิ้นสุด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความทุกข์ทั้งในองก์แรกและองก์หลังของตัวละครเอกนั้นมีลักษณะร่วมกันคือ เป็นความทุกข์ที่ไม่หมดสิ้นไป เป็นนัยยะแสดงให้เห็นว่าตัวละครเอกยังต้องเผชิญกับความทุกข์ไม่ว่าจะปรากฏกายในโลกมนุษย์หรือโลกหลังความตายในนรก เนื้อหารายละเอียดที่กล่าวถึงความทุกข์ทรมานที่ตัวละครเอกได้รับในองก์แรก มีข้อความตัวอย่าง ต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง 1

シテ：ここは又もとより所も天さかる。シテ／ツレ『鄙人なれば
おのづから。憂きも命も生田の海の。身の限りにて憂き業
の。春としもなき小野に出でて。

シテ／ツレ　：下歌『若菜摘むいく里人の跡ならん雪間あまたに
野はなりぬ。上歌『道なしとても踏み分けて。道

なしとても踏み分けて。野澤の若菜今日摘まん。

雪間を待つならば若菜もしや老いもせん…[45]

ฌิเตะ: *ที่นี่นั้นห่างไกลยิ่งนัก ตัวข้านั้นต่างจากเหล่าผู้คนในเมืองหลวง เนื่องจากเป็นเพียงหญิงบ้านนอกผู้ห่างไกล ดังนั้นการใช้ชีวิตจึงเต็มไปด้วยความยากลำบาก ถึงกระนั้นตราบที่ยังมีชีวิตอยู่ถึงจะยากลำบากก็ต้องอยู่ให้ได้ ตอนนี้แม้ที่ทุ่งจะยังคงปกคลุมไปด้วยหิมะ(อากาศยังไม่เหมือนในฤดูใบไม้ผลิ)แต่ก็ออกไปที่ทุ่งกันเถอะ*

ฌิเตะ/ท์ซุเระ: *รอยเท้าที่เหยียบย่ำลงไปของคนในหมู่บ้านไม่รู้ตั้งกี่คน ที่ออกมาเก็บสมุนไพรอ่อนกัน ทำให้หิมะได้หายไปบ้างแล้วในทุ่งหญ้าแห่งนี้ (เพราะหิมะ) ทำให้ทางเดินหายไป จนต้องเหยียบแหวกทางไป ถึงจะเป็นเช่นนั้นวันนี้ก็จะฝ่าหิมะแหวกทางไปเก็บสมุนไพรที่ทุ่งให้ได้ หากมัวรอให้หิมะหายไปสมุนไพรอ่อนคงจะแก่เกินเก็บ*

ข้อความตัวอย่าง 2

地謡： *…君がため春の野に出でて若菜摘む。衣手寒し消え残る。*

雪なが　　ら摘まうよ淡雪ながら摘まうよ…[46]

จิอุตะอิ : *...เพื่อคุณ...ฉันจะออกไปที่ทุ่งแล้วเก็บสมุนไพรอ่อน หิมะได้ร่วงหล่นมาติดชายแขนเสื้อของฉัน แม้จะยังมีหิมะอยู่ก็จะฝ่าออกไปเก็บ แม้จะยังมีหิมะปรอยๆอยู่ก็ออกไปเก็บสมุนไพรกันเถอะ*

ข้อความตัวอย่าง 3

---

[45] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻(東京 : 明治書院、1931). pp. 3063 – 3064.

[46] Ibid, p. 3066.

地謡： *…しろみ草も有明の。雪に紛れて摘みかぬるまで春寒き。*
小野の朝風また森のしづえ松垂れて。いづれを春とは
白波の。…[47]

จิอุตะอิ : *...หญ้าฌิโระมิ* * *ก็มี เพียงแต่ถูกหิมะปกคลุมไว้ ทำให้เก็บไม่ได้*
ที่ทุ่งแห่งนี้สายลมยามเช้าที่หนาวเหน็บในฤดูใบไม้ผลิได้พัดโชย
มา ป่าสนมีหยาดน้ำที่ละลายจากหิมะเกาะอยู่ ไม่ว่าตรงไหนต่าง
ก็มีสภาพที่ไม่เหมือนฤดูใบไม้ผลิ

ข้อความตัวอย่าง ทั้งสามที่ยกมานั้น กล่าวถึงความพยายามฝ่าอากาศที่หนาวเหน็บออกไปเก็บสมุนไพร อ่อนและมีการกล่าวเน้นย้ำถึงความหนาวเย็นจากหิมะที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในต้นฤดูใบไม้ผลิ หรือสภาพทุ่งที่ยังมีหิมะปกคลุมอยู่หลายครั้ง ผู้วิจัยเห็นว่า หิมะที่ยังไม่หายไปในที่นี้เป็นสัญลักษณ์ชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ของตัวละครเอก เพราะหิมะที่ยังคงหลงเหลืออยู่เปรียบได้กับความทุกข์ที่ตัวละครเอกยังคงมีอยู่ แม้ว่าจะตายไปแล้ว ความทุกข์ที่เคยมีมาในอดีตก็ยังคงไม่หมดไป หรือแม้ว่าตัวละครเอกจะปรากฏกายในร่างแปลงของมนุษย์ในโลกปัจจุบันก็ตาม แต่ความทุกข์ที่ตัวละครเอกมีนั้นยังคงมีอยู่ ไม่ต่างจากตอนที่เป็นวิญญาณที่ต้องเผชิญทุกข์กรรมในนรกอย่างไม่มีที่สิ้นสุดนั่นเอง ดังนั้นการกล่าวเน้นย้ำถึงความยากลำบากและความหนาวเย็นจากหิมะที่ไม่จางหายไปในองก์แรกจึงชี้เป็นนัยให้ผู้ชมทราบถึงความทุกข์อันไม่มีที่สิ้นสุดของตัวละครเอกนั่นเอง

นอกจากนี้ หิมะ ที่ปรากฏในเรื่องยังหมายถึง ความบริสุทธิ์ ไร้เดียงสาของตัวละครเอก ตามที่ โมะริตะ โทะฌิโระ (Morita Toshiro : 森田拾史郎)[48] ได้ให้ความเห็นว่า โดยทั่วไปชุดของตัวละครหญิงสาวที่ใส่ในการแสดงละครโนคือ มิสุโกะโระโมะ (mizugoromo : 水衣)** หรือเรียกว่าเป็นชุดที่ใส่ทำงาน แต่ในกรณีของเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ใช้ชุด มิสุโกะโระโมะที่มีพื้นหลังเป็นสีขาว (shiroji no mizugoromo : 白地の水衣) เป็นการสะท้อนให้เห็นภาพของแม่น้ำและภูเขาที่

---

[47] Ibid, p. 3067

* เป็นชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งของหญ้าเซะริ (seri : 芹) หรือบางทีเรียกว่า ฌิโระเนะกุซะ (shironegusa: 白根草)

[48] 森田拾史郎『能の四季』(京都：京都書院、 1997). p. 213.

** ชุดที่มีชายแขนเสื้อกว้าง โดยมากใช้สำหรับตัวละครที่มีตำแหน่งหรือสถานะไม่สูง

หิมะยังหลงเหลืออยู่ ไม่จางหายไป หรืออาจชี้ให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ไร้เดียงสาของหญิงสาว ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยว่ามีความเป็นไปได้ที่สีขาวของหิมะซึ่งสะท้อนผ่านการบอกเล่าของตัวละครและเสื้อผ้าที่ตัวละครใส่ เป็นนัยแสดงถึงความบริสุทธิ์ ไร้เดียงสาของตัวละครเอก ผสมผสานกับช่วงเวลาในเนื้อเรื่องที่เป็นช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ที่เริ่มเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์เปรียบได้ว่าตัวละครเอกเป็นหญิงสาววัยแรกแย้ม ที่ยังไม่ประสีประสากับเรื่องทางโลกมากนัก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า “หิมะ” ในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นี้มีความหมายอื่นๆแฝงอยู่ คือเป็นนัยสื่อให้เห็นความทุกข์ที่ยังไม่หมดไปของตัวละครเอก และสื่อว่าตัวละครเอกเป็นหญิงสาวเยาว์วัยที่บริสุทธิ์ไร้เดียงสานั่นเอง

ไม่เพียงเท่านี้ การกำหนดให้ตัวละครเอกออกไปเก็บสมุนไพรอ่อนยังแฝงความหมายเป็นนัยอื่นอีกด้วย กล่าวคือ ต้นสมุนไพรอ่อนเปรียบได้กับตัวละครเอก ดังที่ เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาลเสนอว่า เรื่องราวการเก็บสมุนไพรอ่อนของตัวละครเอกที่มีความสำคัญอย่างมากในองก์แรกซึ่งดูเหมือนจะไม่สัมพันธ์กับเนื้อหาในองก์หลังนั้นมีความเชื่อมโยงกับเนื้อหาของเรื่อง กล่าวคือ ตัวละครเอก (อุนะอิ โอะโตะเมะ) ซึ่งเป็น หญิงสาวอายุน้อยและมีหน้าตารูปร่างงดงาม แต่ต้องมาตายตั้งแต่เยาว์วัย จึง เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีใครได้เชยชม เหมือนต้นสมุนไพรอ่อนที่จะไม่มีใครได้เก็บเอาไปใช้ประโยชน์หากมัวแต่รอช้า และการเก็บสมุนไพรนั้นยังเป็นการประชดเสียดสีโชคชะตาของตัวละครเอกที่ต้องตายแต่เยาว์วัยและทนทุกข์ทรมานในนรก เพราะสมุนไพรเป็นนัยสื่อถึงสุขภาพ การมีชีวิตยืนยาว ซึ่งสอดคล้องกับการที่ตัวละครอุนะอิ โอะโตะเมะออกมาถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตของตนว่าเป็นหญิงสาวที่มีรูปร่างหน้าตางดงามแต่ต้องมาตายตั้งแต่ยังเยาว์วัย จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครเอกออกมาเก็บสมุนไพรอ่อนนั้นเป็นการเตรียมอารมณ์ผู้ชมให้ทราบลักษณะและเรื่องราวของตัวละครเอกนั่นเอง[49]

การออกมาเก็บสมุนไพรเป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นภาพวิถีชีวิตประจำวันของคนในหมู่บ้านอันแสนสงบ และสภาพบรรยากาศในฤดูใบไม้ผลิซึ่งดูงดงามขัดกับ

---

[49] Saowalak Suriyawongpaisal, “Intertextuality in the ‘*Yamato monogatari* Plays’ of the *Nō* Theater,’” (Doctoral dissertation, Department of East Asian Languages and Civillizations, Harvard University, 1995) p. 45.

ฉากนรกที่ดูรุนแรงอย่างมากในองก์หลัง อย่างไรก็ตามงานของ วะกิตะ ฮะรุโกะ [50] ได้ให้คำอธิบายว่ายิ่งในองก์แรกมีการบรรยาย หรือยกกลอนมาใช้สร้างบรรยากาศตอนที่หญิงชาวบ้านออกมาเก็บสมุนไพรให้ดูสนุกสนาน รื่นเริงมากแค่ไหน ก็ยิ่งเป็นการตอกย้ำถึงความเศร้า ความทุกข์ทรมานของตัวละครเอกที่จะได้รับในองก์หลังมากยิ่งขึ้นเท่านั้น จากความเห็นของ วะกิตะ ผู้วิจัยมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ฉากเก็บสมุนไพรในองก์แรกนั้นมีความเชื่อมโยงกับฉากนรกในองก์หลัง โดยผู้แต่งใช้ภาพที่ขัดแย้งกัน กล่าวคือ ในโลกมนุษย์ผู้แต่งวางภาพตัวละครและเรื่องราวให้มีลักษณะเรียบง่าย โดยกำหนดให้ตัวละครเอกเป็นหญิงชาวบ้านออกมาเก็บสมุนไพร ฉากที่ใช้แสดงให้เห็นความหนาวเย็น ส่วนในโลกหลังความตาย ผู้แต่งแสดงภาพที่ดูโหดร้ายรุนแรง ฉากที่ใช้เป็นนรกที่ให้ความรู้สึกร้อนระอุด้วยเปลวเพลิง ผู้วิจัยเห็นว่าเหตุที่ผู้แต่งกำหนดให้องก์แรกและองก์หลังมีความแตกต่างกันอย่างมาก เพราะต้องการให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์กับโชคชะตาของตัวละครมากยิ่งขึ้นนั่นเอง

นอกจากนี้ สาเหตุที่ผู้แต่งกำหนดให้ฉากการออกไปเก็บสมุนไพรอ่อนของหญิงสาวเป็นทุ่ง อิกุตะ นั้น โจะ เทกัน[51] ได้ให้ความเห็นว่า ที่ผู้แต่งใช้ เมืองอิกุตะ เป็นฉากเพราะต้องการให้ผู้ชมสามารถนึกโยงไปถึงสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องได้ง่าย เช่น การเก็บสมุนไพร นกเป็ดน้ำ แม่น้ำอิกุตะ เป็นต้น และเป็นการแสดงอารมณ์เสียดสีตอกย้ำชะตากรรมของตัวละครเอก เนื่องจาก อิกุตะ หมายถึง ทุ่ง(ที่มี)ชีวิต แต่ตัวละครเอกกลับต้องมาจบชีวิตลง

ดังนั้นการที่ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครเอก คือ ร่างแปลงของวิญญาณ อุนะอิโอะโตะเมะ ฝ่าอากาศหนาวเย็นออกมาเก็บสมุนไพรที่ทุ่งอิกุตะในองก์แรกนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเพราะผู้แต่งต้องการบอกเป็นนัยให้ผู้ชมทราบว่า ตัวละครเอกนั้นเป็นหญิงสาวที่ต้องตายตั้งแต่เยาว์วัย และต้องเผชิญกับความทุกข์ที่ไม่มีวันหมดสิ้นไป ทั้งตอนที่ยังมีชีวิตหรือตายไปแล้ว เป็นการเตรียมอารมณ์ให้ผู้ชมทราบลักษณะและเรื่องราวของตัวละครเอกที่จะเกิดขึ้นต่อไปนั่นเอง

---

[50] 脇田晴子、『能楽のなかの女たち』(東京 : 岩波書店、2005 年). p. 109.

[51] 徐禎完 「『求塚』試解－その変遷過程の一端をめぐって－」『筑波大学平家部会論集 2』(1990 年 8 月) : 30.

2.3.2.B ฉากนรก

ในองก์หลังของบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสในนรกของวิญญาณ อุนะอิ โอะโตะเมะ ดังที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อ 2.3.1.A บาปกรรมของตัวละคร ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวถึงบาปกรรม การชดใช้กรรมของตัวละคร ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับฉากนรกอยู่มาก แม้ว่าแนวคิดที่ให้ตัวละครต้องได้รับผลกรรมทนทุกข์ทรมานในนรกจะมาจากอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าเดิมผสมผสานกับแนวคิดเรื่องบาปกรรมของพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตามฉากนรกที่ปรากฏในองก์หลังนี้ก็ไม่เกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมโดยตรง เพราะไม่ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับนรกทั้งใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และบทกลอนใน *มันโยฌู* เลย ดังนั้นฉากนรกที่เพิ่มเข้ามานี้จึงนับว่าเป็นเนื้อหาที่ผู้แต่งบทละครโนแต่งเพิ่มขึ้นใหม่ ซึ่งมีการแสดงให้เห็นภาพในนรกมากมาย เช่นถูกชายทั้งสองยื้อแย่งร่าง ถูกนกเป็ดน้ำที่กลายร่างเป็นนกเหล็กเจาะกินไขสมอง ถูกยักษ์ผู้คุมใช้แส้ฟาดขับไล่ นอกจากนี้ตัวละครเอกยังได้รับความทุกข์ทรมานทั้งจากเปลวเพลิง ควันไฟ น้ำ ต้องพบแต่ความมืดมนหาทางออกไม่พบ เป็นต้น

การเพิ่มฉากนรกมากมายเหล่านี้เข้ามาในองก์หลัง ทำเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดที่ต้องการให้ตัวละครชดใช้กรรมในนรก อันมาจากการทำบาป เช่น การยึดติด การฆ่าสัตว์ และยังทำเพื่อให้ผู้ชมเกิดความกลัว ไม่กล้าที่จะทำบาปทั้งปวงตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา

ดังนั้นฉากนรกและการชดใช้กรรมในนรกของตัวละครเอกจึงเป็นการสะท้อนแนวคิดของพุทธศาสนาที่ต้องการสอนให้คนทำดี ละเว้นความชั่ว ทำให้ผู้ชมเกิดความกลัวต่อการทำบาป โดยใช้ตัวละครเอกเป็นตัวอย่างว่า แม้ตัวละครเอกทำบาปเพียงเท่านั้น ยังได้รับความทุกข์ทรมานจากผลกรรมในนรกมากถึงเพียงนี้ ดังนั้นหากไม่อยากตกนรก จึงไม่ควรทำบาปใดๆ นั่นเอง

2.3.2.C วิธีการช่วยเหลือตัวละคร (การอ้างอิงบทกลอนวะกะ)

บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า พระธุดงค์ได้สวดอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ แต่ไม่ได้ระบุว่าวิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ นั้นสามารถหลุดพ้นได้หรือไม่ ในตอนท้ายขององก์หลังกล่าวไว้เพียงว่า หลังจากที่วิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ เล่าถึงความทุกข์ทรมานที่ได้เผชิญมาในนรก ทนทุกข์อยู่ถึงสามปีสามเดือน จนในที่สุดความน่าสะพรึงกลัวในนรกก็หายไปเหลือเพียงความมืดมิด จนวิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะต้อง

ตามหาหลุมศพของตนเองว่า โมะโตะสึกะ นั้นอยู่ที่ไหนและเมื่อพบวิญญาณก็หายกลับเข้าในเนินดินหลุมฝังศพของตนดังเดิม

เนื้อความข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การสวดมนต์อุทิศให้แก่ดวงวิญญาณของพระธุดงค์ ไม่ได้มีผลต่อการช่วยให้ดวงวิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ หลุดพ้นจากความทุกข์ได้เลย อย่างไรก็ตาม โฮะริงุชิ ยะซุโอะ (Horiguchi Yasuo : 堀口康生)[52]ได้กล่าวว่ามีช่วงหนึ่งที่ความทุกข์ทรมานของตัวละครวิญญาณอุนะอิ โอะโตะเมะ ได้หายไป ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

> ***シテ :*** *ありがたやこの苦しみの隙なきに。御法の聲の耳に觸れて。大焦熱の煙の中に。晴間の少し見ゆるぞや。ありがたや…*[53]
>
> ***ฌิเตะ :*** *ขอขอบพระคุณเจ้าค่ะ คนที่ได้รับความทุกข์ทนมานอย่างยาวนานไม่มีหยุด พอได้รับฟังเสียงบทสวดพระธรรมแล้ว แม้จะอยู่ท่ามกลางเปลวเพลิงหมอกควันในนรกที่ร้อนระอุจนมอดไหม้ รู้สึกราวกับความทุกข์ทรมานได้ถูกปัดเป่าไปเล็กน้อย ขอบพระคุณเจ้าค่ะ*

จากข้อความที่ขีดเส้นใต้ จะเห็นได้ว่าหลังจากที่ตัวละครเอกได้รับฟังคำสวดจากพระธุดงค์แล้ว มีชั่วขณะหนึ่งที่ความทุกข์ทรมานจากการรับกรรมในนรกเบาบางลง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าบทสวดของพระธุดงค์มีส่วนให้ตัวละครพ้นทุกข์แม้จะเล็กน้อยก็ตาม

งานวิจัยศึกษาบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ที่ผ่านมานั้นต่างให้ความเห็นไปในแนวทางเดียวกันว่า องก์แรกนั้นสันนิษฐานว่าเป็นผลงานการประพันธ์ของเสะอะมิ เนื่องจากลักษณะการประพันธ์ที่เป็นเอกลักษณ์ในการนำกลอนต่างๆมาใช้ ส่วนองก์หลังเป็นผลงานการประพันธ์ของ คันอะมิ ที่เน้นการบรรยายให้เห็นภาพ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากบทละครโนทั้งเรื่องพบว่ามีการอ้างอิงบทกลอนวะกะต่างๆมากถึง 12 บท โดยปรากฏในองก์แรกถึง 11 บท และในองก์หลังอีกหนึ่งบท เหตุที่ผู้แต่งนำบทกลอนวะกะมาใช้ในองก์แรกมากถึง 11 บทนั้น ผู้วิจัยเห็นว่านอกจากจะ

---

[52] 堀口康生『王朝の文学とその系譜』(大阪 ： :和泉書院、 1991). p. 411.

[53] 佐成謙太郎『謡曲大観』(東京 : 明治書院、1931). p. 3073.

เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในการประพันธ์ของเสะอะมิ แล้ว ผู้แต่งอาจต้องการใช้บทกลอนเป็นวิธีในการช่วยเหลือวิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ ให้พ้นทุกข์อีกทางหนึ่งก็เป็นได้

เนื่องจากแหล่งที่มาเดิมของบทละครโนเรื่องนี้เป็นตำนานเรื่องเล่าที่สะเทือนใจ ไม่ว่าจะใน *ยะมะโตะโมะโนะงะตะริ* และ *มันโยฌู* ต่างก็มีการกล่าวถึงความรู้สึกเศร้าสะเทือนใจของผู้ที่เดินทางผ่านไปมาบริเวณหลุมศพของทั้งสาม หรือ ความรู้สึกของผู้ประพันธ์กลอนเองว่า รู้สึกเศร้าเสียใจเมื่อนึกถึงเรื่องในอดีต ตำนานของหลุมศพ เมื่อผู้แต่งได้นำตำนานเรื่องเล่านี้มาปรับเปลี่ยนดัดแปลงสร้างเป็นบทละครโน จึงเป็นไปได้ว่าการนำบทกลอนวะกะหลายบทมาใช้ในองก์แรก นอกจากจะเพื่อบรรยายฉากและสร้างอารมณ์ให้ผู้ชมคล้อยตามได้ง่ายแล้ว ยังเป็นการช่วยปลอบประโลมวิญญาณอีกวิธีหนึ่งด้วย

เนื่องจากบทนำที่เขียนด้วยตัวอักษรญี่ปุ่น หรือ คะนะโจะ (kanajo : 仮名序)ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โคะกิงวะกะฌู* 『*kokin wakashū*: 古今和歌集』* ที่เขียนโดย คิโนะท์ซุระยุกิ (Ki no Tsurayuki : 紀貫之)** ได้กล่าวไว้ว่า "...สิ่งที่ทำให้ฟ้าดินสั่นสะเทือนหรือแม้แต่เทพยดายักษ์มารที่ไม่อาจมองเห็นได้บังเกิดความซาบซึ้งสะเทือนอารมณ์ได้โดยมิต้องอาศัยพละกำลังใดๆ ทำให้ชายหญิงเกิดสัมพันธ์ใกล้ชิด อีกทั้งหล่อหลอมจิตใจนักรบที่ห้าวหาญให้อ่อนโยนลงได้ สิ่งนั้นคือบทกลอนญี่ปุ่นนั่นเอง" (... 力をも入れずして天地を動かし、目に見えぬ鬼神をもあはれと思はせ、男女の仲も和らげ猛き武士の心をも慰むるは、歌なり)[54] ซึ่งแสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่าบทกลอนช่วยให้จิตใจอ่อนโยนลงได้มีมาตั้งแต่สมัยเฮอัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งนำบทกลอนต่างๆมาใช้อ้างอิงในบทละครโนนั้น อาจมีนัยแฝงเพื่อช่วยปลอบประโลมวิญญาณของตัวละครเอกที่ต้องทนทุกข์ทรมานนั่นเอง

บทกลอนวะกะที่นำมาอ้างอิงในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* มาจาก *โคะคินวะกะฌู* ทั้งสิ้น 5 บท จากหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* 2 บท นอกจากนั้นมาจาก หนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* หนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โฮะริกะวะเฮียะกุฌู*

---

* หนังสือรวบรวมบทกลอนวะกะเล่มแรกที่จักรพรรดิทรงโปรดเกล้าให้รวบรวมขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 905 มีทั้งสิ้น 20 เล่ม

** กวีที่มีชื่อเสียงในสมัยเฮอัน มีชีวิตในช่วงค.ศ. 868 – 945

[54] อรรถยา สุวรรณระดา, ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2554). หน้า 43.

ฌินโกะกิงวะกะฌู 『*Shinkokin wakashū* : 新古今和歌集』[*] *ฌูอิวะกะฌู* 『*Shūiwakashū* : 拾遺和歌集』[**] และ *ฟูงะวะกะฌู* 『*Fūkawakashū* : 風雅和歌集』[***] อย่างละหนึ่งบท ซึ่งบทกลอนส่วนใหญ่ที่นำมาใช้นั้นมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเก็บสมุนไพรอ่อน หรือ สภาพอากาศที่ยังหนาวเย็นในช่วงต้นฤดูใบไม้ผลิ ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงบทกลอนที่กล่าวถึงการเก็บสมุนไพรอ่อนและอากาศหนาวเย็นที่อ้างอิงในบทละครและกลอนจากต้นฉบับ

บทละครโน	**กลอนจากต้นฉบับแหล่งที่มาเดิม**
*シテ： 深山(みやま)には松(まつ)の雪(ゆき)だに消(き)えなくに。都(みやこ)は野(の)べの若菜(わかな)**摘む**(つ)。頃(ころ)にも今(いま)はなりぬらん。思(おも)ひやるこそゆかしけれ* ***ฌิเตะ :** ทั้งๆที่เขาที่อยู่ลึกเข้าไปนั้น หิมะที่ปกคลุมบนยอดสนยังไม่จางหายไป แต่ที่เมืองหลวงคงจะออกมาเก็บสมุนไพรบริเวณทุ่งกันในช่วงเวลานี้ พอคิดดังนั้นก็ทำให้อยากลองออกไปไวๆ*	*深山(みやま)には 松(まつ)の雪(ゆき)だに 消(き)えなくに 都は野辺の 若菜**摘みけり**。* （『古今和歌集』読み人知らずの歌 ） *ทั้งๆที่เขา ที่อยู่ลึกเข้าไป นั้น หิมะ ที่ปกคลุม บนยอดสนยังไม่จางหายไป แต่ที่เมืองหลวงค งจะออกมาเก็บสมุนไพรบริเวณทุ่งกันแล้ว* (*โคะกิงวะกะฌู* : บทกลอนโดยกวีนิรนาม)

จากข้อความตัวอย่างจะเห็นว่าผู้แต่งได้นำบทกลอนวะกะทั้งบทมาใช้อ้างอิง โดยเปลี่ยนคำลงท้ายในวรรคสุดท้ายจาก (tsumikeri: 摘みけり) เป็น (tsumu : 摘む) เนื่องจากคำว่า

---

[*] หนังสือรวบรวมบทกลอนวะกะที่อดีตจักรพรรดิ โกะโตะบะ (Gotobain : 後鳥羽院) ทรงโปรดเกล้าให้รวบรวมขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1201 มีทั้งสิ้น 20 เล่ม

[**] หนึ่งในหนังสือรวบรวมบทกลอนวะกะ ที่จักรพรรดิทรงโปรดเกล้าให้รวบรวมขึ้น แล้วเสร็จราวปี ค.ศ. 1005 – 1007 มีทั้งสิ้น 20 เล่ม

[***] หนึ่งในหนังสือรวบรวมบทกลอนวะกะที่จักรพรรดิทรงโปรดเกล้าให้รวบรวมขึ้น แล้วเสร็จราวปี ค.ศ. 1348 – 1349 มีทั้งสิ้น 20 เล่ม

keri (- けり) เป็นคำช่วยกริยาที่ใช้เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกประหลาดใจ หรือสะเทือนอารมณ์ (eitan no joshi : 詠嘆の助詞) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลอนต้นฉบับเดิมนั้นเน้นความรู้สึก ใน 2 วรรคสุดท้าย คือ “*ที่เมืองหลวง ป่านนี้คงออกมาเก็บสมุนไพรที่บริเวณทุ่งกันแล้ว* ” (*都は野辺の　若菜摘みけり*) ส่วนในบทละครโน ผู้แต่งได้เปลี่ยนคำลงท้ายใหม่เป็น (tsumu : 摘む) ซึ่งเป็นกริยาในรูปเร็นทะอิ (rentaikei : 連体形) หรือ รูปขยายคำนาม ทำให้น้ำหนักที่ต้องการเน้นในบทกลอนเปลี่ยนไป โดยไม่ได้เน้นที่ความรู้สึกแค่ 2 วรรคสุดท้ายเท่านั้น แต่ยังรวมถึง 3 วรรคต้นในบทกลอนที่บรรยายบรรยากาศในช่วงต้นฤดูใบไม้ผลิด้วย ซึ่งจะทำให้เห็นภาพฉากที่ฌิเตะและฌิเตะท์ซุเระพากันฝ่าอากาศหนาวเย็นออกมาเก็บสมุนไพรอ่อนเพราะถึงฤดูกาลแล้วนั่นเอง

นอกจากนี้ยังมีกลอนวะกะอีกบทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพความหนาวเย็นในช่วงต้นฤดูใบไม้ผลิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แสดงบทกลอนที่กล่าวถึงการเก็บสมุนไพรอ่อนและอากาศหนาวเย็นที่อ้างอิงในบทละครและกลอนจากต้นฉบับ

บทละครโน	**กลอนจากต้นฉบับแหล่งที่มาเดิม**
シテ：木の芽も春の淡雪に。森の下草。なほ寒し ***ฌิเตะ:*** *ถึงแม้ว่าจะเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิที่ยอดอ่อนของต้นไม้พากันแตกหน่อผลิบาน แต่ก็ยังมีหิมะปรอยๆตกลงมาทับถมกันอยู่ ในป่ายังคงหนาวเย็น*	*霞立ち　木の芽も春の　雪降れば　花なき里も　花ぞ散りける。* （『古今和歌集』紀貫之の歌　） *หมอกลง ในช่วงต้น ฤดูใบไม้ผลิ ยอดอ่อนของต้นไม้พากันแตกหน่อผลิบาน พอหิมะตกลงมาจึงทำให้หมู่บ้านที่ยามนี้ไร้ดอกไม้ดูราวกับว่ามีกลีบดอกไม้โปรยปรายอยู่ทั่ว* (*โคะกิงวะกะฌู* : บทกลอนโดย คิโนะท์ซุระยุกิ)

จากข้อความตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้ยกกลอนวะกะจากต้นฉบับเดิมมาใช้อ้างอิงเพียงวรรคเดียวเท่านั้น โดยผู้แต่งยกกลอนวรรคนี้ขึ้นมาอ้างเพื่อบรรยายให้ผู้ชมเห็นภาพความยากลำบากในการฝ่าอากาศหนาวเหน็บออกไปเก็บสมุนไพรอ่อน และให้ผู้ชมจินตนาการเชื่อมโยงไปถึงกลอนบทเดิมที่ให้ภาพความหนาวเย็นในช่วงต้นฤดูใบไม้ผลิที่หิมะยังคงตกลงมา นอกจากนี้

ประโยคที่ว่า “ *ยอดอ่อนที่แตกออกมาบ่งบอกว่า เข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิ* ” (*木の芽も春の*) ยังให้ความหมายว่า ตอนนี้ถึงฤดูกาลที่จะต้องออกไปเก็บสมุนไพรอ่อนแล้ว ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพในช่วงที่เพิ่งจะเข้าสู่ต้นฤดูใบไม้ผลิฉะนั้นความหนาวเย็นยังคงปรากฏอยู่ นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าหากพิจารณาจากคำว่า “ยอดอ่อน” (konome : この芽) พ้องเสียงกับคำว่า “หญิงสาวคนนี้” (konome : *この女*) จะให้ความหมายนัยที่สื่อถึง หญิงสาวที่เพิ่งจะเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ ซึ่งหมายถึงตัวละครเอกวิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ นั่นเอง ดังนั้นเมื่อตัวละครเอกกล่าวกลอนออกมานั้นจึงไม่ได้เพียงบรรยายสภาพฉากเท่านั้นแต่ยังสื่อความหมายเป็นนัยเกี่ยวกับเรื่องราวของตนเองอีกด้วย

ผู้วิจัยจึงเห็นว่าบทกลอนต่างๆที่ผู้แต่งได้นำมาอ้างอิงในองก์แรกนั้น นอกจากจะทำเพื่อให้สอดคล้องกับการบรรยายฉาก และให้เกิดความสวยงามทางภาษาแล้ว บทกลอนวะกะเหล่านั้นยังมีส่วนช่วยปลอบประโลมวิญญาณของตัวละครเอกที่ออกมาในร่างแปลงของหญิงสาวชาวบ้าน ด้วยการเอ่ยกล่าวบทกลอนเหล่านี้ขณะออกมาเก็บสมุนไพร ทำให้เกิดจินตนาการเชื่อมโยงกับบทกลอนต้นฉบับเดิม เกิดภาพสวยงามสอดคล้องกับฉาก ซึ่งเป็นทุ่งที่ยังมีหิมะปกคลุม พร้อมกันนี้ยังเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของตนเองเป็นนัยให้แก่ผู้ชมได้รับรู้อีกด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นี้ ผู้แต่งไม่ได้ให้เพียงพระธุดงค์สวดอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณเพื่อช่วยเหลือเท่านั้น แต่ยังช่วยเหลือ ปลอบประโลมดวงวิญญาณโดยการให้ตัวละครได้ออกมาว่ากลอนต่างๆในองก์แรกอีกด้วย

2.3.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูก<u>ตัดออกไป</u>

การนำตำนานเรื่องเล่าเดิมมาดัดแปลงเป็นบทละครโน นอกจากการดัดแปลง การเพิ่มเติมแล้วยังมีการตัดเนื้อหาหรือแนวคิดเดิมจากตำนานเรื่องเล่าออกไป ซึ่งเป็นธรรมดาสำหรับการนำตำนานเรื่องเล่าที่มีอยู่เดิมมาสร้างเป็นบทละคร อย่างไรก็ตามการศึกษาเปรียบเทียบบทละครกับแหล่งที่มาจากตำนานเรื่องเล่าเดิม หากพิจารณาเรื่องราวและแนวคิดเดิมที่ผู้แต่งเลือกตัดออกไป ไม่นำมาใส่ในบทละครด้วย ย่อมทำให้เข้าใจถึงสาระสำคัญและแก่นของเรื่องที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอมากยิ่งขึ้น ในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นี้มีส่วนที่ปรากฏในตำนานเรื่องเล่าเดิมแต่ไม่ปรากฏในบทละครดังนี้

2.3.3.A รายละเอียดของตัวละครชายทั้งสอง

ในตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม มีการกล่าวถึงตัวละครชายทั้งสองทั้งเรื่องรูปลักษณ์หรือที่มาของชายทั้งสอง แต่ในบทละครโน กลับไม่ปรากฏรายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครชายทั้งสองมากนัก กล่าวเพียงว่าตัวละครชายทั้งสองนั้นชื่ออะไร ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ตารางที่ 8 แสดงการเปรียบเทียบตัวละครชายทั้งสองในแหล่งที่มาเดิมและบทละครโน

แหล่งที่มาเดิม		**บทละครโน**
ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ	***มันโยญ***	
（略）一人はその國にすむ男、姓はむばらになむありける。いま一人は和泉の國の人になむありける。姓はちぬとなむいひける。かくてその男ども、年・齢・顔容貌・人のほど、たゞ同じばかりなむありける。心ざしのまさらむにこそはあはめとおもふに、心ざしの程だにたゞおなじやうなり。暮るればもろともに来あひぬ。物をこすれば、たゞ同じやうにをこす。いづれまされりといふべくもあらず。 *(ย่อ) ชายคนหนึ่งอาศัยอยู่เมืองเดียวกัน (ท์ซุ โนะ กุนิ) นั้น มีนามว่า มุบะระ ส่วนชายอีกคนอาศัยอยู่ที่เมือง อิสุมิ โนะ กุนิ มีนามว่า ชินุ เมื่อเปรียบเทียบชายทั้งสอง*	**กลอนบทที่ 1809 :** （略） 人の問ふ時　茅渟壮士　菟原壮士の　伏屋焚き　すすし競ひ相よばひ　しける時は焼大刀の　手かみ押しねり白真弓　靫取り負ひて　水に入り　火にも入らむと　立ち向ひ… **กลอนบทที่ 1809 :** *(ย่อ) พอถึงเวลาให้คนมาสู่ขอ ชินุ โอะโตะโกะ และ อุนะอิ โอะโตะโกะ ต่างต่อสู้แข่งขันกันดุเดือดสุดกำลังเพื่อขอหญิงสาวแต่งงาน ในช่วงเวลานั้น ต่างถือดาบยาวที่ได้รับการตีมาอย่างดี และคันธนูสีขาว หยิบซองลูกธนูขึ้นสะพายหลัง ต่างประจันหน้ากันแม้จะต้องลงน้ำลุยไฟ...*	***シテ：*** *…又その頃小竹田男。血沼の大丈夫と申しし者。かの菟名日に心をかけ。同じ日の同じ時に。わりなき思ひの玉章を贈る。…* ***ฌิเตะ :*** *...และมีชายชื่อ ซะซะดะ โอะโตะโกะ และ ชินุ โนะ มะซุระโอะ ทั้งสองต่างตกหลุมรักอุนะอิ โอะโตะเมะ ทั้งสองคนต่างส่งจดหมายที่พร่ำรำพันรักมาหาหญิงสาวในวันและเวลาเดียวกัน...*

ทั้งอายุ วัย รูปร่างหน้าตา สถานะ ทั้งสองต่างมีเท่าเทียมกัน เมื่อคิดถึงความรักลึกซึ้งที่มอบให้แก่หญิงสาวแล้ว ก็ดูเหมือนว่าทั้งคู่จะมีใจรักต่อหญิงสาวไม่ต่างกัน เพราะเมื่อวันเวลาผ่านไปทั้งคู่ต่างยังไม่ได้มาพบหญิงสาวจึงส่งของกำนัลมาให้ แต่ก็ดูเหมือนว่าต่างก็ส่งสิ่งที่เหมือนกันมาให้...	**กลอนบทที่ 4211 :** 古に　ありけるわざの　くすばしき　事と言ひ継ぐ　千沼壮士　菟原壮士の　うつせみの　名を争ふと　たまきはる　命も捨てて　争ひに妻問ひしける... **กลอนบทที่ 4211:** *มีเรื่องราวในสมัยก่อนที่แปลกประหลาดเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับ เรื่องราวของคนที่มีฝีมือการต่อสู้อย่างชินุ โอะโตะโกะ และ อุนะอิ โอะโอะโกะ ต่างต่อสู้แข่งขันกันเพื่อแย่งหญิงสาวจนยอมตาย...*	

จากตารางแสดงการเปรียบเทียบข้างต้นเห็นได้ว่าใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* มีการกล่าวถึงตัวละครชายทั้งสองละเอียดมากที่สุด มีการกล่าวทั้งที่มา ชื่อของชายทั้งสอง และยังให้รายละเอียดว่า อายุ รูปร่างหน้าตา สถานะ ของชายทั้งสองต่างเท่าเทียมกัน ส่วนกลอนใน *มันโยฌู* ที่มีการกล่าวถึงชายทั้งสองมากที่สุด คือกลอนบทที่ 1809 ซึ่งให้รายละเอียดว่าชายทั้งสองชื่อ ชินุโอะโตะโกะ และ อุนะอิ โอะโตะโกะ ต่างใช้อาวุธฟาดฟันกันอย่าดุเดือดเพื่อให้ได้แต่งงานกับหญิงสาว และกลอนบทที่ 4211 ซึ่งกล่าวว่าชายทั้งสองมีฝีมือในการต่อสู้ จึงอาจอนุมานได้ว่าชายทั้งสอง เป็นนักรบ ส่วนในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชายทั้งสองน้อยที่สุด บอกเพียงว่าชายทั้งสองชื่อ ซะซะดะ โอะโตะโกะ และ ชินุ โนะ มะซุระโอะ ทั้งคู่ได้ส่งจดหมายรักมาให้หญิงสาวในวันและเวลาเดียวกัน เท่านั้น

การตัดรายละเอียดเกี่ยวกับชายทั้งสองออกไป เช่น ท้องถิ่นที่มาของชายทั้งสอง เพราะไม่ต้องการให้ประเด็นความสัมพันธ์ของทั้งสามเกี่ยวพันกับเรื่องชุมชนท้องถิ่นหรือสังคม กล่าวคือ ในสมัยก่อนการรวมกลุ่มกันของประชาชนเป็นสังคมแต่ละถิ่นมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตเป็นอย่าง

มาก ดังปรากฏในแหล่งที่มาเดิม *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ที่มีเรื่องเล่าว่า ในตอนที่สร้างหลุมศพให้คนทั้งสามนั้นพ่อแม่ของมุบะระ(ชายที่อยู่ที่เดียวกันกับหญิงสาว)ได้พูดขึ้นว่าเพราะชินุเป็นชายที่มาจากต่างถิ่น จึงควรไปสร้างหลุมศพที่บ้านเกิดตนเอง ไม่ควรมาสร้างหลุมศพที่เมืองท์ซุ โนะ กุนิ ทำให้พ่อแม่ของชินุต้องเดินทางไปขนดินจากบ้านเกิดมาสร้างหลุมศพให้ หรือในบทกลอนบทที่ 1809 มีตอนที่เล่าว่า หญิงสาวไปปรากฏในฝันของ ชินุ โอะโตะโกะ และกลอนบทที่ 1811 ที่กล่าวว่ากิ่งไม้เหนือหลุมศพของหญิงสาวที่โน้มเอียงไปทางหลุมศพของชินุ โอะโตะโกะ เพราะหญิงสาวมีใจให้แก่เขา

จากประเด็นดังกล่าวทำให้มีงานวิจัยจำนวนมาก เช่นงานของ โฮะริกะวะ อะกิเตะรุ (Horikawa Akiteru : 堀川晶輝)[55] กล่าวว่าเหตุที่อุนะอิ โอะโตะเมะ ไม่ตัดสินใจเลือก ชินุ โอะโตะโกะ ทั้งๆที่ดูเหมือนมีใจให้ เป็นเพราะการแต่งงานกับคนจากคนละท้องถิ่นถือเป็นเรื่องไม่เหมาะสม เพราะสมัยก่อนแรงงานเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ดังนั้นการแต่งงานกับคนในชุมชน ท้องถิ่นเดียวกัน ให้กำเนิดบุตรหลาน เป็นการสร้างแรงงานให้ชุมชนแข็งแกร่งขึ้น การแต่งงานกับคนต่างถิ่นนั้นจำเป็นต้องย้ายถิ่นฐานตาม ทำให้ชุมชนสูญเสียแรงงาน ดังนั้นอุนะอิ โอะโตะเมะ จึงไม่อาจตกลงเลือกใครได้ ทั้งใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และกลอนใน *มันโยฌู* แสดงให้เห็นว่าแหล่งที่มา หรือ ท้องถิ่นที่อยู่ของตัวละครนั้นมีอิทธิพลต่อเนื้อเรื่องอยู่ไม่น้อย จึงอาจอนุมานได้ว่าเพราะผู้แต่งบทละครโนไม่ต้องการให้ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องสังคมชุมชนเข้ามามีบทบาทต่อเนื้อหา จึงได้ตัดรายละเอียดดังกล่าวออกไป

ดังนั้นการตัดรายละเอียดเกี่ยวกับชายทั้งสองออกไป ผู้วิจัยเห็นว่าเกิดจากแก่นเรื่องของบทละครโนที่นำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาเรื่องการทำบาป ต้องการสอนให้คนรู้จักเกรงกลัวต่อบาป แสดงผ่านเรื่องราวของอุนะอิ โอะโตะเมะที่ทำบาปเพียงเล็กน้อยก็ยังได้รับผลกรรมมากมาย ดังนั้นหากทำบาปมากกว่านี้ย่อมต้องทนทุกข์ทรมานมากกว่านี้ยิ่งนัก โดยผู้แต่งนำเรื่องราวของตัวละคร อุนะอิ โอะโตะเมะ ในตำนานเรื่องเล่าเดิมมาดัดแปลงใหม่ให้สอดคล้องกับแก่นเรื่องดังกล่าว เน้นไปที่บทบาท พฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด ของหญิงสาว มากกว่าตัวละครชายทั้งสอง เพราะ

---

[55] 堀川晶輝『死してなお求める恋心「菟原娘子伝説をめぐって」』(東京: 新典社、2008). p. 32.

การตัดรายละเอียดเกี่ยวกับชายทั้งสองออกไป ทำให้ประเด็นบาปกรรมของตัวละครหญิงสาวเด่นชัดขึ้น นั่นเอง

2.3.3.B ตัวละครอื่น

ตัวละครอื่นๆที่ปรากฏในตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม แต่ไม่ปรากฏในบทละครโน ได้แก่ ตัวละครบิดามารดา โดยใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* กล่าวถึงทั้งตัวละครมารดาของหญิงสาว และบิดามารดาของชายทั้งสอง ส่วน *มันโยฌู* กลอนบทที่ 1809 และกลอนบทที่ 4211 ก็ปรากฏตัวละครมารดาของหญิงสาวด้วยเช่นกัน ในขณะที่บทละครโนไม่ปรากฏตัวละครบิดาหรือมารดาเลย

สาเหตุที่บทละครโนตัดตัวละครบิดามารดาไม่ว่าจะของหญิงสาว หรือ ชายทั้งสองออกไปนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เนื่องจากบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นี้เน้นไปที่บาปกรรมของหญิงสาว ดังนั้นตัวละครอื่นๆที่ทำให้บทบาท หรือ บาปกรรมของหญิงสาวไม่ชัดเจน จึงจำเป็นต้องตัดออกไป ดังที่ บะบะ อะกิโกะ [56] ได้ให้ความเห็นว่า ผู้แต่งบทละครโนได้นำภาพของโอะโตะเมะ มาดัดแปลงเสียใหม่ โดยการเปลี่ยนให้อุนะอิ โอะโตะเมะ เป็นผู้สร้างเงื่อนไขให้ชายทั้งสองไปยิงนกเป็ดน้ำแทนมารดา เพื่อสอดคล้องกับการบรรยายภาพในนรกขุมต่างๆ

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความเห็นของ บะบะ ดังกล่าว เนื่องจากในตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมอย่าง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* นั้นเล่าว่า เพราะมารดาของหญิงสาวเห็นว่าเวลาได้ล่วงเลยไปแล้ว จึงบอกกับหญิงสาวให้ตัดสินใจเลือกใครสักที และเป็นผู้สร้างเงื่อนไขให้ชายทั้งสองไปแข่งกันยิงนกเป็ดน้ำ แสดงให้เห็นว่า หญิงสาวนั้นถูกกดดันเรื่องการแต่งงานจากมารดา ดังนั้นสาเหตุที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายจึงไม่ใช่เพียงเพราะเห็นชายทั้งสองต้องมาต่อสู้ทะเลาะกันเพราะตนเอง และการเห็นนกเป็ดน้ำถูกยิง รวมทั้งหญิงสาวยังไม่ใช่ผู้ที่ทำให้นกเป็ดน้ำต้องตายพรากจากคู่ของมันอีกด้วย

ส่วนบทกลอนใน *มันโยฌู* ทั้งกลอนบทที่ 1809 และ 4211 มีเนื้อหาที่กล่าวถึงตัวละครบิดามารดาคล้ายคลึงกันว่า หญิงสาวได้กล่าวร่ำลากับมารดาก่อนที่จะกระโดดน้ำฆ่าตัวตายว่าตนรู้สึก

---

[56] 馬場あき子『読んで愉しむ能の世界』(東京: 講談社、2009). p. 81.

เห็นใจและเสียใจที่ชายทั้งสองต้องมาทะเลาะกันเพราะตนเอง แม้ว่าตัวละครบิดามารดาในบทกลอน *มันโยญ* จะมีบทบาทไม่มากนัก แต่จากจุดนี้กลับแสดงให้เห็นว่า ตัวละคร อุนะอิ โอะโตะเมะ นั้นคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น ซึ่งภาพลักษณ์จะแตกต่างจากบทละครโนที่ตัวละครเอกคำนึงแต่ความรู้สึกของตนเอง ไม่ได้นึกถึงความรู้สึกของคนอื่นเลย จนทำให้เกิดบาปขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากผู้แต่งบทละครโนยังคงตัวละครมารดาไว้จะทำให้บาปกรรมของตัวละครเอกไม่ชัดเจน และไม่สอดคล้องกับการรับกรรมในนรกองก์หลัง จึงจำเป็นต้องตัดตัวละครบิดามารดาออกไปนั่นเอง

2.4 ความเป็นเอกภาพในบทละครโน

เนื่องจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นในองก์แรกและองก์หลังนั้นดูเหมือนแทบจะไม่มีความเกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ ในองก์แรกเน้นการเก็บสมุนไพรอ่อน ส่วนในองก์หลังเน้นไปที่การบรรยายฉากนรก ดังนั้นบทละครโนเรื่องนี้จึงดูเหมือนว่าเนื้อหาในองก์แรกไม่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับองก์หลัง

อย่างไรก็ตามหากพิจารณารายละเอียดที่ปรากฏในเนื้อเรื่ององก์แรกแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีหลายประเด็นที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ สิ่งที่ปรากฏในองก์แรกนั้นมีความเชื่อมโยงให้ผู้ชมเกิดจินตนาการ หรือทราบเกี่ยวกับลักษณะตัวละครและเรื่องราวที่จะเกิดขึ้นกับตัวละครในองก์หลัง แม้จะดูเหมือนว่าไม่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างการเก็บสมุนไพรอ่อนของหญิงชาวบ้าน กับการทนทุกข์ทรมานในนรก แต่แท้จริงแล้วการเล่าเรื่องดังกล่าวเป็นการปูพื้นอารมณ์ให้ผู้ชมก่อนนั่นเอง

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วใน หัวข้อ 2.3.2.A การสร้างเรื่องให้ตัวละครกลับมามีชีวิตในโลกปัจจุบัน (การให้ฌิเตะองก์แรกเป็นหญิงสาวออกมาเก็บสมุนไพรอ่อน) ว่า การเก็บต้นอ่อนสมุนไพร ที่กล่าวถึงบ่อยครั้งในองก์แรก เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงการจากไปของหญิงสาวทั้งที่อายุยังน้อย ซึ่งต้นสมุนไพรอ่อนนั้นเปรียบได้กับชีวิตของอุนะอิ โอะโตะเมะ ที่น่าจะมีคนเก็บไปใช้ให้เป็นประโยชน์ แต่กลับต้องมาตายเสียก่อน ดังต้นสมุนไพรอ่อนที่ยังไม่ทันได้มีใครนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์

นอกจากนี้ หิมะและสภาพอากาศที่หนาวเหน็บในช่วงต้นฤดูใบไม้ผลิในองก์แรก แสดงให้เห็นถึงความทุกข์ทรมานอันไม่มีที่สิ้นสุดของหญิงสาว หรืออีกนัยหนึ่งอาจเป็นการเน้นเปรียบเทียบความทุกข์ทรมานที่ตัวละครเอกได้รับ กล่าวคือ ในโลกปัจจุบันหญิงสาวต้องทนทุกข์ทรมานจาก

ความหนาวเย็น ส่วนอีกโลกหนึ่ง (โลกวิญญาณหลังความตาย) ตัวละครต้องทนทุกข์ทรมานจากเปลวเพลิง ความร้อนในนรก ซึ่งความทุกข์ทั้งในโลกมนุษย์และในนรกของตัวละครเอกแม้ว่าจะต่างลักษณะกัน (หนาว – ร้อน) แต่ก็เป็นความทุกข์ที่ไม่มีวันหมดไป ไม่มีที่สิ้นสุดเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าตัวละครไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ไปได้ ไม่ว่าจะอยู่ในโลกไหนตัวละครก็ยังคงพบกับความทุกข์ทรมานไม่ต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับตอนจบของเรื่องที่วิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ ยังคงร่ำร้องตามหาเนินดินหลุมฝังศพของตนเอง ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

地謡 : *…暗闇となりぬれば。今は火宅に帰らんと。ありつるすみかはいづくぞと。くらさはくらしあなたを尋ね。こなたを求塚いづくやらんと求め求めたどり行けば。求め得たりや求塚の。草の陰野の露消えて草の陰の露消え消えと。亡者の形は失せにけり亡者の影は失せにけり*[57]

จิอุตะอิ : *...เพราะหนทางกลายเป็นความมืดมิด ตอนนี้จึงอยากจะกลับไปยังบ้านเพลิงตามเดิม ที่อยู่เมื่อครู่นี้คือที่ไหนกัน ท่ามกลางรอบด้านที่มืดมิด ถามคนโน้นที คนนี้ทีว่า "โมะโตะเมะสุกะ" อยู่ที่ไหน เดินไปมาร่ำร้องถามหา ในที่สุดก็หา"โมะโตะเมะสุกะ" พบ เหมือนกับน้ำค้างบนยอดหญ้าในทุ่งที่เงาของเขาบังอยู่นั้นค่อยๆแห้งเหือดจางหายไป ร่างของคนตายนั้นก็ได้หายไปเช่นเดียวกัน ร่างวิญญาณของคนตายก็ได้เลือนหายไป*

ข้อความตัวอย่างอยู่ในตอนที่วิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ ได้ชดใช้กรรมในนรก จนในที่สุดสิ่งที่ทรมานต่างๆก็หายไป เหลือเพียงความมืดมิดทุกทิศทาง ทำให้วิญญาณของอุนะอิ โอะโตะเมะ ร่ำร้องตามหาเนินดินที่เป็นหลุมฝังศพของตนเอง แม้ว่าความทุกข์ทรมานต่างๆจะหายไปแต่ก็ยังคงยึดติดอยู่ที่หลุมฝังศพของตนเอง แสดงให้เห็นว่าตัวละครนั้นไม่สามารถหลุดพ้น ซึ่งตรงกับชื่อของ

---

[57] 佐成謙太郎『謡曲大観』(東京 : 明治書院、 1931). p. 3075 – 3076.

บทละคร เพราะ “โมะโตะเมะ” (motome : 求め) หมายถึง เรียกร้อง ต้องการ แสวงหา ส่วน “สุกะ” (zuka : 塚) หมายถึง เนินดิน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าสาเหตุที่บทละครโนเรื่องนี้มีชื่อว่า “โมะโตะเมะสุกะ” แทนที่จะชื่อ “อุนะอิ โอะโตะเมะ” ตามชื่อตัวละครเอก หรือชื่อ “โอะโตะเมะสุ - กะ” ตามตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม แม้โดยทั่วไปสันนิษฐานกันว่าชื่อเรื่องนี้เพี้ยนเสียงมาจาก “โอะโตะเมะสุกะ” แต่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเพราะแท้จริงแล้วผู้แต่งบทละครโนต้องการให้สอดคล้องกับพฤติกรรมในตอนท้ายเรื่อง และแสดงถึงความมีเอกภาพระหว่างชื่อบทละครกับเนื้อหาในบทละครก็เป็นได้

นอกจากนี้ ยังมีความสอดคล้องกันระหว่างองก์แรกกับองก์หลังตามที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อ 2.3.1.A บาปกรรมของตัวละคร (หน้า 36) ในเรื่องการสร้างบาปกรรมให้สอดคล้องกับการรับกรรมในนรกอีกด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นี้เป็นบทละครโนที่มีความเป็นเอกภาพ เนื่องจากเนื้อหาในองก์แรกประกอบด้วยสัญลักษณ์เปรียบเทียบสิ่งต่างๆที่เชื่อมโยงเกี่ยวพันกันกับตัวละครเอก เป็นการชี้นำเป็นนัยให้ผู้ชมทราบว่าตัวละครมีลักษณะอย่างไร และชี้นำให้ผู้ชมคาดเดาได้ว่าเรื่องราวจะดำเนินไปเช่นไรในองก์หลัง เช่น ต้นสมุนไพรอ่อน เปรียบได้กับตัวละครเอก หิมะและความหนาวเย็น เปรียบได้กับความทุกข์ทรมานอันไม่มีที่สิ้นสุดของหญิงสาว นอกจากนี้แก่นเรื่องที่ว่าด้วยการสอนให้คนรู้จักเกรงกลัวต่อบาปกรรม โดยการใช้ภาพนรกที่โหดร้ายมาบรรยาย การรับกรรมในนรกของตัวละครก็สร้างให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ตัวละครได้กระทำบาปเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ และชื่อเรื่องของบทละครยังสอดคล้องกับพฤติกรรมในตอนท้ายที่ชี้ให้เห็นว่าตัวละครเอกยังมีความยึดติดอยู่จึงไม่สามารถหลุดพ้นได้ นั่นเอง

2.5 บทสรุป

จากการเปรียบเทียบนื้อหาในบทละครโนกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม คือตำนานเรื่องเล่าบทที่ 147 ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และกลอนใน *มันโยญ* ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งนำตำนานเรื่องเล่ามาดัดแปลงเป็นบทละครโดยใช้ 3 กลวิธีด้วยกัน ดังนี้

1) กลวิธีการปรับเปลี่ยนดัดแปลงโดยยังคงแนวคิด หรือได้รับอิทธิพลจากตำนานต้นฉบับ ได้แก่ บาปกรรมของตัวละคร ชื่อของตัวละครชายทั้งสอง และ การตายของชายทั้งสอง ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องบาปกรรม และความทุกข์อันเกิดจากการยึดติดในพุทธศาสนานั่นเอง

2) กลวิธีการ แต่งเพิ่มขึ้นโดยไม่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานต้นฉบับ ได้แก่ การสร้างเรื่องให้ตัวละครเอกกลับมามีชีวิตในโลกปัจจุบัน โดยกล่าวเน้นย้ำเกี่ยวกับการเก็บสมุนไพรอ่อนและอากาศหนาวเย็นในช่วงต้นฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ชี้นำให้ผู้ชมทราบเกี่ยวกับตัวละครเอกฉากนรก สาเหตุที่เพิ่มเข้ามาก็เพื่อสะท้อนเรื่องบาปกรรมตามแนวคิดทางพุทธศาสนา และ การช่วยเหลือตัวละคร โดยการให้ตัวละครเอกออกมากล่าวกลอนวะกะต่างๆในองก์แรก เพราะกลอนวะกะมีส่วนช่วยในการปลอบประโลมวิญญาณ (ตัวละครได้ระบายความทุกข์ภายในใจผ่านบทกลอน) นอกจากจะเป็นการช่วยตัวละครที่ไม่อาจหลุดพ้นวิธีหนึ่งแล้ว ยังทำให้สอดคล้องกับการบรรยายฉากอีกด้วย

3) กลวิธีการตัดออก ได้แก่ รายละเอียดของตัวละครชายทั้งสอง และตัวละครอื่น เช่นตัวละครมารดา ก็เพื่อลดบทบาทความสำคัญของตัวละครอื่นๆลง และเน้นไปที่บทบาท พฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดของตัวละครเอก ทำให้ภาพบาปกรรมของตัวละครเอกชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* มีความเป็นเอกภาพ เนื่องจากชื่อของบทละครสื่อให้ผู้ชมเข้าใจถึงเรื่องราวและพฤติกรรมของตัวละครเอกอันเป็นบทสรุปในตอนท้ายว่าตัวละครเอกไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ และยังคงยึดติดวนเวียนยังหลุมศพของตนต่อไป และยังมีเอกภาพในด้านโครงเรื่องที่เนื้อหาในองก์แรก ประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น สมุนไพรอ่อน หิมะและความหนาวเย็น ที่ชี้นำผู้ชมให้ทราบถึงลักษณะและเรื่องราวโศกนาฏกรรม รวมทั้งความทุกข์ของตัวละครเอกที่จะได้รับในองก์หลัง และการสร้างเรื่องให้ตัวละครเอกทำบาปต่อชายทั้งสองและนกเป็ดน้ำก็สอดคล้องกับฉากการรับกรรมในนรกที่ตัวละครได้เผชิญในองก์หลังอีกด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนแนวคิดทางพุทธศาสนาเรื่องบาปกรรม เป็นการบรรยายภาพความน่ากลัวของนรก ให้ผู้ชมเกิดความกลัวไม่กล้าทำบาป โดยใช้เรื่องราวของ อุนะอิโอะโตะเมะ มาเป็นตัวอย่างนั่นเอง

บทที่ 3

บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ*『采女』

3.1 แนะนำบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* โดยสังเขป

บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* 『*Uneme*: 采女』เป็นบทละครที่ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าผู้ประพันธ์เป็นใคร แต่สันนิษฐานกันว่าเป็นผลงานของ เสะอะมิ โดยอ้างอิงจากบันทึกของ เสะอะ มิ ที่ชื่อว่า *โกะอน* 『*Goon* : 五音』มีการบันทึกบทละครเรื่อง *โทะบุฮิ* 『*Tobuhi* : 飛火』* ซึ่งมีบทร้องหลายตอน ทั้งช่วง คะตะริ (katari : 語り) ซะฌิ (sashi : サシ) อะเงะอุตะ (ageuta : 上歌) ซะเงะอุตะ (sageuta : 下歌) ที่คล้ายคลึงสอดคล้องกันกับบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* และพบว่าประเด็นสำคัญของเนื้อหาในบทละครเรื่อง *โทะบุฮิ* เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าคะซุงะ (kasuga jinja : 春日神社) ซึ่งปรากฏในองก์แรกของบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* เช่นกัน จึงสันนิษฐานว่าบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นั้นเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับ บทละครเรื่อง *โทะบุฮิ* แม้ว่าชื่อของบทละครทั้งสองจะแตกต่างกัน รวมทั้งบทละครโนเรื่อง *โทะบุฮิ* ไม่มีเนื้อหาส่วนใดเลยที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับเรื่องราวของ อุเนะเมะ** ก็ตาม

บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* เป็นบทละครโนประเภทที่ 3 (sanbanmemono : 三番目もの) หรือ คะท์ซุระโมะโนะ (katsuramono : 鬘物) ซึ่งส่วนใหญ่มีตัวละครเอก หรือ ฌิเตะ (shite : シテ) เป็นวิญญาณของหญิงสาวที่สง่างาม โดยในองก์แรกมักปรากฏกายในร่างแปลงเป็นหญิงสาวชาวบ้าน และในองก์หลังจะปรากฏกายในร่างวิญญาณที่แท้จริง ออกมาร่ายรำด้วยท่วงทำนองที่ช้า ในบทละครโนเรื่องนี้ตัวละครเอกเป็น วิ ญญาณของอุเนะเมะ ซึ่งเป็นหญิงสาวที่มีรูปร่างหน้าตา

---

* เป็นบทละครโนที่รวบรวมหลักฐานข้อมูลต่างๆของบทละครได้ไม่ครบ หลงเหลือเพียงชื่อเรื่องและบทร้องในบางท่อนเท่านั้น (sanitsukyoku : 散逸曲)

** ชื่อเรียกของข้าราชบริพารฝ่ายหญิงที่อยู่ในวัง เป็นคนที่คอยรับใช้ดูแลข้างกายองค์จักรพรรดิหรือมเหสี มีหน้าที่ทำงานตามพระราชประสงค์หรืองานจิปาถะต่างๆ ปรากฏตั้งแต่ก่อนสมัยระบบริท์ซุเรียว (ritsuryou : 律令) (ระบบกฎหมายในสมันนาราและเฮอัน ราวค.ศ. 710 – 1184)โดยคัดเลือกจากหญิงสาวที่มีรูปร่างหน้าตางดงามและอยู่ในตระกูลที่มีผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเมืองต่างๆ ชื่อเรียก อุเนะเมะ หรือ อุเนะเบะ มีมาจนถึงสมัยเอะโดะ (ค.ศ. 1603 – ค.ศ. 1867) (『大辞泉』小学館、1998)

งดงาม ในตอนท้ายตัวละครเอกได้แสดงการร่ายรำโจะโนะมะอิ (jonomai : 序の舞)* เพื่อถวายพรแด่รัชสมัยและแผ่นดิน ในปัจจุบันยังมีการนำบทละครเรื่องนี้มาแสดงอยู่ทั้งห้าสำนักละครโน ** ซึ่งบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* มีตัวละครทั้งหมด ดังต่อไปนี้

ตัวละครเอกองก์แรก (ฌิเตะองก์แรก) : หญิงชาวบ้าน

ตัวละครเอกองก์หลัง (ฌิเตะองก์หลัง) : วิญญาณของอุเนะเมะ

ตัวละครรอง หรือ วะกิ (waki : ワキ) : พระธุดงค์

ตัวละครติดตามตัวละครรอง หรือ วะกิท์ซุเระ(waki tsure :ワキツレ) : พระผู้ติดตาม (สองรูป)

อะอิเคียวเง็น (aikyougen : 間狂言) : ชาวบ้าน

เรื่องย่อบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ*

เหล่าพระธุดงค์เดินทางมายังนาราและต้องการที่จะไปสักการะศาลเจ้าคะซุงะ เมื่อเดินทางมาถึงที่หน้าศาลเจ้า เหล่าพระธุดงค์ก็พบผู้หญิงคนหนึ่งยืนอยู่ที่นั่นจึงได้เข้าไปสอบถามประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าแห่งนี้ ผู้หญิงคนนั้นจึงเล่าให้บรรดาพระธุดงค์ฟังถึงความเป็นมาและสาเหตุที่ศาลเจ้าแห่งนี้มีต้นไม้ขึ้นหนาทึบ นอกจากนี้ ยังได้พาเหล่าพระธุดงค์ไปยังบึ งซะรุซะวะ (sarusawa no ike : 猿沢・猿澤の池) ที่มีชื่อเสียงและเล่าความเป็นมา ของบึงแห่งนี้ว่า ในอดีตมีผู้หญิงรูปร่างหน้าตางดงามคนหนึ่ง เรียกกันว่า อุเนะเมะ เป็นหญิงรับใช้อยู่ในวังและเป็นที่รักใคร่โปรดปรานขององค์จักรพรรดิมากแต่ต่อมาไม่นานองค์จักรพรรดินั้นก็เริ่มเบื่อหน่าย อุเนะเมะ จึงไม่ได้เป็นที่รักใคร่โปรดปรานดังเดิม ทำให้เกิดความรู้สึกแค้นเคือง น้อยใจ จึงตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึ งซะรุซะวะแห่งนี้ พอเล่าถึงตรงนี้จู่ๆร่างของผู้หญิงคนนั้นก็หายลงไปในบึงซะรุซะวะ

ขณะที่พระธุดงค์กำลังสวดมนต์ให้แก่วิญญาณที่หน้า บึง วิญญาณของอุเนะเมะ ก็ได้ปรากฏขึ้นเพื่อกล่าวขอบคุณพระธุดงค์ และได้เล่าถึงเรื่องราวในอดีตที่อุเนะเมะเคยได้ช่วยปลอบโยนจิตใจ

---

* การร่ายรำรูปแบบหนึ่งของการแสดงละครโน เป็นการร่ายรำที่ดูสง่างามโดยช่วงเริ่มจะไม่มีดนตรีบรรเลงประกอบ

** ห้าสำนักละครโน ได้แก่ สำนักละครโฮโฌ (Houshouryū : 宝生流) สำนักละครคิตะ (Kitaryū : 喜多流) สำนักละครคนโง (Kongouryū :金剛流) ละครคมปะรุ (Konparu :金春流) และสำนักละครคันเสะ (Kanzeryū : 観世流)

ขององค์ชายคะสุระกิ (Kazuraki no ōkimi : 葛城 の王) เมื่อครั้งที่เสด็จยังมิชิโนะกุ (michinoku : 陸奥) ด้วยการกล่าวกลอน "อะซะกะยะมะ ..." (asakayama...: 浅香山...)* และร่ายรำ พร้อมทั้งกล่าวอวยพรให้แก่รัชสมัยและแผ่นดิน ก่อนที่วิญญาณของอุเนะเมะจะหายกลับลงไปในบึงตามเดิม

3.2 แหล่งที่มาเดิมของบทละครโน

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นั้นมีท่อนร้องหลายท่อนที่คล้ายคลึงกับ บทละครโนเรื่อง *โทะบุอิ* จึงมีการสันนิษฐานกันว่าช่วงต้นในองก์แรกของบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ที่กล่าวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ นั้นผู้แต่งบทละครได้นำท่อนร้องดังกล่าว มาจากบทละครเรื่อง *โทะบุอิ* มาปรับใช้ โดยนำท่อนร้องนั้นมาใส่ในช่วงต้นก่อน ดัดแปลงผูกเรื่อง ให้เข้ากับตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ที่ตายในบึงซะรุซะวะ

นิฮนเซะท์ซุวะเด็นเซะท์ซุดะอิจิเต็น 『*Nihon setsuwa densetsu daijiten* : 日本説話伝説大事典』[1] ได้กล่าวถึงเรื่องราวของตำนานและเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับ อุเนะเมะ ทั้งใน *นิฮนโฌะกิ* 『*Nihonshoki* : 日本書紀』 *ฟุกุโระโสฌิ* 『*Fukurosoushi* : 袋草子』 *จิกกินโฌ* 『*Jikkinshou* : 十訓抄』 *มะกุระโนะโซฌิ* 『*Makura no soushi* : 枕草子』 *และ ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* 『*Yamato monogatari* : 大和物語』 บทที่ 150 แต่เรื่องราวของ อุเนะเมะ ใน *นิฮนโฌะกิ* นั้นไม่ตรงกับเรื่องราวของ อุเนะเมะ ในบทละครโน อย่างไรก็ตาม ทั้งใน *ฟุกุโระโสฌิ* *จิกกินโฌ* และ *มะกุระโนะโซฌิ* นั้นมีการกล่าวถึง อุเนะเมะ ซึ่ง ใกล้เคียงกับเรื่องเล่า ตำนาน อุเนะเมะ ที่ปรากฏใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150 และเนื่องจากช่วงเวลาที่ ผลงานทั้งสามชิ้นนี้แล้วเสร็จ นั้น ล้วนเกิดขึ้น หลังจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ** จึงอาจอนุมานได้ว่าเรื่องราวของ อุเนะเมะ ใน *ฟุกุโระโสฌิ* *จิกกินโฌ* และ *มะกุระโนะโซฌิ* อ้างอิง หรือได้รับอิทธิพล มาจากตำนานเรื่องเล่าใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ*

---

* หรือ อะซะกะยะมะ (Asakayama : 安積山) เป็นชื่อของภูเขา ปัจจุบันตั้งอยู่ในจังหวัดฟุกุฌิมะ (Fukushimaken : 福島県)

[1] 志村有弘、諏訪春雄「采女」『日本説話伝説大事典』(2000 年) : 92 – 93.

** *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* แต่งขึ้นราวปี ค.ศ. 951, *มะกุระโนะโซฌิ* แต่งขึ้นราวปี ค.ศ. 1000 *ฟุกุโระโสฌิ* แต่งขึ้นราวปี ค.ศ. 1157 และ *จิกกินโฌ* แต่งขึ้นราวปี ค.ศ. 1252

นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องราว ที่หญิงสาวกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ในบึง ซะรุซะวะ ทำนองเดียวกันนี้ใน บันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ*『*Shichidaiji junreishiki* : 七大寺巡礼私記』* และ บันทึก *เค็งคิว โกะจุนเระอิกิ*『*Kenkyū gojunreiki* : 建久御巡礼記』** เป็นต้น

โดยเนื้อหาใน *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* นั้นกล่าว ว่า ผู้ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายคือ พระมเหสี ท์ซุงุโกะ (継子) ซึ่งเป็นเหตุการณ์จริงตามประวัติศาสตร์ กล่าวคือ บันทึกว่า หลังจากจักรพรรดิ เฮะอิเสะอิ (Heizei tennou : 平城天皇) พ่ายแพ้ในการทว งบัลลังก์ คืนจากจักรพรรดิซะงะ (Saga tennou :嵯峨天皇) เป็นเหตุให้ พระมเหสี ของจักรพรรดิเฮะอิเสะอิพระนามว่า อิเซะ โนะ อะซนท์ซุงุโกะ (Ise no asontsuguko : 伊勢朝臣継子)*** (ต่อไปจะย่อเพียง พระมเหสี ท์ซุงุโกะ)ได้ กระโดดน้ำ ปลิดพระชนม์ชีพตนเอง ที่บึงซะรุซะวะ [2] แม้ว่าผู้ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายจะไม่ได้เป็น "อุเนะเมะ" กล่าวคือ ไม่ได้มีสถานะเป็นนางกำนัล แต่เหตุการณ์ที่ปรากฏในบันทึกนั้นเชื่อมโยงกับ เหตุการณ์การกระโดดน้ำฆ่าตัวตายของ อุเนะเมะ ในบทละครโน ทำให้มีงานวิจัยที่กล่าวว่า บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* นี้เช่นกัน

เช่น งานวิจัยของ ซะโต เคนอิชิโร (Satou Kenichirou : 佐藤健一郎) และ โทะริอิ อะกิ โอะ (Torii Akio : 鳥居朝雄)[3] กล่าวว่า ในบันทึก *ฌิชิดะอิจิจุนเระอิฌิกิ* นั้นระบุว่ากลอนไว้อาลัย อุเนะเมะ แต่งขึ้นโดยจักรพรรดิ ซึ่งตรงกับ บทละครโน ในขณะที่ *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* หรือ

---

* บันทึกการเดินทางไปสักการะนมัสการวัด ใหญ่ทั้งเจ็ดแห่ง ในจังหวัดนารา ได้แก่วัดโทดะอิ (Toudaiji : 東大寺) วัดโคฟุกุ (Koufukuji : 興福寺) วัดกันโง (Gangouji : 元興寺) วัดดะอิอัน (Daianji : 大安寺) วัดซะอิดะอิ (Saidaiji : 西大寺) วัดยะกุฌิ (Yakushiji : 薬師寺) และ วัดโฮรีว (Houryūji : 法隆寺)ในช่วงปลายสมัยเฮอัน (ค.ศ. 1106) บันทึกรวบรวมโดย โอเอะ โนะ ชิกะมิชิ (Ōe no chikamichi : 大江親道)

** หรือมีอีกชื่อเรียกว่าบันทึก *นันโตะ โฌะดะอิจิ เอ็งงิ* (Nanto shodaiji engi: 南都諸大寺縁起) เป็นบันทึกการเดินทางไปนมัสการสักการะวัดต่างๆ รวมทั้งประวัติความเป็นมาของสถานที่นั้ น แต่งขึ้นในช่วงต้นสมัยคะมะกุระ (ปี ค.ศ. 1191)

*** อิเซะ โนะ อะซนท์ซุงุโกะ หรือ อิเซะ โนะ อะซนท์ซุงิโกะ

[2] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺一」『宝生』第四号 (1977 年 4 月): 12-13.

[3] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺一、二」『宝生』第四号、第五号 (1977 年 4,5 月): 11-13, 18 -20.

หนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *ฌูอิวะกะฌู* 『*Shūiwakashū* : 拾遺和歌集』[*] ต่างแสดงให้เห็นว่ากลอนดังกล่าวนั้นแต่งขึ้นโดย คะกิ โนะ โมะโตะ โนะ ฮิโตะมะโระ (Kakinomoto no Hitomaro : 柿本人麻呂)[**] (ต่อไปจะย่อเพียง ฮิโตะมะโระ)

นอกจากนี้ ซะโต และ โทะริอิ ยังเสริมว่า ในบทละครโนแม้จะไม่ได้ระบุว่าจักรพรรดิดังกล่าวคือจักรพรรดิองค์ใด แต่ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* นั้นระบุว่าเป็น จักรพรรดินารา (Nara no mikado : ならの帝) ซึ่งเป็นอีกพระนามหนึ่งของจักรพรรดิ เฮะอิเสะอิ ดังนั้นตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะ หรือ เรื่องราวของหญิงสาวที่กระโดดน้ำตายในสมัยจักรพรรดิเฮ ะอิเสะอิ จึงน่าจะเกี่ยวพันกับพระมเหสี ท์ซุงุโกะ ตามที่มีเรื่องเล่าบันทึกใน *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* และสถานที่หรือฉากที่เกิดเหตุการณ์ คือบริเวณศาลเจ้าคะซุงะ และวัดโคฟุกุ ซึ่งมีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับตระกูลฟุจิวะระ (Fujiwarashi : 藤原氏) ซึ่งเป็นตระกูลที่มีส่วน ในเหตุการณ์ คดีความวุ่นวาย คุซุโกะ (Kusuko no hen : 薬子の変)[***] จึงเป็นไปได้ว่าบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* น่าจะได้รับอิทธิพลจากบันทึกใน *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ*

ส่วนเรื่องราวที่ปรากฏในบันทึก *เค็งคิว โกะจุนเระอิกิ* นั้นมีเนื้อหาใกล้เคียงกับบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* แต่ไม่ได้กล่าวว่าพระมเหสี ท์ซุงุโกะ เป็นผู้กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย กลับระบุว่าเป็น อุเนะเมะ ซึ่งตรงกับบทละครโน

เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาลให้ความเห็นว่า บันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* ไม่น่าจะเป็นแหล่งที่มาเดิมของบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* เพราะเนื้อหาในบันทึกนั้นส่วนใหญ่ล้วนเกี่ยวกับข้อมูลการเดินทางไปสักการะนมัสการยังวัดหรือศาลเจ้าต่างๆ มากกว่าประวัติของศาลเจ้าคะซุงะ

---

[*] กลอนไว้อาลัย อุเนะเมะ ที่ขึ้นต้นด้วยวรรค "วะงิโมะโกะงะ ...." (wagimokoga…: わぎもこが...) ปรากฏใน *ฌูอิวะกะฌู* บทที่ 1289 โดยระบุว่า ฮิโตะมะโระ คือผู้ประพันธ์

[**] กวีที่มีชื่อเสียงมีชีวิตอยู่ในช่วงปลายศตวรรษที่ 7 มีผลงานจำนวนมากอยู่ใน *มันโยฌู*

[***] เหตุการณ์การพยายามแย่งชิงบัลลังก์ระหว่าง จักรพรรดิเฮะอิเสะอิ และ จักรพรรดิซะงะ เกิดขึ้นในปีค .ศ. 810 เนื่องจากจักรพรรดิเฮะอิเสะอิได้สละราชสมบัติให้แก่จักรพรรดิซะงะ เพราะพระพลานามัยอ่อนแอ แต่ ต่อมาเมื่อทรงกลับมามีพระพลานามัยแข็งแรงเช่นเดิม นางในที่จักรพรรดิเฮะอิเสะอิทรงรักใคร่โปรดปราณนามว่า ฟุจิวะระ โนะ คุซุโกะ (Fujiwara no kusuko : 藤原薬子)ได้ร่วมมือวางแผนกับพี่ชายนาม ฟุจิวะระ โนะ นะกะนะริ (Fujiwara no nakanari : 藤原仲成) เพื่อโค่นล้มบัลลังก์จักรพรรดิซะงะ และคืนบัลลังก์ให้แก่จักรพรรดิเฮะอิเสะอิ แต่ไม่สำเร็จ เป็นผลให้จักรพรรดิเฮะอิเสะอิทรงออกผนวช นะกะนะรินั้นถูกประหารชีวิต และ คุซุโกะได้ดื่มยาพิษฆ่าตัวตาย ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ตระกูลฟุจิวะระ สายโฮะ (hoke : 北家) นั้นรุ่งเรืองในอำนาจ และสายฌิกิ (shiki ke : 式家) นั้นล่มสลายลง

หรือวัดโคฟุกุ และมีเรื่องที่เกี่ยวกับการตายของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ เพียง 2 บรรทัด และยังให้ความเห็นว่า มีความเป็นไปได้มากกว่าที่ บันทึก *เค็งคิว โกะจุนเระอิกิ* จะเป็นแหล่งที่มาเดิมหลักในการประพันธ์บทละครเรื่อง *อุเนะเมะ*[4]

อย่างไรก็ตามในงานของเสาวลักษณ์ ไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า บทละครโนเรื่อง อุเนะเมะ นั้นไม่ได้รับอิทธิพลจากบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* เลย และเนื่องจากเรื่องราวเกี่ยวกับหญิงสาวกระโดดน้ำฆ่าตัวตายยัง บึง ซะรุซะวะ ในบันทึก *เค็งคิว โกะจุนเระอิกิ* ใกล้เคียงกับเรื่องราวใน บันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* ดังนั้นผู้วิจัยจึง จะนำเสนอเฉพาะตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมเหสี ท์ซุงุโกะ ที่ปรากฏใน บันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* ดังกล่าว ในฐานะหนึ่งในแหล่งที่มาของบทละครโนเรื่องนี้ ซึ่งจะอธิบายในลำดับถัดไป

นอกจากนี้เนื้อหาในองก์หลังของบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ที่กล่าวถึงเรื่องราวของ อุเนะเมะ ที่เคยได้ช่วยปลอบโยนจิตใจขององค์ชาย คะสุระกิ เมื่อครั้งที่เสด็จยัง มิชิโนะกุ ด้วยการกล่าวกลอน “อะซะกะยะมะ ...” และร่ายรำ พร้อมทั้งกล่าวอวยพรให้แก่ รัชสมัยและ แผ่นดิน ซึ่งเนื้อหาในส่วนนี้กล่าวกันว่ าอ้างอิงมาจาก คะนะโจะ (kanajo : 仮名序)* ในหนังสือ ประชุมกวีนิพนธ์ *โคะกิงวะกะฌู* (*kokinwakashū* :古今和歌集)** และกลอนที่อุเนะเมะ กล่าวต่อองค์ชาย คะสุระกิ นั้นยังปรากฏในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู*『*Manyoushū* : 万葉集』อีกด้วย

เมื่อพิจารณาบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ทั้งเรื่อง จะพบว่า ผู้แต่งบทละครโนเรื่องนี้ ได้นำเรื่องราวต่างๆจากแหล่งที่มาเดิมหลากหลาย มาอ้างอิง ดัดแปลงและผูกให้เป็นเรื่องเดียวกัน โดยไม่อาจสรุปได้ว่าแท้จริงแล้วแหล่งที่มาเดิมใด ที่เสะอะมินำใช้กันแน่ อย่างไรก็ตาม สามารถแบ่งเนื้อหาที่มีการอ้างอิงจากแหล่งที่มาเดิมออกเป็น 3 เรื่องด้วยกัน ดังนี้

---

[4] Saowalak Suriyawongpaisal, “Intertextuality in the ‘*Yamato monogatari* Plays’ of the *Nō* Theater,” (Doctoral dissertation, Department of East Asian Languages and Civillizations, Harvard University, 1995) pp. 156 – 158.

* คำนำที่เขียนด้วยตัวอักษรญี่ปุ่น โดย คิโนะท์ซุระยุกิ (Kino tsuyayuki : 紀貫之)

** หนังสือรวบรวมกลอนญี่ปุ่น หรือกลอนวะกะ (waka : 和歌) เล่มแรกที่จักรพรรดิทรงโปรดเกล้าให้รวบรวมขึ้นเมื่อ ปี ค.ศ. 905 มีทั้งสิ้น 20 เล่มโดยมีคำนำที่เขียนด้วยตัวอักษรจีน เรียกว่า มะนะโจะ (manajo : 真名序) โดย คิโนะโยะฌิโมะชิ (Kino yoshimochi : 紀淑望) และคำนำที่เขียนด้วยอักษรญี่ปุ่นเรียกว่า คะนะโจะ โดย คิโนะท์ซุระยุกิ

1) เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ : แหล่งที่มาเดิม ได้แก่ บทละครโนเรื่อง *โทะบุฮิ*

2) เรื่องเล่าเกี่ยวกับ อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึง ซะรุซะวะ และกลอนไว้อาลัยอุเนะเมะ หรือกลอน "วะงิโมะโกะงะ ..." : แหล่งที่มาเดิม ได้แก่ *ยะมะโตะโมะโนะงะตะริ* บทที่ 150, กลอนบทที่ 1289 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *ฌูอิวะกะฌู*, บันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* และ บันทึก *เค็งคิว โกะจุนเระอิกิ* เป็นต้น

3) เรื่องเล่าเกี่ยวกับ อุเนะเมะ ที่กล่าวกลอนในงานเลี้ยงต้อนรับจนทำให้เจ้าชายคะสุระกิหายเคืองพระทัยได้ และกลอน "อะซะกะยะมะ..." : แหล่งที่มาเดิม ได้แก่ คะนะโจะ ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โคะกิงวะกะฌู* และ กลอนบทที่ 3807 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู*

ในหัวข้อแหล่งที่มาเดิม ของบทละคร ผู้วิจัยจะนำเสนอ รายละเอียดของแหล่งที่มาเดิม ที่มีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของ อุเนะเมะ ที่ปรากฏในบทละครโน ได้แก่

1) *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150

2) เรื่องราวการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ ในบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ*

3) กลอนบทที่ 1289 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *ฌูอิวะกะฌู*

4) คะนะโจะ ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โคะกิงวะกะฌู*

และ 5) กลอนบทที่ 3807 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* ตามลำดับ

อนึ่ง เนื่องจาก บทละครโนเรื่อง *โทะบุฮิ* ที่นำท่อนร้องมาใช้ในบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นั้น ไม่ได้มีลักษณะเป็นตำนานเรื่องเล่า รวมทั้งไม่ เกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ผู้วิจัยจึงไม่นำมา อธิบายในหัวข้อนี้ แ ละเรื่องราวการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายของ พระมเหสี ท์ซุงุโกะ ในบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* ผู้วิจัยจะอ้างอิงจากงานวิจัยของ ซะโต เคนอิชิโรและ โทะริอิ อะกิโอะ เป็นหลักรวมกับงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

3.2.1 หนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150

ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับ อุเนะเมะ ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* มีเนื้อหาคล้ายคลึงกับตำนานเรื่องเล่าในบทละครโน แต่มีรายละเอียดมากกว่า โดยมีเนื้อหาพอสังเขป ดังนี้

สมัยนารามีหญิงสาวที่มีตำแหน่ง อุเนะเมะ คนหนึ่งรูปร่างหน้าตางดงามทำหน้าที่คอยรับใช้ปรนนิบัติองค์จักรพรรดิ มีชายหนุ่มรวมทั้งขุนนางมากมายมาขอแต่งงาน แต่ อุเนะเมะ ปฏิเสธ เพราะหลงรักในองค์จักรพรรดิ แม้ว่าองค์จักรพรรดิจะเคยเรียกหา อุเนะเมะ เพียงแค่ครั้งเดียว (มีความสัมพันธ์กันลึกซึ้ง) แต่ความรักของ อุเนะเมะ ที่มีต่อองค์จักรพรรดินั้นมากอย่างไม่อาจประเมินได้ อุเนะเมะ เฝ้าคิดถึงองค์จักรพรรดิทั้งกลางวันกลางคืน นางได้แต่ทุกข์ใจในความรักที่ ตนมีต่อจักรพรรดิ แต่องค์จักรพรรดิกลับไม่ได้รู้สึกเป็นพิเศษหรือ สนใจตอบรับความรู้สึกของ นางเลย เมื่อพบหน้า อุเนะเมะ ก็ทรงเฉยเมยเช่นเดียวกับ พบเห็นข้าราชบริพารทั่วไป จนทำให้ อุเนะเมะเศร้าโศกเสียใจจนไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ต่อได้ ในคืนหนึ่งอุเนะเมะจึงแอบออกมาข้างนอกอย่างเงียบๆ มายังบึง ซะรุซะวะ แล้วก็ตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ภายหลังเมื่อองค์จักรพรรดิท รงทราบเรื่องนี้ จึงเสด็จมายังบึ ง ซะรุซะวะ ดังกล่าว แล้วโปรดเกล้าฯ ให้คนที่ไปดูเหตุการณ์ที่บึ งกล่าวกลอน ซึ่งในตอนนั้น ฮิโตะมะโระ ได้ว่ากลอนขึ้นดังนี้

わぎもこの　ねくたれ髪を　猿沢の　池の玉藻と　みるぞかなしき[5]

สาหร่ายพืชน้ำทั้งหลายในบ่อน้ำซะรุซะวะยามนี้ราวกับผมของนางอันเป็นที่
รักที่ยาวสยายยามหลับใหล เห็นแล้วเศร้าใจยิ่งนัก

และองค์จักรพรรดิทรงว่ากลอนขึ้นดังนี้

猿沢の　池もつらしな　吾妹子が　たまもかづかば　水ぞひなまし[6]

---

[5] 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、『竹物語・伊勢物語・大和物語』 (東京：岩波書店、1969年). p. 322.

[6] Ibid.

บึงซะรุซะวะ ช่างน่าแค้นใจ ตอนที่นางผู้เป็นที่รักต้องสวมใส่สาหร่ายในน้ำ

(กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย) หากน้ำแห้งเหือดไปได้ก็คงจะดี

หลังจากนั้นทรงให้สร้ างสุสานของอุเนะเมะขึ้นที่ริมบึ งซะรุซะวะแห่งนี้ ก่อนจะเสด็จกลับไป

จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับบึงซะรุซะวะที่ปรากฏในแหล่งที่มาเดิมและบทละครโนนั้นมีความใกล้เคียงกัน แต่ในแหล่งที่มาเดิมนั้นให้รายละเอียดมากกว่า อย่างไรก็ตามตำนานเรื่องเล่าเรื่อง อุเนะเมะ ในแหล่งที่มาเดิมและบทละครโนก็มีความแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างด้านเนื้อหาที่เกี่ยวกับ อุเนะเมะ ในบทละครโน และหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150

บทละครโน	***ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150**
ตอนแรกจักรพรรดินั้นโปรดปราน อุเนะเมะ มากแต่ต่อมาทรงเปลี่ยนพระทัย เบื่อหน่าย ไม่เรียกหา อุเนะเมะ ดังเดิม จึงเป็นเหตุให้ อุเนะเมะ น้อยใจและ แค้นเคืองจักรพรรดิ จนไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย	จักรพรรดิเรียกหา อุเนะเมะ เพียงคืนเดียวเท่านั้น (มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกันครั้งเดียว)ไม่ได้รักใคร่โปรดปราน อุเนะเมะ กล่าวคือ อุเนะเมะ นั้นรักองค์จักรพรรดิ มากจนมิอาจหักห้ามใจได้ และเมื่อองค์จักรพรรดิไม่ได้รักตอบจึงทุกข์ใจมาก จนไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย
มีบทกลอน “วะงิโมะโกะงะ ...” โดยระบุว่าจักรพรรดิเป็นผู้นิพนธ์ และไม่ปรากฏกลอน “ซะรุซะวะโนะ...” (sarusawano… : 猿沢の...)	มีบทกลอน “วะงิโมะโกะงะ...” ที่แต่งโดย ฮิโตะมะโระ และกลอน “ซะรุซะวะโนะ ...” ที จักรพรรดิเป็นผู้นิพนธ์
มีการบรรยายความรู้สึกขององค์จักรพรรดิที่เสียดายความงามในอดีตของ อุเนะเมะ เมื่อ ทรงทราบเรื่อง อุเนะเมะ ฆ่าตัวตาย	–

–	บรรยายว่า อุเนะเมะ เป็นหญิงงามที่มีชายหลายคนหมายปอง
ไม่ระบุว่าเป็นจักรพรรดิองค์ใด (ame no makado : 天の帝)	จักรพรรดิแห่งนารา

ข้อแตกต่างที่ปรากฏตามตารางข้างต้น ผู้วิจัยจะอธิบายในหัวข้อที่ 3.3 เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน

3.2.2 เรื่องราวการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายของพระมเหสี อิเซะ โนะ อะซนท์ซุงุโกะ ในบันทึก *ฌิชิดะอิจิจุนเระอิฌิกิ*

งานวิจัยของซะโต เคนอิชิโร และ โทะริอิ อะกิโอะ [7] กล่าวว่า ในบันทึก *ฌิชิดะอิจิจุนเระอิฌิกิ* นั้นกล่าวว่าผู้ที่กระโดดน้ำตายนั้นคือ อิเซะ โนะ อะซนท์ซุงุโกะ ซึ่งเป็นพระมเหสี ของจักรพรรดิเฮะอิเสะอิ เรื่องราวประวัติ ของพระองค์นั้นปรากฏไม่มากนัก กล่าวเพียง ว่าพระนางเป็นธิดาของ อิเซะ โนะ อะซน โอะกินะ (Ise no ason okina : 伊勢朝臣老人) มีพระราชโอรสและพระราชธิดา 5 พระองค์ (พระราชโอรส 2 พระองค์และพระราชธิดา 3 พระองค์)* ในบันทึกประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น *นิฮนโกกิ* 『*Nihonkouki* : 日本後紀』** มีการบันทึกว่า พระองค์สิ้นพระชนม์ในปีโคนินที่ 3 (kounin sannen : 弘仁三年) หรือประมาณปี ค .ศ. 812 และคาดว่า

[7] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺一一三」『宝生』第四一六号 (1977 年 4 - 6 月)

* ได้แก่ เจ้าชายทะกะโอะกะ (Takaoka shinnou : 高岳親王) , เจ้าชายโคะเสะ (Koze shinnou :巨勢親王) , เจ้าหญิงคะมิ-เกะโนะนะอิ (Kamike no naishinnou :上毛野内親王) , เจ้าหญิงอิโซะโนะกะมินะอิ (Iso no kami naishinnou :石上内親王) และ เจ้าหญิงโอฮะระนะอิ (Ōhara naishinnou :大原内親王)

** บันทึกความเป็นมาประวัติศาสตร์ชาติญี่ปุ่น เป็นบันทึกเรื่องราวตั้งแต่สมัยจักรพรรดิเท็นมุ(Tenmu tennou :天武天皇)จนกระทั่งถึงสมัยจักรพรรดิจุนนะ (Junna tennou :淳和天皇) (ค.ศ. 792 - 833) รวบรวมโดย ฟุจิวะระ โนะ ฟุยุท์ซุงุ (Fujiwara no Fuyutsugu : 藤原冬嗣) และ ฟุจิวะระ โนะ โอะท์ซุงุ (Fujiwara no Otsugu : 藤原緒嗣) แล้วเสร็จในปี ค .ศ. 840 มีทั้งสิ้น 40 เล่ม ปัจจุบันคงเหลือให้เห็นเพียง 10 เล่ม

พระองค์ได้ถวายตัวรับใช้จักรพรรดิเฮะอิเสะอิ ตั้งแต่ในสมัยที่จักรพรรดิเฮ ะอิเสะอิ ทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าชายรัชทายาท แม้จะไม่ปรากฏเวลาที่แน่ชัดก็ตาม

การที่พระมเหสี ท์ซุงุโกะ กระโดดน้ำฆ่าตัวตายนั้น ซะโต เคนอิชิโร และ โทะริอิ อะกิโอะ ได้ให้ความเห็นว่าเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผล เพราะจากเหตุการณ์คดีความวุ่นวายคุซุโกะ ที่ ฟุจิวะระ โนะ คุซุโกะ (Fujiwara no Kusuko : 藤原薬子) นางในที่จักรพรรดิเฮ ะอิเสะอิ ทรงรักใคร่โปรดปรานได้ร่วมมือวางแผนกับพี่ชายนาม ฟุจิวะระ โนะ นะกะนะริ (Fujiwara no Nakanari : 藤原仲成) เพื่อชิงบัลลังก์จากจักรพรรดิซะงะ และคืนบัลลังก์ให้แก่จักรพรรดิเฮ ะอิเสะอิ (เนื่องจาก จักรพรรดิเฮะอิเสะอิ มีพระพลานามัยอ่อนแอจึงสละราชสมบัติให้แก่จักรพรรดิซะงะ และย้ายไปประทับที่นครนารา แต่เมื่อทรงกลับมามีพระพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ พระองค์ต้องการบัลลังก์คืน จึงวางแผนการชิงบัลลังก์คืน จากจักรพรรดิซะงะ) แต่ไม่สำเร็จ รวมทั้งการที่เจ้าชาย ทะกะโอะกะ (Takaoka shinnou : 高岳親王) พระราชโอรสถูกขับให้พ้นจากตำแหน่งรัชทายาทและออก ผนวช จึงน่าจะเป็นเหตุที่สร้างความสะเทือนใจต่อพระมเหสี ท์ซุงุโกะ มากพอให้ตัดสินพระทัยปลิดชีพตนเอง

นอกจากนี้ จักรพรรดิเฮะอิเสะอิซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ก่อการกบฏนั้นสมควรที่จะต้องตาย แต่ตามประวัติ จริงแล้ว พระองค์นั้นออกผนวช การตายของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ จึงเป็นการสละชีพเพื่อชดใช้ความผิดแทนองค์จักรพรรดิ และเมื่อพิจารณาจากเรื่องราวในตำนานที่ว่า อุเนะเมะ นั้นน้อยใจที่จักรพรรดิหมดรักจึงตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย อาจตีความจากเหตุที่จักรพรรดิเฮ ะอิเสะอินั้นสูญสิ้นในพระราชอำนาจ ต้องออกผนวช ตัดเรื่องทางโลก พระองค์จึงไม่อยู่ในสถานะที่จะมอบความรักให้แก่ พระมเหสี ท์ซุงุโกะ ได้ เปรียบดัง คนที่หมดรัก หรือก็คือ จักรพรรดิที่หมดรักในตัว อุเนะเมะ ในตำนานเรื่องเล่านั่นเอง

รวมทั้งประวัติความ เป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ ที่สัมพันธ์กับตระกูลฟุจิวะระโดยเฉพาะ ฟุจิวะระ โนะ ฟุยุท์ซุกุ (Fujiwara no Fuyutsuku : 藤原冬嗣) เนื่องจากเป็นผู้สนับสนุนฝ่ายจักรพรรดิซะงะ และทำให้แผนการชิงบัลลังก์ของ คุซุโกะ ล้มเหลว ดังนั้นตำนาน อุเนะเมะ แห่งบึง ซะรุซะวะ ที่อยู่ในอาณาเขตศาลเจ้า คะซุงะ และวัดโคฟุกุ ซึ่งเป็นดั่งศาลเจ้าและวัดประจำตระกูล ฟุจิวะระ จึงเป็นเหตุให้ ซะโต และโทะริอิ ตั้งข้อสันนิฐาน ว่า เบื้องหลังการสร้างตำนานเรื่องนี้อาจเกิดจากตระกูลฟุจิวะระก็เป็นได้

นอกจากนี้ ซะโต และโทะริอิ ยังกล่าวเสริมว่า เนื่องจากความเชื่อที่ว่า ดินแดนบริเวณทุ่งคะซุงะ ทั้งหมดนั้นเป็นดินแดนสุขา วดี และมีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกั บเทพมังกรที่อาศัยอยู่ก้นบึงซะรุซะวะ วิญญาณของอุเนะเมะ (เชื่อว่าแท้จริงแล้วคือวิญญาณพระมเหสี ท์ซุงุโกะ) ที่ฆ่าตัวตายและน่าจะกลายเป็นวิญญาณแค้นที่ตามมาคอยสาปแช่งตระกูลของจักรพรรดิซะงะ แต่เมื่อสถานที่ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายคือบึง ซะรุซะวะ อันเป็นที่อยู่ของเทพมังกร ดังนั้นผู้แต่งจึงเปลี่ยนประเด็นเรื่องเล่าอุเนะเมะ ที่เชื่อว่าวิญญาณที่ตายในบึงน่าจะกลายเป็นวิญญาณแค้น ให้กลายเป็นวิญญาณที่ปกปักรักษาแผ่นดินและคุ้มครองรัชสมัยแทน

อย่างไรก็ตาม นัมบะ คิโส (Nanba Kizou : 難波喜造)[8] ได้ให้ความเห็นอีกด้านว่า ตำนานเรื่องเล่า อุเนะเม ะ เมื่อพิจารณาจากบทกลอนในเรื่องบึงซะรุซะวะ ที่ปรากฏในบันทึก *ฌิชิดะอิจิจุนเระอิฌิกิ* ซึ่งผู้แต่งกลอนดังกล่าวเชื่อว่าคือ จักรพรรดิเฮะอิเสะอิ กลอนนี้จึงน่าจะแต่งขึ้นจากความเสียพระทัยที่ พระองค์ทรงโปรดปราน คุซุโกะ มากจนเป็นเหตุให้พระมเหสี ท์ซุงุโกะ น้อยพระทัย ที่พระองค์ไม่ทรงเสน่หาเช่นเคย เป็นเหตุให้พระมเหสี ท์ซุงุโกะ ไปกระโดดน้ำปลิดพระชนม์ ชีพตนเองที่บึง แต่กลับมีบันทึกระบุว่า พระมเหสี ท์ซุงุโกะ สวรรคตในปี ค.ศ. 812 ซึ่งหลังจากการฆ่าตัวตายของ คุซุโกะ ถึง 2 ปี (คุซุโกะตายในปี ค.ศ. 810) และในขณะนั้นจัก รพรรดิเฮะอิเสะอิ ได้ทรงออกผนวชแล้ว เหตุการณ์ดังกล่าวกับตำนานจึงไม่สอดคล้องกัน ดังนั้น อุเนะเมะ ในตำนานจึงไม่น่าจะใช่พระมเหสี ท์ซุงุโกะ

และหากตั้งสมมติฐานว่ าผู้ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึง ซะรุซะวะ แท้จริงแล้วคือ คุซุโกะ เพราะนางมีสถานะเป็นนางในรับใช้จักรพรรดิ ซึ่งใกล้เคียงกับตำแหน่ง อุเนะเมะ และนาง ได้ฆ่าตัวตายหลังจากแผนการชิงบัลลังก์ จากจักรพรรดิ ซะงะ ล้มเหลว อย่างไรก็ตาม ในความจริงตามประวัติศาสตร์แล้ว คุซุโกะ ไม่ได้ฆ่าตัวตายด้วยการกระโดดน้ำ แต่เป็นการดื่มยาพิษ ดังนั้น อุเนะเมะในตำนานจึงไม่น่าจะใช่ คุซุโกะ เช่นกัน

จากความเห็นของ นัมบะ จึงอาจสรุปได้ว่าทั้ง พระมเหสี ท์ซุงุโกะและ คุซุโกะ ไม่ใช่คนที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่ บึง ซะรุซะวะ อีกทั้งคำว่า จักรพรรดิ แห่ง นารา ที่ปรากฏใน

---

[8] 難波喜造「処女入水伝説の意味」『奈良教育大学－国文－研究と教育』第三号 (1979 年 3 月) : 63.

ยะมะโตะโมะโนะงะตะริ นั้นไม่อาจระบุแน่ชัดได้ว่าเป็นจักรพรรดิองค์ใด ซึ่งมีหลายทฤษฎีด้วยกัน ทั้งที่ระบุว่าเป็น จักรพรรดิเฮะอิเสะอิ จักรพรรดิโฌมุ (Shoumu tennou : 聖武天皇) จักรพรรดิเท็นจิ (Tenji tennou :天智天皇) และ จักรพรรดิมมมุ (Mommu tennou :文武天皇) เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะสรุปได้ว่า ตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะ แท้จริงแล้วเป็นเช่นไร และมาจากแหล่งที่มาใดกัน ซึ่งเป็นไปได้ว่าอาจจะเกิดจากการนำตำนานเรื่องเล่า บทกล อน และเรื่องจริงในประวัติศาสตร์ มาผูกโยงเข้าให้กลายเป็นเรื่องเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ไม่อาจจะสรุปได้ชัดเจนว่า ตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะ มาจากตำนานเรื่องเล่าของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ แต่ ผู้วิจัยเห็นว่าการที่บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ใช้ตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ผูกเข้ากับประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ รวมทั้งตอนท้ายที่กำหนดให้วิญญาณของ อุเนะเมะ ออกมาร่ายรำอวยพรรัชสมัยและแผ่นดิน เป็นการชี้ให้เห็นว่าบทละครโนเรื่องนี้ มีส่วนเชื่อมโยงกับจักรพรรดิและรัชสมัย จึงเป็นไปได้ว่าบทละครเรื่อง *อุเนะเมะ* น่าจะได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ ในการสร้างเรื่องตามที่ ซะโต และโทะริอิ ได้นำเสนอ

3.2.3 กลอนบทที่ 1289 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *ฌูอิวะกะฌู*

แม้ว่าในบทละครจะระบุว่ากลอน “วะงิโมะโกะงะ...” เป็นบทกลอนที่จักรพรรดินิพนธ์เพื่อไว้อาลัยให้แก่ อุเนะเมะ แต่ ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ระบุผู้แต่งว่าเป็น ฮิโตะมะโระ ซึ่งกลอนดังกล่าวยังปรากฏใน *ฌูอิวะกะฌู* ด้วย เป็นกลอนบทที่ 1289 มีการระบุอย่างชัดเจนว่าผู้แต่งคือ ฮิโตะมะโระ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

猿沢(さるさは)の池に、采女(うねべ)の身投(な)げたるを見て

我妹子(わぎもこ)が　寝(ね)くたれ髪(がみ)を　猿沢(さるさは)の　池の玉藻(たまも)と　見るぞ悲(かな)しき[9]

人　麻(まろ)

ณ บึงซะรุซะวะ เมื่อเห็นเหตุการณ์ อุเนะเบะ (อุเนะเมะ)กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย

---

[9] 小町谷照彦『拾遺和歌集』(東京：岩波書店、2007年). p. 376.

สาหร่ายพืชน้ำทั้งหลายในบ่อน้ำซะรุซะวะยามนี้ราวกับผมของนางอัน
เป็นที่รักที่ยาวสยายยามหลับใหล เห็นแล้วเศร้าใจยิ่งนัก
ฮิโตะมะโระ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหนังสือประชุม กวีนิพนธ์ *ฌูอิวะกะฌู* นั้น รวบรวมแล้วเสร็จในช่วงปี ค.ศ.1005-1007 ซึ่งหลังจากหนังสือรวบรวมตำนาน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* (สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวปี ค.ศ. 951) จึงอาจอนุมานได้ว่า กลอนดังกล่าวถูกระบุว่าเป็นกลอนของ ฮิโตะมะโระ เพราะได้รับอิทธิพลจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* เช่นเดียวกับ *มะกุระโนะโซฌิ ฟุกุโระโสฌิ* และ *จิกกินโฌ*

3.2.4 คะนะโจะ ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โคะกิงวะกะฌู*

นอกจากเนื้อหาที่เกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะแล้ว ในองก์หลังของบทละคร ตัวละครเอก - วิญญาณของอุเนะเมะ ได้เล่าเรื่องราว ในอดีตของอุเนะเมะ คนหนึ่ง ที่เคยได้ช่วยปลอบโยนจิตใจขององค์ชาย คะสุระกิ เมื่อครั้งที่เสด็จยังมิชิโนะกุ ด้วยการกล่าวกลอน “อะะซะกะยะมะ...” เนื้อหาในส่วนนี้คล้ายคลึงกับเนื้อหาส่วนหนึ่งที่ปรากฏในส่วน คะนะโจะ ของหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โคะกิงวะกะฌู* ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

安積山(あさかやま)の言葉(ことば)は、采女(うねめ)の戯(たはぶ)れよりよみて、

葛城王(かづらきのおほきみ)をみちの奥(おく)へ遣(つか)はしたりけるに、国(くに)の司(つかさ)、事(こと)おろそかなりとて、まうけなどしたりけれど、すさまじかりければ、采女(うねめ)なりける女(おんな)の、土器(かはらけ)とりてよめるなり。これにぞ王(おほきみ)の心(こころ)とけにける。[10]

บทกลอน “เขาอะซะกะ” เป็นกลอนที่อุเนะเมะได้กล่าวระหว่างหยอกล้อ

ตอนที่เจ้าชายคะสุระกิได้ถูกส่งไปประจำการยังท้องถิ่นทางตะวันออกเฉียงเหนือ เจ้าหน้าที่ ขุนนางในท้องถิ่น ได้ต้อนรับอย่างขอไปทีแม้ว่าจะได้จัดเตรียม งานเลี้ยงไว้แล้ว แต่พระอารมณ์ก็ยังไม่ดีขึ้น ครั้งนั้น

---

[10] 小沢正夫『古今和歌集』(東京: 小学館、1979). p. 51.

ได้มีหญิงสาวที่ทำหน้าที่อุเนะเมะถือถ้วยเหล้าเข้ามาพลางรินเหล้าและกล่าวกลอนบทนี้กับองค์ชาย ด้วยเหตุนี้ในที่สุดพระอารมณ์ของพระองค์จึงดีขึ้น

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ และเจ้าชาย คะสุระกิ ทั้งใน *โคะกิงวะกะฌู* และบทละครโนมีเนื้อหาใกล้เคียงกันมาก

นอกจากนี้ยังปรากฏตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับ "อะะซะกะยะมะ ... " ใน *ยะมะโตะโมะโนะงะตะริ* บทที่ 155 ซึ่งมีเรื่องราวต่างกันโดยสิ้นเชิงกับเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ มีเรื่องเล่าโดยสังเขปดังนี้

ในอดีตมีธิดาผู้งดงามของขุนนางตำแหน่ง ดะอินะงน (dainagon : 大納言) ท่านหนึ่ง ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างดีด้วยหวังที่จะให้ธิดาได้ถวายตัว กับจักรพรรดิ ต่อมามีชายคนหนึ่งที่อาศัยอยู่ใกล้คฤหาสน์ของขุนนางได้แอบเห็นธิดาของขุนนาง เกิดตกหลุมรักจนมิอาจหักห้ามใจได้ จึงได้ลักพาตัวหญิงสาวหนีไปยัง มิชิโนะกุ แล้วพาไปซ่อนไว้ที่กระท่อมบนเขา อะซะกะ อยู่กินด้วยกัน ฉันสามี – ภรรยาจนวันเวลาผ่านไปหญิงสาวตั้งครรภ์ ฝ่ายชายได้เดินทางลงจากเขาเพื่อไปหาของกินของใช้เช่นที่เคยทำมา แต่ครั้งนี้หลังจากผ่านไปสามสี่วันก็ยังไม่มีวี่แววจะกลับมา หญิงสาวรู้สึกเหงาจึงออกจากกระท่อม ไปยังบ่อน้ำพุกลางเขา เมื่อได้เห็นภาพสะท้อนเงาของตนในน้ำ ทำให้หญิงสาวตระหนักว่ารูปร่างหน้าตาของตนได้เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง หญิงสาวตกใจและรู้สึกอับอายอย่างมากจึงได้เอ่ยกลอนขึ้นว่า

あさかやま　かげさへみゆる　山の井の　あさくは 人を　思ふものかは

*คิดว่าตัวฉันจะเป็นคนที่มีใจตื้นเขิน (ความรัก ของฉันและความเชื่อมั่นในรักของเขา**) *ดุจดังบ่อน้ำบนเขา ที่สะท้อนเงาเ ขาอะซะกะบนผิวน้ำ หรอกหรือ มิใช่เช่นนั้นเลย*

---

* แปลจากส่วนอธิบายเสริมความบทกลอน「私はあなたを深く愛していますし、またあなたの深い愛情も信じております。」ใน『竹物語・伊勢物語・大和物語』阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、(東京：岩波書店、1969 年), p. 327.

หญิงสาวสลักกลอนนี้ไว้ที่ต้นไม้ และเมื่อกลับมายังกระท่อมหญิงสาวก็สิ้นใจตาย เมื่อชายคนรักเดินทางกลับมา พบกลอนที่หญิงสาวทิ้งไว้รู้สึกโศกเศร้าจนในที่สุดก็ล้มลงข้างศพตายตามหญิงสาว[11]

ตำนานเรื่องเล่าที่ปรากฏใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 155 นั้นแม้บทกลอนที่กล่าวถึงเขา อะซะกะ จะเป็นกลอนบทเดียวกันกับที่บทละครโนนำมาอ้างอิง แต่ เนื่องจากเนื้อเรื่องในตำนานเรื่องเล่า ไม่เกี่ยวข้องกัน จึงไม่ อาจ สรุปได้แน่ชัดว่า เสะอะมิ อ้างอิงกลอนบทนี้จากแหล่งที่มาใด ทั้งนี้เพราะนอกจาก *โคะกิงวะกะฌู* และ *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* แล้ว ยังปรากฏกลอนดังกล่าวในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* อีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในลำดับถัดไป

3.2.5 กลอนบทที่ 3807 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู*

นอกจากใน คะนะโจะ ของ *โคะกิงวะกะฌู* และ *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* แล้ว กลอน “อะซะกะยะมะ...” ยังปรากฏเป็นบทกลอนบทที่ 3807 ใน *มันโยฌู* โดยมีเนื้อหาดังนี้

案積香山(あさかやま)　影さへ見ゆる　山(やま)の井(ゐ)の　浅き心を　我(わ)が思はなくに

右の歌、伝へて云はく、葛城王(かづらきのおほきみ)、道奥国(みちのくのくに)に遣(つか)はされける時に、国司の祇承(しじよう)、緩怠(くわんたい)なること異(こと)に甚(はなは)だし。ここに王の意悦(こころよろこ)びずして、怒りの色(おもへり)面に顕(あらは)れぬ。飲饌(いんぜん)を設(ま)けたれど、肯(あ)へて宴楽せず。ここに前(さき)の采女(うねめ)あり、風流(みや)びたる娘子(をとめ)なり。左手に觴(さかづき)を捧(ささ)げ、右手に水を持ち、王の膝(ひざ)を撃(う)ちて、この歌を詠(よ)む。すなはち王の意解(と)け悦びて、楽飲すろこと終日(ひねもす)なり、といふ。[12]

ก้นบ่อน้ำบนเขา ที่สะท้อนเงา ขาอะซะกะบนผิวน้ำ ความตื้นเขินเช่นนั้น ไม่มีอยู่ในจิตใจของฉัน

---

[11] 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、『竹物語・伊勢物語・大和物語』(東京：岩波書店、1969 年). pp. 326 – 327.

[12] 小島憲之、木下正俊、佐竹昭広『万葉集四』(東京：小学館、1979 年). pp. 119-120.

บทกลอนนี้ จากเรื่องที่เล่าต่อๆกันมาเล่าว่า ตอนที่องค์ชาย คะสุระกิ ถูกส่งไปประจำการยังเมือง มิชิโนะกุ ขุนนางในท้องถิ่นได้ให้การต้อนรับอย่างไม่สมพระเกียรติ เป็นเหตุให้องค์ชายรู้สึกไม่พอพระทัย สีพระพักตร์แปลเปลี่ยนเป็นโกรธขึ้ ง แม้จะจัดเตรียมเครื่องเสวยต้อนรับก็ตาม แต่ ก็ไม่ได้ทำให้พระอารมณ์รื่นเริงขึ้น ในครั้งนั้นมี หญิงที่เคยเป็น อุเนะเมะ มาก่อน เป็นหญิงสาวที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม มือซ้ายยกถ้วยเหล้าถวาย มือขวาถือน้ำไว้ ตบพระเพลาขององค์ชายเบาๆ พลางเอ่ยกลอนบทนี้ออกมา ทันใดพระอารมณ์ที่ขุ่นเคืองก็ดีขึ้น ตลอดวันเป็นไปด้วยการดื่มที่รื่นเริง

โดยเป็นบทละครโนปรากฏบทกลอนที่กล่าวถึง “อะซะกะยะมะ...” ดังนี้

安積山　影さへ見ゆる　山の井の　浅くは人を思ふかの。[13]

คิดว่าตัวฉันจะเป็นคนที่มีใจตื้นเขินเช่นเดียวกับ บ่อน้ำบนเขา ที่สะท้อนเงาเขาอะซะกะบนผิวน้ำอย่างนั้นหรือ มิใช่เช่นนั้นเลย

ตารางที่ 10 แสดงการเปรียบเทียบบทกลอน “อะซะกะยะมะ...” ในแหล่งที่มาเดิมและบทละครโน

ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ	มันโยฌู	บทละครโน
あさかやま　かげさへみゆる　山の井の　あさくは人を　思ふものかは *คิดว่าตัวฉันจะเป็นคนที่มีใจตื้นเขิน(ความรักของฉัน และความเชื่อมั่นในรักของเขา)ดุงดัง บ่อน้ำบนเขา ที่สะท้อนเงาเขาอะซะกะบนผิวน้ำ หรอกหรือ มิใช่เช่นนั้นเลย*	*案積香山（あさかやま）　影さへ見ゆる　山の井（やまのゐ）の　浅き心を　我（わ）が思はなくに* *ก้นบ่อน้ำบนเขา ที่สะท้อนเงาเขาอะซะกะบนผิวน้ำ ความตื้นเขินเช่นนั้น ไม่มีอยู่ในจิตใจของฉัน*	*安積山　影さへ見ゆる　山の井の　浅くは人を思ふかの。* *คิดว่าตัวฉันจะเป็นคนที่มีใจตื้นเขินเช่นเดียวกับ บ่อน้ำบนเขา ที่สะท้อนเงาเ ขาอะซะกะบนผิวน้ำ อย่างนั้นหรือ มิใช่เช่นนั้นเลย*

[13] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 1 巻　(東京 : 明治書院、1930). p. 408.

จะเห็นว่าเนื้อหาในตำนานนั้นตรงกับเรื่องเล่า อุเนะเมะ กับ องค์ชาย คะสุระกิ ในละครโน แต่บททกลอนที่บทละครโนอ้างอิงมาใช้นั้น กลับตรงกับบททกลอนในตำนานเรื่องเล่าตอนที่ 155 ของ *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* อย่างไรก็ตาม แม้ว่า 2 วรรคสุดท้ายในกลอนที่ใน *มันโยญ* และละครโน จะต่างกันเล็กน้อย แต่ความหมายโดยรวมของกลอนยังคงเดิม

สาเหตุที่บทละครโนดัดแปลงแก้ไข หรือแต่งเพิ่มเติม หรือไม่เลือกนำส่วนใดของตำนานมาใช้อ้างอิง ผู้วิจัยจะกล่าวต่อไปในหัวข้อ ถัดไป (เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน)

3.3 เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน

จากที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อที่ 3.2 จะเห็นได้ว่าแหล่งที่มาเดิมของ บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นั้นมีแหล่งที่มาเดิมที่หลากหลาย ทั้ง ในส่วนของเรื่องราวความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับอุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ และ ตำนานอุเนะเมะ กับองค์ชายคะสุระกิ

ทั้งนี้เรื่องราวที่เกี่ยวกับเรื่องเล่าตำนานมีอยู่ 2 ส่วน คือ ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับ อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ ที่ปรากฏในองก์แรก และตำนาน อุเนะเมะกับองค์ชาย คะสุระกิ ที่ปรากฏในองก์หลัง หากมองเพียงผิวเผินจะเห็นว่าตำนานเกี่ยวกับ อุเนะเมะ ทั้งสองไม่ได้เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน รวมทั้งตำนานดังกล่าวยังไม่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ จึงดูเหมือนเป็นเรื่องราวคนละเรื่องที่นำมาร้อยต่อกันเท่านั้น

แต่ผู้วิจัยเห็นว่าหากพิจารณาเปรียบเทียบแหล่งที่มาเดิมกับบทละครโนแล้ว จะทำให้พบเหตุผลที่ผู้แต่งเลือกเรื่องเล่าตำนาน เหล่านี้ มาผูกให้เป็นเรื่องเดียวกัน อีกทั้งเห็น ส่วนที่แสดงวัตถุประสงค์และการตีความตำนานเรื่องเล่านี้ของผู้แต่ง อีกทั้งสามารถเข้าใจแก่นเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของผู้แต่งบทละครโนเรื่องนี้มากขึ้นอีกด้วย

ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจแก่นเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ที่ผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ต้องการนำเสนอ ในบทนี้ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบเนื้อหาบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* กับตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม โดยแบ่งเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

3.3.1 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>ปรับเปลี่ยนดัดแปลง</u> มาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมหรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

3.3.1.A บทกลอนไว้อาลัย อุเนะเมะ

3.3.1.B เรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึง ซะรุซะวะ

3.3.1.C เรื่องเล่าของ อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ

3.3.2 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>แต่งเพิ่มขึ้นใหม่</u> โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

3.3.2.A การหลุดพ้นของอุเนะเมะ

3.3.2.B การอวยชัยให้พรแก่รัชสมัยและแผ่นดิน

3.3.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูก<u>ตัดออกไป</u>

3.3.3.A กลอนไว้อาลัยขององค์จักรพรรดิ ที่ปรากฏในหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150

3.3.3.B ตำนานเรื่องเล่าของกลอน “อะซะกะยะมะ...” ในหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 155

3.3.1 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>ปรับเปลี่ยนดัดแปลง</u> มาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมหรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

3.3.1.A บทกลอนไว้อาลัย อุเนะเมะ

ทะดะ คะสุโอะมิ (Tada Kazuomi : 多田一臣) กล่าวว่าหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150 มีเนื้อหาโดยรวมใกล้เคียงกับเรื่องเล่าของ “อุเนะเมะ ” ที่ปรากฏในบทละครโน อย่างไรก็ตามมีหลายจุดที่บทละครโนได้ตัดทิ้งไปรวมทั้งปรับเปลี่ยน

ดัดแปลง เช่น กลอนของ ฮิโตะมะโระ ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ได้ถูกนำมาเปลี่ยน โดยในบทละครโนให้เป็นกลอนที่กล่าวโดยจักรพรรดิแทน ซึ่ง กลอนเดียวกันนี้ยังปรากฏใน *มะกุระโนะโซฌิ* หัวข้อ “บึง” (ike wa : 池は)[*] อีกด้วย เป็นการชี้ให้เห็นว่ากลอนบทนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย โดยเฉพาะสังคมในวังในสมัยเฮอัน ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ว่าคนส่วนใหญ่รู้จักบทกลอนในฐานะที่เป็นผลงานของ ฮิโตะมะโระ[14]

กลอนของ ฮิโตะมะโระ และจักรพรรดิ ที่ปรากฏใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150 มีเนื้อหาดังนี้

ข้อความตัวอย่าง

わぎもこの　ねくたれ髪を　猿沢の　池の玉藻と　みる
ぞかなしき[15]

สาหร่ายพืชน้ำทั้งหลายในบึงซะรุซะวะยามนี้ราวกับผมของนาง
อันเป็นที่รักที่ยาวสยายยามหลับใหล เห็นแล้วเศร้าใจยิ่งนัก

และกลอนของจักรพรรดิ มีใจความดังนี้

ข้อความตัวอย่าง

猿沢の　池もつらしな　吾妹子が　たまもかづかば　水
ぞひなまし[16]

---

* （中略）猿沢の池は、采女の身投げたるを聞しめして、行幸などありけむこそ、いみじうめでたけれ。「寝くたれ髪を」と、人麻呂がよみけむほどなど思ふに、言ふもおろかなり。（中略）（松尾聡、永井和子『枕草子』2001 年: 89）

14 多田一臣「＜采女＞の背景」『観世』第七十七巻 第十号 (2010 年 10 月) : 24.

15 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、『竹物語・伊勢物語・大和物語』(東京：岩波書店、1969 年). p. 322.

16 Ibid, p. 322

บึงซะรุซะวะ เอยช่างน่าแค้นใจ นัก ตอนที่นางผู้เป็ นที่รักต้อง
สวมใส่สาหร่ายในน้ำ(กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย) หากน้ำแห้งเหือด
ไปได้ก็คงจะดี

และกลอนที่ถูกระบุว่าเป็นกลอนของจักรพรรดิที่ได้กล่าวไว้อาลัยแก่ "อุเนะเมะ" ในบทละครโน มีดังนี้

ข้อความตัวอย่าง

五妹子(わぎもこ)が　寝(ね)ぐたれ髪(かみ)を　猿沢(さるさわ)の　池(いけ)の玉藻(たまも)と　見(み)るぞ
悲(かな)しき[17]
สาหร่ายพืชน้ำทั้งหลายในบึงซะรุซะวะยามนี้ราวกับผมของนางอัน
เป็นที่รักที่ยาวสยายยามหลับใหล เห็นแล้วเศร้าใจยิ่งนัก

จะเห็นว่าบทกลอนที่บทละครโนนำมาอ้างอิงนั้น ตรงกับกลอนของ ฮิโตะมะโระ ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ส่วนสาเหตุที่บทละครโนระบุว่า กลอนดังกล่าวเป็นกลอนของจักรพรรดิ มีงานวิจัยที่กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวมากมาย โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มความเห็นได้แก่

1) กลุ่มที่ให้ความเห็นว่ากลอนบทนี้เป็นของ ฮิโตะโระ และเสะอะมิ นำมาดัดแปลงเปลี่ยนให้เป็นของจักรพรรดิ โดยสัน นิษฐานจากแหล่งที่มาเดิมที่มีการกล่าวถึงกลอนบทนี้ อย่าง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* , *มะกุระโนะโซฌิ* และ *ฌูอิวะกะฌู* ที่ต่างระบุว่าบทกลอนดังกล่าว เป็นผลงานการประพันธ์ของ ฮิโตะมะโระ เช่น ฮะยะฌิ โนะโสะมุ (Hayashi Nozomu : 林 望) ที่ให้ความเห็นว่า หาก เสะอะมิ ยังคงระบุว่า ฮิโตะมะโระ เป็นผู้แต่งแล้ว ตัว ฮิโตะมะโระ ย่อมต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องไปโดยปริยาย จะหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงบทบาทของเขาไปไม่ได้ ดังนั้นเสะอะมิจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนกลอนดังกล่าวให้เป็นกลอนของจักรพรรดิแทน เพื่อให้ใจความสำคัญของเรื่องที่เน้นเรื่องราวระหว่าง "อุเนะเมะ" และจักรพรรดิเด่นชัดขึ้น [18] และ วินัย จามรสุริยา

---

[17] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 1 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 403.

[18] 林望『能よ古典よ！』(京都 : 檜書店、2009). pp. 81 – 83.

เห็นว่าการที่เรื่อง *อุเนะเมะ* ระบุว่ากลอนดังกล่าวเป็นพระราชนิพนธ์ขององค์จักพรรดิ สามารถสร้างความรู้สึกเศร้าโศกแก่ผู้ชมได้มากกว่าให้เป็นกลอนของ ฮิโตะมะโระ [19]

2) กลุ่มความเห็นที่กล่าวว่า กลอนบทนี้ ในแหล่งที่มาเดิมระบุ เป็นของจักรพรรดิ อยู่แล้ว เสะอะมิไม่ได้เปลี่ยน เนื่องจากเสะอะมินำกลอนบทนี้มาจากแหล่งที่มาเดิมที่ระบุว่ากลอนเป็นของจักรพรรดิ โดยสันนิษฐานจากแหล่งที่มาเดิม ได้แก่ บันทึก *ณิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ และบันทึกเค็งคิว โกะจุนเระอิกิ* เช่น ซะโต เคนอิชิโร และ โทะริอิ อะกิโอะ [20] กล่าวว่า *ณิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* ระบุว่า กลอนดังกล่าว เป็นของจักรพรรดิ และไม่ปรากฏกลอนต่อมา ของจักพรรดิ เหมือนกับบทละครโน ต่างจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ มะกุระโนะโซฌิ* และ *ฌูอิวะกะฌู* ที่ระบุว่าเป็นกลอนของฮิโตะมะโระ ดังนั้นจึงอาจอนุมานว่า หากประเด็นสำคัญของตำนานเรื่องเล่านั้นเกี่ยวพันกับประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ หรือ วัดโคฟุกุ จะระบุว่ากลอนดังกล่าวเป็นของจักรพรรดิ ซึ่งต่างจากตำนานเรื่องเล่าที่ปรากฏในวรรณคดี ดังนั้น ซะโต และ โทะริอิ จึงเชื่อว่าแหล่งที่มาเดิมที่เสะอะมิ ใช้สร้างบทละครเรื่องนี้ คือ บันทึกที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ หรือ วัดโคฟุกุ อย่าง *ณิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* มากกว่าแหล่งที่มาเดิมที่เป็นด้านวรรณคดี

และเสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล กล่าวว่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ไม่ใช่แหล่งที่มาเดิมของบทละครโนเรื่องนี้เนื่องจาก ไม่มีเหตุผลอะไรที่ผู้แต่งจะอ้างบทกลอนดังกล่าว แล้วเปลี่ยนให้เป็นบทกลอนของจักรพรรดิ เพราะว่าใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ต่อจากกลอนนี้ก็มีบทกลอนที่ระบุว่าเป็นของจักพรรดิอยู่แล้ว[21]

ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่อาจ ที่จะสรุปให้ แน่ชัด ได้ว่าแหล่งที่มาเดิมของบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นั้นมาจากเรื่องใด และ เสะอะมิ อ้างอิงบทกลอนนี้จากแหล่งที่มาเดิมเรื่องใด อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็น คล้อยตามกับแนวความคิดในงานวิจัยกลุ่ม 1) ว่าการที่ เสะอะมิ เลือกระบุให้บทกลอนดังกล่าวเป็นของจักรพรรดิ เพราะต้องการเน้น นเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่าง อุเนะเมะ และ

---

[19] วินัย จามรสุริยา, " หญิงร้างรักในบทละครโนของเสะอะมิ, " (วิทยานินธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยม, 2554) หน้า 106 -107.

[20] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺一」『宝生』第四号 (1977 年 4 月): 11 – 13.

[21] Saowalak Suriyawongpaisal, "Intertextuality in the '*Yamato monogatari* Plays' of the *Nō* Theater,' " (Doctoral dissertation, Department of East Asian Languages and Civillizations, Harvard University, 1995) p. 158.

จักรพรรดิ และ เนื่องจากบทบาทของฮิโตะมะโระ เป็นเพียงผู้ว่ากลอนไว้อาลัยให้แก่ อุเนะเมะ เท่านั้นไม่ได้มีบทบาทต่อตัวละครเอกโดยตรง การตัดบทบาทของ ฮิโตะมะโระออก ไป และระบุว่ากลอนดังกล่าวเป็นของจักรพรรดิจึงเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผลมากกว่า อีกทั้งยังทำให้บทละครมีเอกภาพมากขึ้นอีกด้วย เพราะในองก์หลังตอนท้าย ตัวละครเอก - วิญญาณของ อุเนะเมะ ได้กล่าวสรรเสริญองค์จักร พรรดิและรัชสมัย จึงเป็นไปได้ว่าอุเนะเมะ กล่าวสรรเสริ ญเพื่อขอบคุ ณองค์จักรพรรดิที่แต่งกลอนไว้อาลัยให้ตน

ส่วนสาเหตุที่เสะอะมิ ไม่เลือกใช้กลอนของจักรพรรดิที่ปรากฏใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ผู้วิจัยเห็นว่า แม้ เสะอะมิ จะนำบทกลอน “วะงิโมะโกะงะ ...” นี้มาจากแหล่งที่มาเดิมที่อ้างอิงว่ากลอนนี้เป็นของ ฮิโตะมะโระ หรือไม่ก็ตาม แต่จากแหล่งที่มาเดิมทั้งหลายส่วนใหญ่จะปรากฏเพียงบทกลอน “วะงิโมะโกะงะ...” เท่านั้น โดยไม่ได้กล่าวถึงกลอน “ซะรุซะวะโนะ...”

ผู้วิจัยพบว่า นอกจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* แล้ว ไม่ปรากฏกลอนบท “ซะรุซะวะโนะ..” ของจักรพรรดิในแหล่งที่มาเดิมอื่นๆ แต่ปรากฏเนื้อหากลอนลักษณะคล้ายกันนี้ในหนังสือประชุมกวีนพนธ์ *มันโยฌู* ซึ่งมีเรื่องเล่ าตำนานของกลอนเป็นคนละเรื่องกับ อุเนะเมะ (อธิบายในหัวข้อ 3.3.3.B) จึงอาจอนุมานได้ว่า บทกลอน “วะงิโมะโกะงะ ...” นั้นเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากกว่า และกลอนยัง เข้ากับการบรรยายภาพศพของ อุเนะเมะ ที่จักรพรรดิ ทรงจินตนาการหลังจากทรงทราบว่าอุเนะเมะเสียชีวิต แล้วเกิดความรู้สึกเสียดายความงาม ของอุเนะเมะในอดีต ดังนั้นเสะอะมิจึงเลือกใช้บทกลอนดังกล่าว โดยระบุว่าเป็นกลอนของจักรพรรดินั่นเอง

3.3.1.B เรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ

ตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับหญิงสาว ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายยังบึงซะรุซะวะ ปรากฏในแหล่งที่มาเดิมทั้ง *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150, ตำนานเรื่องเล่าของพระมเหสีอิเซะ โนะ อะซนท์ซุงุโกะ ในบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* และ บันทึก *เค็งคิว โกะจุนเระอิกิ* เป็นต้น ทั้งนี้ *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* และ บันทึก *เค็งคิว โกะจุนเระอิกิ* ระบุว่าคนกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย คือ อุเนะเมะ ส่วนบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* ระบุว่าเป็นเรื่องราวการฆ่าตัวตายของพระมเหสีท์ซุงุโกะ

สำหรับตำนานเรื่องเล่าของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ ในบันทึก *ฌิชิดะอิจิ จุนเระอิฌิกิ* ชี้ให้เห็นว่าคนที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายคือสตรีผู้ที่ดำรงตำแหน่งสูง เป็นถึงพระชายาของจักรพรรดิ ซึ่งอยู่ในระดับสูงเกินกว่าที่จะมองว่าเป็นเพียง นางกำนัลตำแหน่ง อุเนะเมะ ได้

คำว่า "อุเนะเมะ " นั้นเป็นชื่อเรียกตำแหน่งของนางกำนัลที่ผู้ปกครองแคว้นต่างๆ คัดเลือกให้เข้ามาทำงานในวังหลวง เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อจักรพรรดิ และเพื่อป้องกันผู้ครองแคว้นคิดล้ม ล้างอำนาจ จึง มีคำสั่งให้ผู้ปกครองแคว้นส่งหญิงสาวที่เป็นเครือญาติของตนเข้าวัง มาเป็น อุเนะเมะ หรือกล่าวคือ อุเนะเมะ นั้นเป็นตัวประกันไม่ให้ผู้ปกครองแ คว้นคิดรุกรานนั่นเอง ซึ่ง อุเนะเมะ เป็นเพียงนางกำนัลระดับล่างเท่านั้น สถานภาพ ของอุเนะเมะ นั้น ขึ้นกับระยะเวลาก ารทำงานและระดับชนชั้นของเครือญาติ

เมื่อพิจารณาจากสถานภาพของ อุเนะเมะ ที่เป็นเพียงนางกำนัลระดับล่างแล้ว จึงไม่น่าเป็นไปได้ที่ เสะอะมิ จะนำตำนานเรื่องเล่าของหญิงชนชั้นสูงอย่างพระมเหสี ท์ซุงุโกะ มาใช้

อย่างไรก็ตาม เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล ได้อ้างงานของ มะซุดะ คะท์ซุมิ (Masuda Katsumi) ว่า แม้ว่าในท้ายที่สุดตระกูลของพระมเหสี ท์ซุงุโกะ จะรุ่งเรืองขึ้นเป็นขุนนางระดับสูง แต่ตระกูลของพระนางที่อยู่ในแคว้นท้องถิ่นนั้นย่อมต้องเคยส่งลูกหลานที่เป็ นสตรีเข้ามาทำงานในวังในตำแหน่ง อุเนะเมะ อย่างแน่นอน ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลสมควรให้เชื่อว่า อุเนะเมะ ในตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ที่ถวายงานรับใช้จักรพรรดินารา เป็นธิดาของตระกูลขุนนางผู้ปกครองแคว้นที่เข้าวังมาเพื่อรับใช้จักรพรรดิอย่าง พระมเหสี ท์ซุงุโกะ[22]

สำหรับเรื่องเล่าตำนาน "อุเนะเมะ" ที่ปรากฏในแหล่งที่มาเดิม อย่าง *ยะมะโตะ โมะโนะงะ - ตะริ* บทที่ 150 นั้นมีความต่างจากบทละครโน ดังเนื้อหาที่ปรากฏต่อไปนี้

---

[22] Masuda Katsumi, Setsuwa ni okeru fuikushon no monogatari (*Kokugo to kokubungaku*, 1959). pp. 134 – 139, cited in Saowalak Suriyawongpaisal, 1995 : 147.

ตัวอย่างข้อความจากบทละครโน

シテ：昔天の帝の御時に。一人の采女ありしが。采女とは君に仕へてし上童なり。始めは叡慮浅からざりしか。程なく御心變りしを。及ばずながら君を恨み参らせて。この池に身を投げ空しくなりしなり[23]

ฌิเตะ : *ในอดีตสมัยจักรพร รดิพระองค์หนึ่ง มีอุเนะเมะ อยู่คน หนึ่ง อุเนะเมะ นั้นคือหญิงที่ทำหน้าที่รับใช้ใกล้ชิดจักรพรรดิ ตอนแรก อุเนะเมะคนนั้นเป็นที่โปรดปราณขององค์จักรพรรดิอย่างมาก แต่ ต่อมาไม่นานพ ระหทัยทรงแปรเปลี่ยน ไม่เรียกหาอุเนะเมะ เช่น เคย ด้วยเหตุนี้นางจึงแค้นเคืองจักรพรรดิ กระโดดน้ำตาย ที่บึงแห่ง นี้*

ตัวอย่างข้อความจากแหล่งที่มาเดิม *ยะมะโต โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150

昔、ならの帝につかうまつる采女ありけり。顔容貌いみじうきよらにて、人人よばひ、殿上人などもよばひけれど、あはざりけり。そのあはぬ心は、帝をかぎりなくめでたき物になむ思（ひ）たてまつりける。帝召してけり。さて後又も召さざりければ、かぎりなく心憂しとおもひけり。夜昼心にかゝりておぼえ給（ひ）つゝ、戀しくわびしうおぼえ給ひけり。帝はめししかど、こととものぼさず。さすがにつねにはみえたてまつる。なを世に經まじき心ちしければ、夜みそかに猿澤の池に身を投げてけり。[24]

---

[23] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 1 巻 (東京 : 明治書院、1930). p.402.

[24] 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、『竹物語・伊勢物語・大和物語』(東京：岩波書店、1969 年). p. 322.

ในอดีต มีอุเนะเบะ(อุเนะเมะ)ที่ถวายงานรับใช้จักรพรรดิแห่งนารา เพราะเป็นคนที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม ทำให้มีชายหลายคนมาขอความรัก แม้แต่ขุนนางระดับสูงก็มี แต่นางก็ไม่เคยให้พบ ด้วยเพราะนางมีใจชื่นชมในองค์จักรพรรดิ นางได้มีสัมพันธ์ลึกซึ้งกับองค์จักรพรรดิ แต่ต่อมาภายหลังเพราะไม่ได้ถูกจักรพรร ดิเรียกหา (ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับองค์จักรพรรดิ) ทำให้นางทุกข์ทรมานใจ ทั้งกลางวันกลางคืนเฝ้าแต่คิดถึงระทมทุกข์ด้วยคนึงหาองค์จักรพรรดิ แม้ได้เข้าไปถวายงานรับใช้ แต่องค์จักรพรรดินั้นไม่ได้เหลียวแล ต้องเข้าพบเหมือนข้ารับใช้ คนอื่นทั่วๆไป ด้วยเหตุนี้ นาง จึงไม่มีใจอยากที่จะอยู่ต่อไปบนโลก กลางคืนจึงแอบออกมายังบึงซะรุซะวะ กระโดดน้ำปลิดชีพตนเอง

จากข้อความตัวอย่างที่ยกมาเปรียบเทียบ จะเห็นได้ว่า ในบทละครโนระบุสาเหตุ ที่ทำให้อุเนะเมะ น้อยใจจนตัดสินใจไปกระโดดน้ำฆ่าตั วตายเพราะจักรพรรดิไม่ได้โปรดปราน ตนเช่นเคย ซึ่งแตกต่างจาก *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ที่กำหนดให้อุเนะเมะ ไม่อาจทนทุกข์ทร มานต่อความคิดถึงองค์จักรพรรดิ หลังจากมีความสัมพันธ์กันแค่ครั้งเดียว กล่าวคือ ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* จักรพรรดิไม่ได้รักใคร่โปรดปราน อุเนะเมะ มีเพียงอุเนะเมะ ที่รักภักดีต่อจักรพรรดิ แต่ในบทละครโนจักรพรรดินั้นกลับรักใคร่โปรดปรานอุเนะเมะแต่ต่อมาทรงเปลี่ยนพระทัย จึงเป็นเหตุให้น้อยใจจนฆ่าตัวตาย

อีกทั้งในบทละครโน ไม่ปรากฏการบรรยายว่า อุเนะเมะ เป็นหญิงงามที่มีชายหลายคนมาติดพัน แต่เพราะนางมีใจรักมั่นคงต่อองค์จักรพรรดิ จึงไม่เคยข้องแวะกับชายอื่นใด

สาเหตุที่ในละครโนไม่ได้บรรยายว่ า อุเนะเมะ เป็นหญิงสาวที่มีชายหลายคนหมายปองเหมือนใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่ ผู้แต่งต้องการให้ภาพลักษณ์ของอุเนะเมะ เป็นหญิงสาวที่น่าเวทนาจากการถูกชายคนรักทอดทิ้ง นั้นเด่นชัดขึ้น รวมทั้งทำให้การเสด็จมากล่าวกลอนไว้อาลัยให้อุเนะเมะของจักรพรรดิ สมเหตุสมผลยิ่งขึ้น

กล่าวคือการบรรยายว่ามีชายหลายคนหมายปอง อุเนะเมะ ดังใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* เป็นการชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าหลังจากที่มีสัมพันธ์ลึกซึ้งกับจักรพรรดิแล้วนางกลายเป็นหญิงต้องห้าม

แต่ก่อนหน้านี้ อุเนะเมะมีทางเลือกอื่นอีกมากมาย แต่ นางกลับมีใจ ชื่นชม จักรพรรดิ ดังนั้ นจึงไม่เลือกพบชายอื่นใด การที่ อุเนะเมะ ฆ่าตัวตายมาจากตนเองที่ไม่อาจมีชีวิตอยู่ต่อไปได้เมื่อไม่ได้รับความรักตอบจากจักรพรรดิ และในเมื่อจักรพรรดิไม่ได้สนใจเหลียวแลอุเนะเมะอีก เหตุใดเมื่อทราบข่าวการตายของนาง จึงดูเหมือนพระองค์เศร้าโศกเสียใจมากถึงกับให้ ฮิโตะมะโระ แต่งกลอนไว้อาลัย รวมทั้งนิพนธ์กลอนไว้อาลัยเองด้วย แล ะยังโปรดเกล้าฯให้สร้างหลุมศพให้ อุเนะเมะ ซึ่งดูไม่สมเหตุสมผลเท่าไรนัก

ในขณะที่อุเนะเมะในบทละครโนถูกสร้างให้มีภาพลักษณ์ของหญิงสาวที่เคยได้รับความรักแต่กลับถูกทอดทิ้งในเวลาต่อมา นางไม่มีทางเลือกอื่นใด มีเพียงจักรพรรดิเท่านั้น การฆ่าตัวตายจึงมาจากความน้อยใจที่จักรพรรดิไม่ทรงโปรดดังเดิม ดังนั้นเมื่อจักรพรรดิทราบข่าวการตายของนาง การแสดงความเศร้าโศกเสียใจถึงกับนิพนธ์กลอนให้จึงดูสมเหตุสมผลมากกว่านั่นเอง

นอกจากนี้ประเด็น ที่ เสะอะมิ ปรับเปลี่ยนดัดแปลง ให้จักรพ รรดิเคยโปรดปราน รักใคร่ อุเนะเมะ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเกิดจากความต้องการ ให้เกิดความสมเหตุสมผลต่อการที่ อุเนะเมะ กลายเป็นวิญญาณที่ไม่มีความแค้นเคืองพร้อมที่ จะหลุดพ้นและร่ายรำอวยพรให้แก่รัชสมัยในตอนท้าย ซึ่ง วินัย จามรสุริยา กล่าวว่า หลังจากอุเนะเมะมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับจักรพรรดิแล้ว นางกลายเป็นหญิงต้องห้าม ซึ่งยากที่ชายอื่นจะแตะต้องได้ นางตกอยู่ในสภาพเป็นรองจักรพรรดิ ทั้งประเด็นเพศสถานะและชนชั้น นางไม่อาจเรีย กร้องสิ่งใดจากจักรพรรดิได้ การฆ่าตัวตายเป็นหนทางหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานที่จักรพรรดิไม่เหลียวแลนางอีกต่อไป เสะอะมิเห็นใจในชะตากรรมของ อุเนะเมะ ซึ่งกลายเป็นหญิงร้างรักอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และนำเรื่องราวของนางที่เกิดขึ้นในอดีตมาเล่าใหม่ โดยให้วิญญาณของนางได้รับความสุขในแบบที่ไม่ปรากฏในเรื่องเล่าเดิม[25]

เมื่อพิจารณาจากเรื่องเล่าหลังอุเนะเมะ กระโดดน้ำฆ่าตัวตายแล้ว ในละครโนมีการบรรยายความรู้สึกขององค์จักรพรรดิที่ รู้สึกเสียดายคว ามงามในอดีตของ อุเนะเมะ รวมทั้งกลอน “วะงิโมะโกะงะ ...” ที่จักรพรรดิเอ่ยออกมาในบทละครโน ที่กล่าวว่า “ *สาหร่ายพืชน้ำทั้งหลายในบึงซะรุซะวะยามนี้ราวกับ<u>ผมของนางอันเป็นที่รักที่ยาวสยายยามหลับใหล</u> เห็นแล้วเศร้าใจยิ่งนัก* ”

---

[25] วินัย จามรสุริยา, “ หญิงร้างรักในบทละครโนของเสะอะมิ, ” (วิทยานินธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554) หน้า 109.

ข้อความที่ขีดเส้นใต้แสดงให้เห็น ความรักที่จักรพรรดิมีต่อ อุเนะเมะ เป็นการบ่งบอกถึงความอาลัยอาวรณ์ การจดจำภาพของคนรักที่เคยร่วมเรียงเคียงหมอนในอดีต ซึ่งน่าจะสร้างความสะเทือนใจให้แก่ดวงวิญญาณของอุเนะเมะ ที่ได้รับรู้ในภายหลัง จนไม่อาจคิดแค้นเคืองจักรพรรดิต่อได้ และตัวอุเนะเมะเองก็กล่าวว่า

> *かたじけなやな下(した)として。君(きみ)を恨(うら)みしはかなさは。喩(たと)へば及(およ)びなき水(みづ)の月(つき)取(と)る猿澤(さるさは)の。*[26]
>
> *การที่ตัวฉันผู้ต่ำต้อยคิดแค้นเคืองต่อองค์จักรพรรดินั้น ช่างเป็นเรื่องที่ตื้นเขินยิ่งนัก เป็นการกระทำที่ไร้ประโยชน์เปรียบได้กับลิงที่พยายามไขว่คว้าเงาจันทร์ในน้ำ*

เป็นการชี้ให้เห็นว่า อุเนะเมะ นั้นไม่คิดแค้นเคืองต่อจักรพรรดิ ทั้งๆที่จักรพรรดิเป็นต้นเหตุให้ตนเองกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ทั้งนี้เพราะวิญญาณของ อุเนะเมะ นั้นรู้ว่าตนเองเป็นคนต่ำต้อย และรับรู้ได้ถึงความรักที่จักรพรรดิมอบให้ ผ่านกลอนอาลัยที่จักรพรรดิกล่าวห ลังจากที่ทรงทราบว่าตนกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ตรงจุดนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้แต่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม ที่เล่าว่าจักรพรรดิเสด็จมาและรู้สึ กเศร้าโศกเสียใจต่อการจากไปของ อุเนะเมะ จนมีการกล่าวกลอนไว้อาลัย รวมทั้งโปรดเกล้าฯให้สร้างหลุมศพของอุเนะเมะ ที่ริมบึงด้วย ซึ่ง เสะอะมิ น่าจะนำเนื้อหาส่วนนี้มาจินตนาการต่อว่าวิญญาณของอุเนะเมะ นั้นรับรู้การเสด็จมาขององค์จักรพรรดิ และความรู้สึกอาลัยที่จักรพรรดิมอบให้ ดังนั้นเมื่อกลายเป็นวิญญาณ จึงไม่ใช่วิญญาณที่ยึดติดกับเรื่องในอดีตหรือแค้นเคืองอีกต่อไป นอกจากนี้ยังมีบทละครโนเรื่องอื่นๆของ เสะอะมิ เช่น บทละครเรื่อง *เท็งโกะ* 『*Tenko* : 天鼓』และ *ฟุจิโตะ* 『*Fujito* : 藤戸』 ที่มีลักษณะคล้ายกัน กับเรื่อง *อุเนะเมะ* กล่าวคือ ตัวละครเอกถูกกระทำโดยผู้ที่มีอำนาจสูงกว่า (จักรพรรดิฆ่าลูกของตัวละครเอกอย่างไม่เป็นธรรม) แต่ในองก์หลังได้ระบุให้ตัวละครเอกได้รับการสวดอุทิศและสามารถหลุดพ้น

---

[26] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 1 巻 (東京 : 明治書院、1930). p. 403.

ได้[27] ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ว่า เสะอะมิ เห็นใจในชะตากรรมของตัวละครเอกจึงปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้ตัวละครพบความสุขจากการหลุดพ้นได้ในตอนท้าย

3.3.1.C เรื่องเล่าของ อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ

เรื่องเล่าของ อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ ปรากฏอยู่ในองก์หลังของบทละครโน โดยมีเนื้อหาดังนี้

ข้อความตัวอย่าง

地クセ： *葛城(かづらぎ)の王(おほきみ)。勅(ちよく)に従(したが)ひ陸奥(みちのく)の。忍(しの)ぶもぢずり誰(たれ)も皆(みな)。 こともおろそかなりとて設(まう)けなどしたりけれど。なほしもなどやらん王(おほきみ)の心(こころ)解(と)けざりしに。采女(うねめ)なるける女(おんな)の土器(かはらけ)取(と)りし言(こと)の葉(は)の露(つゆ)の情(なさけ)けに心(こころ)解(と)け。叡感以(えいかんもっ)て甚(はなはだ)し。されば浅香山(あさかやま)。影(かげ)さへ見(み)ゆる山(やま)の井(ゐ)の。浅(あさ)くは人(ひと)を思(おも)ふかの。心(こころ)の花開(はなひら)け。風(かぜ)もをさまり雲静(くもしづ)かに。安全(あんぜん)をなすとかや*[28]

จิกุเซะ : *ด้วยพระบรมราชโองการ องค์ชาย คะสุระกิ จึงเสด็จมายัง มิชิโนะกุ ทุกคนต่างพากันต้อนรับองค์ชายอย่างไม่เอาใจใส่นัก ทำให้พระองค์ทรงกริ้ว แม้ว่าจะมีการจัดเตรียมงานเลี้ยงต้อนรับ ให้ แต่ก็ไม่อาจทำให้พระอารมณ์ดีขึ้นได้ แต่เพราะมีหญิงสาวที่เคยเป็น "อุเนะเมะ" ได้ถือถ้วยดินเผาและรินเหล้า พลางเอ่ยกลอนทำให้องค์ชายทรงหายกริ้ว พระอารมณ์ดีขึ้น ซึ่งกลอนดังกล่าวมีว่า 'คิดว่าตัวหม่อมฉันจะเป็นคนที่มีใจตื้นเขินเช่นเดียวกับ บ่อน้ำบนเขา ที่สะท้อนเงา ขาอะซะกะบนผิวน้ำ อย่างนั้นหรือ มิใช่เช่นนั้นเลย' ด้วยกลอนบทนี้ ทำให้จิตใจคนเราอ่อนโยน ลง ไม่เพียงแต่จิตใจขององค์ชายคะสุระกิเท่านั้น แม้แต่ดินฟ้าก็ยังสงบสันติได้*

---

27 山室美喜『謡曲の女たち』(東京 : 皆美社、1971). p. 180.

28 佐成謙太郎『謡曲大観』第 1 巻（東京 : 明治書院、1930). p.408.

จากข้อความที่ยกมาจะเห็นว่าเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ ในบทละครโนมีเนื้อหาไม่แตกต่างจากตำนานเรื่องเล่าที่ปรากฏในแหล่งที่มาเดิมทั้ง คะ นะโจะ ของหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *โคะกิงวะกะญู* และ กลอนบทที่ 3807 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญู*

หากพิจารณาตำนานเรื่องเล่า "อุเนะเมะ" ที่ปรากฏใ นองก์แรก และตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ในองก์หลัง พบว่าตำนานเรื่องเล่าทั้งสองนั้นไม่ได้มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน

บะบะ อะกิโกะ (Baba Akiko : 馬場あき子) กล่าวว่า ในองก์แรกที่ อุเนะเมะกระโดดน้ำฆ่าตัวตายเพราะแค้นเคืองน้อยใจองค์จักรพรรดิ เมื่อปรากฏร่างที่แท้จริงเป็นวิญญาณในองก์หลัง โดยทั่วไปก็น่าจะเล่าถึงความทุกข์ทรมานจากการยึดติดกับเรื่องในอดี ต แต่ในบทละครเรื่องนี้ กลับให้วิญญาณของอุเนะเมะเล่าถึงตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ เหตุใด เสะอะมิจึงต้องแทรกตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ ลงไปในองก์หลังด้วย [29]

ซะโต เคนอิชิโร และ โทะริอิ อะกิโอะ ให้ความเห็นว่าเหตุที่ผู้แต่งแทรกเรื่องนี้ในองก์หลังเพราะมีตำนานเรื่องเล่าที่ บันทึกใน *เก็นโยกิ* 『*Genyouki* : 元要記』ว่าองค์ชาย คะสุระกิ หรือพระนามเดิมคือ ทะชิบะนะ โนะ โมะโระเอะ (Tachibana no Moroe : 橘諸兄 (たちばなのもろえ)) นั้น ครั้งหนึ่งพระองค์เคยเสด็จไปยังบริเวณทุ่งคะซุงะ (Kasuga no : 春日野) และเคยเห็นวิญญาณเทพหรือพระโพธิสัตว์ปรากฏกายขึ้นมาจากก้น บึง ดังนั้นเรื่องราวที่แทรกเข้ามาจึงแทรกเพื่อให้เกิดเอกภาพในการสรรเสริญดินแดนสุขาวดี ซึ่งเชื่อว่าคือบริเวณทุ่งคะซุงะทั้งหมด [30]

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ ซะโต และ โทะริอิ ว่า เสะอะมิ น่าจะต้องการให้บทละครโนมีความเป็นเอกภาพโดยในองก์แรก กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ และบึงซะรุซะวะ ซึ่งล้วนเกี่ยวพันกับความเชื่อเรื่องดินแดนสุขาวดี ดังนั้นในองก์หลังจึงใช้ตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้ องกับองค์ชาย คะสุระกิ (ทะชิบะนะ โนะ โมะโระเอะ) เพราะต้องการสื่อถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องดินแดนสุขาวดีนั่นเอง

---

[29] 馬場あき子「采女」『観世』第六十八巻第一号 (2001 年 1 月): 69.

[30] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺/二」『宝生』第五号 (1977 年 5 月): 18 – 20.

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่า การที่ เสะอะมิ อ้างอิงกลอน "อะซะกะยะมะ ..." และแทรกตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ เพราะต้องการแฝงแนวคิดเกี่ยวกับการหลุดพ้นของตัวละครเอกเอาไว้ด้วย

กล่าวคือ หากพิจารณาจากเรื่องเล่ าในอดีตของตัวละครเอกที่ปรากฏ ในองก์แรก อาจเข้าใจได้ว่าตัวละครเอกเป็นวิญญาณที่มีความยึดติดกับเรื่องในอดีต ยังคงทรมานจากการยึดติดและความแค้นเคืองที่มี แต่ปรากฏว่าในองก์หลังตัวละครเอกกลับพูดเกี่ยวกับการหลุดพ้น เช่น สรรพสิ่งล้วนสามารถหลุดพ้น (soumoku kokudo shikkai joubutsu : 草木国土悉皆成仏) หรือ เรื่องการแปลงร่างให้กลายเป็นชายเพื่อหลุดพ้น (henjounanshi : 変成男子)* เป็นต้น เป็นการชี้ให้ผู้ชมเห็นว่า วิญญาณของ อุเนะเมะ ไม่ใช่วิญญาณแค้นที่มีความทุกข์ทรมาน แต่เป็นวิญญาณที่พร้อม จะหลุดพ้น และในตอนท้ายตัวละครเอกก็กล่าวว่าตนได้หลุดพ้นอีกด้วย ดังนั้นการแ ทรกตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ที่ใช้กลอนวะกะ ที่สามารถทำให้ทั้งจิตใจคนอ่อนโยน ลง หรือแม้แต่ดินฟ้าสงบสันติลงได้ ย่อมชี้เป็นนัยว่าตัวละครเอกนั้น สามารถสงบใจหายแค้นเคืองเพราะบทกลอนวะกะ ที่จักรพรรดิได้กล่าวไว้อาลัยให้ตนในองก์ แรก เช่นเดียวกับกรณีขององค์ชาย คะสุระกิ ที่ได้รับการปลอบโยนจิตใจจากบทกลอนนั่นเอง

และกลอน "อะซะกะยะมะ ..." ที่ว่า *安積山　影さへ見ゆる　山の井の　<u>浅くは人を思ふかの</u>。(<u>คิดว่าตัวหม่อมฉันจะเป็นคนที่มีใจตื้นเขิน</u>เช่นเดียวกับบ่อน้ำบนเขา ที่สะท้อนเงาเขาอะซะกะบนผิวน้ำ <u>อย่างนั้นหรือ มิใช่เช่นนั้นเลย</u>)* เป็นการชี้เป็นนัยสื่อถึงตัวละครเอกวิญญาณของ "อุเนะเมะ" ด้วย ซึ่งความหมายโดยรวมของกลอนต้องการบอกว่า ตัวฉันต้อนรับท่านจากใจด้วยความยินดี ไม่ได้กระทำไปด้วยความคิดจิตใจตื้นเขิน เหมือนกับบ่อน้ำบนเขาที่สะท้อนเงาเขาอะซะกะ

ผู้วิจัยเห็นว่าการที่ เสะอะมิ อ้างอิงกลอนบทนี้มาใช้ไม่ใช่เ พราะต้องการเล่าเรื่องกลอนที่ทำให้องค์ชาย คะสุระกิ หายกริ้วในขณะนั้นเท่านั้น แต่เป็นนัยชี้ถึงตัวละครเอกที่ กำลังเล่าให้พระธุดงค์ฟังว่า แท้จริงแล้ว แม้ว่าตนจะฆ่าตัวตายเพราะความแค้นเคืองน้อยใจในจักรพรรดิ แต่ตนไม่ได้เ ป็น

* สรรพสิ่งสามารถหลุดพ้น และ เรื่องการแปลงร่างให้กลายเป็นชายเพื่อหลุดพ้น อธิบายในหน้า 111

วิญญาณ ที่ยึดติดกับ ความแค้น ไม่ได้มีความคิดจิตใจอันตื้นเขินเช่นนั้น เป็นการชี้ นำผู้ชมว่าในตอนท้าย วิญญาณของอุเนะเมะนั้นสามารถหลุดพ้น

3.3.2 เนื้อหาในบทละครโนที่ แต่งเพิ่มขึ้นใหม่ โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

3.3.2.A การหลุดพ้นของ อุเนะเมะ

บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ในองก์แรกนั้นมีการกล่าวถึงประวัติของศาลเจ้า คะซุงะ ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับวัดโคฟุกุ และ ทางประตูทิ ศใต้ของวัดเป็นสถานที่ตั้งของ บึงซะรุซะวะ ที่อุเนะเมะ กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ดังนั้นจึงเข้าใจได้ว่าศาลเจ้าคะซุงะ มีความเกี่ยวพันกันกับตำนานเรื่องเล่าของอุเนะเมะ

และเมื่อพิจารณาจากบทละครโนเรื่องอื่นๆที่สันนิษฐานว่าเสะอะมิเป็นผู้ประพันธ์ อย่างเรื่อง *คะซุงะริวจิน*『*Kasugaryūjin* : 春日龍神』หรือเรื่อง *โนะโมะริ*『*Nomori* : 野守』ที่ปรากฏตำนานเทพมังกรในบึง ซะรุซะวะ อันเป็นสถานที่ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับ เทพมังกรเป็นผู้ปกป้องรักษาพระธรรมคำสอนในพุทธศาสนา (buppou : 仏法) อาศัยอยู่ใต้บึงนั้น ซึ่งความเชื่อเรื่องดังกล่าวนี้เป็นการสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับดินแดนสุขาวดี (joudo : 浄土) ตามพุทธศาสนานิกายสุขาวดี (Joudo shū : 浄土宗) และ นิกายนิชิเร็น (Nichiren shū : 日蓮宗) เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าบึงซะรุซะวะ ศาลเจ้าคะซุงะ ภูเขามิกะซะ (Mikasa yama : 三笠山) และวัดโคฟุกุ ที่อยู่ในบริเวณทุ่งคะซุงะ เดียวกันทั้งหมดนี้ จะถูกพิจารณาว่าเป็นสถานที่ที่เกี่ยวพันถึงดินแดนสุขาวดีด้วย

แสดงให้เห็นว่า เสะอะมิ มีเจตนาชี้นำให้ผู้ชม ทราบว่าในตอนท้าย ตัวละครเอก จะสามารถหลุดพ้นได้ไปเกิดยังดินแดนสุขาวดีตามความเชื่อในพุทธศาสนา นิกายสุขาวดี ผ่าน ฉากที่กำหนดทั้ง ศาลเจ้าคะซุงะ บึงซะรุซะวะ เป็นต้น

ทะนะกะ ทะกะโกะ (Tanaka Takako : 田中貴子) และ คะตะยะมะ เคะอิจิโร (Katayama Keijirou : 片山慶次郎) กล่าวว่า แม้ว่าเรื่องราวของตัวละ ครเอกกับศาลเจ้า คะซุงะ อาจจะไม่มีความสัมพันธ์ กัน แต่การปรากฏตัว ของตัวละครเอก ที่ศาลเจ้าคะซุงะ นั้นอาจเกี่ยวพันกับเรื่องการหลุดพ้นโดยการเปลี่ยนร่างเป็นชายแบบเทพธิดามังกร (ryūnyojoubutsu henjounanshi : 龍女成仏変成男子) เพราะในตอนท้ายด้วยศรัทธามั่นในพุทธะทำให้ "อุเนะเมะ" สามารถหลุดพ้นและร่าง

วิญญาณหายไป ดังนั้นก่อนที่จะพูดถึงเรื่องการเปลี่ยนร่างเป็นชายแบบเทพธิดามังกร จึงจำเป็นต้องเกริ่นเรื่องโดย ให้ตัวละครปรากฏกายยังบริเวณทุ่ง คะซุงะ ที่มีความเชื่อเกี่ยวพันกับตำนานเทพมังกร[31]

และเมื่อพิจ ารณาเนื้อเรื่องในบทละครโนเรื่องนี้ พบว่าตลอดทั้งเรื่อง ทั้งในองก์แรกและองก์หลังมีการกล่าว เกี่ยวกับการหลุดพ้นหรือความเชื่อต่างๆที่เชื่อมโยงไปสู่การหลุดพ้น เช่น การที่เทพเจ้ามาสถิตยังศาลเจ้าคะซุงะเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ การกล่าวถึงสรรพสิ่งสามารถหลุดพ้น หรือการกล่าวถึงการเปลี่ยนร่างเป็นชายเพื่อที่จะได้หลุดพ้นตามแบบธิดามังกร ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง 1

地下歌: *…今は衆生を度せんとて大明神と現れこの山に住み給へば*[32]。

จิอุตะอิ: *... เพื่อช่วยสรรพสิ่งให้พ้นทุกข์ ตอนนี้องค์พุทธจึงมาปรากฏกายในร่างเทพเจ้าดะอิเมียวจินและสถิตยังเขาแห่งนี้*

ข้อความตัวอย่าง 2

地謡: *蔭頼みおはしませ。唯かりそめに植うるとも。草木国土成仏の。神木と思し召しあだにな思ひ給ひそ*[33]。

จิอุตะอิ : *ท่านได้โปรดเชื่อในเทพเจ้าแห่งนี้เถิด แม้ว่าจะเป็นต้นไม้ที่ปลูกเพียงชั่วคราว แต่ตามที่พระสูตรได้กล่าวว่าสรรพสิ่งสามารถหลุดพ้นเป็นพุทธะได้ ดังนั้นโปรดจงคิดว่าเป็นต้นไม้ที่มีเทพสถิตอยู่ อย่าได้คิดเป็นเล่นไป*

ข้อความตัวอย่าง 3

ワキ: *もとよりも人々同じ佛性なり。何疑ひも波の上*
シテ: *水の底なるうろくづや*
ワキ: *乃至草木国土まで*

---

[31] 田中貴子、片山軒慶次郎「座談会－「采女」をめぐって」『観世』第六十三巻第十二号 (1996 年 7 月): 30 – 31.

[32] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 1 巻 (東京 : 明治書院、1930). pp. 400-401.

[33] Ibid, p. 400.

シテ: 悉皆成佛

ワキ: 疑ひなし

地謡: ましてや。人間に於てをや。竜女が如くわれもはや。變成男子なり采女とな思ひ給ひそ。しかも所は補陀落の。南の岸に至りたり。これぞ南方無垢世界生まれん事も、頼もしや生まれん事も頼もしや[34]

วะกิ : แต่ไหนแต่ไรมามนุษย์ทุกคนล้วนมีคุณสมบัติที่จะสามารถหลุดพ้นได้ทั้งนั้น ไม่มีข้อกังขาในการที่จะหลุดพ้นแม้แต่น้อย

ฌิเตะ : แม้แต่เหล่าปลาในน้ำ

วะกิ : หรือแม้แต่ต้นไม้ใบหญ้านานา

ฌิเตะ : สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนสามารถหลุดพ้นได้

วะกิ : อย่างไร้ข้อสงสัย

จิอุตะอิ : ดังนั้นตัวดิฉันซึ่งเป็นมนุษย์คนหนึ่ง จะขอกลายร่างเป็นชายดังธิดามังกร เพื่อที่จะหลุดพ้น ดิฉันไม่ใช่อุเนะเมะคนเดิมอีกต่อไปแล้วเจ้าค่ะ จากนี้จะขอไปอยู่ยังสถานที่องค์พุทธประดิษฐาน จะขอไปเกิดใหม่ยังโลกอันไร้ทุกข์ทางทิศใต้(แดนสุขาวดี)นั้นด้วยเทอญ

จะเห็นได้ว่าตลอดทั้งเรื่องมี บทร้องที่ชี้นำให้ผู้ชมทราบถึง ความเป็นไปได้ที่ตัวละครเอกอุเนะเมะ จะสามารถหลุดพ้นได้ และในตอนท้ายเรื่องตัว ละครเอกเอง ก็กล่าวว่าตนเอง จะสามารถหลุดพ้น ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

後ジテサシ: ありがたや妙なる法を得るなるも。心の水と聞くものを。騒がしくとも教へあらば。浮かむ心の猿澤の。池の蓮の臺に坐せん。よくよく弔ひ給へとよ。[35]

ฌิเตะองค์หลัง : ขอบพระคุณท่านเจ้าค่ะ เพราะเพียงได้ฟังบทสวด จิตใจของดิฉันก็พลันผ่องใสขึ้น ที่ผ่านมาแม้จิตใจจะสับสนว้าวุ่นเพียงใด หากได้รับพระธรรมมาค้ำจุน คง จะสามารถหลุดพ้น ได้นั่งบน

---

[34] Ibid, pp. 406-407.

[35] Ibid, p. 406.

กลีบ ปทุม แห่งสวรรค์ (เกิด บนสรวงสวรรค์) กรุณาเถิดพระ
คุณท่าน โปรดสวดอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณของดิฉันด้วยเถิดเจ้าค่ะ

การที่ เสะอะมิ นำ ตำนานเรื่องเล่าเดิมอย่างตำนาน อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายยัง บึง ซะรุซะวะ มาผูกเข้ากับเรื่องการหลุดพ้น ไปเกิดยังดินแดนสุขาวดีตามความเชื่อพุทธศาสนา นิกาย สุขาวดี นิกายนิชิเร็น ฯลฯ อาจเพราะใน ตำนานเรื่องเล่าเดิม สถานที่ที่อุเนะเมะ ฆ่าตัวตาย คือ บึง ซะรุซะวะ ที่มีความเชื่อเรื่องเทพมังกร เช่น ตำนานที่เล่าว่า ใต้บึงซะรุซะวะ นั้นเป็นถ้ำมังกร และมีเทพมังกรสถิตอยู่คอยปกปัก รักษา ดังนั้นแม้ฝนจะไม่ตกเป็นเวลานาน น้ำในบึงก็ไม่ลดลง เป็นต้น และบึงนี้ยังมีความเชื่อมโยงกับตำนานเทพธิดามังกร (ryūnyo : 龍女) โดยมีตำนานเล่าว่า ธิดามังกรเป็นธิดาของเทพเจ้ามังกรนาม ฌะกะระ (Shakara ryūou : 娑竭羅竜王) ซึ่งเป็นหนึ่งในเทพเจ้ามังกรทั้งแปด ที่ทำหน้าที่เฝ้าสถานที่ฟังพระสูตร เมื่อธิดามังกรอายุได้ 8 ขวบได้รับฟังพระธรรม ทำให้เปลี่ยนร่างเป็นชายและสามารถหลุดพ้นได้ในที่สุด ซึ่งความเชื่อในเรื่องหญิงกลายเป็นชาย เพื่อให้สามารถหลุดพ้นได้เป็นความเชื่อหนึ่งตามนิกาย นิชิเร็น ในพุทธศาสนานิกายมหายาน

ซะโต เคนอิชิโร และ โทะริอิ อะกิโอะ [36] กล่าวว่า ในตอนท้ายขององก์หลังวิญญาณของ อุเนะเมะ ได้หายกลับลงไปยัง บึงตามเดิม ดังนั้นจึงไม่อาจแยกตำนานเรื่อง อุเนะเมะ กับตำนานธิดามังกร ที่เกี่ยวพันกับ บึงซะรุซะวะ ออกจากกันได้ รวมทั้งใน บันทึก *ซะรุงะกุดังงิ*『*Sarugakudangi* : 猿楽談義』ในปีค.ศ. 1514 ระบุว่าเดิมทีบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* ใช้ชื่อเรื่องว่า “ซะรุซะวะ” และในบันทึกของวัดโคฟุกุ (Koufuku ryūki : 興福寺流記) ก็มีบันทึกว่าทางทิศใต้ของวัดมีสระมังกร จึงเป็นเหตุให้เชื่อว่า บทละครโนเรื่องนี้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงโน เพื่อขอพรจากเทพเจ้า (kitou nou : 祈祷能) ซึ่งก็คือการขอฝน

นอกจากนี้ตำนานเรื่อง อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ ก็ยังเชื่อมโยงเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทพมังกร ดินแดนสุขาวดี ด้วยเช่นเดียวกัน (อธิบายในหัวข้อ 3.3.1.C) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า การเพิ่มเติมการหลุดพ้นของตัวละครเอกนั้น แท้จริงแล้วเป็นผลลัพธ์ที่จำเป็นต้องมี เนื่องจากตำนานเรื่องเล่า จากแหล่งที่มา เดิมที่ผู้แต่งเลือกมาผูกเข้า เป็นเรื่องราวเดียวกันนั้น ล้วนแฝงความเชื่อ

---

[36] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺/三」『宝生』第六号 (1977 年 6 月): 12 – 13.

เชื่อมโยงเกี่ยวกับเทพมังกร และดินแดนสุขาวดี ดังนั้นเมื่อ เสะอะมิ นำมาจินตนาการ ต่อถึงเรื่องราวหลังความตายของ อุเนะเมะ จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะเพิ่ม ส่วนเนื้อหาการหลุดพ้นของวิญญาณ อุเนะเมะ ไปได้ และการที่ตลอดทั้งเรื่องมีบทร้องและใช้ตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม ที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับการหลุด พ้น และ ดินแดนสุขาวดี เป็นการชี้ให้เห็นว่า บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นี้มีแก่นเรื่องอยู่ที่ การสรรเสริญดินแดนสุขาวดี อันเป็นสถานที่สำหรับสรรพสิ่ง (ทั้งคน สัตว์ พืช ฯลฯ) ที่หลุดพ้นจากทุกข์ไปเกิด ตามความเชื่อในพุทธมหายาน นิกายสุขาวดี และนิชิเร็น เป็นต้น

ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ว่า การเพิ่มรายละเอียดประวัติของศาลเจ้า คะซุงะ รวมทั้งใช้เป็นฉาก ในองก์แรก ที่ตัวละครเอกปรากฏตัว ก่อนที่จะเ ล่าถึงตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะ และเพิ่มรายละเอียดที่เชื่อมโยงถึงการหลุดพ้น เช่น เรื่องราวของสรรพสิ่งสามารถหลุดพ้น หรือ การเปลี่ยนร่างเป็นชายของเทพธิดามังกร เป็นการบอกให้ผู้ชมทราบเป็นนัยว่าตัวละครเอกจะสามารถหลุดพ้นได้ในที่สุดนั่นเอง

3.3.2.B การอวยชัยให้แก่รัชสมัยและแผ่นดิน

ในตอนท้ายของบทละคร มีการอ้างอิงบทกลอนหลายบท ไม่เพียงเพื่อทำให้บทละครมีความไพเราะมากยิ่งขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงให้เห็นการสรรเสริญจักรพรรดิและ รัชสมัย อีกด้วย เช่น

シテ：月に鳴け。同じ雲居の時鳥

地：天つ空音の。萬代までに[37]

ฌิเตะ : *นกโฮะโตะโตะงิซุที่บินสูงขึ้นสู่ฟ้าเอ๋ย จงส่งเสียงร้องไป*

จนถึงดวงจันทร์อันไกลโพ้น

จิอุตะอิ : *ขอให้เสียงร้องไปถึงฟากฟ้า นานตราบนิจนิรันดร์*

[37] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 1 巻 (東京 : 明治書院、1930). p. 409.

กลอนบทนี้ไม่ทราบที่มาแน่ชัดว่ามีการอ้างอิงมาจากที่ใด แต่เนื้อหาโดยรวมของกลอนสื่อถึงการอวยพรแด่รัชสมัย กล่าวคือ เสียงร้องของนก โฮะโตะโตะงิซุ นั้นเป็นเสียงร้องที่ไพเราะ เป็นเสียงที่เป็นมงคล ดังนั้นตัวละครเอกจึงขอให้นก โฮะโตะโตะงิซุ ส่งเสียงร้องที่เป็นมงคลนี้ตลอดรัชสมัย หรืออีกหนึ่งตัวอย่าง เช่น

シテ：萬代(よろづよ)。限(かぎ)らじものを。天衣(あまごろも)。撫(な)づとも盡(つ)きぬ。巖(いはほ)
なら　なん。[38]

ฌิเตะ : *ขอให้รัชสมัยยืนนานชั่วนิรันดร์ ดุจดังหินผาใหญ่ที่*
แข็งแกร่งยั่งยืน แม้อาภรณ์แห่งสวรรค์ (เครื่องนุ่งห่มของ
เหล่าทวยเทพ)มาสัมผัสก็ไม่สึกกร่อน

กลอนบทนี้ในส่วนที่ขีดเส้นใต้นั้นเป็นส่วนที่อ้างอิงมาจากกลอนบทที่ 299 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *ฌูอิวะกะฌู* โดยกวีนิรนาม เนื้อหาของกลอนมีดังนี้

君(きみ)が世は　天(あま)の羽衣(はごろも)　まれにきて　撫(な)づとも盡(つ)きぬ　巖(いはほ)な
らなん[39]

ขอให้ รัชสมัยขององค์จักรพรรดิ ยิ่งยืนนาน ดุจดั่งหินผาใหญ่ที่
แข็งแกร่งยั่งยืน แม้อาภรณ์แห่งสวรรค์ (เครื่องนุ่งห่มของเหล่าทวย
เทพ)ที่นานๆครั้งจะมาสัมผัสก็ไม่สึกกร่อน

จะเห็นว่าเนื้อหาของกลอนมีใจความที่สรรเสริญอวยพรแด่องค์จักรพรรดิ ให้ในรัชสมัยของพระองค์นั้นรุ่งเรืองไม่เสื่อมคลายตราบนานเท่านา น ดุจดั่งหินผาใหญ่ที่ไม่สึกกร่อนง่ายๆ ส่วนอาภรณ์สวรรค์ในที่นี้หมายถึง ฮะโกะโระโมะ (hakoromo : 羽衣) ซึ่งเป็นเครื่องนุ่งห่มของเหล่าทวยเทพ ที่มีลักษณะบางเบา และทวยเทพนั้นจะลงมายังโลก 3 ปีต่อครั้ง ดังนั้นกว่าที่หินผาใหญ่จะสึกกร่อนจากการถูกอาภรณ์นั้นลูบไล้ต้องใช้เวลายาวนานมาก จึงหมายถึง ระยะเวลาแห่งความรุ่งเรืองในรัชสมันที่ยาวนานไม่เสื่อมคลายลงง่ายๆ นั่นเอง

---

[38] Ibid, 409.

[39] 小町谷照彦『拾遺和歌集』(東京：岩波書店、2007 年). p. 85.

ซะโต เคนอิชิโร และ โทะริอิ อะกิ โอะ[40] กล่าวว่าเพราะในบันทึกของวัดโคฟุกุ ชี้ให้เห็นว่าบริเวณทุ่ง คะซุงะ ทั้งหมดนั้นเป็นดินแดนสุขาวดี และบริเวณหน้าประตูใหญ่ทางทิศใต้ของวัด มีบึงซะรุซะวะ ซึ่งเป็นที่สถิตของเทพมังกร รวมทั้งประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ ที่เล่าถึงการปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆในวัดเพื่อให้มีร่มเงา และขอรับความคุ้มครองช่วยเหลือจากเทพยดามากยิ่งๆขึ้น ซึ่งในส่วนนี้ผู้แต่งนำส่วนของบทร้องในบทละครเรื่อง *โทะบุฮิ* มาใช้ เป็นการชี้ให้เห็นว่าบทละครโนเรื่องนี้มีลักษณะการสรรเสริญ อวยพรเพื่อให้เทพปกป้องคุ้มครองรัชสมัยและแผ่นดิน

นะกะมุระ อิตะรุ (Nakamura Itaru : 中村格)[41] กล่าวเห็นด้วยกับแนวคิดของ ซะโต และ โทะริอิ ว่าสาเหตุที่บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นำประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า คะซุงะ ที่ปรากฏในบทละครเรื่อง *โทะบุฮิ* และตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ที่ดูเหมือนเป็นคนละเรื่อง ไม่มีความเกี่ยวข้องกันมาผูกให้เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นการชี้ให้เห็นว่าบทละครโนเรื่องนี้มีลักษณะ เพื่ออวยพรจักรพรรดิที่ปกปักษ์คุ้มครองให้แผ่นดินร่มเย็นเป็นสุข ให้รัชสมัยของพระองค์รุ่งเรือง

ผู้วิจัยเห็นด้วยว่า เนื้อหาเรื่องราวที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้ ทั้งส่วนของประวัติศาลเ จ้า คะซุงะ , ตำนานเรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่ บึงซะรุซะวะ และ เรื่องเกี่ยวกับเทพธิดามังกร ล้วนเกี่ยวกับ เทพเจ้า เทพยดาทั้งหลายที่คอยปกปักคุ้มครอง รักษาแผ่นดิน ดังนั้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการอวยพรแด่รัชสมัยและแผ่นดินที่ เสะอะมิ แต่งเพิ่มขึ้นในตอนท้าย โดยใช้การอ้างอิงบทกลอนทั้งหลาย เพื่อสื่อความหมายในการสรรญเสริญรัชสมัยและจักรพรรดิ จึงถูกเพิ่มขึ้นเพื่อให้บทละครมีความสอดคล้องกัน และจากจุดนี้ยังเป็นการชี้ให้เห็นว่า บทละค รโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นั้นแม้จะจัดอยู่ใน บทละครโนประเภทที่สาม ที่เน้นความงดงามของ การร่ายรำและการกล่าวบทกลอน แต่แท้จริงแล้วยังมีนัยแฝงถึงการสรรเสริญ เทพเจ้า จักรพรรดิ และแผ่นดิน ด้วย

จากจุดนี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดทางศาสนาชินโต ที่บูชาเทพเจ้า และ การเคารพ ภักดีในจักรพรรดิ โดยศาสนาชินโตนั้นเชื่อว่า จุดมุ่งหมายปลายทางสูงสุดในชีวิต คือความสุขนิรันดร ซึ่งเป็นความสุขที่แท้จริง เมื่อตายแล้วจะไปเป็นเทพเจ้า วิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดหมายดังกล่าว คือ เมื่อ

---

[40] 佐藤健一郎、鳥居明雄「「采女」とその周辺一」『宝生』第四号 (1977 年 4 月): 11 – 13.

[41] 中村格『室町能楽論考』(東京：わんや書店、1994 年). p. 152.

มีชีวิตอยู่ จะต้องจงรักภักดีต่อเทพเจ้า และบูชาวิญญาณแห่งบรรพบุรุษ [42] และเนื่องจากจักรพรรดินั้นสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า ดังนั้นจึงต้องจงรักภักดีต่อจักรพรรดิด้วยเช่นกัน [43] จากแนวคิดนี้จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนา นิกายสุขาวดี และ นิชิเร็น เป็นต้น ที่เชื่อว่า พระอะมิดะ (Amida butsu : 阿弥陀仏) หรือพระอมิตตาภพุทธเจ้า คือพระโพธิสัตว์ที่ทรงปรารถนาจะช่วยเหลือสรรพสิ่งให้พ้นทุกข์ ผู้ใดที่เชื่อมั่นศรัทธาในพระองค์ จะได้ไปเกิดบนดินแดนสุขาวดี ซึ่งเป็นสวรรค์ของพระอมิตตาภพุทธเจ้า ซึ่งภาพของพระอมิตตาภพุทธเจ้าตามแนวคิดของนิกายเหล่านี้ ไม่ได้เป็นภาพของพระพุทธเจ้า แต่เป็นภาพของพระผู้ ทรงพลานุภาพ สามารถที่จะขจัดปัดเป่าทุกข์ได้ในพริบตา หรืออาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นเทพเจ้าตามแนวคิดของศาสนาชินโต

ดังนั้นบทละครเรื่อง อุเนะเมะ ที่มีการกล่าวถึงดินแดนสุขาวดี การหลุดพ้น รวมทั้งให้ตัวละครเอกอวยพรแด่รัชสมัย ย่อมแสดงให้เห็นว่าบทละครเรื่องนี้มีจุดปร ะสงค์ที่จะสะท้อนแนวคิดทางศาสนาพุทธที่ผสมผสานกับแนวคิดของศาสนาชินโตเอาไว้นั่นเอง

3.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูก<u>ตัดออกไป</u>

3.3.3.A กลอนไว้อาลัยขององค์จักรพรรดิ ที่ปรากฏในหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150

กลอนไว้อาลัยที่กล่าวโดยองค์จักรพรรดิ ที่ปรากฏในหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 150 นั้น เป็นบทกลอนที่จักรพรรดิเอ่ยขึ้นต่อจากบทกลอนของคะกิโนะโมะโตะ โนะ ฮิโตะมะโระ ในตอนที่เสด็จมายังริมบึง ซะรุซะวะ เมื่อทร งทราบว่า อุเนะเมะ กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย โดยมีเนื้อหาดังนี้

---

[42] มหาวิทยาลัยธรรมกาย, ศาสนาชินโต [ออนไลน์], 29 มิถุนายน 2555. แหล่งที่มา http://main.dou.us/view_content.php?s_id=179

[43] วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล,ศาสนาชินโต [ออนไลน์], 29 มิถุนายน 2555 แหล่งที่มา www. crs.mahidol.ac.th/thai/shinto00.html

猿沢の　池もつらしな　吾妹子が　たまもかづかば　水ぞひなまし[44]

บึงซะรุซะวะ เอยช่างน่าแค้น ใจนัก ตอนที่นางผู้เป็นที่รักต้องสวมใส่สาหร่ายในน้ำ(กระโดดน้ำฆ่าตัวตาย) หากน้ำแห้งเหือดไปได้ก็คงจะดี

บทกลอนดังกล่าวไม่ปรากฏในแหล่งที่มาอื่นใด นอกจากใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* แต่ปรากฏเนื้อหากลอนลักษณะคล้ายกันนี้ในหนังสือประชุมกวีนพนธ์ *มันโยฌู* ซึ่งมีตำนานเรื่องเล่าของกลอนเป็นคนละเรื่องกับตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะ แต่กลับเป็นกลอนที่เกี่ยวกับบึงมิมินะฌิ (Miminashi no ike : 耳成の池)

บทกลอนดังกล่าว ที่ปรากฏใน *มันโยฌู* เป็นกลอนบทที่ 3788 มีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับหญิงสาวนามว่า คะท์ซุระโกะ (Katsurako : 縵子) ที่มีชายสามคนมาขอแต่งงาน แต่ไม่อาจตัดสินใจเลือกใครคนใดคนหนึ่งได้ จึงตัดสินใจไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย เมื่อชายทั้งสามทราบข่าวต่างพากันเศร้าโศกเสียใจ ต่างเอ่ยกลอนขึ้นเพื่อไว้อาลัยให้แก่หญิงสาว ซึ่งกลอนดังกล่าวเป็นกลอนบทหนึ่งในจำนวนนั้น มีใจความว่า

耳成の　池し恨めし　我妹子が　来つつ潜かば　水は涸れなむ[45]
บึงมิมินะฌิช่างน่าชิงชัง ในยามที่หญิงผู้นั้นมาจบชีวิตที่นี่ ใยไม่ปล่อยให้น้ำในบึงแห้งเหือดไป

โยะโกะยะมะ ซะโตะฌิ (Yokoyama Satoshi : 横山聡) กล่าวว่า กลอน “ซะรุซะวะโนะ...” มีเนื้อหาใกล้เคียงกับกลอน “มิมินะฌิโนะ...” (miminashino… : 耳成の…) ซึ่งพบใน *มันโยฌู* เป็นกลอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับบึง มิมินะฌิ ที่ ผู้แต่งรู้สึกแค้นใจบึงที่ไม่ยอมให้น้ำแห้งเหือดไป ในยามที่

---

[44] 阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、『竹物語・伊勢物語・大和物語』(東京：岩波書店、1969 年). p. 322.

[45] 小島憲之、木下正俊、佐竹昭広『万葉集四』(東京：小学館、1975 年). pp. 108 – 110.

คนรักกระโดดลงฆ่าตัวตาย ด้วยเนื้อหาที่ใกล้เคียงกันมาก จึงเป็นไปได้ว่ากลอนทั้งสองบทนี้จะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน เป็นไปได้ว่าผู้แต่งอาจได้รับอิทธิพลจากกลอนใน *มันโยฌู*[46]

ผู้วิจัยเห็นว่า เพราะเนื้อหาของกลอน "ซะรุซะวะโนะ ..." นั้นใกล้เคียงกับกลอน "มิมินะฌิโนะ..." จึงเป็นไปได้ว่า การที่ผู้แต่ งบทละครโนไม่นำกลอนบทนี้มาใช้ในบทละครด้วยเพราะไม่ต้องการ ให้เกิดความสับสนระหว่างตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับบึง ซะรุซะวะ และ บึง มิมินะฌิ อีกทั้งกลอนบทนี้ไม่ปรากฏแพร่หลายเท่ากับบทกลอน "วะงิโมะโกะงะ ..." ของ ฮิโตะมะโระ ดังนั้น เสะอะมิ จึงเลือกที่จะไม่นำบทกลอนดังกล่าวมาใช้

ทะนะกะ ทะก ะโกะ และ คะ ตะยะมะ เคะอิจิโร [47] กล่าวว่า การเลือกใช้กลอนของ ฮิโตะมะโระ โดยระบุว่าเป็นกลอนของจักรพรรดิ เพราะการให้จักรพรรดิกล่าวกลอนนั้นย่อมดึงอารมณ์ออกมาได้มากกว่า และ กลอนของ ฮิโตะมะโระ นั้นสามารถ สื่อความรู้สึก ของผู้กล่าวโดยตรง จึงแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้ดีกว่ากลอน "ซะรุซะวะโนะ..." ของจักรพรรดิ

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความเห็นดังกล่าวว่ากลอน "วะงิโมะโกะงะ ..." ของ ฮิโตะมะโระ นั้นแสดงอารมณ์โศกเศร้าเสียใจของคนกล่าวออกมาตรงๆ ต่างจากกลอน "ซะรุซะวะโนะ ..." ที่ไปแสดงความรู้สึกแค้นเคืองต่อ บึง แทน ดังนั้น จึงอาจอนุมานได้ว่า ผู้แต่งเลือกอ้างกลอน "วะงิโมะโกะงะ..." และไม่นำกลอน "ซะรุซะวะโนะ..." มาใช้เพราะกลอน "วะงิโมะโกะงะ ..." สื่ออารมณ์เศร้าโศกเสียใจของผู้กล่าวได้ดีกว่านั่นเอง

3.3.3.B ตำนานเรื่องเล่าของกลอน "อะซะกะยะมะ ..." ในหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 155

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อแหล่งที่มาเดิมของบทละครโน (หัวข้อที่ 3.2.4) ว่าตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับกลอน "อะซะกะยะมะ..." นั้นมี 2 ตำนานเรื่องเล่าด้วยกัน คือ เรื่องของ อุเนะเมะ และองค์ชาย คะสุระกิ กับเรื่องเล่าของธิดาขุนนาง ที่ถูกลักพาตัวไปยังกระท่อมบนเขา ต่อมาเมื่อนางได้เห็นภาพเงาสะท้อนของตนเองในบ่อน้ำแล้วเกิดความรู้สึกอับอายกับรูปร่าง

---

[46] 横山聡「采女入水譚と人麻呂ー『大和物語』一五〇段・一五一段の形成を中心として」『國學院大學院紀要ー文学研究科』(1994 年 2 月): 147 -149.

[47] 田中貴子、片山軒慶次郎「座談会ー「采女」をめぐって」『観世』第六十三巻第十二号 (1996 年 7 月): 30, 38.

หน้าตาที่เปลี่ยนไปของตน นางจึงทิ้งกลอนไว้แล้วฆ่าตัวตายจากไป ซึ่งตำนาน เรื่องเล่าดังกล่าว ปรากฏ ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 155

สาเหตุที่ เสะอะมิ ไม่เลือกนำตำนานดังกล่าวมาใช้ทั้งที่มีความเกี่ยวข้องกับ กลอน "อะซะกะยะมะ ..." เช่นกันกับตำนานของ อุเนะเมะ และองค์ชาย คะสุระกิ ผู้วิจัยเห็นว่า เพราะตำนานเรื่องเล่าดังกล่าว ไม่ได้สอดคล้อง หรือมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่อง ดินแดนสุขาวดี อันเป็นแก่นสำคัญของบทละครโนเรื่องนี้ รวมทั้งไม่สอดคล้องกับการสร้างภาพให้ ตัวละครเอก เป็นวิญญาณที่ไม่ได้ยึดติดกับเรื่องราวในอดีต เป็นวิญญาณที่พร้อมที่จะหลุดพ้นแล้วนั่นเอง

3.4 ความเป็นเอกภาพของบทละครเรื่อง *อุเนะเมะ*

แม้ว่าเรื่องราวที่ปรากฏในบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* จะดูเหมือนไม่มีความเป็นเอกภาพ กล่าวคือ เรื่องราวเกี่ยวกับศาลเจ้า คะซุงะ เรื่องอุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตา ยด้วยน้อยใจในจักรพรรดิ เรื่องอุเนะเมะ ที่กล่าวกลอนปลอบ โยนคลายความขุ่นเคืองใจของเจ้าชายคะสุระกิ เรื่องงานรื่นเริงในเขตพระราชฐาน และการร่ายรำขับกลอนอวยพรแด่รัชสมัยและแผ่นดิน ทั้งหมดนี้ดูเหมือนไม่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน เป็นเพียงเรื่องราวที่นำมาร้อยต่อให้เป็นเรื่องเดียวกันเท่านั้น

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าบทละครเรื่องนี้มีความสอดคล้องกันระหว่างเรื่องราวในองก์แรกและองก์หลัง โดยในองก์แรกนั้นกล่าว เกี่ยวกับประวัติศาลเจ้า คะซุงะ ซึ่งเป็นส่วนที่นำมาจากท่อนร้องในบทละครโนเรื่อง *โทะบุฮิ* ที่เล่าเกี่ยวกับความเป็น มาของการปลูกต้นไม้ ยังบริเวณเขา คะซุงะ ตัวละครเอกได้เล่าให้วะกิ ซึ่งเป็นพระธุดงค์ฟังว่า ในอดีตตอนที่เทพเจ้ามาสถิตที่เขา คะซุงะ ในตอนนั้นต้นไม้ยังมีน้อย แต่เพราะคนในตระกูล ฟุจิวะระ ไ ด้ขอพรจากเทพเจ้าและเริ่มปลูกต้นไม้จนกลายเป็นภูเขาที่มีต้นไม้ขึ้นมากมาย ต่อมาคนที่เดินทางมานมัสการขอพรต่างก็พากันปลูกต้นไม้ และเล่าว่าที่บ้านเมืองมีความสุขสงบ ต้นไม้ผลิดอกออกใบงดงามเพราะได้รับพรจากเทพเจ้า ซึ่งเป็นร่างอวตารของพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาประทับ ณ เข ามิกะซะ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้น ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวชี้ให้เห็น แนวคิดเกี่ยวกับเทพเจ้าที่คอยปกปัก คุ้มครอง และยังเป็นการชี้ให้เห็นค วามเชื่อเรื่องบริเวณทุ่งคะซุงะ คือดินแดนสุขาวดี อีกด้วย และในตอนต้นที่ตัวละครปรากฏบนเวที ได้กล่าวว่า

シテ：宮路正しき春日野の宮路正しき春日野の寺にもいざや参らん

ฌิเตะ: ดิฉันจะไปนมัสการศาลเจ้าคะซุงะ อันเป็นสถานที่ที่เทพเจ้า

เคยเสด็จลงมาประทับ ซึ่งทางที่เดินมานี้ถูกต้องแล้ว

การที่ตัวละครเอกปรากฏตัวที่ศาลเจ้าคะซุงะ ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นดินแดนสุขาวดี จึง เป็นนัยยะที่ชี้นำให้ผู้ชมทราบว่าในท้ายที่สุด ตัวละครเอกจะได้ไปยังดินแดนสุขาวดี (สามารถหลุดพ้น) ได้นั่นเอง

และต่อมา ในองก์แรกตัวละครเอกได้เล่าถึง ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับอุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ ซึ่งบึงแห่งนี้ก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเทพมังกรว่าอาศัยอยู่ในถ้ำใต้บึง ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อเรื่องในองก์หลังที่ วิญญาณของ อุเนะเมะได้กล่าวถึงการเปลี่ยนร่างเป็นชายแบบเทพธิดามังกร ดังนั้นตัวละครเอก ที่เป็นวิญญาณที่ตายยังบึงแห่งนี้ย่อมสามารถหลุดพ้นได้เช่นเดียวกัน

ต่อมาในองก์หลัง เสะอะมิ ได้แทรกตำนานเรื่องเล่าของอุเนะเมะ กับองค์ชายคะซุระกิ หรือทะชิบะนะ โนะ โมะโระเอะ ซึ่งมีตำนานเรื่องเล่า ขององค์ชาย ว่า ครั้งหนึ่งพระองค์เคยเสด็จไปยังบริเวณทุ่งคะซุงะ และเคยเห็นวิญญาณเทพห รือพระโพธิสัตว์ปรากฏกายขึ้นมาเหนื อบึง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ตำนานเรื่องเล่าตัวองค์ชาย คะสุระกิ กับบึงซะรุซะรุที่ อุเนะเมะฆ่าตัวตาย มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกันอยู่

อีกทั้งตามที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อที่ 3.3.1.C ว่าที่ เสะอะมิ แทรกตำนานเรื่องนี้ รวมทั้งอ้างอิงบทกลอน “อะซะกะยะมะ ...” มาใช้ ไม่ได้เพียงเพราะต้องการเล่าเรื่องที่ อุเนะเมะคนหนึ่งมีความสามารถในการว่ากลอนจนทำให้องค์ชายคะสุระกิ หายกริ้วได้ในขณะนั้นเท่านั้น แต่เป็นนัยชี้ถึงตัวละครเอกที่กำลังเล่าให้พระธุดงค์ฟังด้วยว่า ตนเองก็เปรียบได้ดังเนื้อหาในกลอนที่แม้ว่าจะฆ่าตัวตายเพราะความ แค้นเคืองน้อยใจในจักรพรรดิ แต่ แท้จริงแล้วตนไม่ได้เป็นวิญญาณที่ยึดติดกับความแค้น ไม่ได้มีความคิดจิตใจอั นตื้นเขินเช่นเดียวกับเ บ่อน้ำที่สะท้อนเงาของเขาอะซะกะ เป็นการชี้ นำผู้ชมให้ทราบว่าในตอนท้าย วิญญาณของ อุเนะเมะ นั้นสามารถหลุดพ้น ได้ กลายเป็นวิญญาณที่ไม่มีความแค้นใดๆ จนสามารถร่ายรำขับกลอนอวยพรให้แด่รัชสมัยของจักรพรรดิได้

เนื้อหาตลอดทั้งเรื่อง ล้วนแฝงแนวคิดเกี่ยวกับเทพ เจ้าปกปักคุ้มครองและสะท้อนความเชื่อเรื่องดินแดนสุขาวดี ซึ่งเป็นการชี้นำให้เห็นว่าตัวละครเอกไม่ใช่วิญญาณที่มีความแค้นเคือง และจะสามารถหลุดพ้นไปเกิดยังดินแดนสุขาวดีได้ ซึ่งในเรื่องก็ปรากฏท่อนร้อง ที่บอกชัดเจนว่าตัวละครเอกนั้นหลุดพ้น โดยปรากฏในองก์หลังตอนที่ ละครเอกได้รับฟังพระธรรมที่พระธุดงค์สวดอุทิศให้แล้วกล่าวว่า “ *...浮かむ心の猿澤の。池の蓮の臺に坐せん。* ” (*...คงจะสามารถหลุดพ้น ได้นั่งบนกลีบปทุมแห่งสวรรค์*) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า วิญญาณของ อุเนะเมะ นั้นหลุดพ้น ได้ไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี นั่นเอง และในตอนท้ายเรื่องที่ตัวละครเอกกล่าวว่า

> **シテ：**…采女の。戯れと思すなよ。讃佛乗の。因縁なるものを。…[48]
>
> *ฉิเตะ : ... อย่าได้คิดว่าเรื่องที่ทำนี้ (การขับกลอนร่ายรำ) เป็นเพียงเรื่องสนุกสนานของ อุเนะเมะ แต่นี่เป็นการทำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา*
>
> ...

กลอนข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การกระทำของตัวละครเอก เป็นการทำเพื่อสรรเสริญพุทธศาสนา ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ว่าตลอดตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง บทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* นั้นมีความเป็นเอกภาพ เพราะ มีการนำเสนอ แนวคิด เรื่องเดียวกัน ตลอดทั้งเรื่อง คือ แนวคิดตามพุทธศาสนามหายาน เรื่องดินแดนสุขาวดี อันเป็นสถานที่สรรพสิ่งที่หลุดพ้นได้ไปเกิด

3.5 สรุป

จากการศึกษากลวิธีการประพันธ์ในบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* โดยเปรียบเทียบกับตำนานต้นฉบับ ผู้วิจัยพบว่า เสะอะมิ ได้นำตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมที่แฝงแนวคิดเรื่องดินแดนสุขาวดี ทั้งตำนานเรื่องเล่าของอุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ และตำนานเรื่องเล่าของอุเนะเมะ กับองค์ชายคะสุระกิ มาผูกเข้าเนื้อเรื่องประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าคะซุงะ ซึ่งแฝงแนวคิดเรื่องดินแดนสุขาวดีไว้เช่นกัน โดยใช้ 3 กลวิธีด้วยกัน คือ

---

[48] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 1 巻（東京 : 明治書院、1930). p. 410.

1) กลวิธีการปรับเปลี่ยนดัดแปลงโดยยังแนวคิดหรืออิทธิพลของตำนานเดิมไว้ ได้ แก่ บทกลอนไว้อาลัยอุเนะเมะ เรื่องเล่าของ อุเนะเมะ ที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่ บึงซะรุซะวะ และเรื่องเล่า อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแก่นของเรื่องที่นำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี

2) กลวิธีการแต่งเพิ่มโดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับแหล่งที่มาเดิม ได้แก่ เรื่องการหลุดพ้นของตัวละครเอก และการอวยชัยให้แก่รัชสมัยและแผ่นดิน สาเหตุที่ เสะอะมิ เพิ่มเนื้อหาในส่วนนี้เข้าไปเพื่อให้แก่นเรื่องมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้ น รวมทั้งเพื่อให้ สอดคล้องกับตำนานเรื่ องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม ทำให้เรื่องมีความเป็นเอกภาพ และ

3) กลวิธีการตัดออก คือ ส่วนของตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมที่ผู้แต่งไม่ ได้นำมาอ้างอิงหรือใช้ในบทละคร ได้แก่ กลอน “ซะรุซะวะโนะ ...” ของจักรพรรดิที่ปรากฏในหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะง ะตะริ* บทที่ 150 และ ตำนานเรื่องเล่าของกลอน “อะซะกะยะมะ ...” ในหนังสือรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 155 ทั้งนี้ที่ เสะอะมิ ไม่เลือกนำกลอนบทนี้มาใช้เพราะกลอนนี้มีความคล้ายคลึงกับกลอน “มิมินะฌิโนะ ...” ซึ่งมีตำนานเรื่องเล่าที่ไม่เกี่ยวพันเชื่อมโยงกับ อุเนะเมะ อีกทั้งกลอนบทนี้ไม่ได้สื่ออารมณ์เศร้าโศกเสียใจโดยตรง และเพราะตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับกลอน “อะซะกะยะมะ ...” ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 155 นั้นไม่ได้สอดคล้อง หรือแฝงแนวคิดที่เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าปกปักคุ้มครอง และความเชื่อเรื่องดินแดนสุขาวดี เส ะอะมิ จึงไม่นำมาผูกกับเรื่องของ อุเนะเมะ ในตอนต้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าบทละครโนเรื่อง *อุเนะเมะ* มีความเป็นเอกภาพเพราะตลอดทั้งเรื่องมีการนำเสนอแนวคิดเรื่องเดียวกัน คือ แนวคิด เรื่องดินแดนสุขาวดี อันเป็นสถานที่สรรพสิ่งที่หลุดพ้นได้ไปเกิด ตามความเชื่อในพุทธมหายาน นิกายสุขาวดี และนิชิเร็น เป็นต้น ซึ่งบทละครโนเรื่องนี้สามารถสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธ และศาสนาชินโต ของคนในสมัยมุโระมะชิ ที่นำมารวมให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้เป็นอย่างดี

บทที่ 4

บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* 『三山』

4.1 แนะนำบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* โดยสังเขป

บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* 『*Mitsuyama* : 三山』ไม่ปรากฏว่าผู้แต่งเป็นใครและแต่งในปีใดแน่ชัด แต่มีการสันนิษฐานว่า เสะอะมิ อาจจะเป็นผู้แต่งหรือมีส่วนแก้ไขบทละครโนเรื่องนี้ แต่ใน *โนฮนซะกุฌะชูมง* 『*Nouhonsakushachūmon* : 能本作者註文』ซึ่งเป็นเอกสารเกี่ยวกับผู้แต่งบทละครโน ได้ระบุว่าบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* นั้นแต่งขึ้นโดย เสะอะมิ[1] นอกจากนี้สำนักละครโนคันเสะ (kanzeryū :観世流) ยังได้จัดบทละครโนเรื่องนี้เป็นบทละครโนที่เสะอะมิเป็นผู้แต่งในหนังสือรวบรวมบทละครโนฉบับแก้ไขในช่วงปี ค.ศ. 1764 – 1772

บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* เป็นบทละครโนที่ไม่ได้นำมาแสดง (haikyoku : 廃曲) แต่ไม่มีบันทึกหรือหลักฐานแน่ชัดว่าบทละครโนเรื่องนี้กลายเป็นบทละครโนที่ไม่ได้นำมาแสดงตั้งแต่เมื่อไร มีเพียงหลักฐานที่แสดงว่าในสมัยเอโดะ (ราวปีค.ศ. 1600 – 1867) สำนักละครโนโฮโฌ (houshouryū : 宝生流) นำบทละครเรื่องนี้มาแสดง และเป็นเพียงสำนักเดียวที่ยังนำบทละครโนเรื่องนี้มาแสดงอยู่ ส่วนสำนักอื่นๆไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับการนำบทละครโนเรื่องนี้มาแสดงปรากฏแน่ชัด และบางสำนักได้จัดบทละครโนเรื่องนี้เป็นบทละครโนที่ไม่ได้นำมาแสดงแล้ว

บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* เป็นบทละครโน ประเภทที่ 4 (yonbanmemono : 四番目もの) หรือ ฌูเน็นโมะโนะ (shūnenmono : 執念物) ซึ่งเป็นบทละครที่มีตัวเอกเป็นวิญญาณที่มีความแค้นเคืองพยาบาท ยังยึดติดอาวรณ์อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่สามารถหลุดพ้นได้ ในองก์แรกจึงปรากฏตัวในร่างแปลงของมนุษย์ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวในอดีตของตนให้พระธุดงค์ฟัง และองก์หลังจะปรากฏร่างจริงของตนที่เป็นวิญญาณเพื่อขอให้พระธุดงค์สวดอุทิศให้ดวงวิญญาณของตนเองหลุดพ้น

บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* มีตัวละครดังนี้

ตัวละครเอกองก์แรก (ฌิเตะองก์แรก) : หญิงชาวบ้าน

---

[1] 島津忠夫「謡曲と万葉－三山をめぐって」『芸能史研究』第 67 号 (1979 年 10 月): 43.

ตัวละครเอกองก์หลัง (ฌิเตะองก์หลัง) : คะท์ซุระโงะ (Katsurago : 桂子)

ตัวละครรอง หรือ วะกิ (waki : ワキ) : พระเรียวนิน (Ryounin : 良忍)

ตัวละครผู้ติดตาม หรือ ท์ซุเระ (tsure : ツレ) : ซะกุระโงะ (Sakurago : 櫻子)

อะอิเคียวเง็น (aikyougen : 間狂言) : ชาวบ้าน

เรื่องย่อบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ*

พระเรียวนิน * จากเมืองโอฮะระ (Ōhara : 大原) ได้เดินทางมาเผยแพร่พุทธศาสนานิกายสุขาวดี เมื่อมาถึง ยะมะโตะ โนะ กุนิ (Yamato no kuni : 大和国) ได้ยินว่ามีภูเขาสามลูกซึ่งเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงเรียกกันว่า "มิท์ซุยะมะ" จึงลองสอบถามชาวบ้านดู เมื่อเดินทางไปยังเขามิมินะฌิ (Miminashi yama : 耳成山) ซึ่งเป็นหนึ่งในภูเขาสามลูกของ มิท์ซุยะมะ ก็ได้พบกับหญิงชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งได้เล่าตำนานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของภูเขาทั้ง 3 ลูกใน มิท์ซุยะมะ ให้ฟังว่า เขาคะงุ (Kagu yama :香久山) เป็นเขาที่ชายชื่อ คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ (Kashiwade no Kinnari : かしはでの公成) ได้อาศัยอยู่ คินนะริ ได้ผูกสัมพันธ์รักกับหญิงสาวสองคน คนหนึ่งชื่อ คะท์ซุระโงะ อาศัยอยู่ที่เขามิมินะฌิ อีกคนชื่อ ซะกุระโงะ อยู่ในหมู่บ้านที่เขาอุเนะมิ ** (Unemi yama : 畝傍山)

คินนะริได้มีความสัมพันธ์และไปมาหาสู่หญิงสาวทั้งสองเป็นประจำ ต่อมาไม่นานคินนะริได้เริ่มเอนเอียงไปหาแต่ ซะกุระโงะ ทำให้ คะท์ซุระโงะ เกิดความแค้นเคือง จึงตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย เมื่อเล่าจบหญิงชาวบ้านได้ขอร้องให้พระเรียวนินสวดมนต์อุทิศให้ดวงวิญญาณของคะท์ซุระโงะ ไปสู่สุคติ และได้ขอร้องให้ใส่ชื่อของตนลงในสมุดบันทึกรายชื่อ เมียวโช (myouchou: 名帳) *** แต่เมื่อพระเรียวนินถามชื่อ หญิงสาวคนนั้นกลับไม่อยากเอ่ยชื่อตนเอง และ

---

* พระผู้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายยูสูเน็ มบุท์ซุ (Yūzūnembutsu shū : 融通念仏宗) ซึ่งเป็นนิการย่อยนิกายหนึ่งในนิกายสุขาวดีในญี่ปุ่น มีชีวิตอยู่ในยุคปลายสมัยเฮอัน (ค.ศ. 1072 – 1132?)

** ปัจจุบันเรียกว่า เขา อุเนะบิ

*** บันทึกรายชื่อของนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ ซึ่งจะบันทึกรายชื่อจำนวนผู้เข้าร่วมนิกาย โดยเชื่อว่าหากได้รับการบันทึกว่าเป็นผู้ศรัทธาในนิกายแล้วจะสามารถหลุดพ้นไปเกิดยังดินแดนสุขาวดีได้

เมื่อพระ เรียวนินได้เริ่มสวดอุทิศให้นั้น หญิงสาวจึงบอกว่าตนชื่อคะท์ซุระโงะ ก่อนที่จะหายลงไปในบึง

ขณะที่พระเรียวนินกำลังเรียกให้วิญญาณของ คะท์ซุระโงะ ออกมารับผลบุญที่จะอุทิศให้นั้น วิญญาณของ ซะกุระโงะ ก็ปรากฏร่างขึ้น เพื่อขอร้องให้พระช่วยปัดเป่าคำสาปแช่งของ คะท์ซุระโงะ ให้หมดไป และขอให้ช่วยสวดมนต์อุทิศให้ตนหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมาน เมื่อกล่าวจบหญิงชาวบ้านเมื่อสักครู่ก็ได้ปรากฏร่างที่แท้จริงเป็นวิญญาณของ คะท์ซุระโงะ ขึ้นอีกครั้ง วิญญาณของ คะท์ซุระโงะ ได้ใช้กิ่งต้นคะท์ซุระ ตีไปที่ร่างวิญญาณของซะกุระโงะ จนในที่สุดความแค้นก็ได้สลายลง ทั้งคู่ได้วิงวอนขอให้พระเรียวนินช่วยสวดมนต์อุทิศให้แก่ดวงวิญญาณของพวกตนอีกครั้ง เพื่อจะได้รับหลุดพ้นไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี ก่อนที่จะหายตัวไป

4.2 เปรียบเทียบบทละครโนกับแหล่งที่มาของบทละครโน

แหล่งที่มาเดิมของบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะ* มาจากกลอนที่กล่าวถึงการแย่งชิงคนรักของเขาสามลูกที่ปรากฏในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* 『*Manyoushū* : 万葉集』บทกลอนบทที่ 13 14 และ 15 ของเจ้าชาย นะกะ โนะ โอเอะ (Naka no ōe : 中大兄皇子)* ซึ่งเป็น โชกะ (chouka: 長歌)** หรือกลอนขนาดยาวเกี่ยวกับเรื่องราวรักสามเส้าของภูเขาสามลูก ซึ่งคล้ายกับโครงเรื่องในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ที่กล่าวถึงความรักของหญิงสองชายหนึ่งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบนเขา ซึ่งเป็นภูเขาทั้งสามตามที่ปรากฏใน *มันโยฌู* ส่วนเนื้อหาอื่นๆที่ปรากฏในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* เช่น ชื่อของตัวละคร การเปรียบเทียบความงามของตัวละครเอก (คะท์ซุระโงะ) และตัวละครผู้ติดตาม (ซะกุระโงะ) หรือการใช้กิ่งคะท์ซุระตีวิญญาณ ล้วนเป็นเรื่องราวที่ไม่ปรากฏในแหล่งที่มาเดิมดังกล่าว

นอกจากกลอนที่เกี่ยวกับเขาสามลูกแล้ว ในประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* ยังปรากฏกลอนเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าของ คะท์ซุระโงะ (บทกลอนบทที่ 3788 – 3790) และกลอนตำนานเรื่องเล่า

---

* พระนามเดิมก่อนทรงขึ้นครองราชย์ขององค์จักรพรรดิ เท็นจิ (Tenji tennou : 天智天皇) นอกจากนี้ยังทรงมีพระนามเรียกขานต่างๆอีก เช่น อะเมะมิโกะโตะฮิระกะซุวะเกะ(Amemikoto hirakasuwake : 天命開別) หรือ คะสุระกิ (Kazuraki : 葛城) มีพระชนม์อยู่ในช่วงกลางศตวรรษที่ 7 (ค.ศ. 626 - 671)

** บทกลอนญี่ปุ่นหรือวะกะ (waka : 和歌) ที่มีรูปแบบฉันทลักษณ์เป็น 5 7 5 7 …57 7

ของซะกุระโงะ (บทกลอนบทที่ 3786 – 3787) ซึ่งเป็นชื่อตัวละครเอกและตัวละครผู้ติดตามที่ปรากฏในบทละครโนเรื่องนี้

ชิมะสึ ทะดะโอะ (Chimazu Tadao : 島津忠夫) ให้ความเห็นว่าบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* สร้างขึ้นจากการผสมผสานระหว่างกลอนของเจ้าชาย นะกะโนะโอเอะ และกลอนตำนานเรื่องเล่าของ คะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ ที่ปรากฏใน *มันโยฌู* [2]

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ ชิมะสึ ทะดะโอะ ว่าบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* น่าจะนำตำนานเรื่องเล่าจากบทกลอนดังกล่าวมาผสมผสานและดัดแปลงเป็นบทละครโน ดังนั้นในการเปรียบเทียบบทละครโนกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม ผู้วิจัยจะนำบทกลอนทั้งของเจ้าชาย นะกะโนะโอเอะ และบทกลอนที่เกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าของ คะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ มาเปรียบเทียบ โดยแบ่งเป็นหัวข้อดังนี้

4.2.1 เนื้อหาในบทละครโนที่<u>ปรับเปลี่ยนดัดแปลง</u>มาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมหรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

4.2.1.A การปรับเปลี่ยนดัดแปลง

a) เพศของภูเขาทั้งสาม

b) รายละเอียดของตัวละคร

4.2.1.B การเพิ่มรายละเอียด

a) ความแค้นเคืองของตัวละคร

b) ชื่อของตัวละคร

c) การช่วยเหลือตัวละคร การทำอุวะนะริอุชิ (uwanariuchi : うわなり打ち)

4.2.2 เนื้อหาในบทละครโนที่<u>แต่งเพิ่มขึ้นใหม่</u>โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่เดิม

4.2.2.A บทบาทของพระเรียวนิน และนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ

4.2.2.B บทบาทของคะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ

4.2.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูก<u>ตัดออกไป</u>

4.2.3.A การต่อสู้แย่งชิงอำนาจ

---

[2] 島津忠夫「謡曲と万葉ー三山をめぐって」『芸能史研究』第 67 号 (1979 年 10 月): 43.

4.2.3.B สาเหตุการตายของตัวละคร

4.2.1 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>ปรับเปลี่ยนดัดแปลง</u> มาจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม หรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

4.2.1.A การปรับเปลี่ยนดัดแปลง

a) <u>เพศของภูเขาทั้งสาม</u>

กลอนบทที่ 13 และ 14 ของเจ้าชาย นะกะโนะโอเอะ ในประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* ได้กล่าวถึงเรื่องราวศึกชิงนางของเขาสามลูกในญี่ปุ่น (yamatosanzan no tsumaarasoi : 大和三山の妻争い) คือเขาคะงุ เขามิมินะฌิ และเขาอุเนะมิ (ปัจจุบันเรียกเขา อุเนะบิ) โดยมีเนื้อหาดังนี้

香具山(かぐやま)は　畝傍(うねび)ををしと　耳梨(みみなし)と　相争(あひあらそ)ひき
神代(かみよ)より　かくにあるらし　古(いにしへ)も　然(しか)にあれこそ
うつせみも　妻(つま)を　争(あらそ)ふらしき
反歌
香具山と耳梨山とあひし時立ちて見に来(こ)し印南国原(いなみくにはら)
海神(わたつみ)　豊旗雲(とよはたぐも)　入日(いりひ)さし　今夜(こよひ)の月夜(つくよ)　さや けりこそ [3]

ดูเหมือนว่าเรื่องราวเช่นนี้จะมีมาตั้งแต่สมัยเทพเจ้า เพราะ
เรื่องราวเช่นนี้มีมาตั้งแต่ยุคเทพเจ้า สมัยโบราณก็เช่นกันมนุษย์
ในโลกก็มีเรื่องราวการแย่งชิงนางไม่ต่างกัน ดังนั้นในตอนนี้เขา
คะงุกับเขามิมินะฌิจึงทะเลาะกัน
ฮังกะ
ตอนที่เขาคะงุและเขามิมินะฌิทะเลาะกัน เพื่อยุติการทะเลาะเทพ
เจ้า * *จึงเสด็จลงมาถึงอินะมิกุนิฮะระ* ** *เมฆก้อนใหญ่ที่ลอยอยู่*

---

[3] 小島憲之、木下正俊、佐竹昭広『万葉集一』 (東京：小学館、1976年). pp. 71 – 72.

* ในที่นี้หมายถึงเทพอะโบะแห่งอิสุโมะ (Izumo no Abo no ōkami : 出雲の阿菩大神)

** ปัจจุบันคือจังหวัดเฮียวโงะ (Hyōgoken : 兵庫県) เมืองคะโกะงะวะ (Kakogawashi : 加古川市)

เหนือท้องทะเลกำลังถูกแสงตะวันที่กำลังจะลับขอบฟ้าสาดส่อง

ค่ำคืนนี้ดวงจันทร์ได้โปรดเปล่งแสงอันนวลตา

จากบทกลอนใน *มันโยฌู* ข้างต้น มีการตีความเรื่องราวความรักของเขาทั้งสามลูกต่างกันออกไปตามการตีความเรื่องเพศของภูเขา ซึ่งการตีความเรื่องเพศของภูเขาทั้งสามนั้นมีหลายทฤษฎี เช่น การตีความความหมายของคำว่า ooshi (ををし) ที่มีการตีความว่าหมายถึง "สมเป็นชายชาตรี" (ooshi : 雄々し) หรือตีความว่าหมายถึง "รัก" (ooshi : を愛し) หรืออาจตีความว่าหมายถึง "น่าเสียดาย" (ooshi : を惜し) ก็ได้

ซึ่งการให้ความหมายที่ต่างกันนี้ทำให้เพศของภูเขาทั้งสามเปลี่ยนไปด้วย เพราะหากตีความคำนี้ว่าหมายถึง "สมเป็นชายชาตรี" จะกลายเป็นว่าเขาอุเนะมิ (ชาย) แย่งชิงเขาคะงุ (หญิง) มาจากเขามิมินะฌิ (ชาย) เพราะเขาอุเนะมิดูสมเป็นชายชาตรีมากกว่าเขา มิมินะฌิ

แต่ถ้าหากตีความคำว่า ooshi (ををし) โดยให้ความหมายเป็นคำว่า "รัก" ภูเขาอุเนะมิก็จะกลายเป็นภูเขาผู้หญิง ที่เขาคะงุหลงรักจนเกิดการทะเลาะกับเขา มิมินะฌิ แทน

นอกจากนี้ยังมีการตีความคำอื่นๆในบทกลอนอีกด้วย เช่นคำว่า aishi (あひし) ก็มีทั้งผู้ตีความว่าเป็น การไปพบ (aishi : 逢ひし) หรือ การต่อสู้ (aishi : 闘ひし) หรือคำว่า tsuma (妻・夫) ซึ่งในสมัยก่อนคำนี้มีความหมายเป็นได้ทั้งสามีและภรรยา เป็นต้น

จากการตีความเรื่องเพศของเขาทั้งสามในกลอน *มันโยฌู* นั้นมีทฤษฎีต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

ทฤษฎี A เขาคะงุ (หญิง) เขาอุเนะมิ (ชาย) เขามิมินะฌิ (หญิง)

เขาคะงุเห็นว่าเขาอุเนะมิสมเป็นชายชาตรี ทำให้ทะเลาะกับเขามิมินะฌิซึ่งเป็นหญิงคนรักของเขาอุเนะมิอยู่ก่อน

ทฤษฎี B เขาคะงุ (หญิง) เขาอุเนะมิ (ชาย) เขามิมินะฌิ (ชาย)

เขาคะงุเห็นว่าเขาอุเนะมิสมเป็นชายชาตรีมากกว่าทำให้เอนเอียงไปรัก ทำให้ต้องทะเลาะกับเขามิมินะฌิซึ่งเป็นสามีของตน

ทฤษฎี C เขาคะงุ (ชาย) เขาอุเนะมิ (หญิง) เขามิมินะฌิ (ชาย)

เขาคะงุเกิดหลงรักเขาอุเนะมิและเ สียใจที่ไม่ได้ครอบครองเขาอุเนะมิ จึงทะเลาะชิงนางกับเขามิมินะฌิ

ทฤษฎี D เขาคะงุ (ชาย) เขาอุเนะมิ (หญิง) เขามิมินะฌิ (หญิง)

เขาคะงุหลงรักเขาอุเนะมิจึงทะเลาะกับเขามิมินะฌิที่เป็นหญิงคนรักมาก่อน (พบเฉพาะในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ*)

ทฤษฎี E เขาคะงุ (ชาย) เขาอุเนะมิ (ชาย) เขามิมินะฌิ (ชาย)

เขาทั้งสามทะเลาะกัน เพื่อแย่งชิงหญิงสาวอีกคน (การต่อสู้แย่งชิงอำนาจของเทพเจ้า 〈Kodai no kamiarasoi: 古代の神争い〉)

โดยทฤษฎีการตีความเรื่องเพศของภูเขาทั้งสามลูกที่ได้รับความนิยม และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง มี 3 ทฤษฎีด้วยกันคือ

1. ทฤษฎีการตีความของพระ เซ็งงะกุ (Sengaku : 仙覚) * ที่อธิบายว่าเขาคะงุ เป็นหญิง เดิมทีรักกับเขามิมินะฌิที่เป็นชาย แต่ต่อมาเมื่อเห็นว่าเขาอุเนะมิดูสมเป็นชายชาตรีมากกว่าจึงเปลี่ยนใจ (ตรงกับทฤษฎี B) ซึ่งการตีความของพระเซ็งงะกุ เป็นทฤษฎีที่เก่าที่สุดที่ปรากฏให้เห็น
2. ทฤษฎีการตีความของนักวิชาการในสมัยปลายเอโดะ เช่น คิโนะฌิตะ ทะกะฟุมิ (Kinoshita Takafumi : 木下幸文)** บัน โนะบุโตะโมะ (Bun Nobutomo : 伴信友)*** และทะชิบะนะ โมะริเบะ(Tachibana Moribe : 橘守部)† ได้อธิบายว่า เขาคะงุเป็นชายหลงรักเขาอุเนะมิที่เป็นหญิงจึงทะเลาะเพื่อชิงนางกับเขามิมินะฌิที่เป็นชาย (ตรงกับทฤษฎี C) ซึ่งทฤษฎีการตีความนี้ยังเป็นทฤษฎีที่ได้กลายมาเป็นทฤษฎีการตีความที่นิยมที่สุดในปัจจุบัน

---

* พระผู้ทำการเรียบเรียงและตีความบทกลอนในหนังสือ ประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* มีชีวิตอยู่ในช่วงกลางสมัยคะมะกุระ (1203 – 1272?)

** กวีและนักวิจัยกลอน มีชีวิตในช่วง ค.ศ. 1779 - 1821

*** กวีและนักวิชาการผู้ศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นสมัยโบราณ มีชีวิตในช่วง ค.ศ. 1773 - 1846

† กวีและนักวิชาการผู้ศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นสมัยโบราณ มีชีวิตในช่วง ค.ศ. 1781 - 1849

3. ทฤษฎีการตีความของ โอะริกุชิ ฌิโนะบุ (Orikuchi Shinobu : 折口信夫)[††] ที่อธิบายว่า เขาคะงุเป็นหญิงเห็นอุเนะมิสมเป็นชายชาตรีเลยทะเลาะกับเขามิมินะฌิซึ่งเป็นหญิงคนรักของเขาอุเนะมิอยู่ก่อน (ตรงกับทฤษฎี A)

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาการตีความ ทั้ง 3 ทฤษฎีข้างต้นแล้ว พบว่าทฤษฎี A และ C เป็นทฤษฎีการตีความที่เกิดขึ้นในยุคหลังบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ดังนั้นจึงอนุมานได้ว่าแนวคิดการตีความเรื่องเพศของภูเขาทั้งสามที่น่าจะมีอิทธิพลต่อผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* มากที่สุด คือ การตีความของพระเซ็งงะกุในทฤษฎี B เนื่องจากทฤษฎีของพระเซ็งงะกุเป็นทฤษฎีที่เก่าแก่ที่สุด และท่านมีชีวิตอยู่ในช่วงกลางสมัยคะมะกุระ ซึ่งใกล้เคียงกับสมัยของ เสะอะมิ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า เสะอะมิ ได้รับอิทธิพลจากการตีความตามทฤษฎีของพระเซ็งงะกุ

อย่างไรก็ตามทฤษฎีของพระเซ็งงะกุนั้นอธิบายเรื่องเพศของเขาทั้งสาม ต่างจากบทละครโน (ทฤษฎี D) ที่กำหนดให้เขามิมินะฌิและเขาอุเนะมิ เป็นเขาตัวแทนของเพศหญิง (ตัวละครเอกหญิง – คะท์ซุระโงะ และตัวละครผู้ติดตาม - ซะกุระโงะ อาศัยอยู่) และกำหนดให้เขาคะงุเป็นเขาตัวแทนของผู้ชาย (คินนะริอาศัยอยู่) กล่าวคือ ในตำนานเรื่องเล่านั้นเป็นเรื่องราวของภูเขาสามลูก แต่ในบทละครโนเป็นเรื่องราวของคนที่อาศัยอยู่ที่ภูเขานั้น ๆ และเปลี่ยนจากการทะเลาะกันระหว่างชายสองหญิงหนึ่ง ให้เป็นหญิงสองชายหนึ่งแทน

จากความแตกต่างในเรื่องเพศของภูเขานั้น คะนะอิ คิโยะมิท์ซุ (Kanai Kiyomitsu : 金井清光)[4] ได้ให้ความเห็นว่า ในสมัยก่อนคนมักจะเชื่อว่าภูเขาใหญ่มักมีเทพเจ้าหรือวิญญาณเทพสิงสถิตอยู่ เมื่อเกิดภัยพิบัติ หรือ เห็นดินฟ้าอากาศผิดปกติ ก็จะตีความ ว่าเป็นเพราะเทพเจ้าทะเลาะเบาะแว้งกัน ซึ่งการตีความดังกล่าวนำมาสู่การทำพิธีปัดเป่าโดยใช้กิ่งไม้ตีขับไล่สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายให้พ้นไป ซึ่งในบทละครโนก็มีการกล่าวถึงวิญญาณของคะท์ซุระโงะใช้กิ่งคะท์ซุระตีไปที่วิญญาณ

[††] กวีและนักวิชาการผู้ศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นสมัยโบราณและชาติพันธุ์วิทยาในสมัยเมจิ มีชีวิตในช่วง ค.ศ. 1887 - 1953

[4] 金井清光「能「三山」と鳥取県　高杉神社のうわなり打ち神事」『國學雜誌』第 72 巻第 11 号 (1948 年 11 月) : 136 – 139.

ของซะกุระโงะ หรือที่เรียกว่า อุวะนะริอุชิ ไว้เช่นกัน ซึ่งการทำพิธีปัดเป่าโดยใช้กิ่งไม้ตีขับไล่สิ่งที่ไม่ดีนั้นเป็นการกระทำของร่างทรงแทนเทพเจ้าหรือวิญญาณที่เรียกว่า มิโกะ (miko : 巫女) ดังนั้นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในบทละครโนทั้งหมดจึงเป็นการกระทำของเทพเจ้าที่กระทำผ่านร่างผู้ทรงวิญญาณหรือมิโกะ ซึ่งเป็นเพศหญิงนั่นเอง แต่แท้จริงแล้วการทะเลาะแก่งแย่งกันของหญิงสาวระหว่างเขาอุเนะมิและเขามิมินะฌิ คือการทะเลาะกันระหว่างเทพที่สถิตยังเขาทั้งสองที่กระทำผ่านร่างของผู้ทรงวิญญาณ ดังนั้นหญิงสาวที่ปรากฏต่อหน้าพระเรียวนินจึงไม่ใช่วิญญาณของทั้งสองแต่เป็นมิโกะนั่นเอง

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าผู้แต่งนั้นตีความบทกลอนใน *มันโยฌู* โดยนำแนวคิดเรื่องการตีปัดเป่าของเทพเจ้ามาผสมผสานกับตำนานเรื่องเล่าของเขาสามลูก เนื่องจากในตอนท้ายของบทละครโนตอนที่กล่าวถึง อุวะนะริอุชิ นั้น การกระทำดังกล่าวเป็นส่วนที่ทำให้ความแค้นเคืองของตัวละครหายไป ซึ่งแสดงให้เห็นเกี่ยวกับแนวคิดการทำพิธีปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีโดยใช้กิ่งไม้ตี จากแนวคิดดังกล่าวนี้จึงทำให้ผู้แต่งกำหนดเพศของตัวละครแตกต่างไปจากตำนานเดิม ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้บทละครโนเรื่องนี้เป็นบทละครโนที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าให้ช่วยขจัดภัยพิบัติต่างๆออกไป ดังนั้นเพศของตัวละครหลักทั้งสองจึงต้องกำหนดให้เป็นหญิง (เป็นมิโกะ – ร่างทรงวิญญาณของเทพเจ้า) แทนที่จะเป็นชาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องการนับถือบูชาเทพเจ้าตามแนวคิดของศาสนาชินโต

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาทฤษฎีการตีความทั้ง 5 ทฤษฎีตามข้างต้นจะพบว่า ไม่ว่าภูเขาทั้ง 3 ลูกจะเป็นเพศใดก็ตาม แต่การทะเลาะกันของภูเขาทั้งสามลูกเกิดจากเขาอุเนะมิเป็นต้นเหตุ ทำให้เขาคะงุและเขามิมินะฌิทะเลาะกัน ซึ่งแตกต่างจากบทละครโนที่ระบุว่า เขาคะงุเป็นต้นเหตุ ทำให้เขาอุเนะมิและเขามิมินะฌิทะเลาะกัน จึงเป็นประเด็นให้สงสัยว่าเหตุใดบทละครโนจึงกำหนดให้ตัวละครหลักเป็นเขามิมินะฌิและเขาอุเนะมิ

เกี่ยวกับประเด็นนี้ นะมิกิ ฮิโระเอะ (Namiki Hiroe : 並木宏衛)[5] ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนให้เขา มิมินะฌิและเขาอุเนะมิเป็นผู้หญิงนั้นก็เพื่อให้สอดคล้องกับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับหญิงสาวที่

[5] 並木広衛「万葉と能－「三山」についてー」『武蔵野女子大学　能楽資料センター紀要』(1999 年 3 月) : 161 – 162.

ชื่อคะท์ซุระโงะ ที่ปรากฏในกลอนจากหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญ* บทที่ 3788 – 3790 และตำนานของหญิงสาวที่ชื่อซะกุระโงะ ในกลอนบทที่ 3786 – 3787 จากหนังสือ *มันโยญ* เช่นเดียวกัน รวมถึงให้สอดคล้องกับการแสดง อุวะนะริอุชิ เนื่องจากการกระทำดังกล่าวเป็นพฤติกรรมของสตรี

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าการ ที่ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครหลักเป็น เขามิมินะฉิ และอุเนะมิ และให้เขาทั้งสองลูกเป็นเพศหญิงมาจากสาเหตุดังกล่าว

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเห็นว่า การกำหนดเพศให้ตัวละครเอกและตัวละครท์ซุเระเป็นหญิงมาจากการแสดง อุนะวะริอุชิ ซึ่งไม่ได้เป็นพียงการตีปัดเป่าเคราะห์ภัยเพียงอย่างเดียว แต่ ยังเป็นธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีในสมัยมุโระมะชิอีกด้วย

อุวะนะริอุชิ เป็นธรรมเนียม ที่ให้ภรรยาเอกมีสิทธิ์ที่จะพาหญิงรับใช้หรือหญิงที่สนิทไปตีภรรยาที่มาที่หลังได้[6] ซึ่งเป็นธรรมเนียมในสมัยของผู้แต่ง ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าผู้แต่งต้องการนำเอาธรรมเนียม อุวะนะริอุชิ ในยุคนั้นมาใช้เพื่อให้บทละครมี ความร่วมสมัย และเพื่อให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกคล้อยตามเรื่องราว มากขึ้น จึงจำเป็นต้องกำหนดให้ตัวละคร เอกและตัวละครท์ซุเระเป็นผู้หญิงทั้งสองคน (ภรรยาเอกและภรรยาที่มาทีหลัง) นั่นเอง

ดังนั้นจึงอนุมานได้ว่า การดัดแปลงเพศของภูเขาทั้ง 3 ลูกในบทละครเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ให้แตกต่างไปจากตำนานเรื่องเล่าเดิม มาจากการที่ผู้แต่งนำการแสดง อุวะนะริอุชิ ซึ่งเป็นการแสดงที่แฝงแนวคิดเรื่องการตีปัดเป่าภัยพิบัติ และเป็นธรรมเนียมของสตรีในสมัยนั้นมาเป็นหลักในการสร้างเรื่อง โดยนำมาผสมผสานกับตำนานเรื่องเล่าเดิมเกี่ยวกับเขาสามลูก ในกลอนของ เจ้าชายนะกะ โนะโอเอะ และนำ ตำนานเรื่องเล่าเดิมที่มีความเกี่ยวข้องกับเขามิมินะฉิ อย่างตำนานเรื่องคะท์ซุระโงะ และตำนานที่เกี่ยวกับเขาอุเนะมิอย่างตำนานของซะกุระโงะ ที่ปรากฏในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญ* มาผสมผสานกัน จึงกำหนดให้ภูเขาสองลูกเป็นเพศหญิงและอีกหนึ่งเป็นเพศชาย

---

[6] Kotobank – 朝日新聞 Digital Voyage Group, 後妻打ち[Online],1 October 2011. Available from: http://kotobank.jp word/ %E5%BE%8C%/ E5%A6%BB%E6%89%93%E3%81%A1

b) <u>รายละเอียดของตัวละคร</u>

ตัวละครที่ปรากฏในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ได้แก่ ตัวละครเอก – วิญญาณคะท์ซุระโงะ (องก์แรกปรากฏตัวในร่างแปลงเป็นหญิงชาวบ้าน) วะกิ – พระเรียวนิน ท์ซุเระ – วิญญาณซะกุระโงะ และ อะอิเคียวเง็น – ชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีตัวละคร คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ ซึ่งเป็นตัวละครชายที่เป็นต้นเหตุให้วิญญาณคะท์ซุระโงะ และวิญญาณซะกุระโงะ ทะเลาะกัน แต่ไม่ได้ปรากฏตัว (ออกมาแสดงบนเวที) เพียงแต่มีการกล่าวถึงในองก์แรกตอนที่ตัวละครเอกบอกเล่าตำนานเรื่องเล่าในอดีตเท่านั้น

ตัวละครที่ปรากฏในบทละครโนและมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าเดิม ได้แก่ ตัวละครเอก คือ วิญญาณคะท์ซุระโงะ และ ตัวละคร ท์ซุเระ คือ วิญญาณซะกุระโงะ ส่วนตัวละครอื่นๆ นั้นไม่ได้มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าเดิมที่ปรากฏใน หนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* ดังนั้นรายละเอียดของตัวละครวะกิ – พระเรียวนิน และตัวละคร คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ ผู้วิจัยจะอธิบาย ไว้ในหัวข้อ 4.2.2 เนื้อหาในบทละครโนที่แต่งเพิ่มขึ้นใหม่โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

ตัวละครวิญญาณคะท์ซุระโงะ และ วิญญาณซะกุระโงะ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชื่อของตัวละครทั้งสองปรากฏอยู่ในกลอนบทที่ 3786 – 3790 ใน *มันโยฌู* เล่มที่ 16 ซึ่งกลอนบทที่ 3786 – 3787 มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าของหญิงสาวคนหนึ่งชื่อว่า ซะกุระโงะ ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

昔娘子(むかしをとめ)あり、字(あざな)を桜児(さくらこ)といふ。ここに二(ふたり)の壮士(をとこ)あり、共(とも)に
この娘(をとめ)を誂(とぶら)ひて、生(いのち)を捐(す)てて挌競(あらそ)ひ、死(し)を貪(むさぼ)りて相敵(あひあた)る。
ここに娘子歔欷(なげ)きて曰(いは)く、「古(いにしへ)より今(いま)までに、未(いま)だ聞(き)かず未(いま)
だ見(み)ず、一(ひとり)の女(をみな)の身(み)の二(ふた)つの門(かど)に往適(おうゆ)くといふことを。方今(いまし)
壮士の意(こころ)、和平(やは)し難(かた)きことあり。如(し)かじ、妾(わ)が死(し)に相害(あひころ)すこ
と永(なが)く息(や)まむには」といふ。すなはち林(ばやし)の中(なか)に尋(たづ)ね入(はい)り、樹(き)
に懸(さが)りて経(わな)き死(し)ぬ。その両(ふたり)の壮士(をとこ)、哀慟(かなしび)に敢(あ)へず、血(ち)の
涙(なみた)襟(ころものくび)に漣(なが)る。各(おのもおのも)心緒(おもひ)を陳(の)べて作(つく)る歌二首(うたにしゅ)

3786 春(はる)さらば　かざしにせむと　我(あ)が思(おも)ひし

桜(さくら)の花(はな)は　散(ち)り行(い)けるかも

3787 妹(いも)が名(めい)に　かけたる桜(ざくら)　花咲(はなさ)かば

常(つね)にや恋(こい)ひむ　いや年(どし)のはに[7]

ในอดีต มีหญิงสาวคนหนึ่งมีนามว่า ซะกุระโงะ มีชายสองคนมาขอแต่งงาน ชายทั้งสองต่างต่อสู้แย่งชิงซะกุระโงะกันอย่างไม่คิดชีวิต ทั้งคู่ต่างสู้และพร้อมที่จะยอมตาย ในตอนนั้นเองตัวของซะกุระโงะได้ร้องไห้สะอึกสะอื้นอยู่ตรงนั้นด้วย หญิงสาวกล่าวขึ้นว่า "ตั้งแต่ในอดีตจนถึงตอนนี้ยังไม่เคยได้ยินหรือได้เห็นเรื่องที่ผู้ชายสองคนมาขอผู้หญิงคนเดียวกันแต่งงานเลย จนเดี๋ยวนี้ความรู้สึกจิตใจของชายทั้งสองก็ยังไม่มีทีท่าว่าจะสงบลงได้ คงไม่มีทางอื่นนอกจากตัวฉันจะตายเพื่อหยุดการต่อสู้ของทั้งคู่เสีย " แล้วหญิงสาวก็เข้าไปในป่าเพื่อผูกคอตายที่ต้นไม้ ชายทั้งสองเมื่อรู้เรื่องก็ต่างเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก ร้องไห้จนน้ำตาราวกับจะเป็นสายเลือดอาบปกเสื้อ ต่างคนต่างกล่าวความคิดความรู้สึกของตัวเองออกมาเป็นบทกลอนทั้งสองบท ดังนี้

3786 *พอถึงฤดูใบไม้ผลิ ตัวฉันจะนึกถึงการประดับผมหรือหมวกด้วยดอกไม้ กิ่งไม้ต่างๆ แต่ดอกซะกุระคงจะร่วงหล่นไปเสียแล้ว*

3787 *ชื่อของหญิงสาวคนนั้น ที่เรียกกันว่าซะกุระโงะ หากเกี่ยวพันกับดอกซะกุระที่กำลังบานอยู่ ฉันคงจะรักและปรารถนาดอกซะกุระนั้น ทุกๆปี ตลอดไป*

---

[7] 小島憲之、木下正俊、佐竹昭広『万葉集四』(東京：小学館、1975年). pp. 107 – 108.

จะเห็นว่าตำนานเรื่องเล่าของ ซะกุระโงะ ที่ปรากฏใน หนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* นั้นนอกจากชื่อของตัวละครที่เหมือนกันแล้ว ไม่มีเนื้อหาหรือรายละเอียดส่วนไหนที่เชื่อมโยงกับตัวละคร ซะกุระโงะ ในบทละครโนเลย

ส่วนบทกลอนที่ 3788 – 3790 เกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าของ คะท์ซุระโงะ มีเนื้อหาดังนี้

或 の曰く、昔の三の男あり、同しく一の女を娉ふ。娘子嘆思ひて曰く、「一の女の身の、滅易きこと露の如く、三の雄の志の、平し難きこと石の如し」といふ。遂にすなはち池の上を彷徨り、水底に沈み没りぬ。ここにその壮士等、哀頽の至りに勝へず、各 心緒を陳べて作る歌三首 娘子は字を縵児といふ

3788 *耳無の 池し恨めし 我妹子が*
来つつ潜かば 水は涸れなむ

3789 *あしひきの 山縵の児 今日行くと*
我に告げせば 帰り来ましを

3790 *あしひきの 山縵の児 今日のごと*
いづれの隈を 見つつ来にけむ[8]

มีเรื่องเล่าว่า ในอดีตมีชายสามคนขอผู้หญิงคนเดียวกัน แต่งงาน หญิงสาวจึงเอ่ยขึ้นด้วยความเศร้าเสียใจว่า "ชีวิตฉันเพียงคนเดียวนั้นไม่อาจคาดหวังได้ราวกับหยาดน้ำค้างที่เหือดแห้งเลือนหายได้อย่างง่ายดาย ความรู้สึกจิตใจของชายทั้งสามนั้นยากที่จะสงบลงได้ ไม่แปรเปลี่ยนง่ายๆราวกับก้อนหิน" เมื่อกล่าวจบแล้วหญิงสาวก็เดินไปยังริมบึงเพื่อ

[8] 小島憲之、木下正俊、佐竹昭広『万葉集四』pp. 108 – 110.

ฆ่าตัวตาย และจบชีวิตลงที่ก้นบึงนั้น ชายทั้งสามเมื่อรู้เรื่องที่เกิดขึ้น
ต่างก็เศร้าโศกเสียใจอย่างหาที่สิ้นสุดไม่ได้ ต่างคนต่างกล่าวความคิด
ความรู้สึกของตัวเองออกมาเป็นบทกลอนทั้งสามบท ดังนี้

3788 *บึงมิมินะฌิช่างน่าชิงชัง ในยามที่หญิงผู้นั้นมาจบชีวิตที่นี่ ใยไม่*
ปล่อยให้น้ำในบึงแห้งเหือดไป

3789 *ตอนที่คะท์ซุระโงะตายไปนั้น หากเขาอะฌิอิกิมาบอกกับฉันว่า*
เธอผู้นั้นจะหวนกลับมาก็คงจะดี

3790 *ราวกับว่าวันนี้คะท์ซุระโงะได้มองมา ไม่ว่ามุมไหนบน*
เขาอะฌิอิกิ เธอก็คงจะมาชมสินะ

จะเห็นว่าบทกลอนเกี่ยวกับตำนานของ คะท์ซุระโงะ ที่ปรากฏใน *มันโยฌู* นั้น นอกจากชื่อของตัวละครเอกที่ใช้ชื่อ คะท์ซุระโงะ (Katsurago : 桂子／蔓児) เช่นเดียวกันแล้ว สถานที่ที่หญิงสาวจากบทกลอนใน *มันโยฌู* และตัวละครเอกในบทละครโนไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตายก็เป็นบึงมิมินะฌิ เช่นเดียวกัน จากตำนานเรื่องเล่าของ คะท์ซุระโงะ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าตัวละครหญิงสาวเลือกจบชีวิตตนเองด้วยการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ที่ต้องเผชิญ เช่นเดียวกับตัวละครเอก คะท์ซุระโงะ ในบทละครโน แต่สาเหตุที่นำมาสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตายของตัวละครในตำนานเดิมกับบทละครโนนั้นต่างกัน กล่าวคือในตำนานเดิมนั้นหญิงสาวไม่สามารถตัดสินใจเลือกชายคนใดคนหนึ่งที่มาขอแต่งงานด้วยได้ แต่ในบทละครโนนั้นกำหนดให้ คะท์ซุระโงะ ผิดหวังจากความรักเพราะฝ่ายชายไม่มาหาตนเช่นเคย

นะมิกิ ฮิโระเอะ ได้กล่าวว่าจากหนังสือรายงานภูมิประเทศที่จัดทำขึ้นเพื่อรายงานรัฐบาลโชกุน (bakufu : 幕府) ในปีค.ศ. 1734 ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับหลุมศพของหญิงคนหนึ่งชื่อ ซะกุระโงะ ตั้งอยู่บริเวณตีนเขาอุเนะบิ (อุเนะมิ) และใกล้เคียงกันนั้นก็มีแม่น้ำซะกุระ (Sakura gawa : 桜川) ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัด คะฌิฮะระ (Kashihara ken : 橿原県) ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ซะกุระโงะ นั้น มีความเกี่ยวพันกับเขาอุเนะบิและเป็นที่รู้จักแพร่หลายดีมาตั้งแต่สมัยนารา ส่วนบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* นั้นได้รับอิทธิพลของตำนานและนำมาดัดแปลงใน

ภายหลัง[9] ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับความเห็นของนะมิกิดังกล่าว โดยผู้วิจัยมีความเห็นว่า บทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* น่าจะได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่า เดิมต่างๆ ที่มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับภูเขาทั้งสามลูก มาดัดแปลงแก้ไขและทำให้ตำนานเรื่องเล่าต่างๆนั้นกับตำนานเรื่องเขาสามลูกกลายเป็นเรื่องเดียวกัน

สาเหตุที่ผู้แต่งเปลี่ยนรายละเอียดของตัวละครในบทละครโนให้ต่างไปจากตำนานต้นฉบับ น่าจะมาจากการกำหนดโครงเรื่องที่ใช้ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับการต่อสู้แย่งชิงคนรักของภูเขาสามลูก ตามบทกลอนของเจ้าชาย นะกะ โนะ โอะเอะ เป็นหลัก ดังนั้นเมื่อแกนเรื่องเป็นเรื่องราวความสัมพันธ์รักสามเส้า และเพิ่มการแสดง อุวะนิริอุชิ ซึ่งจำเป็นต้องกำหนดให้ตัวละครหลักเป็นเพศหญิง จึงกำหนดให้ความสัมพันธ์ของตัวละครหญิงทั้งสองคนเกิดการทะเลาะกันเพื่อแย่งชิงชายคนรัก และปรับให้สอดคล้องกับชื่อตัวละครในตำนานที่ปรากฏความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับภูเขามิมินะฌิและเขาอุเนะมิ เช่น ตำนานของ คะท์ซุระโงะ และตำนานของ ซะกุระโงะ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ชมเกิดจินตนาการตามได้ง่าย เกิดความรู้สึกว่าเรื่องทั้งหมดเป็นเรื่องเดียวกัน และ เกิดความรู้สึกว่าเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องใกล้ตัว (เป็นเรื่องราวของคนจริงๆ ไม่ใช่เรื่องราวของภูเขา) เป็นการทำให้บทละครเกิดความสมจริงมากขึ้นนั่นเอง

และ ผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุที่ผู้แต่งเปลี่ยนสาเหตุการตัดสินใจฆ่าตัวตายของ คะท์ซุระโงะ (จากตัดสินใจเลือกชายคนใดคนหนึ่งไม่ได้ เป็นสาเหตุจากการพ่ายแพ้ในความรัก) นอกจากเพื่อให้สอดคล้องกับตำนาน เรื่องเล่าการต่อสู้แย่งชิงของเขาสามลูกตามที่ปรากฏในบทกลอน จาก *มันโยฌู* แล้ว ยังเพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องราวในองก์หลังซึ่งเป็นการทะเลาะกันระหว่างวิญญาณของคะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ และการแสดง อุวะนะริอุชิ ทำให้เรื่องราวในองก์แรกและองก์หลังมีความต่อเนื่องเชื่อมโยง สมเหตุสมผล เป็นการสร้างเอกภาพในแก่บทละครนั่นเอง

4.2.1.B การเพิ่มรายละเอียด

a) <u>ความแค้นเคืองของตัวละคร</u>

---

[9] 並木広衛「万葉と能ー「三山」についてー」『武蔵野女子大学　能楽資料センター紀要』(1999 年 3 月) : 162-163.

ในองก์แรกตัวละครเอกวิญญาณของ คะท์ซุระโ งะ ที่มาในร่างแปลงของหญิงชาวบ้าน ได้เล่าเรื่องราวของตนเองในอดีตให้พระเรียวนินฟัง ซึ่งมีตอนหนึ่งที่กล่าวเปรียบเทียบความงามและความรักที่มีต่อฝ่ายชายของหญิงสาวทั้งสอง ดังนี้

ข้อความตัวอย่าง

ワキ : さて畝傍山(うねびやま)の女(おんな)の名(な)をば

シテ : 櫻子(さくらこ)と聞(き)こえし色好(いろこの)み

ワキ : 耳成山(みみなしやま)の女(おんな)の名(な)をば

シテ : 桂子(かつらこ)といはれし優女(ゆうじょ)なり

ワキ : さて争(あらそ)ひは

シテ : 花(はな)や緑(みどり)

ワキ : 契(ちぎ)りの色(いろ)は

シテ : 隔(へだ)てもなく[10]

วะกิ : *หญิงสาวที่อาศัยอยู่ที่เขาอุเนะมิ มีนามว่าอะไร*

ฌิเตะ : *เป็นหญิงสาวที่งามมากนามว่า ซะกุระโงะ*

วะกิ : *แล้วหญิงสาวที่อาศัยอยู่ที่เขามิมินะฌิ มีนามว่าอะไร*

ฌิเตะ : *เป็นหญิงสาวที่งามเลิศไม่แพ้กันนามว่า คะท์ซุระโงะ*

วะกิ : *ถ้าให้เปรียบเทียบกัน*

ฌิเตะ : *คงเปรียบได้กับบุปผาและพฤกษา ต่างไม่มีใครชนะใคร*

วะกิ : *แล้วความรักลึกซึ้งระหว่างชายหนุ่มล่ะโยม*

ฌิเตะ : *ทั้งสองต่างก็มีความรักลึกซึ้งไม่ต่างกันเจ้าค่ะ*

---

[10] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 2916.

จากข้อความ ที่ขีดเส้นใต้ จะเห็นว่า ทั้งความงามและความรักที่มีให้แก่ฝ่ายชายของทั้งคะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ นั้นไม่มีใครชนะใคร นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความเกี่ยวกับการเปรียบเทียบระหว่างหญิงสาวทั้งสองอีก ดังต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

シテ : 里(さと)も二(ふた)つの采女(うねめ)の衣(きぬ)

地謡 : *花(ばな)よ月(つき)よと。争(あらそ)ひしに*

シテ : 男(おとこ)うつろふ花心(はなごころ)。かの櫻子(さくらこ)になびきうつりて。

耳成(みみなし)の里(さと)へは来(こ)ざりけり[11]

ฌิเตะ : ไปหาแต่คนที่อยู่ในหมู่บ้านที่เขาอุเนะมิ มิได้มาที่เขามิมินะฌิเลย

จิอุตะอิ : ดอกไม้กับดวงจันทร์(ซะกุระโงะและคะท์ซุระโงะ)จึงต้องทะเลาะกัน

ฌิเตะ : เพราะใจของชายนั้นแปรเปลี่ยนได้ง่าย ใจของเขาจึงเอนเอียงไปหาแต่

ซะกุระโงะ จนลืมฉัน ไม่มายังหมู่บ้านบนเขามิมินะฌินี้เลย

จะเห็นได้ว่าทั้งสองข้อความที่ได้ยกมาข้างต้นนั้นเป็นการเปรียบระหว่างดอกไม้และดวงจันทร์ (ต้นคะท์ซุระนั้นเชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่อยู่ บนดวงจันทร์ หรือเป็นสัญลักษณ์ของดวงจันทร์ ซึ่งความเชื่อนี้ได้รับมาจากจีน) ซึ่งเป็นการเปรียบการแข่งขันในเรื่องความงามของหญิงทั้งสองตามการแข่งขันความงามระหว่างฤดูใบไม้ผลิซึ่งมีดอกไม้เป็นตัวแทน กับฤดูใบไม้ร่วงที่มีดวงจันทร์หรือต้นคะท์ซุระเป็นตัวแทน ซึ่งการเปรียบเทียบความงามระหว่างสองฤดูกาลนั้น เป็นข้อโต้แย้งที่มีมาตั้งแต่โบราณ และไม่อาจหาข้อสรุปได้ ดังปรากฏในวรรณกรรมชิ้นอื่นๆ เช่น *เก็นจิ โมะโนะงะตะริ* 『*Genji monogatari* : 源氏物語』* และ *ฌิจูนิโนะโมะโนะอะระโซะอิ* 『*Shijūni no monoarasoi* :

---

[11] Ibid, p. 2917.

* วรรณกรรมนิยายรักเรื่องยาวที่มีชื่อเสียงที่สุดของญี่ปุ่น แต่งโดย มุระซะกิฌิกิบุ (Murasaki Shikibu: 紫式部) วรรณกรรมชิ้นนี้คาดว่าแล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1008 เรื่องราวที่เกี่ยวกับการแข่งขันเปรียบเทียบความงามระหว่างฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วงปรากฏอยู่ในตอนที่ชื่อว่า โอะโตะเมะ (otome : 少女)

四十二の物争い』** เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การเปรียบเทียบความงามของ ตัวละคร ทั้งสองนั้นไม่อาจกล่าวได้ว่าใครดีกว่าใครหรือใครด้อยกว่าใคร

แม้ไม่อาจสรุปได้ว่าใครดีกว่าใคร แต่ คินนะริกลับเอนเอียงไปทางซะกุระโงะมากกว่า จนไม่มาพบคะท์ซุระโงะอีก จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่าความแค้นเคืองของคะท์ซุระโงะนั้นไม่ได้เกิดจากความเสียใจที่คินนะริเอนเอียงไปหาซะกุระโงะเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการถูกทำลายความภูมิใจในความงามของตนเองด้วย เพราะถึงแม้ว่า คะท์ซุระโงะ จะมีข้อเด่นข้อด้อยไม่แพ้ ซะกุระโงะ แต่คินนะริ กลับเลือกซะกุระโงะ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุให้คะท์ซุระโงะไม่พอใจและริษยาในความงามของซะกุระโงะ ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

後ツレ : *なう上人。この耳成の山風に。吹き誘はれて来りたり。これこれ助けたび給へ。われはあの畝傍山に住む。櫻子といはれし女なるが。風の狂ずる心乱れに。かやうに狂ひさむらふなり。さりとては上人よ（と舞台に入り）因果の花につきたたる。嵐をのけてたび給へ（と堂座にてワキに向く）*

後シテ : *あらうらやましの櫻子や。又花の春になるよなう。忘れて年を經しものを。見よかし顔に櫻子の。花のよそ目もねたましや（とツレへ向き）光散る。月の桂も花ぞかし*

地謡 : *たれ櫻子に。うつるらん*[12]*。*

ท์ซุเระองก์หลัง : *นมัสการพระคุณเจ้า ดิฉันมาปรากฏตัวเพราะถูกความแค้นโหมกระหน่ำดั่งพายุจากเขามิมินะฌิ ได้โปรด*

** นิทานภาพม้วน (emaki : 絵巻)ประกอบกลอนวะกะ มีทั้งสิ้น 42 บท เป็นผลงานในช่วงปลายสมัยมุโระมะชิ โดยบทกลอนจะกล่าวถึงการนำของสองสิ่งมาเปรียบเทียบกัน

[12] Ibid, pp. 2922-2923.

เถิดพระคุณเจ้า โปรดช่วยดิฉันด้วย ดิฉันคือหญิงสาวที่
อาศัยอยู่บนเขาอุเนะมิ นามว่า ซะกุระโงะ ดิฉันถูกลม
ความแค้นที่พัดอย่างบ้าคลั่งทำให้จิตใจวุ่นวาย
กระเจิดกระเจิง จนกลายเป็นบ้าต้องมีสภาพเยี่ยงนี้ ได้โปรด
เถิดพระคุณเจ้า ดอกไม้ที่ถูกความแค้นเล่นงานอย่างดิฉัน
กำลังต้องคำสาป โปรดช่วยปัดเป่าให้พายุความแค้นของต้น
คะท์ซุระหมดไปด้วยเถิด

ฌิเตะองก์หลัง : *นั่น ซะกุระโงะที่น่าชิงชังมิใช่หรือ ราวกับว่าฤดูใบไม้ผลิ ที่มวลดอกไม้ผลิบานได้มาเยือนอีกครั้ง <u>แม้จะลืมเลือนวันคืนที่ล่วงผ่านไปอย่างยาวนาน แต่พอได้เห็นหน้าตารูปร่างที่งดงามยิ่งของซะกุระโงะ แม้จะมองเพียงแค่แวบเดียวก็อดอิจฉาเสียไม่ได้</u> อะไรกัน ที่นี่ไม่ได้มีเพียงแค่ดอกซะกุระนะ ยังมีต้นคะท์ซุระในดวงจันทร์ด้วย แต่เพราะแสงจันทร์ที่กำลังฉายส่องสว่างไปทั่วนั้นราวกับมวลดอกไม้ ดังนั้น...*

จิอุตะอิ : *ใครกันเล่าจะไม่เอนเอียงไปหาซะกุระโงะ*

จากข้อความที่ขีดเส้นใต้แสดงให้เห็น ว่า แม้เวลาจะผ่านไปนานแล้วก็ตาม แต่ความริษยาของคะท์ซุระโงะ ที่มีต่อ ซะกุระโงะ นั้นยังคงอยู่ ดังนั้นความแค้นเคืองที่ คะท์ซุระโงะ มีต่อ ซะกุระโงะ คือการถูกแย่งชิงคนรักไป และความรู้สึกพ่ายแพ้ที่ความงามของตนไม่อาจสู้ อีกฝ่ายได้ จึงทำให้ชายคนรักไม่เลือกตน

การเปรียบเทียบความงามของตัวละครทั้งสองนั้นปรากฏให้เห็นตั้งแต่องก์แรก จนนำมาสู่การทำ อุนะวะริอุชิ เพื่อลดความแค้นเคืองของ คะท์ซุระโงะ ในองก์หลัง จึง อาจกล่าวได้ว่าการเปรียบเทียบความงามของตัวละครเป็นการชี้นำเพื่อบอกเป็นนัยให้ผู้ชมทราบถึงความแค้นเคืองของตัวละครเอกและวิธีที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ของตัวละคร

b) <u>ชื่อของตัวละคร</u>

คะท์ซุระโงะ /ซะกุระโงะ/ คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ

ตัวละคร คะท์ซุระโงะ เป็นตัวละครเอกในบทละครโนเรื่องนี้ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* น่าจะนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับหญิงสาวนามว่า คะท์ซุระโงะ ที่ปรากฏในประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* เล่มที่ 16 บทที่ 3788 – 3790 มาดัดแปลงผสมผสานในการสร้างบทละครขึ้นมา

แม้ว่าชื่อของตัวละครดังกล่าวและสถานที่ที่ตัวละครกระโดดน้ำฆ่าตัวตายจะตรงกัน แต่เนื้อหาและรายละเอียดอื่นๆ ของตัวละคร คะท์ซุระโงะ ที่ปรากฏใน *มันโยฌู* กับตัวละคร คะท์ซุระโงะ ในบทละครโนนั้นกลับแตกต่างกันอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า ตัวละคร คะท์ซุระโงะ ใน *มันโยฌู* เป็นคนละคนกับตัวละครเอกในบทละครโน

การที่ผู้แต่งกำหนดชื่อให้ตัวละครเอกว่า คะท์ซุระโงะ นอกจากชื่อจะเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าที่เขามิมินะฌิ แล้ว น่าจะมีเหตุผลอื่นแฝงอยู่ด้วย เพราะแม้ผู้แต่งจะดัดแปลงเพศของภูเขาให้เป็นหญิงสองคนทะเลาะกันเพื่อแย่งชิงความรักจากชายคนเดียวกัน แต่ไม่มีมูลเหตุใดที่บ่งชี้ได้ว่าทำไมผู้แต่งจึงกำหนดให้ตัวละครเอกเป็นตัวละครที่อาศัยอยู่ที่เขามิมินะฌิ แทนที่จะเป็นตัวละครที่อาศัยอยู่ที่เขาอุเนะมิ

เมื่อพิจารณาจากจุดนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การกำหนดให้ตัวละครเอกเป็น คะท์ซุระโงะ ที่อาศัยอยู่ที่เขามิมินะฌิ มาจากความต้องการในการใช้คำพ้องเสียงทำให้เกิดภาพ ลักษณ์ของตัวละคร กล่าวคือ เขามิมินะฌิ (Miminashi: 耳成) หรือเรียกอีกอย่างได้ว่า มินะฌิ (Minashi: 身無し) คำว่า “มินะฌิ” นี้มีความหมายว่า ไร้ตัวตน ซึ่งแทนภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงสาวที่ไม่ได้รับความรักความสนใจจนต้องไปจบชีวิตตนด้วยการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายและกลายมาเป็นวิญญาณ

ส่วนเขาอุเนะมิ (Unemi: 畝傍) คำว่า “มิ” นั้นพ้องเสียงกับคำว่า มิ (mi : 美) ที่มีความหมายว่า ความ สวยงาม ซึ่งเป็นการบอกเป็นนัยว่าตัวละครที่อาศัยอยู่ที่เขาลูกนี้มีความงามนั่นเอง เช่นเดียวกันหากพิจารณาว่าคำว่า “มิ” ในชื่อเขา มินะฌิ โดยใช้ความหมายของคำว่า “ มิ” ที่หมายถึง ความสวยงาม จะชี้ให้เห็นว่าภาพของผู้หญิงที่อาศัยอยู่ที่เขาลูกนี้ ไร้ความงาม นั่นเอง

นอกจากนี้คำว่า อุเนะมิ ยังออกเสียงคล้ายกับคำว่า อุเนะเมะ (uneme: 采女) ซึ่งเป็นนางกำนัล หรือหญิงสาวที่ทำหน้าที่รับใช้ดูแลจักรพรรดิในวัง ดังนั้นจึงอาจชี้เป็นนัยว่า หญิงสาวที่

อาศัยอยู่ที่เขาอุเนะมินั้นเป็นอุเนะเมะ ซึ่งคำว่า “อุเนะมิ” และคำว่า “อุเนะเมะ” นี้ นิฌิมุระ ซะโตะฌิ (Nishimura Satoshi : 西村聡) ได้อ้างงานของ โคะมะดะ ซะดะโอะ (Kodama Sadao : 駒田貞夫) ว่าคำทั้งสองนี้มีลักษณะเกี่ยวข้องกันเหมือน เอ็งโงะ (engo : 縁語)* เช่นเดียวกันคำว่า “คะชิวะเดะ” (Kashiwade: かしはで) ที่เลียนเสียงมาจากคำว่า “คะชิวะเดะ” (Kashiwade: 膳夫) ที่หมายถึง ผู้ที่ทำงานรับผิดชอบจัดตั้งเครื่องเสวย[13] หากพิจารณาคำว่า “อุเนะมิ” มีความหมายแฝงนัยถึงคำว่า “อุเนะเมะ” ซึ่งโดยมากมีหน้าที่ให้ดูแล ถวายเครื่องดื่มเครื่องเสวย ความสัมพันธ์ของหญิงที่อาศัยอยู่ที่เขาอุเนะมิ จึงมีความเกี่ยวข้องใกล้ชิด กับ คะฌิวะเดะ (Kashiwade : 膳夫) หรือผู้ที่ทำหน้าที่จัดเครื่องเสวย ซึ่งสื่อถึงตัวละครชายที่อาศัยอยู่ที่เขาคะงุ

นอกจากนี้คำว่า “อุเนะเมะ” ยังให้ภาพของหญิงสาววัยเยาว์ เพราะอุเนะเมะนั้นจะคัดเลือกจากหญิงสาวในช่วงอายุ 13 ขึ้นไปแต่ไม่เกิน 30 ปี[14] ซึ่งตรงกับหน้ากากที่ตัวละครท์ซุเระ – ซะกุระโงะ สวมใส่ นั่นคือ โคะโอะโมะเตะ (ko omote : 小面) ซึ่งเป็นหน้ากากหญิงสาววัยเยาว์ ในขณะที่บทละครกำหนดให้ตัวละครฌิเตะ – คะท์ซุระโงะ สวมหน้ากากที่เรียกว่า โส (zou : 増) ซึ่งเป็นหน้ากากหญิงที่มีความภูมิฐาน ซึ่งตรงกับความเห็นของ ยะมะซะกิ ฌิเงะโกะ (Yamasaki Shigeko : 山崎しげ子) ที่กล่าวว่า คะท์ซุระโงะนั้นเป็นหญิงสาวที่มีอายุมากกว่าซะกุระโงะ[15] จึงอาจอนุมานได้ว่าผู้แต่งใช้ชื่อของภูเขาอุเนะมิเพื่อแทนภาพของตัวละครหญิงสาววัยเยาว์ที่งดงามและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตัวละครชาย คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ ในขณะที่ชื่อของภูเขามิมินะฌิให้ภาพของหญิงสาวที่ต้องกลายเป็นวิญญาณ

ส่วนเขาคะงุ ที่ตัวละครชาย คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ อาศัยอยู่ เนื่องจากบทบาทของตัวละครตัวนี้ไม่ปรากฏมากนัก ทำให้ภาพลักษณ์ของตัวละครชายดังกล่าวไม่เด่นชัด อีกทั้งไม่ปรากฏความเชื่อมโยงของชื่อตัวละครและเขาคะงุด้วย อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัย ของ นิฌิมุระ ซะโตะฌิ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับชื่อ คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ ว่าคำว่า “คะฌิวะเดะ” (Kashiwade: かしはで)

---

* คำที่มีความสัมพันธ์กันในด้านความหมายหรือมโนทัศน์

[13] 西村聡「能『三山』—『万葉集』の中世 —」『金沢大学文学部論集 : 文学科篇 2』(1982 年 4 月): 30.

[14] 小倉正久『謡曲紀行一』(横浜 : 白竜社、2003). p.100.

[15] 山崎しげ子「お能「三山」と万葉集『観世』第 66 巻第 12 号(1999 年 3 月): 27.

มาจากชื่อย่าน คะฌิวะเตะ (Kashiwate chō : 膳夫町) ในเมืองคะฌิฮะระ หรือ คะฌิวะระ (Kashihara/Kashiwara shi : 橿原市) ที่ตั้งอยู่ทางตีนเขาทางทิศตะวันออก เฉียงเหนือของเขาคะงุ [16] นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ นะมิกิ ฮิโระเอะ ที่มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกันกับนิฌิมุระ โดยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า เหตุผลที่ผู้แต่งกำหนดชื่อตัวละครเป็น “คินนะริ” (Kinnari : 公成) นั้นยังไม่พบหลักฐานสนับสนุนที่ชัดเจนแต่สันนิษฐานว่า น่าจะมาจากชื่อของบางสิ่งเช่นกัน หรืออาจมีความหมายว่า ชนชั้นสูง (ōyake dearu : 公である) ก็เป็นได้[17]

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดของ นิฌิมุระ และ นะมิกิ หากจะพิจารณาความข้องเกี่ยวของชื่อตัวละครกับเขาคะงุ นอกเหนือจากสมมติฐานข้างต้นที่กล่าวไปแล้ว คำว่า “คินนะริ” (Kinnari : 公成) สามารถอ่านเป็น “โคนะริ” (kounari :こうなり) ได้ ซึ่งหากพิจารณาคำว่า “โค” เป็นคำที่มีลักษณะเช่นเดียวกับ เอ็งโงะ ที่มีเสียงพ้องกับคำว่า “โค” (kou : 香) ที่หมายถึง กลิ่นหอม จะพบว่าตรงกับชื่อเขาคะงุ (Kagu : 香久・香具) ที่ตัวอักษรแรกใช้คันจิที่สื่อความหมายถึง กลิ่นหอม เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม คำว่า “คินนะริ” ยังคงเป็นประเด็นที่ไม่มีการอธิบายไว้แน่ชัดว่ามีที่มาจากอะไร เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่ามีความเป็นไปได้ที่ ผู้แต่งบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ต้องการให้ชื่อของภูเขาแต่ละลูกเป็นตัวแทนภาพลักษณ์ของตัวละคร โดยต้องการให้ภาพ ลักษณ์ตัวละครเอกนั้น เป็นวิญญาณที่ มีความทุกข์จากความแค้นเคืองที่พ่ายแพ้ในความรักและความงาม จึงกำหนดให้ตัวละครเอกเป็นหญิงที่อาศัยอยู่เขามิมินะฌิ และหญิง ที่เป็นศัตรู อาศัยอยู่ที่เขาอุเนะมิ เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องราวความแค้น รวมถึงการแสดงอุวะนะริอุชิ นั่นเอง

นอกจากนี้ เกี่ยวกับการกำหนดชื่อของตัวละครในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* นะมิกิ ยังได้ให้ความเห็นไว้ว่า มีความเป็นไปได้ว่าการกำหนดชื่อตัวละครให้เป็น คะท์ซุระโงะ ซะกุระโงะ หรือ คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ มาจากความตั้งใจให้ทั้งสามชื่อนี้เกี่ยวพันกับต้นไม้ [18] กล่าวคือ

---

[16] 西村聡「能『三山』—『万葉集』の中世 —」『金沢大学文学部論集：文学科篇 2』(1982 年 4 月): 30 – 31.

[17] 並木広衛「万葉と能－「三山」についてー」『武蔵野女子大学 能楽資料センター紀要』(1999 年 3 月) : 163-164.

[18] Ibid, p. 164.

คะท์ซุระโงะ เกี่ยวพันกับต้นคะท์ซุระ (katsura no ki : 桂の木) ส่วน ซะกุระโงะ ก็เกี่ยวพันกับต้นซะกุระ (sakura no ki : 桜の木) และ คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ เกี่ยวพันกับต้นคะฌิวะ (kashiwa no ki : 柏の木) หรือต้นโอ๊ก เมื่อพิจารณาจากตัวบทละครที่มีการเปรียบเทียบความงามระหว่างคะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ โดยเปรียบเทียบความงามของทั้งสองเป็นดังต้นคะท์ซุระและต้นซะกุระ เช่น

ข้อความตัวอย่าง

ワキ : さて畝傍山の女の名をば

シテ : 櫻子と聞こえし色好み

ワキ : 耳成山の女の名をば

シテ : 桂子といはれし優女なり

ワキ : さて争ひは

シテ : 花や緑

ワキ : 契りの色は

シテ : 隔てもなく[19]

วะกิ : หญิงสาวที่อาศัยอยู่ที่เขาอุเนะมิ มีนามว่าอะไร

ฌิเตะ : เป็นหญิงสาวที่งามมากนามว่า ซะกุระโงะ

วะกิ : แล้วหญิงสาวที่อาศัยอยู่ที่เขามิมินะฌิ มีนามว่าอะไร

ฌิเตะ : เป็นหญิงสาวที่งามเลิศไม่แพ้กันนามว่า คะท์ซุระโงะ

วะกิ : ถ้าให้เปรียบเทียบกัน

ฌิเตะ : คงเปรียบได้กับบุปผาและพฤกษา ต่างไม่มีใครชนะใคร

วะกิ : แล้วความรักลึกซึ้งระหว่างชายหนุ่มล่ะโยม

ฌิเตะ : ทั้งสองต่างก็มีความรักลึกซึ้ง ไม่ต่างกันเจ้าค่ะ

---

[19] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p.2916.

ข้อความที่ขีดเส้นใต้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผู้แต่งมีความประสงค์ที่จะใช้ชื่อของทั้งสองเพื่อแทนภาพลักษณ์ของต้นคะท์ซุระและต้นซะกุระ ทั้งนี้การใช้ต้นคะท์ซุระและต้นซะกุระผู้แต่งอาจต้องการใช้เพื่อเป็นสื่อที่ชักนำให้วิญญาณเทพให้มาสถิตอีกด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับการแสดงอุวะนะริอุชิ ที่เป็นการปัดเป่าเคราะห์ภัย ดังนั้นชื่อของตัวละครทั้งสองที่เป็นร่างทรงวิญญาณหรือมิโกะจึงต้องกำหนดให้เป็นชื่อของสื่อที่ชักนำวิญญาณเทพมาสถิต

เนื่องจากในวรรณกรรมเกี่ยวกับตำนานเทพญี่ปุ่น *โคะจิกิ* 『*Kojiki* :古事記』มีการกล่าวถึงต้นคะท์ซุระ โดยเชื่อกันว่าเป็นต้นไม้ศักด์สิทธิ์ พลังวิญญาณแห่งเทพสิงสถิตอยู่และยังเป็นสื่อเชิญเทพลงมาจากสวรรค์ ต้นไม้นี้ถูกกล่าวไว้ใน *โคะจิกิ* หลายตอน และที่น่าสังเกตคือมักจะถูกกล่าวถึงในตอนที่มีการเดินทางข้ามไปยังดินแดนอื่น เช่น ในตอนที่เทพโฮะโอะริเดินทางไปถึงดินแดนของเทพแห่งทะเลนั้นก็ได้ปีนขึ้นไปบนต้นไม้นี้ หรือในตอนที่ไก่ฟ้าลงมาจากสวรรค์เพื่อมาตามเทพอะเมะโนะวะกะฮิโกะบนพื้นพิภพนั้นก็ได้บินมาเกาะอยู่บนต้นคะท์ซุระที่อยู่หน้าทางเข้าที่อาศัยของเทพอะเมะโนะวะกะฮิโกะ เป็นต้น ต้นคะท์ซุระจึงเสมือนสื่อชักนำวิญญาณเทพให้มาสิงสถิตอยู่[20]

และต้นซะกุระก็มีตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวพันถึงเทพเจ้าเช่นเดียวกัน โดยในตำนานเรื่องเล่าเทพเจ้าของญี่ปุ่น(nihon shinwa : 日本神話) นั้นมีเทพเจ้าที่ชื่อว่า “โคะโนะฮะนะ โนะ ซะกุยะฮิเมะ” (Konohana no Sakuyahime : 木花之開耶姫) ซึ่งชื่อ “ซะกุยะ” นี้คล้ายกับคำว่า “ซะกุระ” ดังนั้นจึงมีความเชื่อว่าต้นซะกุระเป็นต้นไม้ที่เกี่ยวพันกับเทพเจ้า และความหมายของคำว่า “ซะกุระ” ที่มีความเชื่อว่าคำว่า “ซะ-” (sa : サ) ในที่นี้สื่อถึงวิญญาณเทพที่สถิตในธัญญาพืช (koku rei : 穀霊) เช่นเดียวกับคำว่า “ซะ-” (sa : サ) ในคำว่า ซะนะเอะ (sanae: 早苗) ที่หมายถึง ต้นกล้าของข้าว และคำว่า “-กุระ” (kura :クラ) หมายถึงสถานที่ที่เทพเจ้าลงมาสถิต ดังนั้นต้นซะกุระจึงเป็นต้นไม้ที่เสมือนสถานที่สิงสถิตของเทพเจ้านั่นเอง[21]

---

[20] อรรถยา สุวรรณระดา,<u>เรียนรู้ตำนานเทพญี่ปุ่น จากวรรณกรรมโคะจิกิ</u> (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2553), หน้า 117.

[21] 和泉晃一、**サクラの語源** [Online], 15 September 2012. Available from http://www.ctb.ne.jp/~imeirou/soumoku/s/sakura2html.html

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากลักษณะเด่นของต้นคะท์ซุระแล้วพบว่าต้นคะท์ซุระ เป็นไม้ผลัดใบ ไร้ดอก ใบมีลักษณะคล้ายรูปหัวใจสีเขียวสด [22] จากลักษณะเด่นข้อนี้ทำให้เห็นภาพและลักษณะของตัวละครเอก คะท์ซุระโงะ ที่ถึงแม้จะมีความงดงาม แต่ไร้เสน่ห์ดึงดูดเหมือนต้นไม้ที่ไร้ดอก ซึ่งในบทละครมีตอนที่ตัวละครเอกกล่าวเปรียบเทียบตนเองว่าเป็นต้นคะท์ซุระที่ไร้ดอก ชายหนุ่ม(คินนะริ)จึงเอนเอียงไปหา ซะกุระโงะ เป็นการแสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของตัวละครผ่านทางชื่อตัวละคร ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

地クセ：…*殊更春の頃なれば。盛りなる櫻子にうつる人をば恨むまじわれは花なき桂子の。身を知れば春ながら。秋にならんもことわりや。…*[23]

จิอุตะอิ(คุเซะ) ： *เพราะตอนนี้เป็นช่วงฤดูใบไม้ผลิพอดี คงช่วยไม่ได้ หากใครจะเอนเอียงใจไปหาดอกซะกุระที่กำลังผลิบานอย่าง ซะกุระโงะ ตัวฉันไม่คิดแค้นเคืองคนนั้นหรอก ก็เพราะตัวฉันเป็นเพียงคะท์ซุระโงะที่ไร้ดอก เพราะรู้ตัวว่าเป็นเช่นนั้น แม้ตอนนี้จะเป็นฤดูใบไม้ผลิ แต่ก็อดที่จะเศร้าราวกับอยู่ในฤดูใบไม้ร่วงไม่ได้*

ข้อความตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าตัวละครเอกยอมรับในสภาพ ของตนเองว่า ขาดสิ่งที่จะดึงดูดความสนใจจากชายหนุ่ม ดังต้นคะท์ซุระที่แม้จะสวยงามแต่ก็ไร้ดอก พอเข้าฤดูใบไม้ผลิที่เหล่าต้นไม้ต่างๆออกดอกอย่างงดงามแต่ต้นคะท์ซุระกลับไม่มีดอก จึงดูไม่น่าสนใจ

---

[22] 木の情報発信基地、カツラ[Online], 19 December 2010. Available from http://www.wood.co.jp/wood/m016.htm#

[23] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻、p..2918.

นอกจากนี้ ยังมีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ภาพของต้นคะท์ซุระ แทนภาพของตัวละครเอก ในตอนที่ตัวละคร คะท์ซุระโงะ เดินทางไปยังบึงมิมินะฌิ เพื่อกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

地謡：…*思ひ定めて耳成山の池水の。淵に臨みて影うつる名も月の桂の緑の髪もさながらに。池の玉藻の濡衣。身を投げ空しくなりはてて。*…[24]

จิอุตะอิ *:...ตัดสินใจได้ดังนั้น จึงไปยังริมบึงมิมินะฌิ เมื่อก้มลงมองผิวน้ำนั้นสะท้อนภาพดวงจันทร์ซึ่งชื่อคะท์ซุระของตัวฉันนั้นมีความเกี่ยวพันถึง(เชื่อว่าต้นคะท์ซุระนั้นอยู่บนดวงจันทร์) ด้วยสภาพที่ผมอันดำขลับดังสีเขียวเข้มของต้นคะท์ซุระ ชุดที่เปียกโชกแผ่สยายดังพืชน้ำในบึง ตัวฉันได้จมลงยังก้นบ่อ...*

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าผู้แต่งต้องการใ ช้ชื่อ คะท์ซุระโงะ ซึ่งเป็นชื่อของตัวละครเอก เพื่อเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าของเขามิมินะฌิ และเพื่อใช้แทนภาพลักษณ์ของตัวละครให้ผู้ชมสามารถจินตนาการตามได้ง่าย ว่าตัวละครเอกเป็นดังต้นคะท์ซุระที่ไร้ดอก แสดงให้เห็นภาพของหญิงสาวที่สวยงามแต่ขาดเสน่ห์ดึงดูดใจนั่นเอง

เช่นเดียวกันนี้ การกำหนดชื่อตัวละคร ซะกุระโงะ ซึ่งเป็นตัวละคร ท์ซุเระ จึงน่าจะมาจากวัตถุประสงค์ในการใช้ภาพของต้นไม้ (ต้นซะกุระ) มาเปรียบเทียบให้เห็นภาพของตัวละครเช่นกัน ดังเช่นในฉากที่บรรยายการทำอุวะนะอุชิ ผู้แต่งได้ใช้ชื่อของซะกุระต่างๆ เพื่อบรรยายความทุกข์อันเจ็บปวดของตัวละครที่ถูกตัวละครเอก – คะท์ซุระโงะ ตี ดังปรากฏในข้อความตัวอย่าง ดังนี้

地*:… 中に打てども去らぬは家の。犬櫻花に伏して吠え叫び悩み乱るる花心。畝傍の病となりし。因果の焔の緋櫻子。*…[25]

---

[24] Ibid, p. 2919.

> **จิอุตะอิ :** … *ทั้งๆที่จะตีให้หายไป แต่ไม่ว่าจะตีกี่ครั้ง ก็ยังคงอยู่ไม่หายไป พอได้ยินซะกุระโงะร้องหอนราวกับเป็นสุนัขในบ้าน... เธอเป็นดอกอินุซะกุระ* หรืออย่างไร ดอกไม้แห่งเขาอุเนะมิกำลังเจ็บปวดทุรนทุรายจนเจ็บไข้ พอได้เห็นเปลวเพลิงแห่งกรรมกำลังลุกไหม้ ซะกุระโงะ...เธอเป็นดอกฮิซะกุระ** หรืออย่างไร* ...

นอกจากนี้ การกำหนดให้หญิงสาวที่อาศัยอยู่ที่เขา อุเนะมิ ชื่อ ซะกุระโงะ ยังมีสาเหตุ มาจากการนำตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับหญิงสาวที่ชื่อ ซะกุระโงะ ที่ปรากฏในประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* เล่มที่ 16 บทที่ 3786 – 3787 และความเชื่อมโยงเกี่ยวกับหลุมศพของหญิงคนหนึ่งชื่อ ซะกุระโงะ บริเวณตีนเขาอุเนะ มิ ตามข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือรายงานภูมิประเทศ ในปี ค.ศ. 1734 ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ **4.2.1.A b)** รายละเอียดของตัวละคร

ส่วนชื่อตัว ละคร คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ ที่น่าจะเกี่ยวพันกับต้นคะฌิวะ หรือต้นโอ๊ก นั้น แม้ว่าในบทละครจะไม่มีการบรรยายลักษณะของตัวละครตัวนี้มากนัก กล่าวเพียงว่าเป็นชายที่ผูกสัมพันธ์รักกับหญิงสาวสองคนพร้อมกันเท่านั้น แต่หากพิจารณาภาพลักษณ์ของตัวละครผ่านลักษณะเด่นของต้นคะฌิวะ เช่นเดียวกับตัวละครหญิงทั้งสอง พบว่าลักษณะเฉพาะของต้นคะฌิวะ คือ ลำต้นสูง ใบใหญ่และมีลักษณะหยักเป็นรอยเลื่อย เมื่อถึงยามผลัดใบ ใบที่แห้งเฉาจะอยู่ติดกับต้น โดยไม่ร่วงหล่นลงบนพื้น จนกว่าจะถึงฤดูใบไม้ผลิที่ใบอ่อนจะงอกขึ้นใหม่ รวมทั้งใบมีกลิ่นหอมนิยมนำมาใช้ห่ออาหาร[26] ซึ่งอาจแทนภาพของตัวละครชายดังกล่าว ที่ผูกสัมพันธ์รักกับหญิงสาวทั้งสองพร้อมกัน แต่ต่อมาเอนเอียงไปทางซะกุระโงะ เหมือนกับต้นคะฌิวะที่ไม่ยอมสลัดใบเก่า

---

[25] Ibid, p.2925

* อินุซะกุระ (inu sakura : 犬桜) ดอกไม้ชนิดหนึ่งในตระกูลกุหลาบ มีลักษณะคล้ายดอกซะกุระ ดอกมีสีขาวขนาดเล็ก

** ฮิซะกุระ (hi zakura : 緋桜) หรือ ฮิกันซะกุระ (hikan zakura : 緋寒桜) ดอกซะกุระชนิดหนึ่ง ดอกมีสีแดง

[26] 木の情報発信基地、カシワ [Online], 20 January 2011. Available from: http://www.wood.co.jp/wood/m172.htm#

จนกระทั่งฤดูใบไม้ผลิ (ช่วงที่ดอกไม้ผลิบาน) จึงสลัดใบเก่าทิ้ง อาจมองได้ว่าภาพใบที่แห้งเฉาบนต้นคะฌิวะที่ยังคงอยู่ ไม่ร่วงหล่นไป คือความเบื่อหน่ายที่มีต่อ คะท์ซุระโงะ แต่ก็ยังคงไม่ทอดทิ้งไปจนกระทั่งช่วงเวลาที่ซะกุระผลิบานในฤดูใบไม้ผลิ เป็นช่วงเดียวกันกับที่ต้นคะฌิวะสลัดใบที่เหี่ยวเฉาทิ้ง ตัวละครคะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ ได้เอนเอียงไปหาซะกุระโงะ และไม่สนใจไปมาหาสู่คะท์ซุระโงะ รวมทั้งลักษณะเด่นของต้นคะฌิวะที่ใบมีกลิ่นหอม ซึ่งตรงกับชื่อเขาคะงุ (Kagu yama : 香久山・香具山) ที่อักษรตัวแรกให้ความหมายว่า กลิ่นหอม

จึงเป็นไปได้ผู้แต่งตั้งใจกำหนดชื่อให้ตัวละครทั้งสามเป็นชื่อของต้นไม้ คือ ต้นคะท์ซุระ ต้นซะกุระ และต้นคะฌิวะ เพื่อให้ผู้ชมจินตนาการถึงลักษณะของตัวละครดังกล่าวได้ง่าย และเพื่อให้เกิดเอกภาพในชื่อของตัวละครนั่นเอง

c) <u>การช่วยเหลือตัวละคร การทำอุวะนะริอุชิ</u>

ตอนสุดท้ายในองก์หลังก่อนที่ความแค้นเคืองของตัวละครเอก คะท์ซุระโงะ จะจางหายไปนั้น ตัวละครเอกได้ใช้กิ่งคะท์ซุระตีระบายความแค้นไปที่ซะกุระโงะ หรือเรียกว่าการทำอุวะนะริอุชิ

ข้อความตัวอย่าง

地：…われも人知れずねたさもねたしうはなりを。うち散らしうち散らす。中に打てども去らぬは家の。犬櫻花に伏して吠え叫び悩み乱るる花心。畝傍の病となりし。因果の焔の緋櫻子。さて懲りやさて懲りや。あらよそめをかしや。因果の報いはこれまでなり。花の春一時の。恨みを晴れてすみやかに。有明櫻光りそふ。月の桂子もろともに。西に生まるる一聲の。御法を受くるなり跡弔ひてたび給へ[27]

---

[27] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 2925.

จิอุตะอิ : *･･･ตัวฉันเองก็ต้องทนทุกข์กับความอิจฉาริษยาที่ไม่มีผู้ใดล่วงรู้ ดังนั้นฉันจึงทำอุวะนะริอุชิ ทั้งๆที่จะตีให้หายไป แต่ไม่ว่าจะตีกี่ครั้ง ก็ยังคงอยู่ไม่หายไป พอได้ยินซะกุระโงะร้องหอนราวกับเป็นสุนัขในบ้าน... เธอเป็นดอกอินุซะกุระหรืออย่างไร ดอกไม้แห่งเขาอุเนะมิกำลังเจ็บปวดทุรนทุรายจนเจ็บไข้ พอได้เห็นเปลวเพลิงแห่งกรรมกำลังลุกไหม้ ซะกุระโงะ...เธอเป็นดอกฮิซะกุระหรืออย่างไร น่าโมโห ช่างน่าโมโห ดูสิ...สภาพที่ทุกข์ทรมานนั้นเห็นแล้วตลกยิ่งนัก ตอนนี้กรรมได้ตามสนองแล้ว ในตอนนั้น...ราวกับดอกไม้ที่ผลิบานในฤดูใบไม้ผลิ ความแค้นของตัวฉันก็ได้จางหายไป ความสว่างในช่วงใกล้รุ่งส่องประกายดอกซะกุระ รวมทั้งคะท์ซุระโงะผู้นี้ ได้โปรดเถิดพระคุณเจ้า... โปรดท่องพระสูตรนำทางวิญญาณเราทั้งสองให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีทางทิศตะวันตกที่พระจันทร์กำลังจะลาลับไป ได้โปรดเถิดเจ้าค่ะ*

ข้อความตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า การกระทำอุวะนะริอุชิ เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ความแค้นเคืองที่ตัวละครเอก คะท์ซุระโงะ มีต่อ ซะกุระโงะ หมดลง เกี่ยวกับการทำอุวะนะริอุชินี้ ทั้ง คะนะอิ คิโยะมิท์ซุ [28] และ นิฌิมุระ ซะโตะฌิ [29] ต่างให้ความเห็น ในแนวทางเดียวกัน ว่า คนในสมัยก่อนเชื่อว่าภูเขาใหญ่มักมีเทพเจ้าสถิตอยู่ เมื่อเห็นดินฟ้าอากาศผิดปกติไปก็ตีความว่าน่าจะเป็นเพราะเทพเจ้าทะเลาะเบาะแว้งกัน ซึ่งนำมาสู่พิธีการตีปัดเป่านั่นเอง ซึ่งการปัดเป่านี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเทพเจ้าโดยตรง ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่นี้จึงเป็น มิโกะ ผู้เป็นร่างทรงของเทพเจ้า การตีความดังกล่าวจึงทำให้ในบทละครโนมีส่วนของการตีปัดเป่านี้รวมอยู่ด้วย ซึ่งผู้กระทำนั้นเป็น มิโกะ ที่

---

[28] 金井清光「能「三山」と鳥取県　高杉神社のうわなり打ち神事」『國學雜誌』第 72 巻第 11 号(1948 年 11 月) : 136 – 139.

[29] 西村聡「能『三山』―『万葉集』の中世　―」『金沢大学文学部論集：文学科篇 2』(1982 年 4 月) : 36 – 38.

ถูกเทพเจ้าแห่งเขาสิงร่างอยู่ กล่าวคือ คะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ ซึ่งเป็นร่างทรงของเทพเจ้าแห่งเขา มิมินะฌิ และเขาอุเนะมิ

ผู้วิจัยเห็นด้วยว่ามีความเป็นไปได้ที่มีการตีความ ว่าเรื่องทั้งหมดเป็นการกระทำของเทพเจ้าผ่านร่างมิโกะ เพราะแหล่งที่มาเดิมของบทละครโนเรื่องนี้มาจากบทกลอนที่เกี่ยวกับเขาสามลูกทะเลาะกัน อันเป็นเหตุให้เทพเจ้าเสด็จมาเพื่อยุติปัญหา ดังนั้นเรื่องราวการทะเลาะของเขาสามลูกจึงแฝงเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้า หรือตำนานเทพ ด้วยเหตุนี้การทะเลาะกันของเขาทั้งสามลูกจึงอนุมานว่าเป็นการทะเลาะกันของเหล่าเทพเจ้า เมื่อนำมาสร้างเป็นบทละครโน แนวคิดเรื่องเทพเจ้าที่ปรากฏในแหล่งที่มาเดิมยังคงปรากฏอยู่ เพื่อให้ภัยพิบัติได้หมดสิ้นไป จึงจำเป็นต้องเพิ่มการแสดงซึ่งแฝงแนวคิดการทำพิธีตีปัดเป่า นำมาซึ่งการแสดง อุวะนะริอุชิ ในองก์หลัง

ในบทละครโน ฉากที่ คะท์ซุระโงะ ได้ใช้กิ่งคะท์ซุระ ตีวิญญาณของซะกุระโงะ แล้วทำให้ความแค้นเคืองที่มี ของตนได้หายไป หลังจากนั้นตัวละคร คะท์ซุระโงะ ได้กล่าวว่า *"ในตอนนั้น... ราวกับดอกไม้ที่ผลิบานในฤดูใบไม้ผลิ ความแค้นของตัวฉันก็ได้จางหายไป" (花の春一時の。恨みを晴れてすみやかに。)* การกล่าวว่า "*ราวกับดอกไม้ที่ผลิบานในฤดูใบไม้ผลิ*" แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าตัวละครเอกที่เปรียบดังต้นคะท์ซุระ ที่แม้จะ ไร้ดอก แต่ เมื่อปราศจากความแค้นเคืองแล้ว ก็เปรียบได้กับช่วงเวลาที่งดงาม เฉกเช่นดอกไม้ที่เบ่งบานในฤดูใบไม้ผลิ และช่วงเวลาที่เหตุการณ์ได้เกิดขึ้นนั้น ผู้แต่งได้กำหนดไว้เป็นช่วงเดือนมีนาคม ในฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งก่อนหน้านั้นตอนที่ตัวละครท์ซุเระ - ซะกุระโงะ ได้ปรากฏตัวออกมาเป็นครั้งแรกได้กล่าวว่า "*ดิฉันถูกลมความแค้นที่พัดอย่างบ้าคลั่งทำให้จิตใจวุ่นวายกระเจิดกระเจิง ... โปรดช่วยปัดเป่าให้พายุความแค้นของต้นคะท์ซุระหมดไปด้วยเถิด " (風の狂ずる心乱れに。…嵐をのけてたび給へ)* ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ว่า ก่อนหน้าที่จะมีการทำอุวะนะริอุชิ สภาพดินฟ้าในขณะนั้นปั่นป่วนด้วยลมพายุ (ลมพายุจากเขามิมินะฌิพัดไปยังเขาอุเนะมิ) และเมื่อตัวละครเอก - คะท์ซุระโงะ ได้ทำ อุวะนะริอุชิ แล้วสภาพดินฟ้า อากาศบริเวณเขาทั้งสามลูก ได้กลับมาเป็นปกติเช่นเดิม (กลับมามีสภาพอากาศดังเช่นในฤดูใบไม้ผลิตามปกติ) นั่นเอง ดังนั้นการแสดง อุวะนะอุชิ นอกจากจะเป็นการระบายความแค้นเคืองและช่วยเหลือให้ตัวละครพ้นทุกข์แล้ว ยังน่าจะสื่อถึงการทำพิธีปัดเป่าให้ทุกข์ภัยหมดไปด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การ แสดง อุวะนะริอุชิ นี้น่าจะมีส่วนของอิทธิพลธรรมเนียมในสมัยมุโระมะชิ ที่ภรรยาหลวงมีสิทธิ์ในการตีภรรยา น้อยด้วย โดยมีการกำหนดว่า

หากฝ่ายชายเลิกรากับภรรยาในช่วงเวลาไม่เกินหนึ่งเดือน แล้วรับภรรยาคนใหม่เข้ามา ภรรยาคนก่อน(ภรรยาหลวง) มีสิทธิ์นำคนสนิทใกล้ชิดหรือหญิงรับใช้ไปบุกทำลายบ้านและตบตีภรรยาที่มาทีหลัง(ภรรยาน้อย) ส่วนฝ่ายภรรยาที่มาทีหลังก็มีสิทธิ์รวบรวมหญิงคนสนิทชิดใกล้เพื่อตั้งรับและสู้คืนได้เช่นกัน [30]

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ธรรมเนียมการทำ อุวะนะริอุชิ ในสมัยมุโระมะชิ เป็นการตบตีต่อสู้กันระหว่างภรรยาหลวงและภรรยาน้อย โดยภรรยาหลวงเป็นฝ่ายโจมตี และภรรยาน้อยเป็นฝ่ายตั้งรับ ในบทละครโนเรื่องนี้มีฉากที่ คะท์ซุระโงะ ใช้กิ่งคะท์ซุระตี ซะกุระโงะ แต่กลับไม่มีฉากที่กล่าวถึงการสู้กลับหรือเอาคืนของ ซะกุระโงะ จึงดูเหมือนว่า คะท์ซุระโงะ ตี ซะกุระโงะ อยู่ฝ่ายเดียว ซึ่งดูเหมือนไม่ตรงกับธรรมเนียมการทำอุวะนะริอุชิในสมัยมุโระมะชิดังกล่าว

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะไม่บรรยายฉากการตีกลับหรือสู้คืนดังกล่าว แต่ในบทละครโนนั้นระบุว่า ซะกุระโงะ ปรากฏตัวพร้อมกับกิ่งซะกุระ ในมือ ดังข้อความตัวอย่าง

> *…後ヅレ櫻子、面小面・鬘・鬘帯・着附摺箔・唐織脱掛の装束にて<u>櫻の枝を持ちて出で</u>、…*[31]
>
> *...ท์ซุเระองก์หลัง – ซะกุระโงะ, สวมหน้ากากโคะโอะโมะเตะ (หน้ากากหญิงสาว) ・วิกผม ・ผ้าคาดศีรษะ ・สวมกิโมโนที่ประดับดิ้นเงินดิ้นทอง ・สวมคะระโอะริ* * *<u>ออกมาพร้อมกิ่งซะกุระ</u>*

ข้อความที่ขีดเส้นใต้นี้ ชี้เป็นนัยให้เห็นว่า ซะกุระโงะเองก็น่าจะใช้กิ่งซะกุระตีกลับคะท์ซุระโงะ เช่นเดียวกัน โอะงุระ มะซะฮิซะ (Ogura Masahisa : 小倉正久) กล่าวว่า ทั้งสองแสดงให้เห็นถึงปัญหาขัดแย้งกันที่รุนแรงในเรื่องความรักและความอิจฉาริษยา โดยอีกฝ่ายหนึ่งใช้กิ่ง

---

[30] Kotobank – 朝日新聞 Digital Voyage Group,**後妻打ち**[Online], 9 October 2011. Available from http://kotobank.jp /word/ %E5%BE%8C%E5%A6%BB%E6%89%93%E3%81%A1

[31] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、 1931). p. 2922.

* เครื่องแต่งกายในการแสดงละครโน เป็นชุดที่ทอด้วยลวดลายงดงาม ดูหรูหรา ตระการตา

คะท์ซุระ ในขณะที่อีกฝ่ายถือกิ่งซะกุระ ต่างฝ่ายต่างตีต่อสู้กันอย่างรุนแรง[32] จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่าการที่ตัวละครทั้งสองถือกิ่งไม้ออกมาพร้อมกับการปรากฏตัวแม้จะไม่มีการบรรยายหรือแสดงท่าทางการตีกันและกันโดยตรง แต่ผู้ชมก็ทราบได้ว่ากิ่งคะท์ซุระและกิ่งซะกุระ เป็นสัญลักษณ์แสดงการต่อสู้กันของทั้งคู่ ดังที่ เซะอิดะ ฮิโระฌิ (Seida Hiroshi : 清田弘) ได้อธิบายว่า ฌิเตะนั้นไม่ได้ตีไปที่ตัวท์ซุเระโดยตรง และ ท์ซุเระ ก็ไม่ได้ตีต่อสู้กลับ เพราะเมื่อบรรยายถึงการทำอุวะนะริอุชิ ตัวท์ซุเระได้นั่งอยู่ข้างหน้าผู้เป่าขลุ่ย แต่จากบทพูดทำให้เข้าใจได้ว่าทั้งสองตีตอบโต้กันแล้ว[33]

ผู้วิจัยเห็นว่า เนื่องจากธรรมเนียมการทำอุวะนะริอุชิ เป็นที่ยอมรับในสังคมสมัยนั้น และรู้จักกันแพร่หลาย ดังนั้นการนำธรรมเนียมดังกล่าวมาใส่ในการแสดง จึงทำเพื่อให้เหมาะสมเข้ากับยุคสมัย ทำให้ผู้ชมคล้อยตามในการกระทำของตัวละคร เรื่องราวในองก์แรกและองก์หลังดูสอดคล้อง สมเหตุสมผลมากขึ้นนั่นเอง

การแสดงอุวะนะริอุชินี้ ยังปรากฏให้เห็นในบทละครโนเรื่องอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความแค้นเคืองริษยาของภรรยาที่มาก่อนและหลัง เช่น บทละครโนเรื่อง *อะโอะอิ โนะ อุเอะ* 『*Aoi no ue* : 葵上』และเรื่อง *คะนะวะ* 『*Kanawa* : 鉄輪』การที่ภรรยาหลวงตีภรรยาน้อยนั้นเป็นการแสดงให้เห็นภาพการต่อสู้ การใช้กำลังความรุนแรง ซึ่งการเพิ่มการแสดง อุวะนะริอุชิ เข้ามาในบทละครโนนี้ อาจมาจากการคง แนวคิด ที่มาจากแหล่งที่มาเดิม ในบทกลอน ที่กล่าวถึงเขาสองลูกเกิดการต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงเขาหญิงสาวมาเป็นภรรยา ภาพของการทะเลาะต่อสู้กันของภูเขากับภาพการทะเลาะต่อสู้กันของตัวละครฌิเตะและตัวละครท์ซุเระ อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะที่คล้ายกัน กล่าวคือมีภาพของการใช้กำลังความรุนแรง ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า การที่ ผู้แต่งกำหนดให้มีฉากการตีหรืออุวะนะริอุชิในองก์หลัง เป็นการทำให้เห็นภาพที่ดูรุนแรงเหมือนฉากการต่อสู้ตามตำนานเรื่องเล่าเดิม และพระเรียวนินก็เปรียบได้กับเทพเจ้า (เทพอะโบะแห่งอิสุโมะ) ที่เสด็จมาเพื่อยุติปัญหาการทะเลาะกันของภูเขาทั้งสามตามบทกลอน

อย่างไรก็ตามการกระทำดังกล่าว ไม่ได้แสดงเฉพาะภาพความรุนแรงของการต่อสู้เท่านั้น แต่กลับเป็นการกระทำที่ช่วยเหลือดวงวิญญาณของทั้ง คะท์ซุระโ งะ และ ซะกุระโงะ ในตอนท้าย

---

[32] 小倉正弘『謡曲紀行二』(横浜 : 白竜社、2003). pp. 379 – 380.

[33] 清田弘『能の表現』(東京: 草思社、2004). p. 415.

ด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ฉาก อุวะนะริอุชิ ที่ผู้แต่งเพิ่มเข้ามาเป็นการได้รับแนวคิด จากการทำพิธีตีปัดเป่าตามแนวคิดของศาสนาชินโตที่เคารพบูชาเทพเจ้าและธรรมชติ ผสมผสานกับ การคงฉากการต่อสู้ตามตำนานของเขาสามลูกในแหล่งที่มาเดิม และ อิทธิพลของธรรมเนียมในสมัยนั้น

4.2.2 เนื้อหาในบทละครโนที่ <u>แต่งเพิ่มขึ้นใหม่</u> โดยไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม

4.2.2.A บทบาทของพระเรียวนิน และนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ

ในบทละครโนนั้น โดยทั่วไปแล้วในบทละครโนที่มีตัวละครเอกเป็นวิญญาณ จะพบว่าตัวละครวะกิในเรื่อง จะเป็นพระธุดงค์ที่เดินทางผ่านมายังสถานที่นั้นๆ แล้วได้รับฟังเรื่องราวในอดีตและความทุกข์ทรมานของตัวละครเอก โดยไม่ได้ระบุว่าพระธุดงค์ผู้นั้นเป็นใครมีชื่อเสียงเรียงนามว่าอะไร แต่ในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* นั้น ในตอนต้นเรื่องที่ตัวละครวะกิปรากฏตัววะกิเอ่ยว่าตนเองเป็นใคร ดังข้อความต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

ワキ : これは大原(おはら)の良忍聖(りやうにんひじり)にて候。われ融通念佛(ゆづうねんぶつ)を國土(こくど)に
弘(ひろ)め候。この度(たび)は大和路(やまとぢ)にかかり。念佛(ねんぶつ)をも弘(ひろ)めばや
と思(おも)ひ候[34]

วะกิ : อาตมาคือพระเรียวนินแห่งโอะฮะระ อาตมากำลังธุดงค์ไปยังที่
ต่างๆเพื่อเผยแพร่นิกายยุสูเน็มบุท์ซุ ครั้งนี้อาตมาตั้งใจจะ
เดินทางไปยังยะมะโตะ เพื่อเผยแพร่นิกาย

จากข้อความตัวอย่างจะได้เห็นว่ามีการระบุว่าตัวละครรอง หรือวะกิ เป็นพระเรียวนินและบอกวัตถุประสงค์ของวะกิไว้อย่างชัดเจน ซึ่งตัวละครพระเรียวนินนี้ไม่ได้เป็นตัวละครที่ผู้แต่ง

[34] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 2913.

สมมติขึ้นแต่เป็นพระที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ และมีความเกี่ยวพันกับนิกายยูสูเน็มบุท์ซุอย่างแท้จริงอีกด้วย

สำหรับบทละครโนที่มีการระบุชื่อตัวละครวะกินั้นไม่ค่อยปรากฏให้เห็นมากนัก ดังนั้นการระบุว่าตัวละครวะกิในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* เป็นพระเรียวนิน จึงเป็นประเด็น ให้สงสัย ว่าเหตุใดผู้แต่งจึงกำหนดให้เป็นเช่นนั้น และบทบาทของพระเรียวนินและพุทธศาสนามหายานนิกายยูสูเน็มบุท์ซุมีความสำคัญของต่อตัวละครอื่นๆ อย่างไร

a) ประวัติของพระเรียวนิน โดยสังเขป

พระเรียวนินเป็นพระในสมัยเฮอัน มีชีวิตอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1072 – 1132 เกิดที่เมืองโอะวะริ (Owari : 尾張)* เป็นพระผู้ก่อตั้งนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ เมื่ออายุได้ 12 ปีพระเรียวนินได้ออกบวชโดยได้เริ่มศึกษาพระธรรมนิกาย เทนดะอิ (Tendai shū : 天台宗)** ที่เขาฮิเอะอิ (Hieizan : 比叡山)*** ในปี ค.ศ. 1109 (อายุ 37 ปี) ได้เดินทางมาจำพรรษาที่วัด ระอิโงอิน (Raigouin : 来迎院) หรืออีกชื่อหนึ่งคือวัด โอฮะระ (Ōharaji : 大原寺) ซึ่งเป็นวัดหนึ่งในนิกายเทนดะอิ ต่อมาจึงเป็นที่รู้จักในนาม พระเรียวนินแห่งโอฮะระ ต่อมาในปีค.ศ. 1117 (อายุ 45 ปี) ได้ประกาศก่อตั้งนิกายยูสูเน็มบุท์ซุขึ้นอย่างเป็นทางการ และได้ธุดงค์ไปเผยแผ่ศาสนายังเมืองต่างๆมากมาย และได้สร้างวัด ดะอิเน็มบุท์ซุ (Dainembutsu dera : 大念仏寺) ขึ้นที่เมือง เซ็ทท์ซุ (Settsu : 摂津)† เพื่อเป็นสถานที่หลักสำหรับนิกายโดยเฉพาะ และมรณภาพในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 1132 (อายุ 60 ปี) ที่เมืองเกียวโต

---

* โอะวะริ เป็นชื่อเมืองเก่า ปัจจุบันอยู่ในเขตตะวันตกของจังหวัด อะอิชิ (Aichi ken no seibu : 愛知県の西部)

** นิกายหนึ่งในพุทธศาสนามหายาน หรือเรียกว่า นิกายสัทธรรมปุณฑริกะ เป็นนิกายที่ยึดพระสัทธรรมปุณฑริกสูตร(hokekyou : 法華経) เป็นหลักในการปฏิบัติตามคำสอน ซึ่งเป็นพระสูตรที่สามารถช่วยให้ผู้นับถือหลุดพ้นจากความทุกข์ได้อย่างสมบูรณ์

*** ภูเขาที่มีอาณาบริเวณอยู่ในเขตเมืองเกียวโต และ เมืองโอท์ซุ(Ōtsu : 大津)ในจังหวัด ฌิงะ (Shiga ken : 滋賀県) เป็นเขาที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นสถานที่หลักสำหรับศึกษาพุทธศาสนามหายานนิกาย เท็นดะอิ

† ปัจจุบันอยู่ในตอนกลางของจังหวัดโอซาก้า (Ōsakafuchūbu : 大阪府中部)

b) <u>นิกายยูสูเน็มบุท์ซุ โดยสังเขป</u>

พจนานุกรม *โคจิเอ็น* 『*Koujien* : 広辞苑』ให้ความหมายของคำว่า "ยูสู" (yūzū : 融通) ว่า การปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามสถานการณ์ และให้ความหมายคำว่า "เน็มบุท์ซุ" (nembutsu : 念仏) ว่า การระลึกถึงพระพุทธและคุณความดีของพระองค์ ในขณะที่ท่องนะโมโดยการเอ่ยชื่อของพระองค์ไปด้วย [35]

ส่วนพจนานุกรม *เมะอิเกียว* 『*Meikyou kokugo jiten* : 明鏡国語辞典』ให้ความหมายคำว่า "ยูสู" ว่า การยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ ตามความเหมาะสม หรือในทางพุทธศาสนาหมายถึง การที่สิ่งต่างๆ หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว และให้ความหมายของคำว่า "เน็มบุท์ซุ " ว่า การระลึกถึงพระพุทธและพุทธคุณอยู่ในใจ หรือ การกล่าวนะโมท่องชื่อของพระพุทธ [36]

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า "ยูสูเน็มบุท์ซุ " คือ การเจริญพุทธสติโดยการเอ่ยนามพระอมิตตาภพุทธเจ้า (namu amidabutsu : 南無阿弥陀仏) ที่เป็นหนึ่งเดียวซึ่งเหมาะแก่ทุกสรรพสิ่ง

นิกายยูสูเน็มบุท์ซุเป็นนิกายที่แยกออกมาจากนิกายสุขาวดี (Joudo shū : 浄土宗) ที่เน้นการเจริญพุทธสติถึงพระอมิตตาภพุทธเจ้า และปรารถนาที่จะหลุดพ้นไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี [37] ดังนั้นนิกายยูสูเน็มบุท์ซุจึงมีแนวคิดที่คล้ายคลึงกันแต่มีความแตกต่างออกไปจากนิกายสุขาวดีคือ *การปรารถนาไม่เพียงให้ตนเองได้หลุดพ้น แต่ปรารถนาที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้หลุดพ้นด้วย* [38] ซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นหัวใจสำคัญของนิกาย กล่าวคือ นิกายยูสูเน็มบุท์ซุมีความเชื่อว่าพระนามของ พระอมิตตาภพุทธเจ้า เพียงองค์เดียวสามารถช่วยเหลือมวลชนได้ และการเจริญพุทธสติถึงพระองค์ของมวลชนก็สามารถช่วยคนๆหนึ่งได้ ถ้าหากคนๆหนึ่งไปยังแดนสุขาวดีได้มวลชนก็ทำได้เช่นกัน และถ้าหากคนๆหนึ่งหลุดพ้นได้มวลชนก็สามารถหลุดพ้นได้เช่นกัน หรืออาจกล่าวสั้นๆว่า " *คนคนหนึ่งคือคนทั้งปวง และคนทั้งปวงก็คือคนคนหนึ่ง การกระทำอย่างหนึ่ง*

---

[35] 新村出『広辞苑』第六版 (東京 : 岩波書店, 2008)

[36] 北原保雄『明鏡国語辞典』(東京: 大修館書店, 2002)

[37] Butsuji, **融通念仏宗** [Online], 20 Octoer 2011. Available from : http://butuji.net/yuzu.htm

[38] 児島恭子、塩見美奈子『女性と宗教－日本女性史論集５』(東京: 吉川弘文館、1998).p. 63.

คือการกระทำทั้งปวง และการกระทำทั้งปวงคือการกระทำอย่างหนึ่ ง" [39] ด้วยความเชื่อนี้ทำให้พระในนิกายออกธุดงค์ เพื่อเผยแผ่หลักธรรมและชักชวนให้คนทั้งหลายมาศรัทธาในนิกาย และร่วมกันเจริญพุทธสติด้วยการเอ่ยนามพระอมิตตาภพุทธเจ้า และแจกหนังสือบทสวดให้ผู้คน รวมถึงบันทึกชื่อผู้ศรัทธาทั้งหลายลงในสมุดเมียวโช เป็นต้น[40]

c) <u>บทบาทของพระเรียวนินและพุทธมหายานนิกายยูสูเนิ่มบุท์ซุ</u>

ในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* บทบาทของพระเรียวนิน นอกจากจะเป็นผู้สวดอุทิศดวงวิญญาณให้แก่ฌิเตะและท์ซุเระแล้ว (คะท์ซุระโงะและซะกุระโงะ) ยังมีความสำคัญในฐานะเป็นผู้ช่วยเหลือตัวละครฌิเตะและท์ซุเระให้หลุดพ้นจากทุกข์แล้วไปเกิดยั งดินแดนสุขาวดีอีกด้วย ในองก์แรกตอนที่วิญญาณของ คะท์ซุระโงะ ในร่างแปลงของหญิงชาวบ้านเล่าเรื่องราวตำนานในอดีตของ ภูเขาสามลูกให้แก่พระเรียวนินฟังแล้ว ได้ขอให้พระเรียว นินบันทึกชื่อตนลงในสมุดเมียวโช ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อความตัวอย่าง

シテ：いかに申(まう)すべきことの候。妾(わらは)をも名帳(みやうちやう)に入(い)れて給(たま)はり候へ

ワキ：易(やす)き間(あひだ)の事(こと)。さて御名(おんな)を承(うけたまは)り候べし

シテ：名(な)をば桂子(かつらご)と遊(あそ)ばし候へ[41]

ฌิเตะ : *ดิฉันมีเรื่องขอร้องให้ท่านช่วย กรุณาบันทึกชื่อดิฉันลงในสมุดเมียวโชด้วยเถิดเจ้าค่ะ*

วะกิ : *ไม่ใช่เรื่องยากเย็นเลยสักนิด บอกชื่อของโยมมาสิ*

ฌิเตะ : *ได้โปรดบันทึกชื่อของดิฉันว่า คะท์ซุระโงะ ด้วยเถอะเจ้าค่ะ*

---

[39] ดับเบิ้ลยู เอ็ม ธีโอดอร์ เดอ แบรี่ , <u>บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น 1</u>, แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตสถาน, 2545), หน้า 224.

[40] 清田弘『能の表現』(東京: 草思社、2004). p. 405.

[41] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 2919.

ข้อความตัวอย่างที่ฌิเตะขอร้องให้วะกิบันทึกชื่อตนลงในสมุดเมียวโช แสดงถึงความสอดคล้องกับเนื้อหาในตอนต้นที่วะกิกล่าววัตถุประสงค์ในการเดินทางของตนเองว่ามาเพื่อเผยแพร่นิกายยูสูเน็มบุท์ซุ การที่ฌิเตะขอให้วะกิบันทึกชื่อตน ลงใน สมุดเมียวโช เป็นการชี้นำให้ผู้ชมทราบถึงแนวทางสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ตามแนวคิดของนิกาย ที่เชื่อว่า ทุกสรรพสิ่งมีสิทธิ์เท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งแยก ทุกคนมีสิทธิ์ได้รับการบันทึกในสมุดเมียวโช

ดังที่ เซะอิดะ ฮิโระ ฌิ ได้ให้ความเห็นว่า เนื่องจากนิกายยูสูเน็มบุท์ซุนั้นไม่คำนึงถึงชนชั้นแบ่งแยกชายหญิง ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนดีหรือเลว ทุกคนล้วนได้รับสิทธิ์ในการบันทึกชื่อลงในสมุดเมียวโชทั้งสิ้น และการธุดงค์ไปยังสถานที่ต่างๆเพื่อบันทึกชื่อผู้คนนั้นก็เป็นหนึ่งในกิจของสงฆ์นิกายนี้ ดังนั้นตัวละครที่ได้รับการช่วยเหลือจึงไม่ใช่เฉพาะวิญญาณคะท์ซุระโงะ ที่เต็มไปด้วยความแค้นเคืองเท่านั้น แต่ยังสามารถช่วยชี้นำวิญญาณของซะกุระโ งะ ที่ถูกความแค้นเคืองของคะท์ซุระโงะทำร้าย ไปสู่หนทางแห่งการ หลุดพ้น อีกด้วย บทละคร โนเรื่องนี้จึงแต่งขึ้นเพื่อสะท้อนความรู้สึกขอบคุณต่อพุทธศาสนานิกายนี้[42]

จากความเห็นของเซะอิดะ ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคลอง ที่ว่าการที่ผู้แต่งกำหนดให้วะกิเป็นพระเรียวนินที่กำลังธุดงค์มาเผยแผ่นิกายยูสูเน็มบุท์ซุ ก็เพื่อทำให้ตัวละครที่มีความทุกข์ทั้งสองหลุดพ้นจากทุกข์ เพราะการบันทึกชื่อในสมุดเมียวโช หรือการเจริญพุทธสติโดยการเอ่ยนามของพุทธองค์ที่กระ ทำโดยใครคนใดคนหนึ่งสามารถช่วยเหลือให้อีกคน หลุดพ้นทุกข์เหมือนตนเองได้

คะนะอิ คิโยะมิท์ซุ ได้กล่าวว่า การที่ให้วะกิเป็นพระเรียวนินแห่งนิกายยูสูเน็มบุท์ซุนั้น เพื่อช่วยให้ตัวละครทั้งสองที่เป็นศัตรูความรักกันไปเกิดยังดินแดนสุขาวดีได้ทั้งคู่ เพราะการสวดอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณหรือการเจริญพุทธสติเป็นการกระทำความดีที่ไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้นผลบุญนี้จึงส่งผ่านไปยังอีกฝ่ายที่แม้จะเป็นศัตรูกันด้วย ฉะนั้นการทำให้ตัวละครทั้งสองหลุด

---

[42] 清田弘『能の表現』(東京: 草思社、2004). pp. 404 – 418.

พ้นจากทุกข์ได้จึงจำเป็นต้องกำหนดให้วะกิในเรื่องเป็นพระผู้อยู่ในนิกายยูสูเน็มบุท์ซุอย่างพระเรียวนินเท่านั้น[43]

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการกำหนดให้วะกิเป็นพระเรียวนินแห่งนิกายยูสูเน็มบุท์ซุนั้น เพราะนิกายนี้เอื้อต่อการแสดง อุวะนะริอุชิ ซึ่งเป็นจุดเด่นของเรื่องอีกด้วย

การทำอุวะนะริอุชิเป็นการช่วยเหลือให้ตัวละครหลุดพ้นจากความทุกข์อีกทางหนึ่ง เพราะเมื่อตัวละครทำอุวะนะริอุชิแล้วความแค้นเคืองที่มีก็หายไป ตามที่คะนะอิได้ให้ความเห็นว่า การกระทำอุวะนะริอุชินี้เป็นการบูชาเทพเจ้าอย่างหนึ่ง เพื่อปัดเป่าภัยพิบัติจากธรรมชาติ อันเกิดจากความคิดที่ว่าเทพเจ้าแห่งภูเขาทะเลาะกัน ดังนั้นจึงต้องให้ร่างทรงหรือมิโกะอัญเชิญเทพมาสิงร่างและทำการตีให้หายแค้น เพื่อให้วิญญาณเทพภูเขาสงบลง [44] และ นิฌิมุระ สนับสนุนว่าการกระทำนี้เป็นการกระทำเพื่อปัดเป่าภัยพิบัติจากเทพภูเขาและการกระทำนี้เป็นการกระทำของมิโกะ ดังนั้นจึงต้องกำหนดให้ตัวละครเป็นหญิงสองคนเพราะทั้ง คะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ แท้จริงคือมิโกะที่ถูกวิญญาณเทพเจ้าสิงร่าง[45]

หากพิจารณาจากความเห็นของทั้ง คะนะอิ และ นิฌิมุระ แล้วการกระทำทั้งหมดในเนื้อเรื่องของตัวละครฌิเตะและท์ซุเระ ล้วนเป็นการกระทำของเทพเจ้าที่ทำผ่านร่างของมิโกะ และบทละครโนเรื่องนี้สร้างขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าให้ปัดเป่าภัยพิบัติ ดังนั้นอารมณ์ความแค้นเคืองและความปรารถนาที่จะหลุดพ้นย่อมเป็นของเทพเจ้าภูเขาทั้งสองด้วย หากกระทำเพียงอุวะนะริอุชิเพียงอย่างเดียวความแค้นของเทพเจ้าที่เป็นฝ่ายตีระบายความแค้นอาจจะหมดไป แต่อีกฝ่ายที่โดนกระทำจะยังคงอยู่ ไม่สามารถหลุดพ้นไปได้ หรือหากสวดอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณโดยไม่ทำ อุวะนะริอุชิ ภัยพิบัติทางธรรมชาติก็อาจจะยังคงอยู่ ไม่ได้ รับการปัดเป่าให้หมดสิ้นไป จึงจำเป็นต้องใช้แนวคิดของนิกายยูสูเน็มบุท์ซุในการช่วยเหลือตัวละครทั้งสอง เพราะนิกายนี้ไม่มีการแบ่งแยก ดังนั้นจึงไม่ต้องคำนึงว่าฝ่ายใดผิดหรือถูก ฝ่ายใดเหนือกว่าฝ่ายใด และไม่แบ่งแยกชายหญิง ไม่มีการกีดกัน

---

[43] 金井清光「能「三山」と鳥取県　高杉神社のうわなり打ち神事」『國學雜誌』第 72 巻第 11 号(1948 年 11 月) : 137 – 138.

[44] Ibid, pp. 139 – 142.

[45] 西村聡「能『三山』-『万葉集』の中世-」『金沢大学文学部論集：文学科篇 2』(1982 年 4 月): 36 – 39.

ไม่ให้ได้รับความช่วยเหลือให้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ด้วยเหตุนี้การช่วยให้ตัวละครหลุดพ้นย่อมเป็นอย่างไร้อคติและเสมอภาคเท่าเทียมกัน วิญญาณของเทพภูเขาทั้งสองจะสามารถหลุดพ้นจากทุกข์และภัยพิบัติจะหมดสิ้นไปนั่นเอง

นอกจากนี้ โยะฌิดะ เคียว (Yoshida Kyou : 吉田きやう) ยังแสดงความเห็นว่าในสมัยที่คันอะมิ * และเสะอะมิ ** มีชีวิตอยู่นั้นสภาพสังคมและการเมืองในขณะนั้นสับสนวุ่นวายไม่สงบ เกิดการปล้นสะดม ภ์ การลักลอบขโมยเด็ก ปัญหาค้ามนุษย์ การกระทำผิดกฎหมายและศีลธรรมต่างๆ มากมาย เป็นยุคที่ต่างคนต่างคิดว่าจะมีชีวิตอย่างไรในสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยน จึงสะท้อนออกมาผ่านตัวละครที่มีสภาพทนทุกข์ราวกับบ้าคลั่ง บทละครโนเรื่องนี้จึงเป็นการสะท้อนภาพของสังคม และชี้นำการใช้ชีวิตว่าควรจะเป็นอย่างไร[46]

ด้วยเหตุนี้ การให้วะกิเป็นพระตัวแทนของนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ ก็อาจเพื่อชี้นำแนวคิดของนิกายที่เน้นเรื่องความไม่แบ่งแยก ความเสมอภาคเท่าเทียมกันของทุกคน ความไม่เห็นแก่ตัว ที่จะหลุดพ้นจากทุกข์โดย ไม่ใช่เพื่อช่วยตนเองเพียงอย่างเดียวแต่เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเพื่อให้ทุกคนหลุดพ้นจากความทุกข์ได้เหมือนกัน และผู้วิจัยเห็นว่าการที่กำหนดให้วะกิเป็นพระเรียวนินซึ่งเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ก็เพื่อให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกสมจริง เกิดความรู้สึกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอาจมาจากเรื่องจริง และปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้จริงเหมือนอย่างความทุกข์ของตัวละครที่ได้รับการแก้ไข

บทบาทของตัวละครพระเรียวนิน นอกจากจะเพื่อช่วยเหลือตัวละครฌิเตะและท์ซุเระให้หลุดพ้นจากทุกข์แล้ว ยังเป็นผู้ชี้นำให้ผู้ชมจินตนาการตามตำนานเรื่องเล่าเดิมเกี่ยวกับภูเขาสามลูกที่ปรากฏในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* อีกด้วย ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

---

* มีชีวิตในช่วงปี ค.ศ. 1333-1384

** มีชีวิตในช่วงปี ค.ศ. 1363 - 1443

[46] 吉田きやう「謡曲「葵上」をめぐってー後妻打ちの御振舞ひー付「鉄輪」「三山」」『研究者集団芸文』 (1990 年 12 月): 25-30.

ข้อความตัวอย่าง

ワキ : *げにげに萬葉集（まんによふしふしゆう）にいはく。大和（やまと）の國（くに）に三山（みつやま）あり。*

香久山（かぐやま）は夫（をつと）畝傍（うねみ）耳成山（みゝなしやま）は女（をんな）なり。これによって三（み）つに争（あらそ）ふ

と書（か）けり。この謂（いは）れをも委（くは）しく御物語（おんものがた）り候へ[47]

วะกิ : *จริงดังโยมว่า ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ มันโยฌู มีกลอนที่เล่าเรื่องภูเขาสามลูกในยะมะโตะว่าเขาคะงุเป็นสามี ส่วนเขาอุเนะมิและเขามิมินะฌิเป็นเขาภรรยา ด้วยเหตุนี้จึงเกิดเรื่องราวการทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างเขาทั้งสาม โปรดเล่าเรื่องราวนี้ให้อาตมาฟังโดยละเอียดด้วยเถิด*

จากข้อความตัวอย่างเห็นได้ว่า ตัวละครพระเรียวนินเป็นผู้เกริ่นแนะนำตัวละครทั้งสามว่าใครเป็นใครและมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นระหว่างเขาทั้งสามลูก โดยอ้างว่าเรื่องราวดังกล่าวปรากฏอยู่ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* ซึ่งเป็นการชี้นำให้ผู้ชมนึกจินตนาการเรื่องตามตำนานเดิม

อย่างไรก็ตามเรื่องราวการทะเลาะกันของเขาทั้งสามลูกที่ปรากฏใน *มันโยฌู* นั้นมีการตีความแตกต่างกันออกไปในเรื่องเพศของภูเขาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งไม่ตรงกับเรื่องราวตามที่ตัวละครวะกิได้เกริ่นแนะนำ (เขาคะงุเป็นชาย ส่วนเขาอุเนะมิและมิมินะฌิเป็นหญิง พบเฉพาะในบทละครโน) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการกล่าวเกริ่นนำเช่นนี้ของพระเรียวนิน เพื่อบอกผู้ชมให้ทราบว่าตัวละครในบทละครโนเรื่องนี้ได้กำหนดว่าเขาลูกใดเป็นหญิงหรือชาย และเพื่อผูกเรื่องราวระหว่างตำนานเรื่องเล่าเดิมเกี่ยวกับคะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ กับ เรื่องราวการทะเลาะกันของเขาสามลูกใน *มันโยฌู* เป็นการชี้นำให้ผู้ชมทราบเหตุการณ์ที่จะเล่าต่อไปเป็นเรื่องราวการทะเลาะกันของหญิงสองคนเพื่อแย่งชิงความรักจากชายคนหนึ่งนั่นเอง

---

[47] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 2915.

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเห็นว่าบทบาทของพระเรียวนินเป็นการชี้ให้เห็นว่าหนทางแห่งการพ้นทุกข์ที่แท้จริงนั้นคือการเจริญพุทธสติถึงพระอมิตาภพุทธเจ้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดทางพุทธศาสนาในสมัย มุโระมะชิ ที่เน้นให้ศรัทธาในพระอมิตาภพุทธเจ้านั่นเอง

4.2.2.B บทบาทของคะณิวะเดะ โนะ คินนะริ

ตัวละคร คะณิวะเดะ โนะ คินนะริ ไม่ได้เป็นตัวละครที่ออกมาแสดงบนเวที เป็นเพียงตัวละครที่มีการเอ่ยถึงเท่านั้น และปรากฏในตอนที่ตัวละครเอกเล่าถึงเรื่องราวในอดีต โดยเอ่ยชื่อเต็มถึงสองครั้ง ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

地： *抑も大和の國三山の物語。世もいにしへにならの葉や。*
かしはでの公成といふ人あり

シテ： *又その頃桂子櫻子とて。二人の優女ありしに*

地： *かのかしはでの公成に。契りをこめて玉手箱。二道かく*
るささがにの。…[48]

จิอุตะอิ : *เดิมทีที่เมืองยะมะโตะนี้มีตำนานเรื่องเล่า เป็นเรื่องเก่าตั้งแต่*
ในอดีต มีชายคนหนึ่งชื่อ คะณิวะเดะ โนะ คินนะริ

ฌิเตะ : *และมีหญิงสาวชื่อคะท์ซุระโงะและซะกุระโงะ ทั้งสองคน*
ต่างเป็นหญิงงาม

จิอุตะอิ : *ทั้งคู่ต่างมีสัมพันธ์รักกับคะณิวะเดะ โนะ คินนะริผู้นี้ คิน*
นะริได้ไปมาหาสู่หญิงสาวทั้งสอง

---

[48] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 2917.

แม้ว่าตัวละคร คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ จะดูเหมือนไม่ได้มีบทบาทความสำคัญมากนัก เป็นเพียงชื่อที่เอ่ยขึ้นมาเท่านั้น แต่ผู้แต่งกลับระบุให้ตัวละครดังกล่าวมีชื่อและเอ่ยชื่อถึงสองครั้ง เป็นประเด็นให้สงสัยว่าเหตุใดผู้แต่งจึงกำหนดให้ตัวละครตัวนี้มีชื่อ

เนื่องจากตัวละครตัวนี้เป็นตัวละครที่ผู้แต่งแต่งเพิ่มขึ้นใหม่ ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับตำนานเรื่องเล่าเดิมเหมือนอย่างชื่อตัวละคร คะท์ซุระ โงะ และ ซะกุระ โงะ รวมทั้งไม่ได้เป็นชื่อของบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์อย่างตัวละคร พระเรียวนิน จึงมีการสันนิษฐานต่างๆนานาว่าชื่อตัวละคร คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ มาจากไหน (อธิบายไว้ในหัวข้อ **4.2.1.B b)** ชื่อของตัวละคร) แต่กลับพบงานวิจัยน้อยมากที่กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของตัวละครตัวนี้

บทบาทของตัวละคร คะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ นอกจากจะเป็นชนวนปัญหาให้เกิดการทะเลาะกันระหว่าง คะท์ซุระ โงะ และ ซะกุระ โงะ แล้ว ยังเป็นตัวละครที่ชี้ให้เห็นถึง ความทุกข์อันเกิดจากความยึดติดของตัวละครหญิงทั้งสองอีกด้วย ซึ่ง โยะฌิดะ เคียว ได้กล่าวว่าสาเหตุที่ตัวละครคะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ ไม่ได้ปรากฏตัวในฐานะวิญญาณที่ได้รับความทุกข์ทรมาณ แม้ว่าเขาจะเป็นคนนอกใจและเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งมวล แต่เพราะ คินนะริ ไม่ได้มีความยึดติด หรือเกี่ยวข้องกับความรู้สึกยึดติดของตัวละครเอก (เพราะคะท์ซุระโงะไม่ได้มีความแค้นเคืองต่อคินนะริ) จึงไม่จำเป็นต้องออกมาปรากฏตัวเพื่อขอให้พระเรียวนินช่วยเหลือ ดังเช่นตัวละครหญิงทั้งสอง[49]

จากความเห็นที่ โยะฌิดะ ได้นำเสนอมานั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการกล่าวถึงตัวละคร คินนะริ ที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหา แต่กลับไม่ได้รับความทุกข์ใดๆ ดังเช่นตัวละครหญิงทั้งสองก็เพื่อเน้นให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกเปรียบเทียบและเข้าใจแก่นสำคัญของศาสนาพุทธที่บทละครนำเสนอผ่านตัวละครทั้งสามว่า การยึดติดทำให้เกิดทุกข์ ดังเช่นตัวละครคะท์ซุระโงะ ที่ยึดติดกับความรู้สึกพ่ายแพ้ทั้งในด้านความรักและรูปลักษณ์ความงาม ทำให้กลายเป็นวิญญาณที่มีความแค้นเคืองจนไม่อาจหลุดพ้นได้ ส่วนตัวละครซะกุระโงะนั้นถูกความแค้นของอีกฝ่ายทำให้ติดอยู่กับความทุกข์ กล่าวคือ เพราะซะกุระโงะนั้นยึดติดกับความรู้สึกแค้นเคืองของอีกฝ่าย คิดว่าตนเองต้อง

---

[49] 吉田きやう「謡曲「葵上」をめぐってー後妻打ちの御振舞ひー付「鉄輪」「三山」」『研究者集団芸文』 (1990 年 12 月) :28.

ถูกอีกฝ่ายแค้นเคือง จนทำให้ต้องมีสภาพราวกับบ้าคลั่ง แม้ว่าจะตายกลายเป็นวิญญาณไปแล้วก็ตาม แต่ทั้งสองกลับยังมีความรู้สึกยึดติดกับเรื่องที่ได้เกิดขึ้นในโลกตอนที่ยังมีชีวิต จึงทำให้ทั้ง คะท์ซุระโงะและซะกุระโงะ กลายเป็นวิญญาณที่ทนทุกข์ทรมาณต้องมาปรากฏตัวเพื่อขอให้พระเรียวนินช่วยเหลือนั่นเอง

4.2.3 เนื้อหาและแนวคิดในตำนานที่ถูกตัดออกไป

4.2.3.A การต่อสู้แย่งชิงอำนาจ

แม้ว่าการตีความเนื้อหากลอนของเจ้าชาย นะกะ โนะ โอเอะ เรื่องเขาสามลูกนั้นจะยังไม่อาจหาข้อสรุปที่ชัดเจนได้ก็ตาม แต่มีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่กล่าวถึง สมมติฐานต่างๆเกี่ยวกับที่มาของกลอนบทนี้ โดยงานวิจัยส่วนมากได้ให้ความเห็นว่า เรื่องราวการทะเลาะกันของภูเขาสามลูกนี้ มาจากเรื่องจริงของเจ้าชายนะกะ โนะ โอเอะ ซึ่งเป็นผู้แต่ง โดยกล่าวว่าเจ้าชาย นะกะ โนะ โอเอะ (ต่อมาคือจักรพรรดิเท็นจิ) (Tenji tennou : 天智天皇) ทะเลาะกับเจ้าชาย โออะมะ (Ōama no ouji : 大海人皇子) ซึ่งเป็นพระอนุชาต่างมารดา (ต่อมาคือจักรพรรดิเท็มมุ)(Temmu tennou : 天武天皇) เพื่อแย่งชิงเจ้าหญิงนุกะตะ (Nukata no ōkimi : 額田王) ซึ่งเป็นกวีหญิงที่สำคัญคนหนึ่งในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญ*

โดยเล่าว่า เจ้าชาย นะกะ โนะ โอเอะ หลงรักเจ้าหญิง นุกะตะ ซึ่งเป็นคนรักของเจ้าชาย โออะมะ อยู่ก่อน ทำให้เจ้าชายโออะมะโกรธแค้นมากถึงขั้นตัดขาดความสัมพันธ์พี่น้องกับเจ้าชาย นะกะ โนะ โอเอะ เป็นปัญหารักสามเส้าซึ่งตรงกับเนื้อหาบทกลอน

นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งสมมติฐานที่ได้แสดงความเห็นแย้งว่า เจ้าชายนะกะ โนะ โอเอะ ไม่ได้นำเรื่องส่วนตัวมาใช้เป็นวัตถุดิบในการประพันธ์ แต่เกิดจากการที่ทอดพระเนตรเห็นเขาทั้งสามแล้วนึกถึงตำนานเทพของภูเขาสามลูกอื่นๆ ที่มีตำนานเรื่องเล่าทำนองชวนฝัน หรือปัญหารักสามเส้าต่างๆ อยู่ก่อนแล้ว เจ้าชายนะกะ โนะ โอเอะ จึงประพันธ์ออกมาในทำนองเดียวกัน โดยสมมติฐานนี้อ้างบทกลอนที่กล่าวว่าเรื่องราวรักสามเส้าลักษณะนี้เป็นเรื่องที่มีมาตั้งแต่สมัยเทพ หรือสมัยโบราณนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองสมมติฐานข้างต้น ล้วนแฝงเรื่องการต่อสู้แย่งชิงอำนาจเอาไว้ เพราะหากว่าเรื่องการต่อสู้ของเขาทั้งสามนั้นเป็นเรื่องจริงของเจ้าชายนะกะ โนะ โอะเอะ ที่เกิดจาก

การแย่งชิงหญิงคนรักนำมาสู่การทะเลาะกันของพี่น้องจนถึงขั้นตัดขาดความสัมพันธ์ ย่อมเกี่ยวพันกับเรื่องการสืบบัลลังก์ การคุมอำนาจการปกครองด้วย ซึ่งต่อมาเจ้าชายโออะมะได้แย่งชิงบัลลังก์จากหลานของตน* ซึ่งเชื่อว่าการชิงบัลลังก์นี้อาจมีสาเหตุจากความแค้นในอดีตเรื่องเจ้าหญิงนุกะตะรวมอยู่ด้วย

หรือ หากเรื่องนี้เกิดขึ้นจากการจินตนาการถึงเรื่องราวตำนานเทพที่มีอยู่เดิม ก็ยังคงแฝงเรื่องการแย่งชิงอำนาจการปกครองอยู่ดี กล่าวคือ เทพเจ้าที่สถิตยังพื้นที่ใด ย่อมแสดงถึงอำนาจ และพื้นที่เขตปกครองของเทพเจ้าองค์นั้น ดังนั้นการต่อสู้กันของเทพเจ้าก็เพื่อแก่งแย่งพื้นที่ในการปกครองนั่นเอง

ในบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* แม้ว่าจะคงแนวคิดเรื่องตำนานเทพเจ้าไว้ (วิญญาณเทพหรือเทพเจ้าที่สถิตในภูเขาทำให้เกิดภัยพิบัติ) แต่เนื้อหาในเรื่องการต่อสู้แย่งชิงอำนาจนี้ถูกตัดออกไป เพราะวัตถุประสงค์ของบทละครเรื่องนี้สร้างขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าให้ช่วยขจัดปัดเป่าภัยพิบัติต่างๆ ให้หมดสิ้นไปตามความเชื่อในศาสนาชินโต และสะท้อนการแก้ปัญหาความทุกข์ด้วยวิถีแห่งพุทธ (การเจริญพุทธสติโดยการเอ่ยพระนามพระอมิตภพุทธเจ้า)

4.2.3.B สาเหตุการตายของตัวละคร

ตำนานเรื่องเล่าเดิมเกี่ยวกับ คะท์ซุระโงะ ในกลอน *มันโยฌู* บทที่ 3788 – 3790 นั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับหญิงงามคนหนึ่งซึ่งมีชายสามคนมาตกหลุมรักและขอแต่งงานในเวลาเดียวกัน ทำให้หญิงสาวลำบากใจ และไม่สามารถตัดสินใจเลือกใครได้ จึงตัดสินใจจบชีวิตตนเองด้วยการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายยังบึงมิมินะฌิ ในตำนานของคะท์ซุระโงะ นี้จะเห็นได้ว่า ตัวละครหญิงสาวเลือกจบชีวิตตนเองด้วยการกระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงมิมินะฌิเช่นเดียวกับตัวละครเอก คะท์ซุระโงะ ในบทละครโน แต่สาเหตุที่นำมาสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตายของตัวละครในตำนานเดิมกับบทละครโนนั้นต่างกัน ในตำนานเดิมนั้นหญิงสาวไม่สามารถตัดสินใจเลือกชายคนใดคนหนึ่งที่มาขอแต่งงานด้วย

---

* การจลาจลในปีจินฌิน (jinshin no ran : 壬申の乱) หรือในช่วงปี ค.ศ. 672 ที่เจ้าชาย โออะมะ ชิงบัลลังก์จากเจ้าชายรัชทายาทโอโตะโมะ (Ōtomo no ouji : 大友皇子) พระโอรสในจักรพรรดิ เท็นจิ

ได้ แต่ในบทละครโนนั้นกำหนดให้ คะท์ซุระโงะ ผิดหวังจากความรักเพราะฝ่ายชายไม่มาหาตนเช่นเคย

นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวการตายในตำนานหญิงสาวที่ชื่อ ซะกุระโงะ ที่ปรากฏใน *มันโยฌู* บทที่ 3786 – 3787 ที่เล่าว่าหญิงสาวผูกคอตายอันเนื่องมาจากไม่สามารถตัดสินเลือกชายสองคนที่มาขอแต่งงานด้วยได้

สาเหตุที่ผู้แต่งเปลี่ยนเรื่องราวในบทละครโนให้ต่างไปจากตำนานต้นฉบับเพราะเมื่อกำหนดให้ตัวละครที่อาศัยในเขามิมินะฌิและเขาอุเนะมิ เป็นผู้หญิง และให้ตัวละครที่อาศัยที่เขาคะงุเป็นผู้ชายแล้ว การสร้างเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์สามเส้าจึงต้องกำหนดให้เป็นการทะเลาะกันเพื่อแย่งชิงชายคนรักระหว่างหญิงสองคน ตามการตีความในทฤษฎี A เรื่องเพศของเขาทั้งสามในกลอนของเจ้าชาย นะกะโนะโอเอะ ที่อธิบายว่า เขาคะงุและเขามิมินะฌิ เป็นหญิง ส่วนเขาอุเนะมิเป็นชาย โดยกล่าวว่า "เขาคะงุเห็นว่าเขาอุเนะมิสมเป็นชายชาตรี ทำให้ทะเลาะกับเขา มิมินะฌิซึ่งเป็นหญิงคนรักของเขาอุเนะมิอยู่ก่อน" ดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อ **4.2.1.A** a) เพศของภูเขาทั้งสาม จึงเป็นไปได้ว่าการตัดรายละเอียดในส่วนนี้ออก เพราะผู้แต่งต้องการดัดแปลงตำนานเรื่องเล่าเดิมทั้ง สองตำนาน คือ ตำนาน คะท์ซุระโงะ และตำนานเขาสามลูกให้สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ส่วนสาเหตุที่ตัดรายละเอียดการตายของ ซะกุระโงะ ในบทละครโนทิ้งไป โดยนำเสนอให้เห็นเพียงภาพวิญญาณของ ซะกุระโงะ ที่ถูกความแค้นของ คะท์ซุระโงะ เล่นงาน นอกจากจะเพื่อเน้นบทบาทของตัวละครเอกแล้ว ผู้วิจัยยังสันนิษฐานว่ามาจากการที่ผู้แต่งต้องการเน้นภาพความทุกข์จากการยึดติดอยู่กับอารมณ์ทางโลกของตัวละครเท่านั้น กล่าวคือผู้แต่งต้องการนำเสนอประเด็นความทุกข์หลังความตายมากกว่าความทุกข์ที่นำไปสู่ความตาย สะท้อนแนวคิดทางพุทธศาสนา เรื่องการยึดติดจนไม่อาจหลุดพ้นจากทุกข์ได้แม้ว่าจะตายไปแล้ว ดังนั้นสาเหตุการตายของทั้ง คะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ ที่ปรากฏในบทละครโนจึงไม่ใช่ประเด็นหลักที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ และปรากฏให้เห็นสาเหตุการตายของตัวละครเอก – คะท์ซุระโงะ เพียงผู้เดียว

4.3 ความเป็นเอกภาพของบทละครเรื่อง *มิท์ซุยะมะ*

ความสอดคล้องของบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ในองก์แรกและองก์หลัง ปรากฏให้เห็นดังนี้

1. การเปรียบเทียบความงามของตัวละครฌิเตะ – คะท์ซุระโงะและตัวละครท์ซุเระ – ซะกุระโงะ ซึ่งปรากฏทั้งในองก์แรกและองก์หลัง โดยผู้แต่งใช้ภาพลักษณ์และลักษณะเด่นของต้นคะท์ซุระและต้นซะกุระเป็นหลักในการเปรียบเทียบ การเปรียบเทียบความงามดั่งต้นคะท์ซุระและต้นซะกุระของตัวละครทั้งสองนี้แสดงให้เห็นถึงความงามในฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เรื่องราวเหตุการณ์ทั้งหมดได้เกิดขึ้น เป็นภาพความงามในฤดูกาลที่ผู้ชมสามารถสัมผัสได้จากการบรรยายความงามของตัวละครทั้งสอง เกิดสุนทรียภาพจากการฟังบทบรรยาย ทำให้บทละครเกิดความงาม แม้ว่าบทละครโนเรื่องนี้จะไม่ปรากฏการใช้บทกลอนมาอ้างอิงเลยก็ตาม

2. การชี้นำว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นนี้เป็นตำนานที่มาจากบทกลอนใน *มันโยฌู* เป็นการบอกเป็นนัยถึงเรื่องราวของวิญญาณเทพหรือเทพเจ้าของภูเขา ซึ่งนำมาสู่พิธีปัดเป่าหรือการแสดงอุวะนะริอุชิ ในองก์หลัง ดังที่ คะนะอิ คิโยะมิท์ซุ ได้ให้ความเห็นว่า คนญี่ปุ่นมีความเชื่อเรื่องภูเขาสูงมักมีวิญญาณเทพสถิตอยู่ และเชื่อว่าการเกิดภัยพิบัติต่างๆนานามีสาเหตุมาจากคำสาปแช่ง หรือความโกรธเคืองของวิญญาณเทพเหล่านี้ การที่ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครอะอิเคียวเง็น ซึ่งเป็นชาวบ้านออกมาบอกชื่อสถานที่สำคัญ (ชื่อของเขาทั้งสามลูก) แก่พระเรียวนิน ถือเป็นการเรียกวิญญาณที่สถิตอยู่ ณ ที่แห่งนั้นให้มารวมตัวกัน ดังนั้นฉากที่ตัวละครอะอิเคียวเง็นกล่าวแนะนำว่าภูเขาลูกไหนอยู่ทิศไหน มีชื่อเรียกว่าอะไร จึงเป็นการเรียกอัญเชิญเทพวิญญาณของเขาลูกนั้นๆ[50]

นอกจากนี้การที่ฌิเตะเอ่ยนำขึ้นมาก่อนว่าเรื่องราวของเขาสามลูกนั้นมีอยู่ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* ม้วนที่หนึ่ง ดังข้อความตัวอย่าง

> ***シテ :*** *...これを知(し)りたる人(ひと)は少(すくな)かるべし。総(そう)じてこの山(やま)は。*
> *萬葉第一(まんにょふだいいち)に出(い)だされたる三山(みつやま)の一(ひと)つなり。...*[51]
>
> ***ฌิเตะ :*** *...คนที่รู้เรื่องนี้คงจะมีอยู่ไม่มากนัก เรื่องของภูเขาแห่งนี้เป็นหนึ่งในเขาสามลูกที่ปรากฏอยู่ในประชุมกวีนิพนธ์ มันโยฌู ม้วนแรก*

---

[50] 金井清光「能「三山」と鳥取県　高杉神社のうわなり打ち神事」『國學雜誌』第 72 巻第 11 号 (1948 年 11 月) : 138.

[51] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、1931). p. 2915.

การเอ่ยว่าเรื่องราวของเขาแห่งนี้ เป็นเรื่องที่มีอยู่ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* เป็นการชี้นำให้ผู้ชมนึกถึงเรื่องราวของกลอนตามตำนานเรื่องเล่าเดิม กล่าวคือตำนานเกี่ยวกับเทพเจ้า ทั้งการต่อสู้กันของวิญญาณเทพของภูเขาและการเสด็จมาของเทพเจ้าเพื่อยุติความขัดแย้ง เนื่องจากบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ถูกพิจารณาว่าเป็นบทละครโนที่แต่งขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้า หากไม่มีการเกริ่นนำให้ผู้ชมทราบเสียก่อนในองก์แรก การแสดง อุวะนะริอุชิ ในองก์หลังอาจทำให้ผู้ชมเข้าใจว่าเป็นเพียงการนำธรรมเนียม อุวะนะริอุชิ ที่ให้สิทธิ์ภรรยาที่มาก่อนตีภรรยาที่มาทีหลังได้ ซึ่งเป็นธรรมเนียมในสมัยนั้นมาเลียนแบบ เป็นการแสดงที่ใส่เข้ามาในบทละครเพื่อให้เกิดความรู้สึกเหมาะเข้ากับยุคสมัยเท่านั้น ไม่ได้มีความหมายครอบคลุมถึงการทำอุวะนะริอุชิ ที่เป็นการตีปัดเป่าเคราะห์ภัยและบูชาขอพรให้วิญญาณเทพและเทพเจ้าทั้งหลายปกป้องคุ้มครองตามที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ ดังนั้นการเกริ่นนำถึงตำนานแหล่งที่มาเดิมอย่าง กลอนใน *มันโยฌู* จึงเป็นการสร้างเอกภาพอย่างหนึ่งแก่บทละครเรื่องนี้

3. การแนะนำตัวเองของตัวละคร วะกิ – พระเรียวนินแห่งนิกายยูสูเน็มบุท์ซุในตอนต้นเรื่อง ดังในข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

> ***ワキ：****法の心も三つの名の。法の心も三つの名の。大和路いざ尋ねん*
>
> ***ワキ：****これは大原の良忍聖にて候。われ融通念佛を國土に弘め候。この度は大和路にかかり。念佛をも弘めばやと思ひ候*[52]
>
> ***วะกิ :*** *ดังเช่นเดียวกับการมีหัวใจสามประการ** ต่อพระสูตร สิ่งที่มีสามอยู่นั้นยังมีเขาสามลูกในยะมะโตะ*** ซึ่งอาตมากำลังจะเดินทางไป*

---

[52] Ibid, p. 2913.

* ผู้ที่เจริญพุทธสติ (เน็มบุท์ซุ) ต้องมีหัวใจสามประการ คือ ความซื่อสัตย์จริงใจ (shijoushin : 至誠心) ใจอันศรัทธามั่น (jinshin : 深心) และใจที่มุ่งหวังไปเกิดยังแดนสุขาวดี (ekou hotsugan shin : 回向発願心)

*วะกิ : อาตมาคือพระเรียวนินแห่งโอะฮะระ อาตมากำลังธุดงค์ไปยังที่
ต่างๆเพื่อเผยแพร่นิกายยุสูเน็มบุท์ซุ ครั้งนี้อาตมาตั้งใจจะ
เดินทางไปยังยะมะโตะ เพื่อเผยแพร่นิกาย*

จากข้อความตัวอย่าง การที่พระเรียวนินประกาศว่า ขณะนี้ท่านกำลังเดินทางเผยแพร่นิกายยูสูเน็มบุท์ซุ เป็นการชี้นำให้ผู้ชมทราบว่าหลังจากนี้หลักธรรมในนิกายยูสูเน็มบุท์ซุจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือตัวละครให้พ้นทุกข์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วถึงบทบาทของพระเรียวนิน รวมถึงหลักสำคัญของพุทธมหายานนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ ที่ว่า *"คนคนหนึ่งคือคนทั้งปวงและคนทั้งปวงก็คือคนคนหนึ่ง การกระทำอย่างหนึ่งคือการกระทำทั้งปวง และการกระทำทั้งปวงคือการกระทำอย่างหนึ่ง"* ดังนั้นการช่วยเหลือของพระเรียวนิน จึงสามารถช่วยให้ตัวละครทั้งสองหลุดพ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับตอนท้ายของเรื่องที่ตัวละครฌิเตะได้ขอให้พระเรียวสวดอุทิศให้แก่ทั้งดวงวิญญาณของตนและดวงวิญญาณของศัตรูอย่างตัวละครท์ซุเระด้วย

การที่ผู้แต่งเลือกใช้นิกายยูสูเน็มบุท์ซุในการช่วยเหลือตัวละครทั้งสอง นอกจากด้วยเหตุผลที่หลักธรรมและหัวใจสำคัญของนิกายเอื้อต่อการช่วยเหลือตัวละครทั้งฌิเตะและท์ซุเระและไม่ขัดกับการแสดงอุวะนะริอุชิแล้ว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ายังอาจมาจากสาเหตุที่นิกายอื่นในพุทธศาสนามหายานส่วนใหญ่ซึ่งอธิบายว่า "สตรีเพศไม่สามารถจะเข้าถึงสุขาวดีได้ แต่ด้วยความพยายามอย่างยิ่งยวด ก็สามารถจะเกิดเป็นเพศชายในภพเบื้องหน้าได้ แล้วจึงค่อยสามารถไปเกิดในแดนสุขาวดี"[53] เช่น นิกายเทนดะอิ เป็นต้น หรือการเจริญพุทธสติของใครผลรับที่ได้ย่อมเป็นของผู้นั้น เช่น นิกายสุขาวดี เป็นต้น ดังนั้นหากใช้หลักธรรมของนิกายอื่น ตัวละครทั้งสองที่เป็นวิญญาณ

** 法の心も三つの名の。คือ การมีหัวใจสามประการต่อพระสูตร และข้อความที่ว่า 三つの名の ยังขยายคำว่า 大和 ซึ่งหมายถึงเขาสามลูกในยะมะโตะ ดังนั้นสิ่งที่มีสามอย่างเช่นเดียวกัน คือ หัวใจสามประการต่อพระสูตรและเขาสามลูกในยะมะโตะ ซึ่งเลขสามนี้ มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งสูงส่งล้ำค่าหรือของศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธศาสนา เช่น พระรัตนตรัย ซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวคิดวัฒนธรรมของญี่ปุ่น ดังปรากฏใน *โคะจิกิ* เช่น การแบ่งโลกออกเป็นสามส่วนใหญ่ (สวรรค์ โลกหรือพื้นพิภพ และโลกหลังความตาย) หรือของศักดิ์สิทธิ์สามอย่างที่มหาเทพอะมะเตะระซุ (Amaterasu Ōmikami : 天照大神)ได้มอบให้แก่เทพนินิงิ (Ninigi no mikoto : 瓊瓊杵尊) (ได้แก่ กระจก แก้วมณี และดาบ) เป็นต้น (อรรถยา สุวรรณระดา 2553: หน้า 20,101) ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ว่าเขาทั้งสามลูกในยะมะโตะนั้นเป็นเขาที่มีความศักด์สิทธิ์เพราะมีเทพเจ้าสถิตอยู่ ดังที่ปรากฏในตำนานเรื่องเล่าเดิมในกลอนของเจ้าชาย นะกะ โนะ โอเอะ

[53] เสฐียร พันธรังษี, พุทธศาสนามหายาน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543),หน้า 58 -59.

เทพอาจไม่สามารถสงบลงและหลุดพ้นได้อย่างแท้จริง วันใดวันหนึ่งความแค้นอาจจะกลับคืนมาทำให้ดินฟ้าอากาศเกิดความผิดปกติ เกิดความเดือดร้อนแก่มนุษย์อีกก็เป็นได้ เพราะวิญญาณทั้งสองยังไม่อาจหลุดพ้นไปเกิดในดินแดนสุขาวดีได้อย่างแท้จริง

จากการพิจารณาถึงความสอดคล้องของเนื้อหาในองก์แรกและองก์หลังของบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* แล้ว ผู้วิจัยพบว่าบทละครโนเรื่องนี้ มีความสอดคล้องต่อเนื่องทั้งการบรรยายเกี่ยวกับตัวละคร ชื่อของตัวละคร ที่สอดคล้องกับฤดูกาลช่วงเวลาที่เหตุการณ์เกิดขึ้น ความสมเหตุสมผลของการกระทำ โดยดัดแปลงเนื้อหาและแนวคิดมาจากตำนานเรื่องเล่าเดิมมาใช้ได้อย่างลงตัว ในองก์แรกมีการเกริ่นให้ผู้ชมทราบถึงที่มาที่ไปของตำนาน ซึ่งเป็นการชี้นำให้ผู้ชมจินตนาการถึงแนวคิดเกี่ยวกับตำนานเทพจากแหล่งที่มาเดิม อันนำมาซึ่งความเข้าใจในเหตุผลการทำ อุวะนะริอุชิ ในองก์หลัง รวมถึงการกำหนดตัวละครให้มีความสอดคล้องกับการช่วยเหลือทำให้ตัวละครหลุดพ้น โดยผสมผสานแนวคิดระหว่างศาสนาชินโตและพุทธศาสนามหายาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* นี้เป็นบทละครโนเรื่องหนึ่งที่มีความเป็นเอกภาพอย่างมาก

4.4 สรุป

จากการเปรียบเทียบนื้อหาในบทละครโนกับตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิม คือในบทกลอนบทที่ 13 14 และ 15 ของเจ้าชาย นะกะ โนะ โอเอะ และกลอนบทที่ 3786– 3790 ในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยญ* ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งนำตำนานเรื่องเล่ามาดัดแปลงเป็นบทละครโดยใช้ 3 กลวิธีด้วยกัน ดังนี้

1) กลวิธีการปรับเปลี่ยนดัดแปลงโดยยังคงแนวคิด หรือได้รับอิทธิพลจากตำนานต้นฉบับ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนดัดแปลงเพศของภูเขาทั้งสาม และรายละเอียดของตัวละคร ให้สอดคล้องกับการแสดง อุวะนะริอุชิ ซึ่งเป็นจุดเด่นของบทละครเรื่องนี้ รวมทั้งสะท้อนแนวคิดเรื่องการตีปัดเป่าภัยพิบัติ การบูชาขอพรจากเทพเจ้า ซึ่งเป็นแนวคิดของศาสนาชินโต นอกจากนี้ยังมีการสร้างชื่อเรื่องราวความแค้น และการช่วยเหลือด้วยการทำอุวะนะริอุชิ ให้แก่ตัวละคร อีกด้วย

2) กลวิธีการแต่งเพิ่มขึ้นโดยไม่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานต้นฉบับ ได้แก่ บทบาทของพระเรียวนินแห่งนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ ซึ่งเป็นตัวละครวะกิ และบทบาทของตัวละคร คะฌิวะเดะ

โนะ คินนะริ ซึ่งผู้แต่งได้เพิ่มเข้ามาเพื่อให้แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาในเรื่องเด่นชัดมากขึ้น โดยพระเรียวนินนั้นเป็นตัวแทนในการนำเสนอหนทางแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ โดยศรัทธามั่นและการเจริญพุทธสติต่อพระอมิตาภพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักสำคัญของนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ ส่วนบทบาทของคะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ เพิ่มขึ้นมาเพื่อให้ผู้ชมเห็นภาพความทุกข์จากการยึดติดของตัวละครเอกและ ท์ซุเระมากขึ้นโดยการเปรียบเทียบตัวละครทั้งสามนั่นเอง

3) กลวิธีการตัดออก ได้แก่ การแย่งชิงอำนาจและสาเหตุการตายของตัวละคร การตัดเนื้อหาหรือแนวคิดในส่วนนี้ออกก็เพื่อให้ประเด็นความทุกข์ของตัวละครชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ความทุกข์จากการยึดติดและความริษยา รวมทั้งให้สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของบทละครที่เน้นเรื่องการบูชาเทพเจ้าให้ช่วยขจัดปัดเป่าภัยพิบัติต่างๆ ให้หมดสิ้นไปตามความเชื่อในศาสนาชินโต และการแก้ปัญหาให้หลุดพ้นจากทุกข์ด้วยแนวทางแห่งพุทธศาสนา

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าบทละครโนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* มีความเป็นเอกภาพเนื่องจากมีการใช้ภาพลักษณ์จากชื่อของตัวละครมาเปรียบเทียบความงามซึ่งสอดคล้องกับฤดูกาลในเรื่อง รวมทั้งสอดคล้องกับเรื่องราวความแค้นของตัวละคร อีกทั้งการเกริ่นนำถึงแหล่งที่มาเดิมของเรื่อง คือบทกลอนใน *มันโยญ* ในเนื้อเรื่องด้วย ยังเป็นการชี้นำให้ผู้ชมเข้าใจว่าต่อไปจะมีการกล่าวถึงเรื่องราวที่แฝงแนวคิดจากแหล่งที่มาเดิม (เรื่องเทพเจ้า) ซึ่งคือการทำอุวะนะริอุชิในองก์หลัง รวมทั้งการแนะนำตัวของวะกิว่าเป็นพระเรียวนิน ก็เป็นการทำให้ผู้ชมคาดเดาได้ว่าตอนท้ายตัวละครจะสามารถหลุดพ้นไปเกิดในดินแดนสุขาวดีได้ ซึ่งบทละครเรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดทางศาสนาชินโตและศาสนาพุทธ รวมทั้งธรรมเนียมในสมัยมุโระมะชิ ที่ผสมผสานเข้าด้วยกัน

บทที่ 5

บทสรุป

จากการศึกษา บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* *อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* ซึ่งเป็นบทละครที่มีโครงเรื่องคล้ายกัน คือ ตัวละครเอกหญิงกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย เป็นบทละครที่สร้างมาจากการนำตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมมาดัดแปลง และยังเป็นผลงานที่เชื่อว่า เสะอะมิ (Zeami : 世阿弥)เป็นผู้ประพันธ์ หรือมีส่วนร่วมในการประพันธ์เช่นเดียวกันอีกด้ว ย ผู้วิจัยพบว่า การศึกษาบทละครโนโดยการนำบทละครที่ลักษณะโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกันมาศึกษาในด้านเนื้อหาและแนวคิดเปรียบเทียบกับตำนานเรื่องเล่าต้นฉบับเ ดิมนั้นพบว่ายังมีอยู่น้อยมาก อีกทั้ง ไม่ปรากฏงานวิจัยใดที่ศึกษากลวิธีการสร้างบทละครโนจากตำนานเรื่องเล่าต้นฉบับเดิ มเลย จึงอาจกล่าวได้ว่างานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยฉบับแรกในประเทศไทยที่ศึกษากลวิธีการสร้างบทละครโนโดยเปรียบเทียบกับตำนานเรื่องเล่าต้นฉบับเดิม ผลการศึกษาบทละครโนทั้งสามเรื่อง มีดังนี้

5.1 กลวิธีการสร้างบทละครโน

จากการศึกษาบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* *อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* โดยเปรียบเทียบด้านเนื้อหาและแนวคิด กับตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม ผู้วิจัยพบว่า แม้ว่าในแต่ละเรื่องจะ มีการนำตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมที่แตกต่างกันออกไป รวมทั้งมีรายละเอียดและแก่นเรื่องที่แตกต่างกัน แต่บทละครโนทั้งสามเรื่องมี การนำตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมมาใช้ สร้างเรื่องโดยใช้กลวิธีที่คล้ายคลึงกัน ในเรื่องที่แตกต่างกันไป ดังนี้ (หมายเหตุ: A คือ *โมะโตะเมะสุกะ* B คือ *อุเนะเมะ* และ C คือ *มิท์ซุยะมะ*)

1 นำเนื้อหาหรือแนวคิดจากตำนานเรื่องเล่าแหล่งที่มาเดิมมาปรับเปลี่ยนดัดแปลงหรือแต่งเพิ่มเติมโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากแหล่งที่มาเดิม

A : บาปกรรมของตัวละคร (ทั้งบาปกรรมของตัวละครเอกและชายทั้งสอง) ชื่อของตัวละครชายทั้งสอง และ การตายของชายทั้งสอง

B : บทกลอนไว้อาลัยอุเนะเมะ (Uneme : 采女) ที่ระบุว่าบทกลอน “วะงิโมะโกะงะ ...” (wagimokoga… :わぎもこが...) เป็นขององค์จักรพรรดิ เรื่องเล่าของ อุเนะเมะที่

กระโดดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงซะรุซะวะ (sarusawa no ike : 猿沢の池) เช่น ดัดแปลงเรื่องให้จักรพรรดิทรงเคยรักใคร่โปรด อุเนะเมะ เป็นต้น และ รายละเอียดในตำนานเรื่องเล่า อุเนะเมะ กับองค์ชาย คะสุระกิ (Kazuraki no ōkimi : 葛城の王)

C : เพศของภูเขาทั้งสาม , รายละเอียดของตัวละคร เช่น ชื่อของตัวละครเอก - คะท์ซุระโงะ (Katsurago : 桂子) และตัวละครผู้ติดตาม - ซะกุระโงะ (Sakurago : 櫻子) ความแค้นเคืองของตัวละคร เป็นต้น และการช่วยเหลือด้วยการทำอุวะนะริอุชิ (uwanariuchi : うわなり打ち)

2 สร้างเนื้อหาในบทละครขึ้นใหม่เพื่อผูกเข้ากับเรื่องราวจากแหล่งที่มาเดิม ทั้งนี้เนื้อหาที่สร้างขึ้นใหม่ไม่ มีส่วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับเรื่องราวหรือแนวคิดจากแหล่งที่มาเดิม

A : การสร้างเรื่องให้ตัวละครเอกกลับมามีชีวิตชีวิตในโลกปัจจุบัน โดยกำหนดให้เป็นร่างแปลงของหญิงสาวที่ออกมา เก็บสมุนไพรอ่อน ในช่วงต้นฤดูใบไม้ผลิ ที่อากาศยังคง หนาวเย็น การสร้าง ฉากนรก และ การช่วยเหลือตัวละคร โดยการให้ตัวละครเอกออกมากล่าวกลอนวะกะ (waka : 和歌)

B : เรื่องการหลุดพ้นของตัวละครเอก และการอวยชัยให้แก่รัชสมัยและแผ่นดิน รุ่งเรือง

C : บทบาทของพระเรียวนิน (Ryounin : 良忍) แห่งนิกาย ยูสูเน็มบุท์ซุ (Yūzūnenbutsu shū : 融通念仏宗) ซึ่งเป็นตัวละครวะกิ (waki : ワキ) และ บทบาทของตัวละครคะฌิวะเดะ โนะ คินนะริ (Kashiwade no Kinnari : かしはでの公成)

3 ตัดเนื้อหาและแนวคิดจากแหล่งที่มาเดิม ที่ไม่เชื่อมโยงกับแก่นเรื่อง หรือแนวคิดที่ต้องการนำเสนอออกไป

A : รายละเอียดของตัวละครชายทั้งสอง เช่น ท้องถิ่นที่มา รูปร่างหน้าตา และตัวละครอื่น เช่น ตัวละครมารดาของหญิงสาว

B : กลอน “ซะรุซะวะโนะ...” (sarusawano… : 猿沢の...)ของจักรพรรดิที่ปรากฏในหนังสือรวบรวมตำนานเรื่องเล่า *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* 『*Yamato monogatari* : 大和物語』บทที่ 150 และ ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับธิดาขุนนางในกลอน “อะซะกะยะมะ ...” (asakayama… : 浅香山…) ใน *ยะมะโตะ โมะโนะงะตะริ* บทที่ 155

C : แนวคิดการแย่งชิงอำนาจที่ปรากฏในตำน านเขาสามลูก และการตายของตัวละคร คะท์ซุระโงะ และ ซะกุระโงะ ตามตำนานเรื่องเล่าเดิมใน บทกลอน จากหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *มันโยฌู* 『*Manyoushū* : 万葉集』

ผู้วิจัยพบว่า การนำตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมมาใช้สร้างเรื่องเป็นบทละครโนโดยการใช้กลวิธี ทั้งสาม ดังกล่าว ช่วยให้เข้าใจแก่นเรื่อง และแนวคิด ที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอเกี่ยวกับพุทธศาสนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า บทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นำตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม มาตีความต่อแล้วนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิดทางพุทธศาสนา ส่วน บทละครเรื่อง *อุเนะเมะ* มีการใช้ตำนานเรื่องเล่าหลายเรื่อง ที่แฝงแนวคิดเรื่องแดนสุขาวดี มาผูกให้เป็นเรื่องเดียวกัน และบทละครเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ใช้ตำนานเรื่องเล่ามา ผสมผสาน กับการแสดง อุวะนะริอุชิ ซึ่งเป็น ธรรมเนียมประเพณี ในสมัยนั้น บทละครทั้งสามเรื่องนี้สามารถ สะท้อนให้เห็นแนวคิด ด้านศาสนา ความเชื่อ และสังคมในสมัยมุโระมะชิ ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามด้วยเนื้อหาและตำนานที่นำมาใช้แตกต่างกันออกไป ทำให้ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาในตำนานเรื่องเล่าแต่ละเรื่อง ที่นำมาสร้างเป็นบทละครโนเพื่อนำเสนอแน วคิดทางพุทธศาสนา นั้น แต่ละเรื่องมีจุดเด่นที่ สอดคล้องกับแนวคิด ทางพุทธศาสนาต่างนิกายกันไป รวมทั้งในบางเรื่องเป็นการผูกแนวคิดทางศาสนาชินโตรวมเข้าไว้ ด้วยกัน โดยในแต่ละเรื่องเน้นแนวคิดที่นำเสนอแตกต่างกันไป เช่น เรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* เน้นการนำเสนอเรื่องบาปกรรมเพื่อให้คนเกิดความกลัวไม่กล้าทำบาป เรื่อง *อุเนะเมะ* เน้นการนำเสนอแนวคิดเรื่องดินแดนสุขาวดี และสรรพสิ่งล้วนสามารถหลุดพ้น ในขณะที่เรื่อง *มิท์ซุยะมะ* เน้นการนำเสนอแนวคิดเรื่องการตีปัดเป่า ทุกข์ภัยตามความเชื่อในศาสนาชินโตที่ผูกรวมกับแนวคิดการหลุดพ้นตามนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ในกลวิธี ที่ 1 (การปรับเปลี่ยนดัดแปลงหรือแต่งเพิ่มโดยยังคงแนวคิดหรือได้รับอิทธิพลจากตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม) มีเพียงเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* เท่านั้นที่ใช้แนวคิดและการตีความจากตำนานเรื่องเล่าเดิมมาดัดแปลงนำเสนอเรื่องเกี่ยวกับบาปกรรมสะท้อนแนวคิดหลักธรรมทางพุทธศาสนา

ในขณะที่เรื่อง *อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* นำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาโดย ใช้กลวิธีที่ 2 (การแต่งเพิ่มเติม สร้างเนื้อหาส่วนนี้ขึ้นมาใหม่ โ ดยไม่ได้เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิม)

จากจุดนี้ผู้วิจัยพบว่าเพราะเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าที่นำมาใช้ในเรื่อง *อุเนะเมะ* และเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* นั้นแฝงแนวคิดเกี่ยวกับเทพเจ้า (เรื่อง *อุนะเมะ* แฝงเรื่องเทพเจ้ามังกร และเทพเจ้าที่สถิตยังเขา คะซุงะ (Kasuga yama : 春日山) เพื่อปกปักรักษาและช่วยเหลือสรรพสัตว์ ส่วนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* แฝงเรื่องเทพเจ้าที่สถิตยังเขาแต่ละลูก และการเกิดภัยพิบัติมาจากเทพเจ้าพิโรธ) ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นความเชื่อเกี่ยว กับการนับถือบูชาธรรมชาติและเทพเจ้าตาม แนวคิดความเชื่อใน ศาสนาชินโต ดังนั้นผู้แต่งจึงจำเป็นต้องสร้างเนื้อหาที่นำเสนอแนวคิ ดทางพุทธศาสนาเข้าไปผูกกับตำนานเดิมนั้นๆ เช่น การกล่าวถึงการหลุดพ้นของตัวละครเอก หรือการเชื่อมโยง เรื่องราวกับ แนวคิดเรื่องดินแดนสุขาวดี ในเรื่อง *อุเนะเมะ* และการระบุ บทบาทของวะกิให้เป็น พระเรียวนิน แห่งนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการหลุดพ้นสอดคล้องกับตำนานเดิม ในบทละครเรื่อง *มิท์ซุยะมะ*

ในขณะที่ตำนานเรื่องเล่า “โอะโตะเมะสุกะ ” (Otomezuka densetsu: 処女塚伝説) ที่นำมาใช้ในเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* ไม่ได้แฝงแนวคิดความเชื่อใดที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาชินโต และเนื้อหาในตำนานยังสอดคล้องกับการนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนา เช่น การฆ่าสัตว์ (ฆ่านกเป็ดน้ำ) การเป็นต้นเหตุให้ชายทั้งสองทะเลาะวิวาทจนนำมาสู่ความตาย เป็นต้น ดังนั้น จึงสามารถนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนมากกว่าเรื่องอื่นๆ

ตารางที่ 11 แสดงกลวิธีที่ใช้นำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนา และภาพลักษณ์ของตัวละครเอก ในบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ*

บทละครโน	**กลวิธี / การนำเสนอ**	**ภาพลักษณ์ของตัวละครเอก**
โมะโตะเมะ-สุกะ	ใช้กลวิธีที่ 1 ปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้ตัวละครเอกเป็นผู้สร้างบาป และกลวิธีที่ 2 เพิ่มฉากนรกที่ดูน่ากลัวในองก์หลัง และอ้างอิงบทกลอน เพื่อใช้เป็นกลวิธีช่วยเหลือปลอบประโลมดวงวิญญาณ รวมทั้งใช้กลวิธีที่ 3 ลดรายละเอียดของตัวละครชายทั้งสองและตัดตัวละครบิดามารดาทิ้งไปเพื่อเน้นบทบาทของตัวละคร เอกให้เด่นชัดขึ้น	วิญญาณหญิงสาวที่ทุกข์ทรมานจากการยึดติดไม่อาจหลุดพ้นและบาปที่ตนเองสร้าง
อุเนะเมะ	ใช้กลวิธีที่ 1 ปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้เรื่องราวระหว่างจักรพรรดิและอุเนะเมะ มีความ สมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้นกับตอนท้ายเรื่อง เช่น จักรพรรดิเคยรักใคร่โปรดปราน อุเนะเมะ เมื่อทราบข่าวการตายจึงเสด็จมายังบึงและกล่าวกลอนไว้อาลัย ทำให้อุเนะเมะไม่แค้นเคืองจักรพรรดิอีกต่อไป รวมทั้งใช้ฉากและตำนานเรื่องเล่าที่แฝงแนวคิดเชื่อมโยงกับดินแดนสุขาวดี (เช่น บึงซะรุซะวะ บริเวณทุ่งคะซุงะ ตำนานเรื่องเล่าขององค์ชายคะสุระกิ เป็นต้น) และใช้กลวิธีที่ 2เพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการหลุดพ้นของตัวละครเอก และเพิ่มเติมเรื่องการอวยพรรัชสมัยของจักรพรรดิให้รุ่งเรืองในตอนท้ายเพื่อนำเสนอแนวคิดทางศาสนาชินโตและเน้นว่าตัวละครเอกหลุดพ้นจากความแค้นทั้งปวง	วิญญาณที่ปราศจากความแค้นเคืองพร้อมที่จะหลุดพ้น
มิท์ซุยะมะ	ใช้กลวิธีที่ 1 ปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้เพศของภูเขาแตกต่างไปจากเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับการแสดงอุวะนะริอุชิในองก์หลังซึ่งเป็นธรรมเนียมในสมัยนั้นรวมทั้งสะท้อนแนวคิดเรื่องการตีปัดเป่าตามความเชื่อของศาสนาชินโต และกำหนดชื่อให้แก่ตัวละครโดยสะท้อนลักษณะของตัวละครผ่านชื่อนั้นๆรวมทั้ง	วิญญาณที่มีความแค้นเคืองด้วยความริษยา

มิท์ซุยะมะ	สอดคล้องกับตำนานเดิมที่ปรากฏใน *มันโยฌู* และใช้กลวิธีที่ 2 เพิ่มเติมบทบาทของวะกิ โดยระบุว่า คือพระ เรียวนิน แห่งนิกาย ยูสูเน็มบุท์ซุ และกล่าวถึงตัวละคร คะฌิวะเดะโนะ คินนะริ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้ตัวละครเอกและตัวละครท์ซุเระทะเลาะกัน จนเป็นสาเหตุให้ตัวละครเอกตัดสินใจฆ่าตัวตาย แต่กลับไม่ได้รับความทุกข์ทรมานจากการถูกแค้นเคืองแต่อย่างใด เป็นการแสดงให้เห็นความยึดติดต่อความรู้สึกพ่ายแพ้ของตัวละครเอกชัดเจนยิ่งขึ้น	

ตารางที่ 12 แสดงการนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาในบทละครโนทั้งสามเรื่อง

บทละครโน	**แนวคิดและแก่นเรื่อง**
โมะโตะ-เมะสึกะ	แนวคิดเรื่องบาปกรรมตามพุทธศาสนา เมื่อทำบาปย่อมได้รับผลกรรมในนรก และแนวคิดเรื่องบาปที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของสตรีในสมัยมุโระมะชิ รวมทั้งการใช้ภาพนรกที่ดูน่ากลัวรุนแรงเพื่อสอนให้คนรู้สึกเกรงกลัวต่อผลกรรมไม่กล้าที่จะทำบาป
อุเนะเมะ	แนวคิดเรื่องการหลุดพ้นของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ หรือคนล้วนสามารถหลุดพ้นได้ และแนวคิดที่ว่าสรรพสิ่งที่สามารถหลุดพ้นจะได้ไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี ตามความเชื่อของนิกายสุขาวดี (Joudo shū : 浄土宗) และนิชิเร็น (Nichiren shū: 日蓮宗) เป็นต้น ทั้งนี้มีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาชินโตร่วมด้วย คือการเคารพจักรพรรดิสูงสุด และเรื่องเทพเจ้าที่ปกปักรักษาให้แผ่นดินสงบสุขร่มเย็น
มิท์ซุยะมะ	เนื่องจากการแสดงอุวะนะริอุชิในองก์หลังเป็นการแสดงที่ดึงดูดความสนใจผู้ชม รวมทั้งเป็นจุดที่ชี้ให้เห็นว่าความทุกข์ทรมานจากความแค้นเคืองของตัวละครได้หายไป จึงอาจอนุมานได้ว่าบทละครเรื่องนี้นำเสนอความเชื่อเรื่องการตีปัดเป่าเคราะห์ภัยตามความเชื่อทางศาสนาชินโตมากกว่าทางพุทธ แต่เนื่องจากบทบาทของวะกิที่เป็นพระเรียวนิน ผู้ก่อตั้งนิกาย ยูสูเน็มบุท์ซุ ซึ่งเน้นการเจริญพุทธสติโดยการเอ่ยนามพระอมิตาภพุทธเจ้า และการเจริญพุทธสติโดยคนใดคนหนึ่งสามารถช่วยทั้งตนและคนอื่นให้หลุดพ้นได้ รวมทั้งการใส่ชื่อลงในสมุด เมียวโช (myouchou: 名帳) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าบทละครเรื่อง นี้มีการนำเสนอแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาชินโต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในสมัย มุโระมะชิ ความเชื่อทั้งสองศาสนาถูกผูกรวมเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว

จากตารางข้างต้น สามารถสรุปแนวคิดทางศาสนาในแต่ละเรื่อง ได้ดังนี้

โมะโตะเมะสุกะ **:** เมื่อสร้างบาปย่อมต้องชดใช้ผลกรรมในนรก (พุทธศาสนา)

อุเนะเมะ **:** การหลุดพ้นไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี การเคารพองค์ จักรพรรดิ และบูชาเทพเจ้าให้คุ้มครอง (พุทธศาสนานิกายสุขาวดี, นิชิเร็น ฯ และศาสนาชินโต)

มิท์ซุยะมะ **:** การตีปัดเป่าเคราะห์ภัยและการหลุดพ้นโดยการเจริญพุทธสติและ บันทึกชื่อลงในสมุดเมียวโช (ศาสนาชินโต และพุทธศาสนานิกายยูสูเน็มบุท์ซุ)

บทละครโนทั้งสามเรื่อง นี้ ล้วนสะท้อนแนวคิดความเชื่อทางพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจะต่างนิกายกัน แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนามีอิทธิ พลอย่างมากในสมัย มุโระมะชิ นอกจากนี้ บทละครเรื่อง *อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* ยังชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลแนวคิดความเชื่อทางศาสนาชินโต ที่ถูกนำมาผสมผสานกับพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตามเนื่องจากศาสนาชินโตนั้นไม่มีความเชื่อในเรื่องโลกหน้า เชื่อว่าวิญญาณเป็นอมตะ ความตายเป็นเสมือนเครื่องแต่งตัวใหม่เท่านั้น อีกทั้งนักบวชในศาสนาชินโตจะไม่ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย แนวความคิดของศาสนาชินโตคือ ความสุขที่ได้รับจากการมุ่งหวังในชีวิตปัจจุบันเท่านั้น มิใช่ในโลกหน้า [1] ดังนั้นผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า เสะอะมิ ไม่อาจห ลีกเลี่ยงที่จะนำแนวคิดทางพุทธศาสนามาใช้ประกอบในเรื่ องที่มีตัวละครเอกเป็นวิญญาณได้ อีกทั้ง แนวคิดตามวิถีศาสนาชินโตไม่เพียงพอในการแสดงให้เห็นว่าความตายไม่อาจทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏอย่างแท้จริง กล่าวคือ การฆ่าตัวตายของตัวละครเอกเป็นเพียงการหนีจากความทุก ข์ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน แต่เมื่อตายกลายเป็นวิญญาณ ตัวละครเอกที่เป็นวิญญาณก็ยังคงได้พบกับความทุกข์ทรมานที่ไม่อาจหนีพ้นจากผลกรรมที่ได้ กระทำมา และจากจุดนี้ยังเป็นการชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นจากทุกข์ การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ตามหลักพุทธศาสนา มีอิทธิพลอย่างมากต่อผู้คนในสมัยนั้น

---

[1] เพ็ญศรี กาญจโนมัย, สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 16 – 17.

บทละครโนทั้งสามเรื่องนี้ มีตัวละครวะกิซึ่งเป็นพระธุดงค์ ได้สวดอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณตัวละครเอ กได้ไปสู่สุคติ แต่ไม่ใช่ทุกเรื่องที่ตัวละครเอกจะสามารถหลุดพ้นได้ในตอนท้าย ดังตารางแสดงต่อไปนี้

ตารางที่ 13 แสดงการหลุดพ้นของตัวละครเอกในบทละครโนทั้งสามเรื่อง

บทละครโน	**ตัวละครเอกสามารถหลุดพ้น(成仏)**
โมะโตะเมะสุกะ	ไม่สามรถหลุดพ้น
อุเนะเมะ	สามารถหลุดพ้น
มิท์ซุยะมะ	ไม่ได้ระบุชัดเจน

จากตารางแสดงให้เห็นว่าเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นั้นไม่ระบุว่าตัวละครสามารถหลุดพ้นได้หรือไม่ อีกทั้งการตามหาเนินดินที่เป็นหลุมฝังศพของตนในตอนท้ายยังชี้ให้เห็นการยึดติดของตัวละคร จึงอาจกล่าวได้ว่าตัวละครเอกไม่สามารถหลุดพ้นได้ในตอนท้าย ในขณะที่เรื่อง *อุเนะเมะ* นั้นระบุอย่างชัดเจนว่า ตัวละครเอกสามารถหลุดพ้นได้ ส่วนเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* แม้จะไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่าตัวละครเอกสามารถหลุดพ้น แต่ในตอนท้ายมีบทร้องที่กล่าวว่า ความแค้นเคืองของตัวละครได้หายไป จึงอาจอนุมานได้ว่า ตัวละครสามารถหลุดพ้นได้เช่นกัน

การที่ตัวละครเอกในแต่ละเรื่องนั้น แม้จะได้รับการสวดอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณจากพระธุดงค์เช่นเดียวกัน แต่ไม่สามารถหลุดพ้นได้เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ามาจากประเด็นแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ กล่าวคือ เรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* นั้นผู้แต่งต้องการนำเสนอแนวคิดเรื่องการเกรงกลัวต่อบาป เ มื่อคนเราทำกรรมเช่นไรไว้ย่อมได้รับผลกรรมเช่นนั้น โดยการสร้างภาพนรกให้ดู รุนแรง น่าสะพรึง กลัว และ ใช้ตัวละครเอก วิญญาณของ อุนะอิ โอะโตะเมะ (Unai otome : 菟名日処女)เป็นตัวอย่างให้เห็นว่า แม้ตัวละครเอกจะสร้างบาปไม่มากมาย ยังต้องทนทุกข์ทรมานได้รับกรรมในนรกถึงเพียงนี้ ดังนั้นมนุษย์เราจึงไม่ควรสร้างบาปใดๆ หากต้องการหลุดพ้น จึงเป็นเหตุว่าทำไมในตอนท้ายตัวละครเอกจึงไม่อาจหลุดพ้นได้เช่นเดียวกับเรื่องอื่นๆ

ส่วนสาเหตุที่บทละครเรื่อง *อุเนะเมะ* ระบุว่าตัวละครเอกนั้นสามารถหลุดพ้นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอนั้น เป็นแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นอิทธิพลแนวคิดความเชื่อใน พุทธศาสนานิกายสุขาวดี นิชิเร็น ฯลฯ ที่เชื่อว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่อาจช่วยเหลือตนเองได้ มีเพียงคนไม่กี่คนเท่านั้นที่สามารถเป็นที่พึ่งของตนเอง ดังนั้นมนุษย์จึงจำต้องพึ่งพาอำนาจภายนอก เช่น พระอมิตาภะ เพื่อเข้าถึงความหลุดพ้น ความศรัทธาในพระอมิตาภะอย่างจริงใจแม้จะเพียงช่วงเวลาสั้นๆ ก็ช่วยให้ผู้นั้นหลุดพ้นได้ และเชื่อว่า คนที่ทำดีแล้วตั้งจิตปรารถนาไปเกิดใน ดินแดนสุขาวดี อาจทำชั่วมาบ้าง แต่เนื่องจากว่าจิตของเขาผูกพันอยู่กับเรื่องสุขาวดี เมื่อตายลงอำนาจความผูกพันนั้นจะส่งผลให้เขาไปเกิด ณ ที่นั้นก่อน[2] ดังนั้นประเด็นการหลุดพ้นของสรรพสิ่งและความศรัทธาในเทพเจ้า(พระพุทธเจ้าที่อวตา รร่างมาเป็นเทพเจ้า)ที่สถิตยังเขา คะซุงะ จึงถูกกล่าว ถึงบ่อยครั้งในเรื่อง นี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เพราะเสะอะมิ ต้องการนำเสนอ แนวคิดนี้ จึงกำหนดให้ ตัวละครเอก กล่าวซ้ำๆเกี่ยวกับเรื่องการหลุดพ้นและสรรเสริญดินแดนสุขาวดี รวมทั้งนำตำนานเรื่องเล่าที่แฝงแนวคิดเรื่องสุขาวดีมาใช้อ้ างอิง ดังนั้นในตอนท้ายวิญญาณของอุเนะเมะ จึงสามารถหลุดพ้นได้นั่นเอง

บทละครเรื่อง *มิท์ซุยะมะ* ที่ เสะอะมิ ไม่ได้ระบุให้แน่ชัดว่าตัวละครสามารถหลุดพ้นได้หรือไม่นั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นเพราะแนวคิดทาง พุทธศาสนาที่ต้องการนำเสนอ ได้ถูกผูกรวมเข้ากับแนวคิดเรื่องการตีปัดเป่าตามความเชื่อของศาสนาชินโต แม้ว่าในเรื่องจะระบุถึง นิกายยูสูเน็มบุท์ซุ อย่างชัดเจน แต่ การแสดง อุวะนะริอุชิ ในตอนท้ายเรื่องนั้นเป็นจุดเด่น ที่ดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้มากกว่า ดังนั้นแนวคิดทางพุทธศาสนาจึง ดูเหมือนไม่ชัดเจนเมื่อเทียบกับแนวคิดเรื่องการตีปัดเป่าเคราะห์ภัยตามศาสนาชินโต

อย่างไรก็ตามในตอนท้ายเรื่องที่ตัวละครกล่าวว่า “...*花の春一時の。恨みを晴れてすみやかに。有明櫻光りそふ。月の桂子もろともに。西に生まるる一聲の。御法を受くるなり跡弔ひてたび給へ*[3]” (*...ในตอนนั้น...ราวกับดอกไม้ที่ผลิบานในฤดูใบไม้ผลิ ความแค้นของตัวฉันก็ได้จางหายไป ความสว่างในช่วงใกล้รุ่งส่องประกายดอกซะกุระ รวมทั้งคะท์ซุระโงะผู้นี้ ได้*

---

[2] สมภาร พรมทา, พุทธศาสนามหายาน -นิกายหลัก (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 162 – 176.

[3] 佐成謙太郎『謡曲大観』第 5 巻 (東京 : 明治書院、 1931). p. 2925.

โปรดเถิดพระคุณเจ้า... โปรดท่องพระสูตรนำทางวิญญาณเราทั้งสองให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีทางทิศตะวันตกที่พระจันทร์กำลังจะลาลับไป ได้โปรดเถิดเจ้าค่ะ) เป็นการชี้ให้เห็น ว่า ตัวละครเอกและตัวละครท์ซุเระ จะสามารถหลุดพ้นได้ในที่สุด ตามความเชื่อในนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ ซึ่งเป็นนิกายหนึ่งที่เชื่อในเรื่องดินแดนสุขาวดีเช่นเดียวกัน และมีความเชื่อเรื่อง ความไม่เห็นแก่ตัวที่จะหลุดพ้นจากทุกข์ ความปรารถนาที่จะหลุดพ้นของคนหนึ่งย่อมสามารถช่วยให้ตนเองและผู้อื่นหลุดพ้นได้ด้วย

แม้ว่าการแสดง อุวะนะริอุชิ จะเป็นจุดเด่นของเรื่องก็ตาม แต่ เมื่อพิจารณาจากสภาพสังคมในสมัยของผู้แต่งที่การเมืองและสัง คมสับสนวุ่นวาย และได้ชื่อว่าเป็นยุคของสงครามระหว่างรัฐ (แคว้น)ต่างๆ[4] ทำให้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า แท้จริงแล้วสิ่งที่ เสะอะมิ ต้องการ นำเสนอ คือแนวคิดที่ปรากฏในนิกายยูสูเน็มบุท์ซุ เรื่องความไม่แบ่งแยก เสมอภาคเท่าเทียมกันของทุกคน การช่วยเหลือเกื้อกูล ของทุกๆคน ให้สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงไปด้วยกัน ซึ่งตรงกับบทร้องในตอนท้ายของตัวละครเอกที่ขอให้ วะกิท่องพระสูตรให้แก่ตน และ ท์ซุเระเพื่อจะได้หลุดพ้นจากทุกข์ไปด้วยกัน

ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าบทละครโนทั้งสามเรื่องนี้มีการนำเสนอ แนวคิดทาง พุทธศาสนา ซึ่งตรงกับสมมติฐานของงานวิจัยที่ตั้งไว้ในข้อที่ 1 ว่าบทละครโนทั้งสามเรื่องนำเนื้อหาที่ปรากฏในตำนานต้นฉบับมาดัดแปลงเพื่อนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนา

5.2 ความเป็นเอกภาพในบทละครโน

จากการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นเอกภาพในบทละครโนทั้งสามเรื่อง ผู้วิจัยพบว่าบทละครทั้งสามเรื่องล้วนมีองค์ประกอบที่ชี้เป็นนัยให้ผู้ชมทราบเหตุการณ์หรือเรื่องราวในองก์หลัง ดังตารางต่อไปนี้

---

[4] เพ็ญศรี กาญจโนมัย, <u>สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น</u>(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 103.

ตาราง ที่ 14 แสดงองค์ประกอบในองก์แรกที่ปูพื้นอารมณ์ให้แก่เหตุการณ์ในองก์หลัง ใน บทละครโน

บทละครโน	**องค์ประกอบในองก์แรก**	**เรื่องราว/เหตุการณ์ในองก์หลัง**
โมะโตะเมะสุกะ	1. การเก็บสมุนไพรอ่อน	1. การตายของตัวละครเอกที่ จากโลกนี้ไปทั้งที่อายุยังน้อย เหมือนต้นสมุนไพรอ่อนที่ยังไม่ทันมีใครเก็บเอาไปใช้ประโยชน์แต่กลับต้องมาตายเสียก่อน
	2. สภาพอากาศหนาวเย็นและหิมะที่ยังไม่หมดไปแม้จะเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิ	2. ความทุกข์ทรมานอันไม่มีที่สิ้นสุดของตัวละครเอกที่แม้จะฆ่าตัวตายเพื่อให้พ้นทุกข์ในโลกก็ตาม แต่เมื่อกลายเป็นวิญญาณก็ยังคงต้องทนทุกข์ทรมานไม่อาจหลุดพ้นได้อยู่ดี
	3. เรื่องเล่าว่าในอดีตตนเป็นต้นเหตุให้ชายทั้งสองทะเลาะเบาะแว้งและนกเป็ดน้ำต้องตายต้องถูกพรากจากคู่ของมัน	3. ฉากนรกที่ถูกชายทั้งสองยื้อแย่งร่างและถูกนกเป็ดน้ำที่กลายร่างเป็นนกเหล็กเจาะกินไขสมอง
	4. ชื่อบทละครและสถานที่ "โมะโตะเมะสุกะ" ซึ่งเป็นสถานที่ที่ตัวละครเอกได้เล่าตำนานเรื่องเล่าให้พระธุดงค์ฟังก่อนเผยว่าตนเป็นวิญญาณ	4. ตัวละครเอกยังคงร่ำร้องตามหาเนินดินที่เป็นหลุมฝังศพของตนเอง
	1. การปรากฏตัวที่ศาลเจ้า คะซุงะ และเล่าประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าเรื่องการปลูกต้นไม้ให้พระธุดงค์ฟังของตัวละครเอก (เล่าว่าพระพุทธได้อวตารร่างมาเป็นเทพเจ้าและสถิตยังเขา คะซุงะ และต้นไม้ทั้งหลายบริเวณนี้สามารถหลุดพ้นเป็นพุทธะได้ตามพระสูตร เป็นต้น)	1. การหลุดพ้นไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี ด้วยความเชื่อว่าดินแดนบริเวณทุ่ง คะซุงะ คือดินแดนสุขาวดี และการที่สรรพสิ่งสามารถหลุดพ้นเป็นพุทธะได้

อุเนะเมะ	2. อุเนะ เมะเคยเป็นที่โปรดปราน รักใคร่ขององค์จักรพร รดิทำให้พอจักรพรรดิ ทรง ทราบเรื่องการตายจึงเสด็จมาแล้วกล่าวกลอนไว้อาลัย 3. จักรพรรดิกล่าวกลอนไว้อาลัยให้แก่อุเนะเมะ 4. บึงน้ำซะรุซะวะ ที่แฝงเรื่องเล่าตำนานเรื่องเทพมังกร 5. ประวัติศาลเจ้า คะซุงะและตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมเรื่อง อุเนะเมะ กระโด ดน้ำฆ่าตัวตายที่บึงน้ำซะรุซะวะ ล้วนแฝงความเชื่อที่เชื่อมโยงกับจักรพรรดิ (เรื่องราวระหว่างจักรพรรดิเฮะอิเสะอิ(Heizei tennou : 平城天皇) กับจักรพรรดิซะงะ(Saga tennou : 嵯峨天皇)และตระกูลฟุจิวะระ (Fujiwara shi : 藤原氏)) และดินแดนสุขาวดี	2. อุเนะเมะ ไม่มีความแค้นเคืองต่อองค์จักรพรรดิ รวมทั้งตอนท้ายได้ร่ายรำและขับกลอนอวยพรแด่รัชสมัยจักรพรรดิให้รุ่งเรือง 3. บทกลอนช่วยปลอบประโลมจิตใจขององค์ชาย คะสุระกิ ให้อารมณ์ขุ่นมัวหายไปได้ ด้วยพลังของกลอนวะกะช่วยให้คนมีจิตใจอ่อนโยนลง และแผ่นดินสงบสุขร่มเย็น ดังนั้นกลอนที่จักรพรรดิกล่าวให้อุเนะเมะ ในองก์แรกจึงช่วยปลอบประโลมวิญญาณของอุเนะเมะเช่นเดียวกัน 4. เรื่องราวการเปลี่ยนร่างเป็นชายเพื่อที่จะได้หลุดพ้นตามแบบธิดามังกร 5. ดวงวิญญาณของอุเนะเมะนั้นสามารถหลุดพ้นได้ไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี และได้ร่ายรำอวยพรให้รัชสมัยของจักรพรรดิรุ่งเรือง
มิท์ซุยะมะ	1. การกำหนดชื่อตัวละครให้สอดคล้องกับลักษณะและการเปรียบเทียบความงามของตัวละครเอก – คะท์ซุระโงะ และตัวละครท์ซุเระ – ซะกุระโงะ	1. ความแค้นเคืองของ คะท์ซุระโงะ ที่มีต่อตัวละคร ซะกุระโงะ เนื่องจากริษยาในความงามของอีกฝ่าย

	2. การที่ตัวละครวะกิเอ่ยถึงแหล่งที่มาเดิมของตำนานเรื่องเล่าว่าปรากฏใน *มันโยฌู* ซึ่งเป็นการชี้นำว่าเรื่องราวต่อไปไม่ใช่เรื่องราวของคนที่ อาศัยยังเขาทั้งสามลูกเท่านั้นแต่เกี่ยวพันกับวิญญาณเทพของภูเขาด้วย 3. การแนะนำตัวเองของวะกิ ว่าตนคือพระเรียวนิน แห่งนิกาย ยูสูเน็มบุท์ซุ ชี้นำให้ผู้ชมทราบว่าบทบาทของนิกายดังกล่าวมีส่วนช่วยเหลือตัวละครที่เป็นวิญญาณ	2. การแสดง อุวะนะริอุชิ ซึ่งเป็นการตีปัดเป่าเคราะห์ภัย อันเกิดจากคำสาปแช่ง หรือความโกรธเคืองของวิญญาณเทพในธรรมชาติทั้งหลาย 3. ตัวละครเอก – วิญญาณของคะท์ซุระโงะ และตัวละคร ท์ซุเระ – วิญญาณของ ซะกุระโงะ ได้รั บการช่วยเหลือจากพระเรียวนินให้สามารถหลุดพ้นได้

ตารางที่ 15 แสดงความเป็นเอกภาพในบทละครโนทั้งสามเรื่อง

บทละครโน	***โมะโตะเมะสุกะ***	***อุเนะเมะ***	***มิท์ซุยะมะ***
ความเป็นเอกภาพ	✓	✓	✓

จากตารางที่ 14 จะเห็นได้ว่าบทละครโนทั้งสามเรื่องนั้นล้วนมีองค์ประกอบในองก์แรกที่ชี้นำหรือปูพื้นอารมณ์ให้ผู้ชมได้ทราบเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในองก์หลัง แสดงให้เห็นว่าบทละครโนทั้งสามเรื่องนี้มีความเป็นเอกภาพ (ดังตารางที่ 15) ซึ่งตรงกับสมมติฐานของงานวิจัยที่ตั้งไว้ ในข้อที่ 2 ว่าบทละครโนทั้งสามเรื่องมีองค์ประกอบในองก์แรกที่ปูพื้นอารมณ์ให้แก่เหตุการณ์ในองค์หลังซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพของบทละคร

จากการศึกษาและเปรียบเทียบบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* ผู้วิจัยพบว่าบทละคร โนทั้งสามเรื่องมีการ ใช้กลวิธีการสร้างเรื่องที่คล้ายคลึงกัน คือปรับเปลี่ยนดัดแปลง, แต่งเพิ่มขึ้นใหม่ และการตัดรายละเอียดเนื้อหาบางส่วนทิ้งไป เพื่อนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนา และแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาชินโต ผ่านตำนานเรื่องเล่าจาก

แหล่งที่มาเดิม และทำให้ผู้วิจัยทราบว่าตำนานเรื่องเล่าจากแหล่งที่มาเดิมแต่ละเรื่องล้วนแฝงแนวคิดต่างๆเอาไว้ การนำตำนานเรื่องเล่าดังกล่าวมาใช้อ้างอิงในบทละครโนเพื่อนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาจึงต้องปรับให้สอดคล้องกับแนวคิดเดิมนั้นๆด้วย ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาพุทธในแต่ละเรื่องจึงต่างนิกายกันออกไป มีทั้งศาสนาพุทธนิกายสุขาวดี นิกายนิชิเร็น นิกาย ยูสูเน็มบุท์ซุ ซึ่งชี้ให้เห็นความหลากหลายทางพุทธศาสนาในสมัยมุโระมะชิ

อย่างไรก็ตามทุกนิกายล้วนมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องสุขาวดี จึงอาจอนุมานได้ว่ า การหลุดพ้นไปเกิดในดินแดนสุขาวดีคือหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาที่คนในสมัยนั้นศรัทธา และบทละครโนทั้งสามเรื่องนี้ยังมีความเป็นเอกภาพของบทละครด้วยการมีองค์ประกอบในองก์แรกที่ปูพื้นอารมณ์ให้แก่เหตุการณ์ในองก์หลัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการชี้นำให้ผู้ชมทราบว่าตัวละครเอกที่ เป็นวิญญาณจะต้องทนทุกข์ทรมานจากเรื่องใดและจะสามารถหลุดพ้นได้หรือไม่นั่นเอง

จากผลการสรุปที่ได้กล่าวมาข้างต้น งานวิจัยเรื่องกลวิธีการสร้างบทละครโนเรื่อง *โมะโตะเมะสุกะ* *อุเนะเมะ* และ *มิท์ซุยะมะ* ฉบับนี้ แสดงให้เห็นแนวทางในการศึกษาบทละครโนที่มีลักษณะโครงเรื่ องคล้ายกัน และนำตำนานเรื่องเล่าเดิมมาดัดแปลง ทำให้เข้าใจแนวคิดและแก่นเรื่องที่บทละครแต่ละเรื่องนำเสนอได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถเข้าใจแนวคิดทางศาสนาและทรรศนะ ความเชื่อของคนญี่ปุ่นในสมัยมุโระมะชิ ได้ดียิ่งขึ้น เห็นความเหมือนและความต่างในการดัดแปลงตำนานเรื่ องเล่าต้นฉบับสู่บทละคร และเห็นกลวิธีที่ผู้แต่งใช้ปูพื้นอารมณ์เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพให้แก่บทละคร ผลของการศึกษานี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาบทละครโนเรื่องอื่นๆที่มีลักษณะโครงเรื่องคล้ายคลึงกัน หรือบทละครโนที่มีการดัดแปลงมาจากตำนานเรื่องเล่าเดิม รวมทั้ง เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาทำความเข้าใจแนวคิดทางพุทธศาสนาของคนญี่ปุ่นในสมัยมุโระมะชิอีกด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ดับเบิ้ลยู เอ็ม ธีโอดอร์ เดอ แบรี่. บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น 1 .แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

เพ็ญศรี กาญจโนมัย. สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. ศาสนาชินโต. [ออนไลน์].2552. แหล่งที่มา: http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/shinto00.htm [29 มิถุนายน 2555]

วินัย จามรสุริยา. หญิงร้างรักในบทละครโนของเสะอะมิ. วิทยานินธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยม, 2554.

เสฐียร พันธรังษี. พุทธศาสนามหายานฯ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.

สมภาร พรมทา. พุทธศาสนามหายาน – นิกายหลัก . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล. ฟูฌิกะเด็น – ทฤษฎีการละครญี่ปุ่นของเสะอะมิ . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, 2533.

อรรถยา สุวรรณระดา. เรียนรู้ตำนานเทพญี่ปุ่น จากวรรณกรรม โคะจิกิ . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

อรรถยา สุวรรณระดา. ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

ภาษาอังกฤษ

Donald Keene. 20 Plays of the Nō Theatre. The United States of America: Columbia University Press, 1970.

Masuda Katsumi. Setsuwa ni okeru fuikushon no monogatari . *Kokugo to kokubungaku*, 1959, Cited in Saowalak Suriyawongpaisal. Intertextuality in the '*Yamato monogatari* Plays' of the *Nō* Theater. Doctoral dissertation, Department of East Asian Languages and Civillizations, Harvard University, 1995.

Saowalak Suriyawongpaisal. Intertextuality in the '*Yamato monogatari* Plays' of the *Nō* Theater. Doctoral dissertation, Department of East Asian Languages and Civillizations, Harvard University, 1995.

ภาษาญี่ปุ่น

家永三郎.『猿楽能の思想史的考察』. 東京 : 富士製版、 1980 年.

和泉晃一. サクラの語源. [Online]. 2012. Available from : http://www.ctb.ne.jp/ ~imeirou/soumoku /s/ sakura2html.html [2012, September15]

小倉正弘.『謡曲紀行一』. 横浜 : 白竜社、2003 年.

小倉正弘.『謡曲紀行二』. 横浜 : 白竜社、2003 年.

小沢正夫.『古今和歌集』. 東京 : 小学館、1979 年.

表章.「作品研究「求塚」」.『観世』32 (1965 年 1 月) : 5 – 11.

金井清光「能「三山」と鳥取県　高杉神社のうわなり打ち神事」『國學雜誌』第 72 巻第 11 号　(1948 年 11 月) : 136 – 144.

北原保雄.『明鏡国語辞典』. 東京 : 大修館書店、 2002 年.

木の情報発信基地 . カシワ. [Online] .2011. Available from : http://www.wood.co.jp/ wood/ m172.htm# [2011, January20]

木の情報発信基地 . カツラ. [Online] .2010. Available from : http://www.wood.co.jp/wood/ m016.htm# [2010, December 19]

久米邦武.『久米邦武歴史著作集』第 5 巻. 東京 : 吉川弘文館、1990 年.

小島憲之、木下正俊、佐竹昭広 .『万葉集一』. 東京 : 小学館、1976 年.

小島憲之、木下正俊、佐竹昭広.『万葉集二』. 東京 : 小学館、1976 年.

小島憲之、木下正俊、佐竹昭広.『万葉集四』. 東京 : 小学館、1979 年.

児島恭子、塩見美奈子. 『女性と宗教－日本女性史論集 5 』. 東京: 吉川弘文館、1998 年.

Kotobank – 朝日新聞 Digital Voyage Group. 後妻打ち. [Online]. 2011. Available from : http://kotobank.jp/word/%E5%BE% 8C%E5%A6%BB%E6%89%93%E3%81%A1 [2011, October 1].

Kotobank – 朝日新聞 Digital Voyage Group. 後妻打ち. [Online]. 2011. Available from : http://kotobank.jp/word/%E5%BE%8C%E5%A6%BB%E6%89%93%E3%81%A1 [2011, October 9].

小林保治.『中世文化の発想』. 東京 : 勉誠出版、2008 年.

小町谷照彦.『拾遺和歌集』. 東京 ： 岩波書店、2007 年.

阪倉篤義、大津有一、築島裕、阿部俊子、今井源衛.『竹物語・伊勢物語・大和物語』. 東京：岩波書店、1969 年.

佐藤健一郎、鳥居明雄.「「采女」とその周辺一」.『宝生』第四号(1977 年 4 月):12-13.

佐藤健一郎、鳥居明雄.「「采女」とその周辺/二」.『宝生』第五号(1977 年 5 月):18 – 20.

佐藤健一郎、鳥居明雄.「「采女」とその周辺/三」.『宝生』第六号 (1977 年 6 月):12 – 13.

佐成謙太郎.『謡曲大観』第 1 巻. 東京 : 明治書院、1930 年.

佐成謙太郎.『謡曲大観』第 5 巻. 東京 : 明治書院、1931 年.

島津忠夫.「謡曲と万葉－三山をめぐって」.『芸能史研究』第 67 号 (1979 年 10 月): 43.

志村有弘、諏訪春雄.「采女」.『日本説話伝説大事典』(2000 年) : 92 – 93.

徐禎完.「『求塚』試解－その変遷過程の一端をめぐって－」.『筑波大学平家部会論集 2』(1990 年 8 月) : 28 – 29.

新村出.『広辞苑』第 6 版. 東京 ： 岩波書店、 2008 年.

清田弘.『能の表現』. 東京 : 草思社、2004 年.

多田一臣.「＜采女＞の背景」.『観世』第 77 巻 第 10 号 (2010 年 10 月) : 24.

田中貴子、片山軒慶次郎.「座談会－「采女」をめぐって」.『観世』第 63 巻 第 12 号 (1996 年 7 月): 30 – 38.

中村格.『室町能楽論考』. 東京 : わんや書店、1994 年.

並木広衛. 「万葉と能－「三山」について－」. 『武蔵野女子大学 能楽資料センター 紀要』(1999 年 3 月): 156 – 164.

難波喜造.「処女入水伝説の意味」.『奈良教育大学－国文－研究と教育』第 3 号 (1979 年 3 月) : 62 – 64.

西村聡.「能『三山』—『万葉集』の中世 —」.『金沢大学文学部論集 : 文学科篇 2』(1982 年 4 月): 27 – 42.

西村聡.「『求塚』における典拠の意味」.『文学・語学』第 97 号(1983 年 4 月): 75 – 82.

馬場あき子.「采女」.『観世』第 68 巻第 1 号 (2001 年 1 月): 69.

馬場あき子.『読んで愉しむ能の世界』. 東京 : 講談社、2009 年.

林望.『能よ古典よ！』. 京都 : 檜書店、2009 年.

Butsuji. 融通念仏宗. [Online]. 2011. Available from : http://butuji.net/yuzu.htm [2011, Octoer 20].

堀川晶輝.『死してなお求める恋心「菟原娘子伝説をめぐって」』. 東京: 新典社、2008 年.

堀口康生.『王朝の文学とその系譜』. 大阪 : 和泉書院、1991 年.

三宅晶子.「否定される消極性―〈求め塚〉の女－」.『銕仙』431 号 (1995 年 3 月) : 4.

森田拾史郎.『能の四季』. 京都 :京都書院、1997 年.

八嶌正治.「観阿弥と世阿弥の間―「求塚」の意味するもの－」.『能研究と評論』4 (1974 年 3 月): 5 – 8.

山崎しげ子.「お能「三山」と万葉集」.『観世』第 66 巻第 12 号 (1999 年 3 月): 27.

山室美喜.『謡曲の女たち』. 東京 : 皆美社、1971 年.

横山聡 .「采女入水譚と人麻呂－『大和物語』一五〇段・一五一段の形成を中心として」. 『國學院大學院紀要－文学研究科』(1994 年 2 月): 147 -149.

吉田きやう.「謡曲「葵上」をめぐって－後妻打ちの御振舞ひ－付「鉄輪」「三山」」. 『研究者集団芸文』(1990 年 12 月): 25-30.

脇田晴子.『能楽のなかの女たち』. 東京 : 岩波書店、2005 年.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

พิพาดา ยังเจริญ. <u>ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น</u>. กรุงเทพมหานคร : สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นในพระบรมราชูปถัมภ์, 2535.

ภาษาอังกฤษ

Chifumi Shimazaki.<u>The Noh volume 3・Woman Noh 3</u>. Tokyo : Hinoki Shoten, 1981

James R. Brandon. <u>Nō and Kyōgen in the contemporary world</u>. The United States of America : University of Hawaii Press, 1997.

ภาษาญี่ปุ่น

石上七鞘.「死を選んだ女性たち」. in『古典と民俗学論集』, pp. 199 – 215. 東京： 田中製本 印刷、1997.

岡崎正.「謡曲の文体ー「求塚」の詞と節を中心にー」.『駒沢短大国文』(1981 年 3 月): 8 – 20.

久保昭雄.「万葉集三山歌伝承についての一私考」.『解釈』7 月号(1982 年 7 月): 12 – 14.

小山弘志、佐藤健一郎.『謡曲集』1 . 東京： 小学館、1999 年.

小山弘志、佐藤健一郎.『謡曲集』2 . 東京： 小学館、1999 年.

近森あさこ.「伝説からみた三山歌」.『女子大国文』第 10 号(1974 年 6 月): 9 – 16.

堂本正樹.「采女」.『観世』第 63 巻 9 号(1986 年 9 月): 29 – 31.

野村純一.『日本伝説大系』第 3 巻. 東京： みずうみ書房、1982 年.

松尾聡、永井和子.『枕草子』. 東京： 小学館、2001 年.

山折哲夫 .「能と「女人成仏」」 .『鉄仙』519 (2003 年 12 月): 3 – 4.

横田健一、綱干善教.『飛鳥の歴史と文学 3』. 東京： 駸々堂出版、1982 年.

渡邊昭五.『日本伝説大系』第 9 巻. 東京： みずうみ書房、1984 年.

渡辺保.『能のドラマツルギー』. 東京： 角川書店、1996 年.

渡辺実　.「歌物語と能（二）」.『舞と囃子そして謡』(1990 年 6 月): 12 – 17.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววนัสนันทน์ สุกทน เกิดเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2527 ที่จังหวัดอุบลราชธานี จบการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต เกียรตนิยมอันดับหนึ่ง สาขาวิชาภาษาอังกฤษ จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2551 ระหว่างการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตได้รับทุนจากองค์การศึกษาสนับสนุนแห่งประเทศญี่ปุ่น (Japan Student Services Organization) เดินทางไปแลกเปลี่ยนและศึกษาภาษาญี่ปุ่นที่มหาวิทยาลัยนันสัน (Nanzan University) เมืองนาโงย่า ประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา 9 เดือน และปี พ .ศ. 2552 เข้าศึกษาต่อระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขา วิชา ภาษาญี่ปุ่น (สายวรรณคดี) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย